

Identități discursive
O abordare comparativă și comunicațională

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Identități discursive : o abordare comparativă și comunicățională /

ed.: Emilia Parpală. - Craiova : Universitaria, 2014

Bibliogr.

ISBN 978-606-14-0821-4

I. Parpală, Emilia (ed.)

82.09

Identități discursive O abordare comparativă și comunicațională

Emilia Parpală (editor)



**Editura Universitaria
Craiova, 2014**

Cuprins

Introducere <i>Emilia Parpală</i>	9
Sextil Pușcariu – personalitatea creatorului științific și prefigurările lingvisticii integrale <i>Rodica Marian</i>	17
Partea I. Comunicare și tipologie discursivă	
1. Observații privind presa din Banat cu preocupări pedagogice (1886-1918) <i>Ioana Banaduc</i>	31
2. Derivate cu prefixul <i>prea-</i> în lirica lui Traian Dorz <i>Florina-Maria Băcilă</i>	39
3. Émile Benveniste și schimbarea paradigmei lingvistice <i>Beatrice Diana Burcea</i>	49
4. Impactul noilor media asupra discursului educațional <i>Raluca Buturoiu</i>	57
5. Asupra consoanelor silabice <i>Ovidiu Drăghici, Vlad Preda</i>	69
6. Articolul-definiție în <i>Codul de procedură civilă</i> <i>Maria Anca Filip</i>	76
7. Educația matematică online vs. educația tradițională <i>Aurelia Florea, Eugen Păltănea</i>	83
8. „Singularitatea tehnologică” și viitorul umanității <i>Stelian Dacian Florea</i>	89

9. <i>Viața pe un peron</i> din perspectiva pragmaticii <i>Lavinia Geambei</i>	94
10. Minuta în procedura penală. O abordare gramaticală <i>Alina Gioroceanu, Vali Ștefania Ileana Niță</i>	101
11. Hotărârea judecătorească civilă. O aplicare a teoriei actelor de limbaj <i>Alina Gioroceanu, Alina Pătru</i>	107
12. Comunicarea cu strămoșii în poezia lui Lucian Blaga <i>Augustin Florinel Ilie</i>	115
13. Relația toponim-antroponim în caracterizarea personajelor lui V. Alecsandri <i>Adelina-Iuliana Iliescu</i>	127
14. Learning-based Image Restoration Method for Compressed Still Images in Video Sequences <i>Raghad Jawad Ahmed</i>	135
15. Niveaux de communication et organisation linguistique du texte scientifique médical <i>Corina Lungu Ștefan</i>	146
16. Discursul totalitar în poezie. Între denaturarea poeticului și supraviețuire <i>Daniela Otilia Modoran</i>	152
17. Considerații asupra metaforei în titlul jurnalistic <i>Elena Opran</i>	160
18. La Cité assiégée. Aspects rhétoriques dans le discours politique français de nos jours <i>Dorina Pănculescu</i>	171
19. Note privind conceptul de „acord sintactic” <i>Mihaela Secrieru</i>	183
20. Textul față cu tehnologia <i>Elena Ungureanu</i>	193

Partea a II-a. Identitate și comparatism

1. Mitologia naturii și fascinația Eladei în creația dramatică și lirică a lui Hölderlin <i>Adina Bandici</i>	203
2. Canonul literar în <i>Viziunea viziunii</i> de Marin Sorescu <i>Emina Căpălnășan</i>	212
3. Mircea Cărtărescu și Gabriel García Márquez: ipostaze autobiografice <i>Silvia Comanac Munteanu</i>	224
4. A History of the Concepts of “Nation”, “Nationalism” and “National Identity” <i>Andreea Raluca Constantin</i>	234
5. Vlachian Economy and Professions <i>Eftimov Dimitar</i>	244
6. Avatars médiévaux d’un héros antique: Philoctète à la cour de Bourgogne <i>Tatiana-Ana Fluieraru</i>	249
7. Le milieu de la prison, milieu de déconstruction de l’identité du recluse et de son institutionnalisation <i>Valentina Gabriela Hohotă</i>	261
8. Primele repere ale izvoarelor germane din creația eminesciană <i>Ioana Ștefan</i>	272
9. Conceptual Metaphors, Urban Imagery and Construction of Urban Space in Postmodern Literature <i>Alina Țenescu</i>	280
List of contributors	289

Introducere

Emilia Parpală

Universitatea din Craiova

Prin joncțiunea a trei concepte, conferința invită la reinterpretarea unor noțiuni definitorii pentru „condiția postmodernă”; relevanța acestei interrelații se reflectă în centralitatea problematicii identitare actualizate în și prin procese de comunicare diverse, reliefate prin metoda comparativă, la nivel lingvistic și literar.

Repoziționarea comunicării verbale în contextul imagocentric actual a impus o constelație interdisciplinară care include: analiza discursului, comparatism, imagologie, pragmatică, semiotică, studii culturale și de gen. Volumul conține o selecție a comunicărilor prezentate la ediția a VI-a a Conferinței internaționale *Comunicare, identitate, comparatism* (CIC2013), Craiova, 18-19 octombrie 2013. Este interesantă, desigur, reacția contributorilor la sugestiile tematice ale organizatorilor; constatăm că cele trei concepte au stimulat reacții originale, dar și că anumite arii tematice au rămas neilustrate; altele (precum discusul juridic și comunicarea virtuală) au, în comparație cu edițiile precedente, o pondere însemnată. O conferință constituie un revelator al punctelor de interes și un stimul pentru coagularea direcțiilor de cercetare la un moment dat. Colecția de 30 de articole a fost structurată în două părți inegale: prima conține probleme teoretice și „studii de caz” subsumabile lingvisticii și științelor comunicării; a doua, axată pe binomul identitate-alteritate, este subsumabilă imagologiei și comparatismului.

Conferința în plen, *Sextil Pușcariu – personalitatea creatorului științific și prefigurările lingvisticii integrale*, susținută de Rodica Marian, cercetător științific principal I la Institutul de Lingvistică și Teorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca, este pilduitoare pentru tinerii cercetători. Personalitatea poliedrică a savantului este surprinsă în dimensiunea ei creativă și vizionară, de anticipare a unor direcții actuale, precum integralismul și cognitivismul. Dincolo de întemeierea sau de modernizarea diverselor ramuri ale lingvisticii (fonetica, dialectologia, lexicologia, lexicografia etc.), Sextil Pușcariu este exemplar prin “metoda” sa – prin „seducția și perenitatea sistemului său de gândire științifică”, prin ceea ce el însuși a numit „atitudinea personală față de problemele tratate”. Și, precizează Rodica Marian, „ceea ce-l singularizează pe Sextil Pușcariu este nu numai valoarea de adevăr a sistemului, ci și acel ‘farmec’ din ‘căutarea luminei’, pe care-l considera temei al cercetării științifice și care transpare de altfel din scrierile sale”. Coerența, complexitatea, originalitatea, perenitatea, receptivitatea sunt calități care se impun în evocarea „celui mai înzestrat dintre filologii români, a

cărui mare chemare a fost marele dicționar academic, operă neegalată ca împlinire și importanță”. Evocarea este întregită, în final, cu „portretul dascălului strălucitor și cuceritor care a fermecat generații de studenți, din Cernăuți și din Cluj, care a creat discipoli de impunătoare ținută, care a întemeiat cea mai vestită școală de lingvistică românească”.

Este de reținut, din *Partea I. Comunicare și tipologie discursivă*, preocuparea cercetătorilor pentru retorica discursului, ca formă specifică de comunicare literară, jurnalistică, juridică, științifică (metalingvistică, medicală, matematică), didactică, virtuală. Tipologia analizei discursive ilustrate în volum privește următoarele direcții de cercetare:

a) *Lingvistica textului literar* subsumează contribuții diverse, de la numele proprii la expresivitatea derivatelor, de la pragmatica instanțelor narrative la convențiile discursului poetic totalitar.

În literatură, numele propriu nu este un designator pur, ci comportă un proces de motivare explicabil nu numai în termeni semantici, ci și pragmatici. Adelina-Iuliana Iliescu interpretează *Relația toponim-antroponim în caracterizarea personajelor lui V. Alecsandri* din perspectivă onomastică și stilistică. Concluziile cercetării, întreprinse pe un inventar onomastic impresionant numeric și tipologic, al operei dramatice a lui Alecsandri, țintesc valoarea stilistică a simbonimelor (toponime literare): ele sunt dependente de context, de enunțare și de specia literară căreia i se subordonează textul. Precizarea care se impune este aceea că, în privința toponimiei literare, Alecsandri este, indiscutabil, mai puțin creativ.

Obiectul Florinei-Maria Băcilă în *Derivate cu prefixul prea- în lirica lui Traian Dorz* îl constituie „valențele stilistice ale gradului superlativ” în poezia unui mistic român puțin cunoscut. Mai precis, autoarea vizează „inventarul și valorile expresive ale derivatelor (adjective ori substantive) cu prefixul *prea-*, utilizate cu referire la numele Fecioarei Maria sau la attribute ale acesteia”. Derivatele *preacurat*, *preasfânt*, *preacinstit* și *preafericit* nu impresionează cititorul atât prin numărul aparițiilor lor în context, cât prin poziția-cheie în anumite combinații lexicale, în care redau intensitatea maximă. Frecvența derivatelor și investirea lor cu sensuri iconografice induc corolarul teoretic care vizează identitatea lingvistică a autorului: „studiul lexicului unui poet constituie una dintre modalitățile cele mai adecvate pentru a-i înțelege crezul artistic, orientările și filozofia de viață, intensitatea cu care percepe lumea, experiențele neașteptate de tot felul, precum și modul lui specific de a le transpune în imagini poetice”.

Constatarea că romancierul Octavian Paler propune structuri narrative inedite, având ca teme singurătatea și frica, justifică opțiunea Lavinei Geambei („*Viața pe un peron*” din perspectiva pragmaticii) pentru analiza pragmatică. Sunt analizate: inserțiile metatextuale, cooperarea cu cititorul, timpul narativ, „convențiile tacite”.

Comunicarea cu strămoșii în poezia lui Lucian Blaga de Augustin Florinel Ilie este o introducere în comunicarea poetică transpersonală, cu o privire specială asupra configurației ei în lirica lui Lucian Blaga. Autorul urmărește dinamica a trei

componente: comunicarea cu străbunii etnici (neamul), comunicarea cu „moșii” (colectivitatea satului) și comunicarea cu strămoșii genealogici (ascendenții familiari), pe care le conexează cu orizontul „matricei stilistice” românești.

Regimul comunist oferă materialul poetic pentru o analiză stilistică și, subsidiar, sociologică a poeziei românești proletcultiste, întreprinsă de Daniela Otilia Modoran în *Discursul totalitar în poezie. Între denaturarea poeticului și supraviețuire*. Dincolo de perioade, teme, atitudini, partea originală a articolului o constituie analiza clișeeilor, a „limbii de lemn” constitutive „literaturii” în discuție, pusă, „maniheist, între *adoratio* și *imprecatio*”.

b) **Discursul jurnalistic**. Diacronia acestui tip este puțin studiată, îndeosebi în manifestările sale marginale. Ioana Banaduc, în *Observații privind presa din Banat cu preocupări pedagogice (1886-1918)*, recuperează această carență, aplecându-se asupra unui fenomen publicistic „specific Banatului, care marchează etapa de tranziție spre modernitate a presei pedagogice”. În prelungirea ideologiei iluministe, didacticismul răspundea unui „reflex al răspândirii etosului instruirii”. Popularizarea științei pe baza textelor didactice a presupus clarificarea conceptelor pedagogice; definițiile sunt, observă Ioana Banaduc, cantitativ multe, calitativ diverse, cu predominarea celor descriptive în comparație cu definițiile explicative și argumentate. Textul didactic vehiculat prin presă a întărit convingeri și a mobilizat, confirmându-și rațiunea de a fi.

Ca element paratextual de bază, titlul jurnalistic este, în interacțiunile comunicaționale, un element care, sintetizând informația, dinamizează relația cu cititorul. Analiza tematică, rematică și semiologică a proceselor de metaforizare întreprinsă de Elena Opran (*Considerații asupra metaforei în titlul jurnalistic*) relevă expresivitatea acestor dispozitive de comunicare. Analiza comparativă a titlurilor selectate dintr-un cotidian românesc și unul francez a condus la identificarea unor similitudini în privința tehnicilor de construcție și la observația că „metafora este o figură de mediere retorică dominantă în construcția titlului de presă”.

c) **Discursul juridic** manifestă, comparativ cu edițiile anterioare ale conferinței, un reviriment și o actualitate metodologică remarcabilă. Maria Anca Filip își propune, în *Articolul-definiție în „Codul de procedură civilă”*, identificarea structurii articolului de lege-definiție, clasarea și raportarea acestuia la diverse tipuri de definiții: cu scop de înregistrare sau recapitulative, de precizare sau delimitare, definiții stipulative, explicite sau implicite. Autoarea concluzionează că, în acest text de lege, „abundă definiția explicită, fiindcă se tinde spre maximum de univocitate semantică. Totodată, predomină definițiile de precizare sau delimitare / stipulative, în detrimentul definițiilor de înregistrare sau recapitulative”. Ca un corolar, Dreptul poate fi considerat o disciplină exactă, întrucât terminologia juridică este o terminologie „tare”.

Minuta în procedura penală. O abordare gramaticală de Alina Gioroceanu și Vali Ștefania Ileana Niță se referă la dispozitivul hotărârii judecătorești penale din perspectivă logico-gramaticală: soluția expusă în minută decurge cu necesitate

din datele reținute în deliberare, centrate pe un nucleu verbal. Verbele care codifică soluția au o natură „agentivă și cauzativ-factitivă”, actul jurisdicțional din minută reclamând ajustarea imediată a faptelor la sentință. Din punct de vedere semantic, verbele prezente în minuta penală fac parte din clasa verbelor cauzativ-factitive. Sub aspect gramatical, autoarele rețin caracteristicile: „nelexicalizarea subiectului, prezența unor grupuri prepoziționale tipice și dubla poziție, relațională și instrumentală, a temeiului juridic”.

În *Hotărârea judecătorească civilă. O aplicare a teoriei actelor de limbaj*, Alina Gioroceanu și Alina Pătru își propun să analizeze pragmatic HJC, prin teoria actelor de limbaj și a contextului în care sunt performate actele ilocutionare. Taxonomia lui Searle este aplicată suitei de acte de limbaj ce alcătuiește acest discurs specific, cu observația că „deși ultimul paragraf al textului („pronunțată în ședință publică azi, 19.10.2013”) este, cel mai probabil, interpretat constatativ, în corelație cu penultimul paragraf, în cazul în care mai există o cale de atac a soluției („cu apel / recurs în termen de 30 de zile de la comunicare, care se va depune la Judecătoria Craiova”), acesta poate fi privit ca o invitație la acțiune (directiv). O altă particularitate a actelor de vorbire din HJC rezidă în faptul că „angajarea entității emitente la o acțiune se realizează nu în situația tipică a persoanei I, singular, a indicativului prezent, ci în prezența persoanei a III-a singular, sugerând, astfel, ideea unei instanțe supra-personale și imparțiale”.

d) **Discursul politic**, în varianta electorală, este abordat de Dorina Pănculescu (*La Cité assiégée. Aspects rhétoriques dans le discours politique français de nos jours*) din perspectivă retorică și comparatistă. Corpusul, format din discursurile candidaților la președinție din Franța (Nicolas Sarkozy și Francois Hollande), confirmă rolul pseudo-argumentării în conturarea ethosului (pre)discursiv și în persuadarea afectivă a publicului. Foarte elaborat, articolul expune sistematic bogăția artificiilor retorice angajate în eficientizarea manipulativă a discursului politic modern. Pragmalingvistic, discursul electoral al „debutantului” este polemic, promisiv, prospectiv; la sfârșit de mandat, el este justificativ și confrontativ.

e) **Discursul științific**, axat pe transmiterea de informații esențiale și pecise, este prezent în volum prin variantele: metalingvistic (sintaxă, fonologie, pragmatică) și medical. Mihaela Secrieru (*Note privind conceptul de „acord sintactic”*) investighează definirea, descrierea, clasificarea cantitativ-calitativă a acordului sintactic, din perspectivă gramaticală, pragmatică și normativă. Acordul este în primul rând „o legitate cu finalitate sintactică”, fiind „singurul mecanism care poate genera o unitate sintactică”, prin subordonare și prin inerență. Autoarea decelează cinci realizări opozitive: acordul total imediat sau mediat, acordul parțial analog, acordul minimal, dublul acord simultan și nonacordul.

Asupra consoanelor silabice de Ovidiu Drăghici și Vlad Preda reconsideră conceptul de „consoană silabică” din perspectiva constrângerilor articulatorii și a trăsăturilor distinctive ale substanței sonore. Poziția polemică a autorilor conduce la o concluzie fermă: „nu există o anumită silabă în cuvinte decât dacă ea poate fi

rostită izolat. Includerea în inventarul de foneme al așa-ziselor consoane silabice este o complicație inutilă a descrierilor fonologice”.

Cotitura lingvistică imprimată de opera lui Émile Benveniste este prezentată de Beatrice Diana Burcea (*Émile Benveniste și schimbarea paradigmei lingvistice*) din perspectiva teoriilor enunțării și a subiectivității limbajului. Retrospectiv, se apreciază că „breșa făcută de savant, în plin structuralism, a deschis drumul pragmaticei integrate”.

Articolul Corinei Lungu Ștefan, *Niveaux de communication et organisation linguistique du texte*, parte dintr-o temă de cercetare privind terminologia medicală, privește didactica francezei medicale în textele specializate. Prin metoda comparativă, autoarea verifică premisa că, din perspectiva structurării lingvistice, limbajul științific medical se integrează în structurile limbii comune; implicit, discursul medical didactic urmează aceleași modele.

Comunicarea virtuală / electronică. Abordarea comunicațională a societății bazate pe cunoaștere aduce în discuție, dincolo de aspectele tehnice, problematici diverse privind comunitățile virtuale, implicațiile didactice ale noilor tehnologii de comunicare, prelucrarea (hiper)textului etc.

Raghad Jawad Ahmed propune, în *Learning-based image restoration method for compressed still images in video sequences*, o metodă nouă de restaurare a imaginilor comprimate. În limbaj informatic, autoarea extrage primitive ale imaginii pentru a construi codul de restaurare. Rezultatele experimentale au arătat că schema propusă deschide expectații pentru o calitate înaltă a imaginilor și a secvențelor video.

Pornind de la o cercetare empirică în instituții de învățământ preșcolar și primar, din mediul rural și urban, din județului Prahova, Raluca Buturoiu (*Impactul noilor media asupra discursului educațional*) a considerat interesant „studiul modului în care noile media influențează procesul instructiv-educativ, în România, în secolul XXI”. Autoarea vizează un model discursiv orientativ, aplicat la nivel organizațional, care ar facilita „un schimb virtual permanent, în timp real, între instituții din aceeași sferă sau din domenii diferite, ca trăsătură de bază a unei societăți care dorește să adere la (post)modernitate”. Față de entuziasmul pentru noile tehnologii ale educației, Aurelia Florea și Eugen Păltănea (*Educația matematică online vs. educația tradițională*) formulează unele rezerve menite să mențină un echilibru în educație: „Acest tip de educație are o serie de avantaje incontestabile, cum ar fi cele legate de accesibilitate, confort, costuri scăzute, atractivitate, rigurozitate, volum de informație, claritate, eleganță și obiectivitate în evaluare. Cu toate acestea, rolul profesorului în școală rămâne decisiv”. Ca o concluzie, autorii atenționează că pedagogia modernă este responsabilă de „ponderea optimă” a utilizării tehnologiilor informatice în procesul didactic.

Articolul lui Stelian Dacian Florea, „*Singularitatea tehnologică și viitorul umanității*”, este o prezentare a personalității lui Ray Kurzweil – futurolog, inventator și antreprenor american. Într-un scenariu predictiv, motivat de creșterea

în ritm exponențial a informației, autorul conexează robotica, genetica și nanotehnologia cu simptomul „robotizării speciei umane prin înlocuirea treptată a celulelor organice cu cele artificiale”.

Hypertextualitatea electronică constituie obiectul de studiu al Elenei Ungureanu în *Textul față cu tehnologia*. Hypertextul, tehnologia cu cel mai puternic impact în spațiul internetului, probează ideea că „multe concepte ale lingvisticii textului și informaticii se dezvoltă în paralel, independent unul de celălalt”. Într-adevăr, nonlinearitatea hipertextului, opusă linearității textului tipărit, instantaneitatea legăturilor dau utilizatorului impresia de „text lichid, dinamic, (s)curgător, imagine tot mai aproape de vorbirea uzuală, de discursul viu”.

Deschiderea spre alteritate, însoțind transgresarea granițelor comunicării, presupune conștientizarea identității. Reținem, pentru *Partea a II-a. Identitate și comparatism*, următoarele direcții de cercetare:

a) Din perspectivă **poetică și comparatistă**, reciclarea intertextuală a literaturii antice, identitatea stilistică și biografică constituie puncte de interes pentru contribuțiile la acest volum. Deși accentul cade pe literatura generală și comparată, interesul comparatismului nu se limitează la acest domeniu. Comparatismul este o metodă științifică universală, care acoperă lingvistica, antropologia și studiile culturale.

Tatiana-Ana Fluieraru (*Avatars médiévaux d'un héros antique: Philoctète à la cour de Bourgogne*) analizează modul în care mentalitatea medievală și-a asumat mitologia antichității; supraviețuirea acestei moșteniri are, în opinia autoarei, o dublă motivație contradictorie: creștinismul și legitimarea eroică a aristocrației medievale. Pretenția Casei de Burgundia că descinde din antichitatea îndepărtată a favorizat reinterpretarea lui Filoctet, personaj prezent în legendele din ciclul troian și al lui Hercule. Autoarea aduce în discuție prezența simbolică a personajului în textele lui Christine de Pizan, Raoul Le Fèvre, Olivier de La Marche, precum și reprezentarea iconică în miniaturi, tapiserii și gravuri. Apropriindu-și personaje ale antichității, mentalitatea medievală și renescentistă le-a suprapus conotații creștine, eroice, moralizatoare ori comice.

Adina Bandici (*Mitologia naturii și fascinația Eladei în creația dramatică și lirică a lui Hölderlin*) urmărește configurarea, în creația lui Hölderlin, a unei mitologii a naturii, având ca model „spiritul Eladei antice idealizate”. Tragedia *Moartea lui Empedocle* și lirica imnică și elegiacă constituie corpusul și, totodată, cele două părți ale acestui articol care pune în paralel Antichitatea clasică și nucleele tematice ale poetului german.

Primele repere ale izvoarelor germane din creația eminesciană, investigate de Ioana Ștefan, ridică o problemă de terminologie comparatistă, tranșată ferm de autoare: „termenii *afinitate* sau *similitudine* sunt mai potriviți să desemneze legătura lui Eminescu cu romanticii germani, iar *influență* sau *înraurire* reprezintă mai bine relația lui Eminescu cu Schopenhauer și Kant”. Perioada de pionierat, cuprinsă între 1890 și 1905, când criticii români au identificat afinități ale operei

eminesciene cu literatura și cultura germană, conține și primele erori de receptare, determinate de traducerea deficitară a autorilor germani. Este o receptare simplistă, reductibilă la conceptual de „influență”, lipsită de argumente textuale.

Silvia Comanac Munteanu (*Mircea Cărtărescu și Gabriel García Márquez: ipostaze autobiografice*) evidențiază „pactul autobiographic” în două tipare confesive: diaristul Mircea Cărtărescu (*Zen*) și memorialistul Gabriel García Márquez (*A trăi pentru a-ți povesti viața*). Dacă primul ilustrează criza narcisistă a autorului postmodern, al doilea este un memorialist modern, eul enunțării dezvăluind nostalgic momentele-limită în devenirea sa ca romancier. Referitor la genul biografic, autoarea atrage atenția asupra câtorva aspecte teoretice: jurnalul și memoriile „pot fi considerate literatură și sunt lizibile ca roman în care personajul principal este autorul”; „se cuvine a fi prudenți când încercăm să suprapunem eul biografic, eul profund și cel fictiv”.

Reinterpretarea canonului narativ în romanul lui M. Sorescu, *Viziunea viziunii*, se sprijină pe statutul autorului în raport cu celelalte instanțe narrative – naratorul, cititorul. Emina Căpălnășan (*Canonul literar în „Viziunea viziunii” de Marin Sorescu*) dezvoltă două ipoteze, anume că „modelul teoretic nu este întotdeauna actualizat în practica literară” și că romanul discutat „aparține paradigmei postmoderne”. Identitatea stilistică în romanul lui M. Sorescu rezultă din suprapunerea vocilor, din alternarea planurilor real și fantastic, din expunerea parodică, „la vedere” a mecanismelor de producere; acestea sunt și câteva dintre argumentele invocate de autoare în favoarea ideii de decanonizare performată de „șaiyecistul” M. Sorescu.

Alina Țenescu realizează, în *Conceptual Metaphors, Urban Imagery and Construction of Urban Space in Postmodern Literature*, un valoros studiu de poetică cognitivă comparată. În construcția spațiilor mentale urbane, autoarea disociază conceptele „spațiu”, „loc”, „privești”, în baza cărora identifică imagini mentale stereotipe în romanul francez postmodern. În corpusul studiat, sunt construite următoarele metafore cognitive: orașul ca o epavă cuprinsă de flăcări, orașul anonim ca spațiu de manifestare a fricii și incertitudinii, orașul bolnav al memoriei publice, cu subtipurile „metafora organicist-animistă” și „metafora mașinii”.

b) Din perspectivă **identitară și imagologică**, se apelează la binomul identitate / alteritate, pentru pentru configurarea identității dinamice, ca imagine speculară și ca percepție a Celuilalt.

Din perspectiva unor autori europeni și canadieni, Andreea Raluca Constantin (*A History of the Concepts of “Nation”, “Nationalism” and “National Identity”*) expune comparativ definirea celor trei concepte aplicate studiilor politice, culturale și literare. Autoarea concluzionează că: “As far as I am concerned, nation, nationalism and national identity should be associated with democracy, multiculturalism, peace, non-discrimination and humanity. Maybe that is what the origins and the evolution of these concepts should teach us: how to treat the *other*, whoever that is, fairly and kindly!”

Identitatea etnică a vlahilor (numiți și aromâni, cuțovlahi, țințari, valahi), prezentată de Dimitar Eftimov prin prisma ocupațiilor specifice (*Vlachian economy and professions*), configurează o etnie pregnantă în spațiul balcanic. Comercianți, meșteșugari (zidari, fierari, olari, cizmari, bucătari, croitori), arhitecți și doctori vestiți în Imperiul Otoman, vlahii și-au conservat identitatea, rezistând asimilării.

Valentina Gabriela Hohotă, specializată în discursul carceral, revine cu o cercetare sociolingvistică – *Le milieu de la prison, milieu de déconstruction de l'identité du recluse et de son institutionnalisation*, axată pe conceptele „identitate socială”, „identitate discursivă” și „instituționalizare”. Metoda comparativă se aplică aici mediului carceral românesc și francez – medii coercitive, ierarhizate, care presupun procese emoționale și comunicaționale de adaptare. Autoarea promovează abordarea inerdisciplinară multiplă a mediului investigat, la nivel identitar și discursiv. În acest sens, termenul *identitate* acoperă “le comportement et le rôle que l'individu assume à l'intérieur d'un groupe social et ses manifestations linguistiques et discursives dans la communauté linguistique et dans la communauté discursive mono- / multilingue et mono- / multiculturelle ».

Volumul reliefează tipologii discursive și identități complexe, angrenate interactiv în societatea „cucerită de comunicare”. Este necesară, de aceea, o regândire a condiției umane în contextul interculturalismului, atât sub aspectul condiționării, cât și al feedback-ului interactiv. Comunicarea nu este doar un mijloc de emancipare a individului și a națiunilor, ci și un instrument de control; coabitarea este posibilă sub condiția ca indivizii să devină conștienți de valoarea simbolurilor identitare, să participe lucid la dialogul intercultural, să opereze cu o raționalitate flexibilă și să se pună sub semnul unificator al sensului.

Perspectiva interdisciplinară și spectrul tematic generos au permis regândirea problemelor enunțate, activarea celor insuficient cercetate și argumentarea unor puncte de vedere originale. În ciuda polifoniei metodologice și tematice, volumul are, în spațiul configurat de cele trei concepte, unitate și coerență.

Sextil Pușcariu – personalitatea creatorului științific și prefigurările lingvisticii integrale

Rodica Marian

Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu”, Cluj-Napoca

In the context of contemporary linguistics, the complex personality of Sextil Pușcariu becomes even more prominent, as we are now better able to appreciate the organic development of his theoretical vision, which often anticipated contemporary developments in linguistics and avoided the excesses of the structuralist paradigm. Sextil Pușcariu gradually reconsidered the foundations of the linguistic theories which had contributed to his own scientific formation and developed his novel and mostly integrative understanding of synchronicity and diachronicity in linguistics.

The present study aims to highlight Pușcariu's creativity, scientific rigour and linguistic insight, which all contributed to his extensive and truly outstanding work. Sextil Pușcariu was also a forerunner in several fields of linguistic research, and his impact on contemporary trends (integral linguistics and possibly some cognitivist approaches) can be regarded as considerable.

Keywords: eclecticism, linguistic creativity, new integrative path in linguistics, originality.

Personalitatea complexă și excepțională a lui Sextil Pușcariu, evocată de mine și acum aproape douăzeci și cinci de ani pentru particulara ei alcătuire (Marian 1995), mai merită încă străluminată prin prisma câștigurilor științei lingvistice actuale, fiindcă savantul și-a marcat epoca și vremurile viitoare, printr-o viziune solidă și neperisabilă. Leo Spitzer, în 1954, în S.U.A., îl numea pe Sextil Pușcariu „Părintele întemeietor de țară al lingvisticii în România” – viziune care acum abia apare ca novatoare și originală, printr-o radicală schimbare de paradigmă față de epoca sa și față de începuturile sale neogramatice, în sensul radical al trecerii de la pozitivism la antipozitivism. Opera sa științifică ne surprinde printr-o deosebită prospețime în multe din domeniile de împlinire¹, mai ales în arealul ei teoretic; bogăția și sugestiile

¹ Mircea Borcilă este poate cea mai autorizată voce care se exprimă de două decenii prin diverse analize asupra nucleului unei „gândiri originale și a coerenței de adâncime în marea diversitate a operei sale, în devenirea ei istorică” (Borcilă 2003: 69).

prodigioase¹ ale ideilor dominante din sintezele lui teoretice devin în contextul orientărilor actuale mai nuanțat valorizabile, în special prin compararea lor cu un ax fundamental al lingvisticii actuale, cel reprezentat emblematic de Eugen Coșeriu, de lingvistica integrală întemeiată de acesta, și mult mai recent, asocierea comparativă se poate referi, după părerea mea, la cognitivism.

Încadrarea tradițională și dominantă în România a poziției teoretice a lui Pușcariu în formula „eclectism doctrinar”, chiar dacă uneori eclectismul se referă numai la metodele de cercetare, configurează un fel de obstinată blocadă evaluatoare (la fel mai este uneori caracterizat aportul științific al lui E. Coșeriu, eclectismul fiind considerat de M. Borcilă în ambele cazuri ca o reducere inadmisibilă). Formula minimalizatoare a unei opere monumentale a fost impusă pe fundalul unui context ideologico-cultural ostil și se circumscrie prin receptivitate și deschidere la curentele noi ale epocii, fiind lansată de Iorgu Iordan în 1966 și apoi însușită de majoritatea comentatorilor lui Pușcariu, adesea acordând termenului *eclectic* un sens pozitiv, elevat, până la asimilarea eclectismului cu „realismul” în opinia lui Ion Mării (2002: 7-8). Într-o oarecare măsură, reevaluarea operei savantului clujean părea îndreptățită, acum un sfert de veac, prin consemnarea, de pildă, a faptului că Sextil Pușcariu a fost primul învățat de la noi care a aplicat, în mod critic și adecvat, structuralismul praghez în studiul sistemului fonetic și morfologic al limbii române (Pușcariu [1931] 1974), sau revendicarea lingvistului american M. Ruhlen (1978: 29), prin care gândirea lingvistică a lui S. Pușcariu, depășindu-și epoca, se profila prin anticiparea concepțiilor generative asupra competenței lingvistice. Dar, așa cum recent arată M. Borcilă (2003: 71), la

¹ Sextil Pușcariu este autorul unor sinteze temeinice și cuceritoare (*Limba română*, vol. I: *Privire generală* și vol. II: *Rostirea*, lucrare preconizată în patru volume pentru a da seama de structura și evoluția limbii noastre, *Istoria literaturii române. Epoca veche*), al unor opere capitale în lexicografie (*Dicționarul etimologic al limbii române*, vol. I: *Elementul latin*, Heidelberg, 1905, lucrare distinsă de Academia Română cu premiul „I. Heliade Rădulescu”, și *Dicționarul limbii române (DA)*, operă monumentală, încredințată tânărului savant de mare prestigiu, în 1906, de către Academia Română, care-l alesese cu un an înainte membru corespondent, și care, deși neterminată, este cel mai bun dicționar românesc, un tezaur al culturii și al limbii noastre, realizat la nivelul celor mai bune dicționare din lume), autor deopotrivă al unor relevante studii de critică și exegeză literară, al unor abandonate, dar interesante încercări literare, autor și al unor cărți de memorii apărute postum (*Călare pe două veacuri*, *Brașovul de altădată*, *Memorii*), Sextil Pușcariu este greu de surprins ori de caracterizat pe o singură dominantă de spiritualitate. Din alt punct de vedere, se cuvine să amintim rolul de om de știință militant în mod activ și organizatoric, acceptând să fie primul rector al Universității din Cluj în 1919 și întemeind, tot la Cluj, în 1919, cu entuziasm și energie, Muzeul Limbii Române. În cadrul acestuia s-a format o adevărată școală de lingvistică și filologie, care a dobândit renume național și internațional, și unde au activate profesori și lingviști de mare prestigiu: Theodor Capidan, Nicolae Drăganu, Vasile Bogrea, Constantin Lacea, Emil Petrovici, Sever Pop, Ion Breazu, Alexe Procopovici, George Giuglea etc. Tot în cadrul Muzeului s-a editat revista „Dacoromania”.

o aprofundată analiză a operei lui Pușcariu, savantul clujean își elaborase o nouă concepție, total deosebită de poziția neogramatică din care porniseră cercetările sale, originală și proprie, în esență definibilă prin despărțirea de orizontul pozitivist și distanțarea justificată față de „exagerările” și „dogmele” structuraliste. În privința acestuia din urmă, Pușcariu arată că eroarea structuralistă este aceea de a confunda obiectul științei cu metoda cercetării, iar rațiunile care ne îndreptătesc azi să vorbim de prefigurările paradigmei conceptuale idealist-umaniste a lingvisticii integrale sunt depistabile în opera sa de maturitate, în esență este vorba de prioritatea conținutului față de expresie, a substanței față de formă, a deplasării interesului spre „de ce”-ul care, spune Pușcariu, este temelia oricărei științe și care era obliterat în pozitivism – în principiu, se poate spune, avem de a face cu prefigurarea unei modernități care se bazează pe reorientarea obiectului lingvisticii dinspre explicațiile lui „cum” se spune / gândește spre „ce” se spune. Un citat revelator din Pușcariu (1930-1933: 117) indicând această orientare este observația privind atitudinea unor „spirite independente” (O. Jespersen și H. Schuchardt) care s-au ridicat împotriva dogmelor atotputerniciei expresiei: „Ei au arătat că s-a exagerat rolul fonetice și s-a dat prea multă atenție sunetului, căci sunetele nu sunt decât exteriorizarea unui gând, care acesta formează partea esențială, conținutul cuvântului” (apud Borcilă 2003: 75).

Anticipări ale unei noi și adecvate considerații a locului ocupat de S. Pușcariu în istoria lingvisticii românești și europene au fost destul de puține, recuperări consemnate și de M. Borcilă în câteva studii, printre care mi se impune să amintesc și studiul care lansează din titlu o sintagmă definitorie pentru opera lui Pușcariu: „*Noua cale*” a lingvisticii istorice românești (1995). Însă reconsiderarea radicală a „poziției canonice în interpretarea operei lui S. Pușcariu” pornește de la Eugen Coșeriu (1992) care situa „liniile esențiale ale gândirii” lui Pușcariu la un „nivel mai înalt, cu o perspectivă mai deschisă” față de contemporanii săi (școala ieșeană ori bucureșteană, cu nume ilustre precum Philippide, Iordan, Densusianu, Rosetti etc.) punând în lumină originalitatea concepției lui Pușcariu și subliniind încă dintr-un timpuriu studiu de referință (Coșeriu [1952] 1995) spiritul antipositivist al lui Pușcariu (studiul semanticii lexicale conceput într-o perspectivă istoric-culturală, de pildă).

Spre deosebire de unele recunoașteri parțiale care schimbă profilul lingvistului Pușcariu, important în sens major mi se pare să urmărim drumul deschis de E. Coșeriu privind reevaluarea contribuției sale cruciale ca o cale proprie la care savantul clujean visa și pe care a și impus-o lingvisticii istorice românești, fundamentând sistematic studiul istoric-cultural al limbii române și, devenind totodată (vezi și Borcilă 2003: 71), după cum s-a arătat, unul dintre întemeietorii europeni ai fonologiei istorice.

Pline încă de învățăminte și exemplare sunt toate contribuțiile științifice, dar, mai ales, astăzi, mi se impune să descifrez seducția și perenitatea sistemului său de gândire științifică în ceea ce singur Sextil Pușcariu (1940: 1) a numit „atitudinea

personală față de problemele tratate”¹, idee la care voi stăruii mai departe. În esență, ceea ce-l singularizează pe Sextil Pușcariu este nu numai valoarea de adevăr a sistemului, ci chiar acel „farmec” din „c ă u t a r e a luminei”, pe care-l considera temei al cercetării științifice și care transpare dealtfel din scrierile sale, fiindcă adevărul se revelă autorului prin cunoașterea trecută de la alții printr-o „lămurire” a lucrurilor într-o „lungă și necurmată meditare asupra lor” (*ibidem*: 11). Remarc aici o anume afinitate cu gândirea din sistemul filosofic al lui Blaga, atât de puțin înțeles încă, pe latura lui de plâsmuire a lumii din intern („o forță internă”), așadar prin intuiție; Blaga care vorbea de temeiul metodei ca generare din forța personalității filosofului și exprimând pe deplin personalitatea sa (Blaga 1916/1977).

Cu mult înainte de exagerările atomiste ale structuralismului, izvorât din obiectivismul pozitivist²), S. Pușcariu își găsește, în 1941, o așa-numită *nouă cale*, care se situează la mijlocul de aur al distanței dintre pozitivism și idealism, ocolind și subiectivismul individualist. În monumentală primă parte a *Limbii române*, concepția axială este o funcție „simbolică” esențială a limbajului ca dimensiune intrinsecă a „conștiinței” sau a „cugetării lingvistice” - componente ale manifestării istoric-culturale a „sufletului” omenesc, după cum esențializează Borcilă (2003: 71).

Nu este superfluu să reamintesc, la o evocare cât de sumară a complexei și marcantei personalități a lui Sextil Pușcariu, că nimic din ce a făcut nu s-a perimat. Timpul a verificat substanța și valoarea perenă a omului și a savantului, a celui mai înzestrat dintre filologii români, a cărui mare chemare a fost marele dicționar academic, operă neegalată ca împlinire și importanță. Iar acum, într-o atare perspectivă, la aproape 65 de ani de la moarta savantului, se poate rememora ceea ce academicianul A. Lapedatu evoca atunci, în 1948, omagiindu-l pe Sextil Pușcariu: „Pentru instituțiunea noastră, regretatul coleg va fi de-a pururi socotit ca bărbatul predestinat a realiza cea mai de seamă însărcinare pentru care Academia Română a fost creată”.

Receptivitatea față de tot ce este nou în epoca sa este o altă trăsătură care-l apropie pe Pușcariu de integralism, savantul clujean nu putea fi decât adversar al închistării în orice metodă, precum nu putea admite ca valabilă o unică perspectivă de analiză asupra fenomenelor lingvistice: „Nu există de obicei o *singură*, ci mai

¹ Majoritatea citatelor următoare vor fi selectate din *Prezentarea* cu care lingvistul prefațează studiul său, *Limba română*, vol. I, *Privire generală* – veritabilă analiză explicativă a metodei alese și, de asemenea, o justificare a celor treizeci și cinci de ani în care aceasta s-a cristalizat.

² Noua paradigmă epistemologică înscrie mai ales filosofi ai culturii, precum Blaga, Eliade, Culianu, care vorbea de două întunecate secole de pozitivism: „Localizarea și proprietățile «spațiului mental» sunt probabil cele mai provocatoare enigme cu care au fost confrunțați oamenii din cele mai vechi timpuri; și, după ce două întunecate secole de pozitivism au încercat să le explice ca fiind fictive, ele au revenit mai în forță ca oricând, o dată cu apariția ciberneticii și a computerelor” (Culianu 1991: 41). Pentru o critică sistematică a structuralismului, vezi studiul *Grandoarea și mizeriile structuralismului* (Culianu 2005).

multe posibilități de explicare” (Pușcariu, 1940/1976: 3) sau și mai clarificator: „Urmărirea unui fenomen în mod diacronic nu trebuie să ne împiedice să vedem lucrurile în mod sincronic” (Pușcariu, 1940/1976: 6), spunea creatorul om de știință, cu multă dreptate. Cu deosebire în *Limba română*, lucrare seducătoare atât prin valoarea științifică, cât și prin claritatea gândirii și accesibilitatea stilului, Sextil Pușcariu se dovedește un spirit deschis unor noi metode de cercetare a fenomenului lingvistic, deschis și spre structuralism, dar adversar al imobilismului, ca și al istorismului excesiv, implicând observația sociologică și urmărirea evoluției faptelor de limbă. În esență, „urmărirea unui fenomen în mod *diacronic*, nu trebuie să ne împiedice să vedem lucrurile sincronic”, sau „între *structură* și *evoluție* nu există o antinomie, ci ... fenomenul se explică și prin una și prin alta” (*ibidem*: 7).

În posteritatea operei lui Sextil Pușcariu se pot evidenția destule exemple ale prefigurărilor coșeriene și chiar similitudini cu alte curente care sunt dezvoltate în lingvistica modernă, fără ca acestea să stea într-o filiație directă cu opera teoretic-lingvistică a lui Pușcariu. Dintre acestea mă voi opri în cele ce urmează la câteva.

„Limba tradițională” este considerată „o *forma mentis* națională” (*ibidem*: 10). Răspunsul de sorginte coșeriană trimite, desigur, la dimensiunea istorică și cea intersubiectivă a limbajului. Explicația pentru această stabilitate în timp a limbii fusese identificată și de către lingvistul clujean în caracterul istoric și intersubiectiv al limbajului¹. În egală măsură se arată S. Pușcariu convins de caracterul liber și creator al limbajului: „Omul nu este – cum s-a crezut într-un timp – un imitator inconștient și un transmițător pasiv și indiferent al limbii tradiționale” (*ibidem*: 75); dimpotrivă, „nu e minte gânditoare și inimă simțitoare care să nu fi contribuit la sporirea limbii” (*ibidem*: 106); „Limba – acest unic și admirabil dar al omului de a se împărtăși altora” (*ibidem*: 8), adică alteritate coșeriană. Coșeriu (1978/1997: 132) argumentează că schimbarea lingvistică își are întotdeauna originea într-un „act creator individual” La fel de clară apare însă evidențierea caracterului individual al actelor de creație lingvistică, în momentul genezei lor și la S. Pușcariu². Limbajul poetic este limbajul deplin și nu abatere, după cum

¹ După cum argumentează Pușcariu, „nu trebuie să uităm că limba îndeplinește un *rol social*, care și el ne silește să rămânem, când vorbim, în marginile tradiției [...] Astfel se creează la o națiune o mentalitate comună [...] suma aceea de particularități care alcătuiesc *structura internă* a unei limbi și care, la rândul ei, mărește coeziunea între membrii aceleiași națiuni” (Pușcariu 1940/1976 : 157). Din unghiul alterității, în fiecare act de comunicare deschiderea înspre dialogul cu celălalt îi determină „pe membrii aceluiși neam să pună în consonanță graiurile lor individuale cu trebuințele de înțelegere colectivă, să nu se îndepărteze de felul de a se exprima al semenilor lor, să-și adapteze neconștient „gramatica individuală” la normele „gramaticii colective”” (*ibidem*: 28).

² „Posibilitatea de a înțelege și de a interpreta cele auzite în mai multe feluri, imperfecția organului nostru articulator în reproducerea celor auzite și mai ales trebuința de a crea forme nouă pentru îmbogățirea limbii produc inovațiunile de limbă, care sunt întotdeauna individuale” (Pușcariu 1974 : 270).

argumentează Coșeriu și Pușcariu: „Cine simte mai bine decât poetul minunea care se întâmplă atunci când gândul sau sentimentul nostru se preface în cuvinte rostite?” (*ibidem*: 8).

Ipoieza Sapir-Wolf și Pușcariu: „Limba nu e – și acest lucru se recunoaște din ce în ce mai mult – numai un servitor al gândirii, ci și un stăpân al ei” (*ibidem*:10). Aici regăsim ceva din viziunea integralistă și chiar cognitivistă de a configura o reacție generală față de modul curenților științifice dominante de a înțelege cunoașterea și limbajul, respectiv, platforma conceptuală comună ar fi schimbarea (repunerea) accentului de la expresie la substanță, adică întoarcerea la un idealism de fond, în care primează principiul conținutului (gândirea se ivește prin limbă și nu rămâne în afara ei), iar forma, suverană anterior, se construiește nu independent de conținut, ci prin acesta (ambele mari direcții sunt o reacție la imanentismul sensului din structuralism). În același areal ideatic, S. Pușcariu arată, în dezbaterile din „Dacoromania” (IV, 1924-1926, partea a II-a, p. 1313-1314), că „stadiul actual al filologiei romanice, ca și al lingvisticii generale, nu se caracterizează atât de mult printr-o trecere de la «pozitivism» la «idealism»”, cât prin asumarea *convingerii* că faptele pe care le studiază această știință sunt de asemenea natură încât fac din lingvist și un scrutător al sufletului omenesc”, ceea ce, comentează M. Borcilă, îl scoate definitiv pe Pușcariu din „sfera fundamentelor ideologiei pozitivistice” (Borcilă, 2003: 74). Pe de altă parte, Sextil Pușcariu avea viziunea modernă a caracterului creator al limbii, în sensul rolului important al stilisticii: „Nu există subiect vorbitor, oricât de umil ar fi, care să nu adauge la expresia uzuală o notă individuală” (Pușcariu, 1940: 3).

Foarte recent, o teză de doctorat susținută de Elena Faur (2013) în tradiția „școlii lingvistice clujene”, la Centrul de studii integraliste, trebuie citată aici fiindcă fructifică creator efervescența stării actuale a celor două mari direcții semantice ce propun o cotitură în avangarda lingvisticii și științelor culturii: cognitivismul și integralismul. Pe de altă parte, deși, în aparență, se situează în avangarda mișcărilor lingvistice ale momentului actual, trebuie subliniată perspectiva istorico-teoretică pușcariană cu obiectivul fundamental trasat în *Limba română* ([1940] 1976: 116), transpus în cuprinsul tezei sub cuvintele: „acela de a investiga „imaginația lingvistică”, în primul rând „imaginea” și „metafora”, ca dimensiuni fundamentale ale „simbolismului esențial al limbii” și ale „cugetării lingvistice”. În demersul Elenei Faur se reîncadrează, de pildă, inovațiile semanticii cognitive bazate pe conceptele de „schemă imagistică” și „concept schematic-imagistic” în mai complexa și ofertanta „cunoaștere metaforică” coșeriană.

Ceea ce îndrituiește, după părerea mea, această perenitate a gândirii lingvistice din lucrarea de sinteză a lui S. Pușcariu, *Limba română*¹, se poate pune

¹ Împrejurarea că E. Coșeriu citează cel puțin în două rânduri (Coșeriu 1978/1997, Coșeriu 1986/1995) lucrarea de sinteză a lui S. Pușcariu, *Limba română*, dovedește familiarizarea sa cu opera predecesorului, cu atât mai mult cu cât volumul din 1940 înglobează fragmente

în lumină și prin apelul la expresiile proprii prin care Sextil Pușcariu își arată „*atitudinea* personală față de problemele tratate” (Pușcariu 1940: 1), în credința că în locul intransigenței convingerilor este preferabilă prezentarea îndoilelor, a ezitărilor, a căutărilor, fiindcă „oricât ar căuta un autor să păstreze o obiectivitate absolută, ceva din sufletul lui străbate totdeauna opera de la un capăt la altul” (Pușcariu 1940: 1). Sinceritatea în prezentarea metodei alese, cu toate meandrele și frământările implicite, potențează autenticitatea alegerii acestei căi de analiză.

Spirit căutător de adevăr, cu o energie neliniștită și cu mare ardoare, personalitatea lui Sextil Pușcariu se poate defini în aliajul mai rar al unui temperament creator de adâncă implicare, care accede la măreție prin seriozitate, onestitate („voi munci cu inimă curată” spune în argumentul la primul fascicol al *Dicționarul limbii române*, numit și *Dicționarul Academiei* 1913: 9), conturând o autentică ținută intelectuală tocmai prin neînfeudarea în ideile școlilor lingvistice în care se formase¹ („emanciparea... de sub tirania termenului tehnic, de sub metodele împrumutate de lingviști de la alte discipline și de sub istorismul exagerat” Pușcariu 1976: 4). Ca și buna cumpănire a problemelor ortografiei, spinoase și pe vremea sa, precum și pilduitoarea sa stăruință în cultivarea limbii române, atât de acut actuală încă.

Sextil Pușcariu a fost și rămâne un cercetător prin excelență, de o specială seriozitate, îmbinând onestitatea și înalta ținută intelectuală. I se recunoaște îndeobște savantului o formație enciclopedică; literatului – gustul și armonia pretențiilor izvorâte dintr-o aleasă educație; omului de vastă cultură – căldura iubirii de neam și de frumos; pasionatului de știință, artă și de cele mai varii domenii ale vieții culturale – o profundă înțelegere, o sensibilă și riguros responsabilă devoțiune.

Sextil Pușcariu n-a fost numai un mare lingvist, creator de școală, deschizător de orizonturi în istoria limbii, în dialectologie, romanistică, fonetică și fonologie, mai ales în lexicologie și lexicografie, în geografie lingvistică, dar și în istorie² și critică literară (peste 400 de lucrări, în volum și în numeroase publicații românești și străine), ci și un savant reprezentativ al epocii sale, străduindu-se să sincronizeze știința noastră cu cea europeană și chiar depășind-o pe aceasta din urmă de multe ori prin modernitate. Sextil Pușcariu s-a angajat în acțiunile mari ale epocii sale, având o viziune de perspectivă, încercând mereu să deschidă drumuri noi în mai multe direcții, inovând, dar mai ales maturizând prin toate realizările sale progresele culturii românești.

Numele lui Sextil Pușcariu se înscrie la loc de cinste deosebită atât ca mentor și autor al unor lucrări fundamentale în lingvistica românească (*Dicționarul Academiei* și *Atlasul lingvistic român*), cât și ca întemeietor al Universității clujene,

din studiile anterioare ale lui Pușcariu putând, astfel, să ofere o perspectivă comprehensivă asupra gândirii lingvistice a acestuia.

¹ Este vorba mai ales de școala neogramatică.

² Sextil Pușcariu a scris o istorie a literaturii române, dedicată lui Nicolae Iorga: *Istoria literaturii române. Epoca veche*, 1921.

al cărei prim rector a fost, totodată fondator al Muzeului Limbii Române – primul institut de lingvistică, în cadrul căruia s-a format și a activat cea mai bună școală lingvistică românească dintre cele două războaie mondiale. În 1929, la 10 ani de la înființare, Muzeul era considerat de Karl Jaberg (1949) ca „un centru de lingvistică romanică și, în special, română, cum cu greu poate fi găsit în Europa de Vest”.

Cercetătorul și publicistul atât de multilateral avizat avea, mai presus de toate, darul meditației și al mobilității gândirii, transpuse în demonstrație persuasivă și cuvânt inspirat.

Profilul său se definește, mai degrabă, într-o originală confluență a multelor sale talente cu apetența studiului, cu o curiozitate avidă, cu o luciditate severă, dar nu uscată și, nu în ultimul rând, cu darurile voinței și cu realizările binecuvântate ale hărniciei. Cum singur mărturisește în *Memorii*, marele filolog se simțea ca o ființă în căutarea ani de-a rândul a echilibrului între știință și artă. Omul de știință pune o amprentă originală în faimoasa idee a detașării, iar Nicolae Iorga (1938: 467) cu intuiția-i cunoscută, sesizează forma frumoasă a rezultatelor cercetătorului, alături de o anume căldură temperamentală care-l definea organic pe Sextil Pușcariu, pe savantul ce se dedica istoriei, criticii și mai ales limbii literare (cei mai mulți dintre poeții analizați sunt judecați cu prioritate din punctul de vedere al limbii folosite în scrierile reprezentative, așa cum sunt studiile dedicate lui Eminescu, Goga, Șt. O. Iosif, Blaga).

Lingvistul de notorietate mondială valorifică în mod specific chemarea cuvântului și inspirația imaginilor expresive, caracterizate de o claritate a înaltei simplități. Pasiunea pentru studiu implică la Sextil Pușcariu disciplină și avânt, simțire tânără și chibzuință matură. Chemarea vieții este pentru savant de o rodnicie excepțională. Ca teoretician și istoric al limbii, Sextil Pușcariu tratează în diferite lucrări și studii¹ probleme care au rămas definitiv legate de numele său. Numeroase studii privesc problema cardinală a continuității românilor în Dacia, concentrându-se pe ideea că limba română este cea mai conservatoare dintre limbile romanice și pe teza că locul de formare și de continuitate al limbii române este Dacia, în special teritoriul Transilvaniei.

Ca lexicograf și lexicolog de o extraordinară vocație și exemplară dăruire, Sextil Pușcariu avea o viziune integrală asupra marelui dicționar academic, conducând și revizuirea efectiv întreaga lucrare timp de patruzeci de ani. *Dicționarul limbii române*, numit și *Dicționarul Academiei* (1906-1945) este opera pe care Sextil Pușcariu o consideră drept contribuția principală a vieții sale, și este firesc să fie așa, întrucât acesta era însuși scopul înființării Academiei, iar savantul român studiasse aprofundat „tezaurul limbii din toate vremurile și din toate locurile”, pentru că limba însăși e un monument de simțire, fantezie, gândire și înțelepciune. Mai ales la rubrica *Din perspectiva Dicționarului* a revistei

¹ *Despre reconstrucția străromânei*, lucrare scrisă în limba germană și publicată la Halle în 1910 sau *Locul limbii române între limbile romanice*, discurs de recepție la Academia Română, 1920.

Dacoromania, al cărei director și fondator era același Sextil Pușcariu, revista fiind buletinul Muzeului Limbii Române, savantul clujean semnează dezbateri teoretice privind principiile lexicografice și se oprește îndelung – ca și în alte articole și studii legate de problematica dicționarului – asupra definirii cuvintelor ca tip de definire lingvistică a termenilor, coordonată principală, care va distinge dicționarul academic român de lucrări similare din alte țări de limbă romanică, așa cum va remarca și Iorgu Iordan mai târziu (Iordan, 1966: 155). Totodată, Sextil Pușcariu insistă asupra implicării redactorului în munca la dicționar, asupra justei înțelegeri a celui care se simte responsabil față de materialul menit să intre în dicționar.

Un loc aparte în cadrul studierii vocabularului îi este rezervat neologismului, ca și cuvintelor vechi și populare, dicționarul având un caracter general și istoric, etimologic și normativ, cuprinzând firesc, diferențierile geografice și stilistice. Pe urmele lui B. Petriceicu Hașdeu, Sextil Pușcariu reia problema circulației cuvintelor, aplicându-i metodele statisticii în analiza structurii lexicului românesc, după originea termenilor. Alături de acest aspect anticipativ, trebuie să evidențiem receptivitatea învățatului față de concepțiile și teoriile cele mai noi ale vremii sale, pe care le aplica cu o justă pondere unor domenii și aspecte ale științei lingvistice. S-a vorbit și despre eclecticismul doctrinar al marelui savant, cu efecte în realizările cele mai reușite; lucrul pare firesc atâta timp cât Pușcariu, în diversitatea multilaterală a preocupărilor sale științifice, nu putea fi decât adversar al închistării în orice metodă, precum nu putea admite ca valabilă o unică perspectivă de analiză asupra fenomenelor lingvistice: „Nu există de obicei o singură, ci mai multe posibilități de explicare” (Pușcariu [1940] 1976:3), spunea creatorul om de știință, cu multă dreptate.

Hotărâtoare și elocvente pentru dinamismul și curajul de a nu evita niciodată adevărul științific, adeseori relevat de noile căi de acces spre obiectul cercetării, sunt contribuțiile lui Sextil Pușcariu din domeniul dialectologiei. Studiul său de debut, *Graiul din valea superioară a Oltului*, 1898, se baza pe metodele tradiționale ale anchetelor dialectale, inaugurând, la 21 de ani, o strălucită carieră științifică. Dialectologia românească datorează lui Sextil Pușcariu și cea mai bogată monografie a dialectului istroromân: *Studii istroromâne*, 3 volume, publicate între 1906 și 1929. Atras fiind de metoda geografiei lingvistice, a inițiat „cu un răsunător câștig pentru știința limbii române”, cum se exprima D. Macrea, lucrările *Atlasului lingvistic român (ALR)* cu localități cercetate în întreaga țară, între anii 1930 și 1938, în cadrul Muzeului pe care-l conducea. *ALR* este „a doua mare operă de lingvistică românească și romanică a lui Sextil Pușcariu, care este cel mai modern și mai bine conceput atlas romanic din câte există până în prezent” (Macrea, 1956: 11). Proporțiile impresionante ale lucrării au făcut imposibilă publicarea sa în timpul vieții lui Sextil Pușcariu, deși materialul dialectal a fost strâns în întregime de cei doi anchetatori, elevi ai lui Sextil Pușcariu: Sever Pop și Emil Petrovici. *ALR* prezintă și inovații față de atlasele similare pentru limbile franceză și italiană: cele două chestionare distincte și hărțile mici, colorate, cu material sintetic. Totodată, ca

și în cazul *Dicționarului*, paralel cu înaintarea lucrării, S. Pușcariu a făcut o seamă de comentarii teoretice de mare însemnătate.

Statura impunătoare și de o vrednicie aparte a lui Sextil Pușcariu se conturează, așadar, și prin relația de excepție dintre el și Academia Română. Când, în 1905, la propunerea lui I. Bianu, este ales membru corespondent, tânărul Sextil Pușcariu avea deja o operă științifică și se bucura de un prestigiu european. La propunerea aceluiași I. Bianu, în 1914, la 37 de ani, era ales membru titular. Sextil Pușcariu a fost membru și al altor societăți științifice străine: al Academiei Saxone din Leipzig, al celei de științe din Berlin, al Comitetului Permanent Internațional de Lingvistică.

Personalitatea lui Sextil Pușcariu se cere întregită prin portretul dascălului strălucitor și cuceritor care a fermecat generații de studenți, din Cernăuți și din Cluj, care a creat discipoli de impunătoare ținută, care a întemeiat cea mai vestită școală de lingvistică românească.

Curajul omului de aleasă cultură și angajarea sa în viața publică a vremii, prin înființarea și conducerea de ziare și publicații culturale, merită să fie măcar pe scurt amintite. În 1918 reînființează la Cernăuți ziarul *Glasul Bucovinei*, în care a publicat primele poezii ale lui Lucian Blaga. În 1931, la Cluj, conduce cotidianul *Drum nou*, direcționat împotriva politicianismului venal. Revista *Cultura*, înființată și condusă de Sextil Pușcariu tot la Cluj, câștigă, din perspectiva zilelor noastre, o semnificație accentuată ca viziune modernă, cu atât mai mult cu cât se urmărea în acea revistă apropierea naționalităților prin cultură și confruntarea valorilor specifice. Și, nu în ultimul rând, ne bucură să reamintim rezervele vizionare pe care publicistul Sextil Pușcariu le formula, în presa vremii sale, în legătură cu ideile socialiste, sesizând influența lor nefastă în climatul cultural românesc.

Savantul de o desăvârșită onestitate și etică profesională, drept cu iubirea sa față de știință și drept față de colaboratorii săi, pe care știa să și-i aleagă și să-i și mențină – cum și recunoștea, de altfel – are, uneori, o intuiție premonitoare, potrivită chiar punerii în adâncime a structurii personalității sale. Astfel, într-o condensată și încă valabilă exegeză închinată lui Eminescu, scria: „Din ciocnirea vecinică între *a voi* și *a putea* se plăsmuiește alcătuirea aceea care va da pe omul adevărat, menit să însemneze ceva în rostul lumii” (Pușcariu 1974: 531).

Surse:

- Pușcariu, Sextil, 1905, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*. I. *Lateinisches Element*, Heidelberg, Karl Winter.
- Pușcariu, Sextil, (1906-1945) 1913, *Dicționarul limbii române*, tom I, partea I : A – B, București, Librăriile Socec & Sfetea [Cuprinde 45 fascicule apărute între 1906 – 1912]; *DLR*, tom I, partea II: C (cuprinde 43 fascicule apărute în perioada 1913-1940); *DLR*, tom I, partea III: D (cuprinde fascicule 1944-1949); *DLR*, tom II, partea I: F-I; *DLR*, tom II, partea II: J-lacustru; *DLR*, tom II, partea II : ladă-lepăda; *DLR*, lepăda-lojniță (cuprinde 5 fascicule apărute în 1944-1945).

- Puşcariu, Sextil, 1906-1929, 1906 : *Studii istroromâne I: Texte*. În AAR, seria a II-a: Memoriile Secţiunii Literare, XXVII, Bucureşti; 1926: *Studii istroromâne II*, Cultura Naţională, Bucureşti; 1929: *Studii istroromâne III*, Cultura Naţională, Bucureşti.
- Puşcariu, Sextil, 1920, „Locul limbii române între limbile romanice”, *Academia Română, Discursuri de recepţie*.
- Puşcariu, Sextil, 1921, *Istoria literaturii române. Epoca veche*. Vol I, Sibiu, Editura „Asociaţiunii”.
- Puşcariu, Sextil, 1930-1933, *Lingvistica modernă şi evoluţia ei (Lección de deschidere a d-lui Sextil Puşcariu) Serbările Jubiliare ale Universităţii din Cluj*, Volum redactat de Ioachim Crăciun, Tipografia Cartea Românească, 114-123.
- Puşcariu, Sextil, 1936-1942, *Atlasul lingvistic român (ALR)*, Imprimeria Naţională, Bucureşti; *ALR*, partea I, vol. II; *ALR*, partea II, vol. I.
- Puşcariu, Sextil, [1931] 1974, „Morfemul şi economia limbii”, Sextil Puşcariu, *Cercetări şi studii*, Bucureşti, Editura Minerva.
- Puşcariu, Sextil, 1940, *Limba română*, vol. I, *Privire generală*, Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II”.
- Puşcariu, Sextil, 1943, 1968, *Călare pe două veacuri*, Bucureşti, Editura pentru Literatură.
- Puşcariu, Sextil, 1976, *Limba română*, Bucureşti, Editura Minerva.
- Puşcariu, Sextil, 1974, *Cercetări şi studii*, Bucureşti, Editura Minerva.
- Puşcariu, Sextil, 1977, *Braşovul de altădată*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Puşcariu, Sextil, 1978, *Memorii*, Bucureşti, Editura Minerva.

Referinţe:

- Blaga, Lucian, [1916] 1977, „Concepţia despre lume şi ştiinţă”, Lucian Blaga, *Încercări filosofice*, Timişoara, Editura Facla, 56-57.
- Borcilă, Mircea, 1995, „Noua cale a lingvisticii istorice româneşti”, *Limba română (Chişinău)*, V, 5, 38-44.
- Borcilă, Mircea, 2003, „Sextil Puşcariu – un mare precursor al lingvisticii integrale”, A. Greive, I. Taloş, I. Mării, N. Mocanu (coord.), *Întâlnire între filologi români şi germani. Actele colocviului de la Cluj-Napoca, 24-26 mai 2002. Deutsche und rumänische Philologen in der Begegnung. Akten des gleichnamigen Kolloquiums in Cluj-Napoca von 24-26. Mai 2002*, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 66-79.
- Coşeriu, Eugenio, [1978] 1997, *Sincronie, diacronie, istorie. Problema schimbării lingvistice*, Bucureşti, Editura Enciclopedică.
- Coseriu, Eugenio, [1952] 1995, *Introducere în lingvistică*, Cluj, Editura Echinox.
- Coşeriu, Eugenio, 1992, „Principiile lingvisticii ca ştiinţă a culturii”, *Studia Universitatis „Babeş-Bolyai”*, *Philologia*, XXXVII, 1-2, 5-12.
- Culianu, Ioan Petru, [1991] 2002, *Călătorii în lumea de dincolo*, (1991), traducere din limba engleză de Gabriela şi Andrei Oişteanu, prefaţă şi note de Andrei Oişteanu, cuvânt înainte de Lawrence E. Sullivan (în româneşte de Sorin Antohi), ediţia a III-a, Iaşi, Editura Polirom.
- Culianu, Ioan Petru, 2005, „Grandoarea şi mizeriile structuralismului”, Culianu, Ioan Petru, *Păcatul împotriva spiritului. Scrieri politice*, Iaşi, Editura Polirom.
- Faur, Elena, 2013, *Semantica cognitivă şi emergenţa studiilor elocutionale* (teză de doctorat) susţinută la Facultatea de Litere a Universităţii “Babeş-Bolyai”.
- Iordan, Iorgu, 1966, „Sextil Puşcariu”, *Cercetări de lingvistică*, XI, 2, 151-159.

- Iorga, Nicolae, 1938, „Domnii profesori și literatura”, *Cuget clar*, II, 30, 3 februarie.
- Jaberg, Karl, 1949, „In memoriam: Sextil Pușcariu”, *VoxR*, X, 1949, 342-348.
- Marian, Rodica, 1995, „Sextil Pușcariu, personalitatea creatorului științific”, *Limba română* (Chișinău), V, 45-51.
- Mării, Ion, 2002, *Harta lexicală semantică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia.
- Ruhlen, M., 1978, „Sextil Pușcariu și fonologia generativă”, *Cercetări de lingvistică*, XXXIV, 1, 117-127.

PARTEA I

Comunicare și tipologie discursivă

Observații privind presa din Banat cu preocupări pedagogice (1886-1918)

Ioana Banaduc

Universitatea de Vest din Timișoara

Du point de vue idéologique, la période visée a été caractérisée par l'attention visible accordée à l'éducation sous tous ses aspects. Dans cet article nous essayons de présenter quelques caractéristiques des périodiques roumains du Banat ayant des préoccupations pédagogiques, de la fin du XIXe siècle et le début du XXe siècle.

Mots clés: Banat, éducation, périodique, préoccupations pédagogiques, texte didactique.

1. Introducere

În urma investigării apariției și devenirii moderne a publicisticii românești bănățene, faptele descoperite au ilustrat cu pregnanță ideea că aceasta și-a conturat profilul în continuă tangență cu fenomenul socio-cultural și politic al vremii.

Ecourile târzii ale iluminismului, împletite cu ideile naționaliste, s-au răsfrânt în preocupările constante ale cărturarilor de a dezvolta gazetăria ca „metodă esențială de regenerare națională” (Marino 1972: 179).

Dorința învățaților bănățeni era să pună în practică obiectivele iluministe printr-o mobilizare permanentă a cunoștințelor care puteau fi accesibile cititorilor. Năzuința cultivării a fost un reflex al răspândirii *etosului instruirii*, după cum scrie Virgil Nemoianu: „spațiul central-european e îmbibat de *didacticism*, aici toată lumea se simțea mereu dator să-i învețe pe ceilalți, să-i lumineze, punându-le sub ochi cât mai multe informații.”(1997: 169). Astfel, educația a devenit un element important al programului cultural. Încrederea populației în virtuțile sale emancipatoare a condus la proliferarea studiilor pedagogice și la „înmugurirea” culturii de specialitate în periodicele românești bănățene.

Având în vedere natura divers cuprinzătoare a periodicelor românești bănățene, construcția lucrării noastre evidențiază preocupările pedagogice ca forme de popularizare a conceptelor pedagogice în cadrul larg al acțiunii de luminare a maselor prin cultură, dar și ca mijloace de formare a conștiinței profesionale a dascălilor și a priceperii lor didactice.

După cum vom observa, la sfârșitul secolului al XIX-lea se conturează un fenomen publicistic specific Banatului, care marchează etapa de tranziție spre modernitate a presei pedagogice. Demersul nostru nu urmărește inventarierea titlurilor și a numelor colaboratorilor acestei categorii de presă, ci surprinde unele modalități de manifestare a didacticismului în textele didactice.

2. Presa românească cu preocupări pedagogice.

Acest fenomen publicistic nu a fost experimentul unor școli pedagogice moderne, la fel ca în Europa, ci i s-au pus bazele în cadrul *Reuniunilor de învățători*, atunci când a fost conștientizată nevoia de a fi popularizate scrierile, prelucrări sau traduceri din literatura didactică europeană¹ și de a impune în limbă un vocabular de specialitate pedagogic.

Preocupați de soarta învățământului în limba română, învățătorii și cărturarii și-au canalizat energia înspre difuzarea cunoștințelor acumulate pentru a trezi în rândul cadrelor didactice, indiferent dacă profesau în satele sau orașele bănățene, conștiința profesională. Se dorea înțelegerea rolului profesiei pentru societate într-un moment în care școala, prin obiectivele fixate de programul politico-cultural al românilor, era ridicată la rangul de „conștiință a unei epoci”. De pildă, în articolul „Învățătorul, factor și pioner al culturii”, autorul inculcă cititorilor ideea că „școala e baza culturii, aici se pune fundamentul pe care zidim templul culturii” (FD 1886:4), iar rolul ei este de „a forma și a întemeia caracterul societății”. (*ibidem*).

Contextul social-politic neprielnic bănățenilor s-a oglindit în raritatea apariției tipăriturilor periodice în limba română. Din acest motiv, o mare parte din scrierile pedagogice au fost publicate în presa din Transilvania² sau din Principate³, alături de cărturarii au recurs la soluția editării lor sub forma unor anuare, almanahuri, anale, broșuri, cu ocazia unor evenimente. Odată cu apariția publicațiilor românești cu conținut mozaical de orientare didactico-culturală, scrierile de specialitate și-au găsit locul în aceste jurnale, de pildă în: *Higiena și școala* sau *Luminatorul* din Timișoara, *Foaia Diecezană* din Caransebeș, *Foaia Lipovei* etc. În articolul program al uneia dintre gazete se precizează:

„deschise vom ține coloanele foii noastre și pentru dascălii noștri pentru producerea și publicarea de studii pedagogice, prelegeri practice, prin ceea ce

¹ Au fost prelucrate sau traduse scrierile pedagogice care au circulat în spațiul Imperiului Austro-Ungar.

² Iosif Velcean a publicat disertația „Cestiunea pedepselor în școala poporală”, prezentată în cadrul Reuniunii învățătorilor din 1897, în *Foaia Pedagogică* din Sibiu, nr. 15-16, 17,18,19,20, din anul 1899. Gheorghe Catană a publicat articole în *Învățătorul* din Cluj, *Gazeta învățătorilor* din Șimleu, în *Foaia pedagogică* din Sibiu ș.a.

³ În 15 noiembrie 1883, Iuliu Vuia publica articolul „Învățătorul român” în revista pedagogică *Școala rurală* din județul Dolj.

ocaziune dorim să le dăm și lor, spre a se întâlni tot mai des unii cu alții și pe calea publicității”. (RL 1895:1).

Învățătorii bănățeni, motivați de acțiunile gazetărești ale conlocuitorilor, de apariția eflorescenței tematice a presei, care era adaptată cerințelor profesionale ale cititorilor, au dorit să acopere golul din publicistică prin inițiativa de a realiza ei înșiși reviste moderne, chiar dacă nu aveau pregătirea jurnalistică necesară. În ziarele locale apar discursuri persuasive în acest sens:

„la străini și grădinarii, copiii și chiar vânătorii își au organul lor propriu de publicitate [...] toți se așteaptă ca învățătorii [...] să aibă organul lor de presă [...]; căci a fi fără presă este tot atâta cât a fi fără lumină. Prin ce s-ar cultiva realismul sănătos între învățători, prin ce s-ar susține principiile pedagogice probate și prin ce s-ar lămuri aplicarea lor într-o situațiune școlară, dacă nu printr-o presă proprie pedagogică ?” (LM 1884: 6).

Remarcăm că autorul își structurează partea explicativ-argumentativă a discursului prin folosirea interogației retorice. În acest mod se instituie o variantă indirectă de formulare a aserțiunii și se „crează iluzia dialogului cu cititorii”. (Cvasnii Cătănescu 2002: 448).

În 1886 a fost înființat primul „organ pentru trebuințele învățătorilor” în limba română, publicație „de echilibru” prin tematica abordată, expresie fidelă a nevoilor unei categorii sociale care a acționat conștient pentru idealul său. Ion Simu¹, pe care Atanasie M. Marienescu îl numește „un meteor luminos” (FD 1898: 3), a pus bazele revistei *Ludimagister*, la Reșița. După cum însuși autorul menționează, titlul provine de la *ludus* și *magister*, cuvinte latinești descoperite în cărțile lui Cicero și Quintilian (Deleanu 1975: 319). Revista a văzut lumina tiparului în 1886 și n-a avut un ritm constant al apariției: 4,17 martie 1886 până în decembrie 1888, apoi din luna iulie până în luna decembrie 1891. (Popeangă 1966: 165). În luna ianuarie 1887, revista a fost redenumită „Pedagogul român”. A fost cea mai viguroasă tribună pedagogică din Banat, din perspectiva spiritului combativ, la fel cum a fost revista *Amicul școlii* în Transilvania.

În paginile publicației au fost diseminate idei reformatoare care, probabil, au fost descoperite de către învățător în revista sibiană, fiindcă acesta a circulat și în Banat. (Popa 2004: 14) Nu au lipsit nici traduceri din ziarele străine, spre exemplu, „Procedura metodică a predării istoriei” din ziarul *Amicul învățătorului german*, nici articolele de pedagogie: „Din istoria pedagogiei române” de Romul Ancușa, „Pedagogia”, „Școala și principiile umanismului”, „Din istoria pedagogiei” de N. Popovici etc.

¹ Animator al vieții culturale, învățătorul Ion Simu își desfășoară activitatea gazetărească în redacția revistelor reșițene *Ludimagister* și *Balaurul*, iar la pensie, în 1897, inițiază la Arad publicația *Revista școlară*.

Cu toate că între 1888 și 1908 nu a mai apărut nicio revistă de specialitate pe teritoriul Banatului, în această perioadă nu au încetat colaborările dascălilor la alte gazete din țară. Mai mult, avem date sigure (Marcu 1909: 1) că articolele de specialitate și documentele întocmite cu ocazia *Reuniunilor* erau publicate în *Protocoalele adunării generale* iar, începând cu anul 1904, activitatea a fost oglindită în *Anale*.

Lipsa coerenței în evoluția acestui fenomen publicistic a fost determinată de regimul juridic al presei impus de autorități, de apariția unor contradicții în sânul unei societăți în schimbare, de polemicele dintre învățători pe teme profesionale, a politicii, a poziției sociale, inclusiv de incapacitatea publicului cititor de a susține financiar asemenea tipărituri periodice.

Cu toate că au apărut momente de cotitură în evoluția presei, am remarcat că neobosiții dascăli au fost conduși în acțiunile lor de credința că setea de cunoaștere va determina efervescența spiritualității românești. Mișcarea de idei pedagogice din Banat s-a asemănat cu cea din Principate. Diferențele au izvorât din cauza situației din regiune și a conservatorismului tipic, specific societăților tradiționale asuprite¹. Deseori aceste ipostaze au fost oglindite în presă, prin tonalitatea gravă a unor articole. În 1904, în articolul „Despre foile noastre pedagogice”, Gheorghe Cătană aducea în discuție un „tablou posomorât, dar adevărat”, pe care, scrie autorul, „e bine să-l mărturisim pe față căutând a-l corege” (FD 1904: 3):

„Foile noastre au trebuit să apună din neinteresarea noastră și astăzi [...] învățătorii a trei milioane de Români abia au o revistă Pedagogică². [...] e o slăbiciune obștească la învățătorii noștri, care au lăsat prin indolența lor să apună Revistele noastre pedagogice, [...] și au pus pe unii din cei mai valoroși bărbați ai noștri de școală în pozițiunea aceea neplăcută de a nu-și putea valida (sic!) vastele lor cunoștințe pedagogice. [...] Fără foi pedagogice de specialitate din care să ne adăpăm ca dintr-un izvor cu tot felul de cunoștințe folositoare nu progresăm ținând pas cu lumea cultă. [...] Este bine știut că pe terenul pedagogic se fac continuu progrese și reforme noi salutare. Cum vom fi noi la curent cu acelea, dacă nu avem o foaie de specialitate care să ni le aducă înainte?” (*ibidem*).

Finalul articolului este construit ca un fel de *captatio benevolentiae*. Adresarea către cititor, practică iluministă obișnuită, învederează o certă intenție pedagogică: „fraților să fim activi în toate direcțiunile ca apa râului” (*ibidem*: 4),

¹ Absența dorinței de progres și de deșteptare a fost o fațetă a societății românești încă din prima perioadă a modernității. Aceste aspecte sunt evidențiate în evocările cărturarilor vremii (vezi Mitu 1997).

² Învățătorul consemnează în notele de subsol: „noi învățătorii gr.or. avem unica foaie pedagogică *Școala și Familia*, redigată de Ion Dariu, unu dintre cei mai harnici învățători ai noștri din Brașov”.

din dorința de a le induce cititorilor o anumită stare spirituală, după cum însuși notează: „[...] iată de ce vă zic Dascăli, aprindeți luminile!” (*ibidem*).

Având în vedere continuitatea îndemnelor iluministe, s-a realizat o solidaritate prin acțiune. Prin intermediul jurnalelor s-a asigurat un flux necesar de informație pentru declanșarea procesului de regenerare a culturii școlii, formându-se, în același timp, un vocabular specializat și o direcție specializată a presei.

Dintre revistele care au pregătit viitoarea presă specializată ne reține atenția apariția publicistică *Educatorul*, „organ oficial al Reuniunii învățătorilor români din dieceza Caransebeșului”. În luna mai a anului 1909, în adunarea Reuniunii învățătorilor de la Lugoj s-a hotărât ca în locul *Analelor* să se întemeieze o revistă de specialitate (Popeangă 1966: 240). Scopul acesteia era „să contribuie la educația poporului” (ED 1909: 1). Revista a apărut între anii 1909-1914, la Oravița. Formatul revistei a fost mic, putem spune că a fost un format carte, iar iconografia – redusă uneori la aspecte tehnice. În această categorie de presă cu puternice accente culturale, ilustrațiile, modalitățile de impresionare a cititorului au stat în planul al doilea, mesajul prin cuvinte având un rol esențial. Ziarul a comunicat explicit și clar prin text, mai puțin prin imaginea folosită.

Mozaicul paginii a fost construit într-o armonie a textelor. Ceea ce a fost cognitiv a fost amplificat prin emoțional. A fost cultivată o scriitură subiectivă, pe alocuri orientată pe funcția emotivă a limbajului. Accentul emoțional s-a situat în planul conotativ, textul stabilind legătura afectivă cu cititorul. Titlurile alese au dezvăluit punctele cheie ale programului cultural propus prin intermediul revistei. De pildă, „Cultura” de Petru Bizerea „Școala și familia” de Silviu Molin, „Despre pedagogia modernă”, „Personalitatea învățătorului” de Petru Bandu, Alexa Jianu, „Ce sunt examenele?”, George Joandrea, „Activitatea extrașcolară a învățătorului”, Iosif Stanca, „Lecția practică de limba română (compunerea)” ș.a..

Sumarul revistei a fost menținut în tiparele prezentate în primele numere, cu mici modificări și firești înnoiri. Au fost folosite felurite specii publicistice, dar accentul s-a pus pe articolul de popularizare a științei.

3. Popularizarea științei pe baza textelor didactice

Potrivit literaturii de specialitate (Roventă-Frumușani 1995: 31-32; Bidu-Vrânceanu 2007: 149), fundamentarea unei tipologii discursive presupune îmbinarea criteriului noțional-referențial (câmpul de referință al practicii sociale) cu cel al specificității discursive. Pe baza acestor criterii, putem spune că textul didactic, la nivel enunțiativ, implică un receptor căruia i se transmite un corpus de cunoștințe și are o specialitate medie. La nivel cognitiv, textul didactic evidențiază operațiile discursive ce structurează cunoașterea: definiția, explicația, clasificarea, dialogul, exemplificarea, precum și citatul, trimiterea etc. Astfel, informațiile științifice sunt reformulate sistematic, accesibil cu scopul facilitării înțelegerii lor de către receptor.

Vom urmări, în cele ce urmează, o modalitate prin care se manifestă didacticismul în textele didactice.

3.1. Definiția

Descrierea lexicului pedagogic s-a realizat și prin intermediul textului didactic vehiculat prin presă. Acesta încerca să suplinească dicționarele speciale¹ ce lipseau și pe cele generale la care cei mulți, masele, nu aveau acces.

Pentru ca termenii utilizați să fie accesibili receptorilor de nivel cultural mediu se recurge la „utilizarea unei metalimbi [...] cu cuvinte frecvente, bine cunoscute, asigurând lectorului posibilitatea de a reformula el însuși definiții”² (Bidu-Vrănceanu 2000: 17). În acest caz, un rol important l-a avut gradul de cultură al grupului țintă.

În corpusul investigat, am identificat definiții cu următoarea structură:

a) uzuale, „deschise” spre limba comună: „lucrarea prin care tindem a ne câștiga idei despre lucrurile din lume se numește *învățământ*” (FD 1886); „ideile care le câștigăm la învățământ formează *materia de învățământ*” (FD 1886); „sub *disciplină* înțelegem toate măsurile ce le ia învățătorul spre a determina direct voința școlarului ca să se poarte în mod constant și consecvent conform bunei cuvinte și legii morale” (ARÎȘCDC, 1899);

b) explicative, realizate prin lexeme sinonimice : „*apercepțiunea* este, se poate zice, totuna și cu ceea ce în limbajul vulgar se numește cuprindere, precepere, înțelegere” (FD 1886); „Metoda de a purcede de la sonori la semnele lor, la litere, fără a le scoate dintr-un cuvânt normal, care reprezintă un lucru văzut, se numește *metoda sintetică* sau metoda fonetică.” (ARÎȘCDC, 1899); „obiectele (ilustrațiuni, tabele ori modeluri) de care ne folosim pentru a face impresiune asupra simțurilor școlariului și astfel a produce întrînsul intuițiuni se numesc *obiecte sau mijloace de intuițiune*” (FD, 1886);

c) explicative, realizate prin perifrază: „*învățământul primariu* însemnează școlile noastre populare” (ARÎȘCDC, 1899);

d) bazate pe interogații didactice. Intenția este pur educativă. Textul structurează gradat informațiile necesare pentru a putea fi însușite mai ușor de către educatori: „Ce este *cetirea eufonică*? Cetirea primește numele de *eufonică*, dacă rostirea sunetelor ori a cuvintelor dobândește o cadență potrivită cu înțelesul celor citite” (FD 1887);

e) argumentate: „*Planul de învățământ* cuprinde în generalități materia de propus în școala elementară, hotărâște la fiecare obiect de învățământ numărul orelor de peste săptămână (sic!) pentru fiecare clasă, apoi suma totală a orelor și în fine scopul material și formal al fiecărui obiect de învățământ cu unele îndigetări

¹ Dicționarele de terminologie pedagogică lipsesc până în anul 1925 (vezi Seche 1969: 162).

² Autoarea este de părere că definirea „reprezintă o activitate interdisciplinară de interes social larg, răspunzând nevoii de a comunica”.

metodice. Planul acesta, va să zică, ne arată în trăsături generale munca școlii. Eu îl asemănerez (sic!) cu planul ce-l face arhitectul la zidirea unui edificiu. Pe baza lui fiecare învățătorul își compune apoi un alt plan special, numit și *plan de lecțiuni* în care generalitățile se detailează și apoi se distribuiesc (sic!) pe luni, săptămâni, chiar și pe zile. Planul acesta e întru toate la fel cu specificațiunea sau devizul, ce-l face arhitectul pe lângă planul general. Privite mai deaproape, vedem că ambele se întregesc, adică: precum la arhitect în planul general se cuprind numai dimensiunile și forma, iar în celalalt cantitatea, calitatea și prețul materii, tocmai așa e și la școală. Planul de învățământ, arată că ce și cât are să se prelucre din fiecare obiect de învățământ, iar în cel special să specifice materia cu indicarea fazelor, prin care are să treacă pînă ce ajunge la ținta respectivă, scopul din planul de învățământ [...].” (FD 1902: 3)

Fragmentul citat relevă o definiție argumentată ce are la bază analogia. Formula acestei analogii este: A este pentru B ceea ce C este pentru D. Constatăm că A (*plan de învățământ*) se detaliază în componenta A' (*plan de lecțiuni*), respectiv C (*planul arhitectului*) în C' (*devizul*). Procedul retoric stabilește o asemănare între două relații: relația A – B: *planul de învățământ – munca școlii*, corespunzătoare temei, și relația C – D: *planul arhitectului – zidirea edificiului*, corespunzătoare forei. De asemenea, termenii concentrează în jurul lor determinări textuale. Relațiile constitutive ale figurii se stabilesc între: temă și foră: *planul de învățământ ne arată în trăsături generale munca școlii care se aseamănă cu planul ce-l face arhitectul la zidirea unui edificiu*; un termen al temei și unul al forei: *plan de lecțiuni se detailează pe baza lui (planului de învățământ)*. *Planul e întru toate la fel cu specificațiunea sau devizul ce-l face arhitectul pe lângă planul general*.

Cele două definiții se structurează argumentativ pe baza premiselor selectate de autor.

4. Concluzii

Publicistica s-a dezvoltat ca mijloc de regenerare culturală. Chintesența acestor tipărituri a constat în potențialul educativ, capacitatea de motivare și de deschidere a ariei cunoașterii pentru cei mulți. În egală măsură acest mijloc al culturii active a fost fermentul de solidarizare pentru întreaga suflare a școlii românești, de la dascălul sătesc până la cel mai de seamă cărturar.

Analizând corpusul, am observat diversitatea definițiilor, atât de la autor la autor, cât și în textele aparținând aceluiași autor. De asemenea, se remarcă numărul relativ mare de definiții, în general descriptive, dar și prezența celor explicative și argumentate, dată fiind natura limbajului pedagogic. O mare parte dintre conceptele pedagogice nu au definiții stabile, acestea fiind dependente de teorii și de curente pedagogice.

În lumina acestor fapte, am avut în vedere acele publicații românești bănățene cu preocupări pedagogice care au devenit mobilizatoare, au întărit

convingeri, adică și-au îndeplinit menirea. Am preferat, așa cum s-a putut observa, să acordăm un spațiu amplu formulărilor din articolele vremii, considerând că acestea au capacitatea de a surprinde cel mai bine problematica studiului nostru.

Surse și sigle:

- ARÎSCDC: *Almanch editat de Reuniunea învățătorilor dela școalele confesionale gr.-or. din Dieceza Caransebeșului*, Editura Comitetului Reuniunii, Caransebeș, 1899.
- FD: *Foaia Diecesană, Organ al Eparchiei gr.or.rom. a Caransebeșului*, (17 ianuarie 1886-1950).
- ED: *Educatorul. Organ oficial al Reuniunii învățătorilor din eparhia Caransebeșului*, Oravița, (iunie 1909-1914).
- LM: *Luminatorul*, Organ pentru politică, literatură, Timișoara (1880-1894); www.bjt.ro/bv/periodice/Luminatorul.
- RL: *Revista Lipovei*, (octombrie 1895 – ianuarie 1896).

Referințe:

- Bidu Vranceanu, Angela (coord.), 2000, *Lexic comun, lexic specializat*, București, Editura Universității din București.
- Bidu Vranceanu, Angela, 2007, *Lexicul specializat în mișcare. De la dicționare la texte*, București, Editura Universității din București.
- Cvasnii Cătănescu, Maria, „Retorica textului jurnalistic – cu referire la editorial”, în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), 2002, *Aspecte ale dinamicii limbii române actuale*, II, București, Editura Universității din București, pp.443-458.
- Deleanu, Mihail, 1975, „*Ludimagister*, prima revista pedagogică la Reșița”, în *Banatica*, III.
- Marino, Adrian, 1972, „Iluminism românesc: idei despre teatru, poezie literatură”, în *Limbă și Literatură*, vol.1, pp. 179-188.
- Mitu, Sorin, *Geneza identității naționale la românii ardeleni*, București, Editura Humanitas, 1997.
- Nemoianu, Virgil, „Cazul etosului central-european”, în Adriana Babeți, Cornel Ungureanu (coord.), 1997, *Europa centrală. Nevroze, dileme, utopii*, Iași, Editura Polirom, pp.168-194.
- Popa, Mircea, 2004, *De la iluminism la pașoptism*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut.
- Popeangă, Vasile, 1966, *Presa pedagogică din Transilvania 1860-1918*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Roventă-Frumușani, Daniela, 1995, *Semiotica discursului științific*, București, Editura Științifică.
- Seche, Mircea, 1969, *Schiță de istorie a lexicografiei române*, vol. II (de la 1880 până astăzi), București, Editura Științifică.

Derivate cu prefixul *prea-* în lirica lui Traian Dorz

Florina-Maria Băcilă

Universitatea de Vest din Timișoara

The purpose of the current paper is to consider the frequency and the expressive meanings of derivatives with the prefix *prea-* in the poetical work of Traian Dorz – a contemporary Romanian poet, unfortunately less studied, author of thousands of mystical poems and of volumes with memoirs and religious meditation. We will have in view the fact that such derivatives often train figurative meanings, being lexical units that are especially used with reference to the names given to God and to The Virgin Mary or to attributes given to them. Beyond the simple usage of some meanings, more or less known, this fact proves, once again, that the study of a poet's vocabulary represents one of the most adequate means to understand his artistic belief, his orientations and his life philosophy, the intensity with which he perceives the world, the various unexpected experiences, as well as his specific way to transpose them in poetical images.

Keywords: derivation, lexicology, mystical-religious poetry, semantics, stylistics

1. Introducere

Procedeele expresive de redare a intensității dețin o importanță majoră în textul beletristic, constituind unul dintre mijloacele întrebuințate adesea pentru a conferi culoare și relief stilului, îndeosebi atunci când construcțiile respective reprezintă o deviere de la normă. În limbajul poetic cu precădere, superlativul, de pildă, creează efecte unice din punctul de vedere al conținutului și al expresiei estetice, reflectând, nu o dată, originalitatea creatorului de versuri, „forța lui de imaginație și de prelucrare artistică a limbii” (Măruță 1955: 204). Fenomenul devine cu atât mai interesant în sfera creației lirice impregnate de un puternic filon mistico-religios – subsumată deci dimensiunii sacralului –, în care sintagmele cu caracter redundant sau hiperbolizant cunosc o frecvență notabilă.

Ne propunem, în cele ce urmează, să insistăm asupra ideii (pe care am formulat-o și cu alte prilejuri) că abordarea tematicii sau a structurii poeziei lui Traian Dorz* merită a fi întregită de cercetarea elementelor lingvistice prin

intermediul cărora se configurează, în speță, coordonatele esențiale ale acestui univers poetic. De aceea, ne vom opri asupra unui fapt semnalat de majoritatea celor ce se ocupă de studierea limbii artistice: valențele stilistice ale gradului superlativ. Vom avea în vedere inventarul și valorile expresive ale derivatelor (adjective ori substantive) cu prefixul *prea-*, utilizate cu referire la numele Fecioarei Maria sau la atribute ale acesteia. Pornim de la considerentul că, în tradiția Bisericii Universale, Fecioara se bucură, încă de la începuturile creștinismului, de o venerație aparte, acordându-i-se o cinstire deosebită mai ales în virtutea statutului său de *Theotokos* (gr. „Născătoare de Dumnezeu”), oglindit în cele patru *Evangelii* ale *Noului Testament* și recunoscut, așa cum se știe, de Sinodul al III-lea Ecumenic de la Efes (431). În spiritualitatea românească ortodoxă, Maica Domnului este o prezență aproape permanentă; ca urmare a semnificației majore a existenței sale pământești, sinonimă cu o biografie închinată total Divinității (Maxim Mărturisitorul 1998; Bocian 1996: 277-279; Bria 1994: 245-248; Comte 1995: 151-153; Preda 2000: 188-190; Teoclit Dionisiatul 2002: 70-71 și 134-135 etc.); s-a creat, de-a lungul timpului, o bogată iconografie marială, fiindu-i consacrate numeroase cântări, rugăciuni, precum și sărbători ce rememorează momente importante ale participării ei la „planul veșnic al lui Dumnezeu pentru mântuirea lumii din robia păcatului” (Belean 2004: 45). Pe lângă aceasta, un număr mare de lăcașuri de cult au fost așezate sub patronajul său, iar numele *Maria* e purtat de multe femei. În tradiția poporului nostru, Fecioara este socotită protectoarea neamului și a țării, ocrotitoarea celor năpăstuiți (săvârșind minuni pentru binele oamenilor); de asemenea, literatura română clasică și contemporană oferă concretizări semnificative ale motivului marianic (Boghici 2010: 264-283).

Prefigurată în *Vechiul Testament*, reflectată cu proeminență în *Noul Testament* și în tradiția Bisericii, personalitatea unică a Fecioarei a influențat considerabil, de-a lungul veacurilor, teologia creștină și rămâne emblematică nu numai prin locul ei special în istoria mântuirii, ci și prin prisma diverselor denumiri ce i-au fost atribuite, începând cu Sfântul Efreem Sirul (307?-373 d.Hr.), poet-teolog, creator de imnuri lirice de inspirație biblică. În cultura universală, ea a constituit dintotdeauna subiectul unor tratate și studii de anvergură, dar și sursa inepuizabilă de inspirație, în diferite epoci și curente, pentru nenumărate creații artistice de notorietate (pictură, sculptură, literatură, muzică, cinematografie).

2. Prefixul superlativ *prea-*

În gramatica românească, se precizează că superlativul absolut reprezintă gradul intensității maxime a unei însușiri, „privită exclusiv în sine” (DSL 2005: 520, s.v. *superlativ*), „fără o evaluare prin raportare la alte repere” (GALR I 2005: 161), așadar, fără a presupune o referire comparativă explicită (directă) la alte obiecte ori la același obiect în situații diferite.

Exprimarea acestui act tipic al aprecierii subiective, al implicării afective, dispune în toate limbile de mărci numeroase și variate, care prezintă o serie de aspecte gramaticale și stilistice specifice. În română, ideea de superlativ poate fi redată (sau numai sugerată) prin mijloace analitice, sintetice ori printr-o gamă largă de procedee mai mult sau mai puțin gramaticalizate, de natură morfosintactică, fonetică (prozodică), lexicală (cuvinte / construcții echivalente semantic cu superlativul și însoțite de nota expresivității). Evident, limba tinde spre înlocuirea mărcilor uzate și spre înnoirea continuă a modalităților de expresie, pentru a ilustra cât mai plastic amploarea deosebită a diverselor stări sufletești sau a unor calități care-i surprind pe vorbitori și pentru a „traduce” uimirea lor în fața unor ipostaze impresionante ale vieții, ale realității, ale experienței umane în genere (Iordan 1975: 108).

Printre procedeele de care dispune româna spre a reda gradul maxim al intensității, se numără și formarea cuvintelor prin derivare cu afixele superlative; în acest sens, lucrările de specialitate menționează câteva prefixe vechi (*prea-*, *răz-*, *stră-*) și neologice (*arhi-*, *extra-*, *hiper-*, *super-*, *supra-*, *ultra-*), a căror folosire „răspunde necesității de a reda cât mai expresiv impresiile pe care le produce asupra oamenilor o calitate oarecare.” (Ocheșeanu 1959: 48). „Procedeele se situează la limita dintre morfologie și vocabular. Derivatele [...] respective nu sunt însă forme de superlativ ale cuvântului de bază, ci reprezintă cuvinte noi, a căror semnificație cuprinde trăsătura «superlativ»” (GALR I 2005: 164; vezi și Avram 1997: 125) și care sunt înregistrate ca atare în multe dicționare explicative.

Prefixul *prea-* apare frecvent cu această funcție în limba veche a primelor texte românești (mai cu seamă în scrierile bisericești), marcând treapta extremă a „unei calități de obicei psihice” (Ocheșeanu 1959: 34), adică faptul că s-a trecut dincolo de limita ei obișnuită. Derivatele cu *prea-* sunt, în special, adjective (adesea substantivizate): ***preabun***, ***preacinstit***, ***preacucernic***, ***preacurat***, ***preacuvios***, ***preafericit***, ***preaiubit***, ***preaînalt***, ***preaînălțat***, ***preaînțelept***, ***prealăudat***, ***prealuminat***, ***preamilostiv***, ***preaplecat***, ***preaputernic***, ***preasfânt***, ***preaslăvit*** etc. Deși a fost, în trecut, un prefix foarte productiv, *prea-* se întrebuițează rar (cu caracter livresc) în româna contemporană și se întâlnește în derivate (împrumuturi sau calcuri din slava veche) aparținând terminologiei religioase, ca atribute date preoților sau călugărilor, ori în limbajul liturgic, ca epitete (de obicei, în vocativ) conferite Maicii Domnului sau unor sfinți; formațiile circulă și în diferite producții populare (cum sunt, de pildă, basmele), în stilul arhaizant al literaturii culte (a se vedea, în romanele istorice, titlurile date unor împărați sau unor domnitori) și în limbajul poetic (Rizescu 1959: 5-16; Ocheșeanu 1959: 32-36; FCLR II 1978: 192-198).

În poezia lui Traian Dorz, am identificat patru asemenea derivate (referitoare la numele sau la însușirile Fecioarei Maria), utilizate pentru a exprima sugestiv „semnificația de prezență în exces a calității” (GALR I 2005: 161), de intensificare a ei (până la exagerare), de grad al „intensității depășite” (Iordan, Robu 1978: 408); la aceste derivate ne vom referi în continuare.

3. Derivatul *preacurat*

Numele Fecioarei Maria în lirica dorziană (cu preponderență în volumul *Minune și Taină*, 2006) pun în lumină, de cele mai multe ori – așa cum este și firesc – trăsăturile sale fundamentale, ilustrate și prin plasarea, în vecinătatea termenilor regenți, a unor adjective trimițând la acestea. Printre cele mai frecvente se numără adjectivul *curat*, întrebuițat îndeosebi la superlativul absolut format cu *prea-*, ca determinant atributiv al substantivelor *Maică* și *Fecioară*, mai ales în grupuri nominale cu rol de adresare și cu ecouri în pasajul biblic al *Evangheliei după Luca* 1: 28¹, conturând imaginea decenței ireproșabile și a purității desăvârșite a Fecioarei Maria, a ținutei sale neîntinate și binecuvântate de Dumnezeu: „Maică **Preacurată**” (*CM*: 221, *CVeșn*: 138 și *MT*: 79², *Sfântă Maică, Sfânt Copil*³); „Plecăciune ție, Maică **Preacurată**” (*CA*: 77 și *MT*: 27, *Plecăciune ție!*); „Binecuvântată / fii tu, **Preacurată** / Maica lui Hristos” (*MT*: 45, *O, Maica Jertfei Salvatoare*); „Fii binecuvântată, / o, Maică **Preacurată**” (*MT*: 53, *Marie, Maică Fericită*); „Maică **Preacurată**” (*EP*: 50 și *MT*: 61, *Maică Preacurată* – în titlu, plus alte trei ocurențe); „Maică **Preacurată**” (*MT*: 71, *O, Sfânt Colind*); „Fecioara **Preacurată**” (*CNoi*: 168, *Iisus a venit*). De altfel, în rugăciunile Bisericii, acest adjectiv substantivizat o numește prin adresare directă, fenomen întâlnit și în lirica dorziană: „În toți sfinții-a fost vreo pată / osândită de-un cuvânt, / dar în tine, **Preacurată**, / numai rod din Duhul Sfânt.” (*CA*: 12 și *MT*: 43, *Binecuvântare ție*), inclusiv într-o secvență ce preia formule liturgice ale acatistului, în centrul căreia (ca și în alte situații) se află, în afară de pronumele la persoana a II-a singular, substantivele în vocativ, ca emblemă a afectivității și „ca expresie a dorinței eului contemplativ de a intensifica evocarea” (Boghici 2010: 279): „Bucură-te, **Preacurată**, / vas ales și fericit, / Maică binecuvântată / a Hristosului Slăvit!” (*MT*: 55, *Dacă îngerul cel tare*).

În unele cazuri, numele Fecioarei Maria este redat prin intermediul unui veritabil lanț apozitiv, în care fiecare structură apozitivă devine, la rândul-i, bază pentru o altă apozitie, în directă legătură cu semnificațiile amintite ale adjectivului *preacurat*; așadar, Maica Domnului întruchipează harisma perpetuă a fecioriei, inocența enigmatică, de nepătruns pentru omul firesc, dăruită plenar, prin liberul consimțământ, în slujba lucrării mântuitoare (și jertfitoare) a lui Dumnezeu, cu

¹ Trimiterile la textele biblice conțin titlul cărții respective, urmat de numărul capitolului și al versetului / al versetelor la care se face referire.

² Multe dintre poeziile lui Traian Dorz închinat Maicii Domnului au fost incluse de autor nu numai într-un anumit volum, ci sunt reluate (cu modificări infime) în alte volume ulterioare, fapt pentru care, în lucrarea de față, se fac trimiteri la mai multe surse acolo unde este cazul.

³ Spre a nu îngreuna parcurgerea trimiterilor, am optat, în studiul nostru, pentru notarea, în text, a referirilor (cu abrevieri) la volumele (aparținând lui Traian Dorz) din care au fost selectate secvențele lirice, urmate de numărul paginii (paginilor) la care se află fragmentul respectiv și de titlul poeziei. Toate sublinierile din versurile citate ne aparțin.

toate implicațiile ce decurg din acest fapt: „Fii binecuvântată, / Fecioară **Preacurată**, / Minune și Taină și-Altar, / tu, Maica Eternului Har.” (MT: 25, *Minune și Taină*).

Alteori, adjectivul la superlativ absolut reprezintă un determinant atributiv în cadrul unei apoziiții dezvoltate ce relevă trăsăturile Fecioarei Maria, din nou cu rezonanțe în pasajul biblic din *Luca* 1: 28 (conținând cuvintele îngerului): „și-a zis «Plecăciune ție, / suflet **preacurat** și blând»” (MT: 55, *Dacă îngerul cel tare*). În acest sens, într-o altă secvență lirică, imaginea Maicii asemănată cu un crin trimite la ideea de receptacol al poruncilor lui Dumnezeu, la scara virtuților sufletului menite să conducă spre perfecțiune, dar și la statutul de Împărăteasă a Cerului, dublat de noblețe și altruism, de candoare și devotament, de sinceritate și puritate; să nu uităm că, „în greacă, castitatea are sensul de integritate și integrare, puțința însăși de a unifica.” (Evdokimov 1999: 41): „Pentru c-ai slujit pe Domnul cu un preț nemăsurat, / binecuvântare ție, crinul **cel mai preacurat**.” (CNem: 186, *Pentru c-ai avut chemarea*). De semnalat, în acest fragment, că adjectivul *curat* poartă, concomitent, mărcile superlativului relativ de superioritate și ale celui absolut, cu scopul de a intensifica gradul maxim al însușirii prin intermediul unei structuri atipice, nu lipsite de redundanță, ceea ce generează un plus de inedit și de expresivitate, creând imagini artistice cu un potențial stilistic remarcabil¹.

În alte situații, derivatul în discuție este implicat în descrierea calităților Maicii Domnului, fiind plasat alături de substantive al căror semantism trimite la inocența privirii ei unice sau la seninătatea și strălucirea suprafirească a acesteia: „O, Maica Jertfei Salvatoare, / ca-n **preacuratele**-ți priviri / nici fericirea, nici durerea / atât de-adânci nu-s nicăiri!” (CA: 76, MT: 45 și LNS: 100, *O, Maica Jertfei Salvatoare*); „Dormi, fetița mea cuminte, / sub privirea Maicii Sfinte, / ocrotită și-apărată / de lumina **preacurată**” (O: 453, *Dormi, fetița mea cuminte*).

4. Derivatul **preasfânt**

Un adjectiv frecvent întâlnit în lirica dorziană cu referire la personalitatea Mariei este *sfânt*, care, ca atribut pe lângă substantive proprii de tipul celor amintite mai sus, creionează un posibil model al sacralității și al trăirii lăuntrice a credinței, un exemplu de viață curată și evlavioasă, plină de har, un arhetip al purității vrednice de cinstire (Kniazev 1998: 182-184; Tepelea 2004: 179-188). Cu funcție de atribut, acest adjectiv apare, la superlativul absolut marcat cu prefixul *prea-*, în sintagme nominale bimembre (la vocativ) ce-și găsesc corespondențe în rugăciunile și cântările bisericești adresate Maicii Domnului: „**Preasfântă** Născătoare” (CA: 120

¹ Cf. următoarea variantă a secvenței citate (publicată, ulterior, într-un alt volum), în care adjectivul *curat* este însoțit numai de mărcile superlativului relativ de superioritate: „Pentru c-ai slujit pe Tatăl / cu un preț nemăsurat, / binecuvântare ție, / Crinul Lui **cel mai curat**.” (MT: 51, *Pentru c-ai avut*).

și MT: 47, **Preasfântă** Născătoare – în titlu); „**Preasfântă** Maică” (CNem: 193 și MT: 93, **Preasfântă** Maică, *te privesc* – în titlu și o dată în text) sau în structuri ce vin să contureze succint personalitatea ei emblematică: „**Preasfântă** Născătoare de Dumnezeu, Fecioară, / te bucură tu, ceea ce plină ești de dar” (CA: 120 și MT: 47, **Preasfântă** Născătoare). În unele secvențe de acest tip, constituite pe baza unei simetrii, Fecioara Maria este privită drept mijlocitoare a credincioșilor pe lângă Hristos-Dumnezeu, întruchipând „rugăciunea întregii Biserici” (Bulgakov 2001: 176): „**Preasfântă** Rugătoare / spre Fiul tău iubit, / cerând ajutorare, / grăbim, / grăbim să te cinstim, / **Preasfântă** Rugătoare.” (MT: 39, **Preasfântă** Maică bună). De reținut că, în titlul ultimei poezii citate, adjectivul menționat se află în vecinătatea unui regent care mai are un atribut, evidențiind, dincolo de sfințenia personală a vieții, blândețea și smerenia Maicii Domnului, cuviința și frumusețea sa interioară, suprema ei onestitate și generozitate; iată și un alt fragment din aceeași poezie, realizat tot sub forma unei construcții simetrice, reflectând idealul de perfecțiune, de neprihănire, de cucernicie a sufletului care se jertfește pe sine (cu credință deplină în Dumnezeu și cu detașare față de sfera teluricului) pentru a se dedica respectării preceptelor divine, inspirând, la rândul-i, prețuire din partea celorlalți: „**Preasfântă** Maică bună / a Domnului Hristos, / cu îngerii-mpreună / venim, / venim și te cinstim, / **Preasfântă** Maică bună.” (MT: 39, **Preasfântă** Maică bună), sau delicatețea și sinceritatea absolută: „Să-L binecuvinte / mâinile **preasfinte**” (MT: 109, *Cântă, Maică, liniștit*).

Sfințită prin întruparea Fiului lui Dumnezeu, Fecioara – „cea care prefigurează destinul original al lumii: îndumnezeirea făpturii” (Boghici 2010: 263) devine, astfel, chip al unei noi umanități ce tinde spre atingerea desăvârșirii. De altfel, relația strânsă dintre „Maica Vieții” (Mihoc 1996: 32-40) și Fiul său, a doua Persoană a Sfintei Treimi, de-o ființă cu Tatăl, este ilustrată și de secvențele lirice în care Iisus Hristos nu numai că e privit în directă legătură cu Mama ce L-a născut cu trup omenesc real, în sensul propriu al cuvântului (Kniazev 1998: 17, 29, 77 și 87), așa cum se întâmplă în majoritatea poeziilor dorziene și cum este reprezentată ea, aproape întotdeauna, în iconografia ortodoxă, ci chiar numele Lui e redat prin sintagme care subliniază cu insistență acest lucru – cf., de pildă, „Maica Domnului **Preasfântă**” (MT: 59, *Binecuvântăm iubirea*). Ca atare, „Hristos, Împăratul Ceresc, prin Maica Sa sfântă S-a înomenit pe Sine și, prin înomenirea aceasta din Maica Lui, a îndumnezeit-o pe ea.” (Dorz 2012: 17).

5. Derivatele *preacinstit* și *preafericit*

Pe aceleași coordonate ale expresiei artistice se înscrie și utilizarea adjectivului de proveniență participială *cinstit*, la superlativul absolut format cu *prea-*, în asociere cu regentul *Maică*, accentuând faptul că Fecioara Maria e întru totul demnă de întreaga venerație din partea creștinilor, grație unor virtuți speciale (devotamentul față de Creator, credința și cinstirea Lui prin viața ei distinsă, de o curățenie morală

aparte), precum și ideea (conformă cu tradiția Bisericii) că, după mutarea la cele veșnice, Maica se află tot în preajma Fiului și, „fără a se substitui unicului Mijlocitor” (Bulgakov 1994: 119), mijlocește, prin rugăciune, comunicarea oamenilor cu Dumnezeu. Dincolo de structura complexă cu propoziția relativă, numele ei se convertește într-o definiție (al cărei început își găsește, iarăși, ecouri în *Evanghelia după Luca* 1: 28) conținând diverse reprezentări ale sale în viața lor (model de sfințenie exemplară, imbold pentru biruința în impasurile existenței, sprijin în momentele de cumpănă): „Plecăciune ție, Maică **Preacinstită**, / care stai la Dreapta Fiului Divin; / fii pentru viața noastră ispitită / pildă / și putere, / și-ajutor!... / Amin.” (CA: 77 și MT: 27, *Plecăciune ție!*).

Menirea esențială a Născătoarei de a fi *Mater Dei* (cf. *Luca* 1: 42-43) este evidențiată și în alte pasaje unde, în vecinătatea substantivului *Maică*, e plasat numele lui Iisus, cu diverse variante (inclusiv substitute pronominale sau propoziții relative) ce conturează, în concepția creștină, calitățile și statutul Său de Mântuitor al tuturor oamenilor: „**Preacinstită** fii tu, Maica Celui ce ne-a mântuit” (CNem: 185 și MT: 49, *Binecuvântată Maica*).

Într-o singură situație am identificat adjectivul *fericit* la superlativul absolut marcat astfel (amintind de cuvintele Mariei, care, în deplină bucurie și mulțumire sufletească, emană, la rândul-i, aceleași sentimente înalte și, după salutarea Elisabetei, mărturisește ca într-o profeție: „Că, iată, de acum mă **vor ferici** toate neamurile.” – *Luca* 1: 48); este vorba despre o construcție cu rol de adresare, în care acest adjectiv substantivizat (trimițând, ca sens, și la perspectiva fericirii de esență divină, spre care aspiră credincioșii – cei ce, după plecarea în veșnicie, vor gusta slava împreună cu Dumnezeu) e urmat de o apozitie ce relevă, din nou, legătura Fecioarei cu Fiul ei și, implicit, ipostaza de *Theotokos*, prin care omenirea s-a îndumnezeit (Țepelea 2004: 8): „Și-nchinându-ne naintea / Tainicului Plan Divin, / te cinstim, **Preafericită**, / Maica lui Hristos! Amin.” (MT: 59, *Binecuvântăm iubirea*).

6. Concluzii

După cum se observă, poemele dedicate Fecioarei Maria în *Minune și Taină*, un volum reprezentativ al lui Traian Dorz, absolut „original în valențele lui spiritual-morale” (Dorz 1999: 373), sau în alte scrieri reflectă, în primul rând, dragostea și prețuirea profundă pe care i-o poartă Maicii Domnului poetul transilvănean, conștient de importanța covârșitoare a implicării ei în istoria mântuirii neamului omenesc. În acest context, întrebuintarea (cu intenții stilistice) a adjectivelor (uneori, substantivizate) la superlativul absolut alcătuit cu prefixul *prea-* generează asocieri ce contribuie la îmbogățirea și dezvoltarea expresivității creațiilor poetice consacrate Maicii Domnului; însă nu atât în numărul aparițiilor lor în context stă capacitatea creatoare a autorului, cât în poziția-cheie pe care el le-o asigură față de alte elemente, în anumite combinații lexicale, unde ele redau intensitatea maximă,

configurând ipostaze variate ale numelor Fecioarei Maria (alături de însușiri intrinsece ale acesteia) – de la structuri comune cu textele biblice, cu limbajul liturgic sau din registrul colocvial până la construcții complexe, aglomerări apozitive ce vin să contureze în ansamblu, la modul iconografic, personalitatea ei emblematică. O bună parte dintre aceste formații lexicale (cele mai multe cu caracter arhaic sau popular, analizabile în raport cu un adjectiv, adesea de proveniență participială) au nu numai valori expresive, ci concentrează și mărturisiri de credință autentice, adevăruri teologice sau învățături dogmatice (maternitatea divină a Mariei, fecioria sa veșnică, sfințenia și curăția, încrederea în mijlocirea ei, pe lângă Fiul său, pentru toți creștinii etc. – Belean 2004: 228-238). De altfel, se știe că, în relație cu dimensiunea sacrului și a eternității, trăsăturile redade de adjective sunt evaluate la nivelul cel mai înalt și chiar dincolo de acesta, implicând ideea depășirii limitelor firescului (Ocheșeanu 1959: 48).

Dacă „mesajul poeziei mistico-religioase este existența într-o mântuire” (Dorcescu 2006: 42), atunci, cu certitudine, abordările posibile ale unui asemenea tip de text literar nu trebuie să ignore analiza gramaticală, întregită de cea stilistică. Tocmai acest lucru am încercat să-l semnalăm, selectând, din lirica dorziană, fragmente ce evidențiază valențele conotative ale superlativului absolut în secvențe prin intermediul cărora autorul izbuteste să evoce o imagine a Fecioarei Maria aproape „românizată” (în sensul spiritual al cuvântului), concepută într-o viziune artistică proprie, impregnată de o deosebită forță sugestivă și sintetizată într-un adevărat „proiect poetic de autohtonizare a sacrului” (Boghici 2010: 283). Iar Traian Dorz face parte, fără putință de tăgadă, din categoria celor ce „au crezut până la capăt în puterea rugăciunii și a poeziei de a recrea lumea, de a recrea un spațiu sacru, în care să trăim bucuriile creștine în liniște, cântare și psalmodiere a bunătății divine.” (Pănăzan 2012: 319).

***TRAIAN DORZ** s-a născut la 25 decembrie 1914, în satul Râturi (azi, Livada Beiușului), județul Bihor. La vârsta de 16 ani, aderă la „Oastea Domnului”, mișcare religioasă inițiată de preotul Iosif Trifa la Sibiu, în 1923, având drept scop renașterea spirituală „a Bisericii noastre [Ortodoxe – n.n. F.- M.B.] și saltul calitativ moral, cultural și social în Hristos, al poporului nostru” (Dorz 2005: 260). De prin 1933 începe să scrie poezii de factură mistică, pe care le trimite spre publicare la Centrul „Oastei Domnului” din Sibiu. Începând din 1934, Dorz devine colaborator apropiat al preotului Trifa, iar un an mai târziu îi apare primul volum de versuri, *La Golgota*. Continuă să scrie și să publice în libertate până la sfârșitul lui 1947, când este arestat de Securitate. Cu foarte puține întreruperi, a petrecut 17 ani în închisorile comuniste, acuzat fiind pentru apartenența sa la mișcarea „Oastea Domnului” (organizație ce fusese scoasă în afara legii), pentru activitatea intensă și bogată în cadrul acesteia, pentru implicarea în coordonarea ei la nivel național, pentru scrierea, posesia și răspândirea de materiale religioase neautorizate. În ciuda condițiilor de detenție, a repetatelor arestări, anchete, percheziții, amenințări, amenzi etc., Traian Dorz creează sute și mii de poezii, deschizând lunga serie a

Cântărilor Nemuritoare; cele mai multe au fost puse pe note și constituie un veritabil tezaur muzical al asociației „Oastea Domnului”, însă ele au ajuns să fie cunoscute și de către membrii altor confesiuni creștine. În perioada regimului comunist, volumele sale au putut circula (în clandestinitate) numai sub formă dactilografiată sau copiate de mână, iar o parte dintre versuri au văzut lumina tiparului în străinătate, prin bunăvoința unor creștini care au apreciat talentul creator, spiritul profund religios și vocația de „misionar laic” a acestui poet român. Traian Dorz a trecut la cele veșnice la 20 iunie 1989, în localitatea natală. După 1990, multe dintre scrierile lui (poezii, memorii sau meditații) au fost publicate în țară, la edituri precum „Oastea Domnului” din Sibiu sau „Traian Dorz” din Simeria.

Surse:

- CA = Dorz, Traian, 2006, *Cântarea Anilor*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”.
- CVeșn = Dorz, Traian, 2007, *Cântarea Veșniciei*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”.
- CM = Dorz, Traian, 1998, *Cântă-mi, mamă*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”.
- CNem = Dorz, Traian, 2007, *Cântări Nemuritoare*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”.
- CNoi = Dorz, Traian, 2008, *Cântări Noi*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”.
- Dorz, Traian, 2012, „Despre cinstirea Maicii Domnului”, *Învierea*, 2, 16-17.
- Dorz, Traian, 1999, *Din pragul veșniciei*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”.
- EP = Dorz, Traian, 2010, *Eterele poeme*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”.
- Dorz, Traian, 2005, *Hristos – mărturia mea*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”.
- LNS = Dorz, Traian, 2010, *Locurile noastre sfinte*, ediția a II-a, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”.
- MT = Dorz, Traian, 2006, *Minune și Taină*, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”.
- O = *Osana, Osana*, 2005, Sibiu, Editura „Oastea Domnului”.

Referințe:

- Avram, Mioara, 1997, *Gramatica pentru toți*, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas.
- Belean, Nicolae, 2004, *Mariologia ortodoxă în imnurile cultice*, Timișoara, Editura Marineasa.
- DSL = Bidu-Vrănceanu, Angela, Cristina Călărașu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Mihaela Mancaș, Gabriela Pană Dindelegan, 2005, *Dicționar de științe ale limbii*, ed. a 2-a, București, Editura Nemira & Co.
- Bocian, Martin, 1996, *Dicționar enciclopedic de personaje biblice*, în colaborare cu Ursula Kraut și Iris Lenz, traducere în limba română de Gabriela Danțiș și Herta Spuhn, București, Editura Enciclopedică.
- Boghici, Cezar, 2010, *Sacru și imaginarul poetic românesc din secolul al XX-lea*, Sibiu, Editura Psihomedica.
- Bria, Ion, 1994, *Dicționar de teologie ortodoxă, A – Z*, ediția a II-a revizuită și completată, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

- Bulgakov, Serghei, 1994, *Ortodoxia*, traducere de Nicolae Grosu, București, Editura Paideia.
- Bulgakov, Sergheie, 2001, *Rugul care nu se mistuie. Studiu de interpretare dogmatică a unor elemente ale cultului Maicii Domnului în Ortodoxie*, în românește de Boris Buzilă, București, Editura Anastasia.
- Comte, Fernand, 1995, *Marile figuri ale Bibliei*, traducere de Mihaela Voicu, București, Editura Humanitas.
- Dorcescu, Eugen, 2006, „Poezia mistico-religioasă. Structură și interpretare”, *Reflex*, 7-8-9, 38-42.
- Evdokimov, Paul, 1999, *Taina iubirii. Sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, ediția a II-a revăzută, traducere de Gabriela Moldoveanu, București, Asociația filantropică medicală creștină Christiana.
- GALR I = * * *, 2005, *Gramatica limbii române. I. Cuvântul*, București, Editura Academiei Române.
- FCLR II = Graur, Al., Mioara Avram (coord.), 1978, *Formarea cuvintelor în limba română*, volumul al II-lea, *Prefixele*, București, Editura Academiei.
- Iordan, Iorgu, 1975, *Stilistica limbii române*, ediție definitivă, București, Editura Științifică.
- Iordan, Iorgu, Vladimir Robu, 1978, *Limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Kniazev, Alexis, 1998, *Maica Domnului în Biserica Ortodoxă*, traducere din franceză de Lucreția Maria Vasilescu, București, Editura Humanitas.
- Maxim Mărturisitorul, Sfântul, 1998, *Viața Maicii Domnului*, traducere și postfață de Ioan I. Ică jr., Sibiu, Editura Deisis.
- Măruță, Toma, 1955, „Idea de superlativ în limba română”, *Limbă și literatură*, I, 188-212.
- Mihoc, Vasile, 1996, *Șapte tâlcuiri biblice despre Maica Domnului*, București, Asociația filantropică medicală creștină Christiana.
- Ocheșeanu, Rodica, 1959, „Prefixele superlative în limba română”, Graur, Al. și Jacques Byck (coord.), *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, București, Editura Academiei, 29-50.
- Pănăzan, Maria-Daniela, 2012, *Poezia religioasă românească. Analize și comentarii eseistice*, Sibiu, Editura CronoLogia.
- Preda, Emil, 2000, *Dicționar al sfinților ortodocși*, București, Editura Lucman.
- Rizescu, I., 1959, „Prefixul pre- în limba română”, Graur, Al. și Jacques Byck (coord.), *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. I, București, Editura Academiei, 5-16.
- Teoclit Dionisiatul, Monahul, 2002, *Maica Domnului în teologia și iconografia Sfinților Părinți*, traducerea: Cristina Rogobete și Adrian Marinescu, București, Editura Bizantină.
- Țepelea, Marius, 2004, *Mariologia primelor trei secole. Fecioara Maria în tradiția Bisericii primare*, Deva, Editura Emia.

Émile Benveniste și schimbarea paradigmei lingvistice

Beatrice Diana Burcea
Universitatea din Craiova

This article emphasizes the scientific context in which Émile Benveniste made his research, his scientific creativity, and the posterity of his famous work, *Elements of General Linguistics*, 1966 and 1974. Forerunner of pragmatics in a context dominated by structuralism, the scholar imposed current concepts as: “enunciation”, “subjectivity” in language use, “deixis”, “discourse”. A benchmark in the linguistic field, Émile Benveniste inspired the theories of dialogic / polyphonic enunciation.

Keywords: discourse, deixis, enunciation, pragmatics, subjectivity.

1. Introducere

Considerat primul lingvist cu remarcabile contribuții în apariția pragmaticii lingvistice, Émile Benveniste (1902-1976) și-a elaborat studiile în plină epocă de dominare a structuralismului. Privind retrospectiv, este evident că cele două volume ale monumentalei *Problèmes de linguistique générale*, apărute în 1966 și 1974, constituie o construcție genială a lingvisticii din secolul al XX-lea. Stilul riguros și creativitatea interpretării au asigurat perenitatea acestui text inedit.

Tezele lingvistului francez referitoare la enunțare și la subiectivitatea limbajului, vizând tipurile de discurs, deicticele (categoria persoanei, timpurile verbale), au depășit granițele structuralismului lingvistic, marcând evoluția acestei discipline pentru mai multe decenii. Studiile sale au suscit, fie prin filiație, fie prin atitudine polemică, interesul lui Jacques Lacan, Roland Barthes, Michel Foucault, P. Bourdieu, O. Ducrot, J. Moeschler etc.

Cercetările lui Émile Benveniste, interesând deopotrivă filosofia limbajului și pragmatica, al cărei precursor este, reprezintă un moment crucial în abordările din științele limbajului. În articolul de față e propune să abordăm selectiv puncte de vedere privind contribuția lui Benveniste la schimbarea paradigmei lingvistice. Prin distincția enunț - enunțare, abordarea lingvistului francez aduce o contribuție majoră în considerarea uzului lingvistic. Dacă pragmatica studiază utilizarea structurilor lingvistice, atunci ea nu poate fi decât integrată în lingvistică.

2. De la structuralism la pragmatică

„Cotitura lingvistică” (*the linguistic turn*) este sintagma prin care filosoful R. Rorty, editor al antologiei din 1967, a desemnat trecerea de la „gândirea tare”, modernistă, la „gândirea slabă”¹, postmodernistă, de la metafizică la limbaj și discurs.

De-a lungul timpului, cercetările asupra limbii au cunoscut abordări variate și contradictorii. Astfel, în secolul al XIX-lea, se impusese punctul de vedere diacronic și atomist, conform căruia fiecare element al limbii era o entitate izolată, a cărei origine era căutată într-o stare anterioară a limbii; în secolul al XX-lea, entitatea lingvistică devine parte a unui sistem sincron: „Limba este un sistem ale cărui părți pot și trebuie să fie considerate sincronice”, considera întemeietorul structuralismului, Ferdinand de Saussure (1998: 103). Noțiunile structuraliste de „sistem”, „relație”, „diferență”, „opoziție” substituie noțiunea pozitivistă de „fapt lingvistic”, manifestată anterior. Primatul relației asupra elementului, al sistemului asupra uzului, a marcat pentru câteva decenii, cercetările lingvistice și chiar literare ale secolului trecut.

Disciplină relativ nouă, pragmatica se revendică, după unele opinii, de la lucrările filosofilor limbajului, John Austin și Paul Grice; studiile lor, cu deschidere spre filosofia limbajului, lingvistică, logică, psihologie cognitivă, psiholingvistică, sociolingvistică, inteligență artificială permit, reliefarea explicită a raporturilor dintre structura limbajului și folosirea sa, problemă ignorată de tradiția structuralistă, a cărei „perspectivă autoreferențială” devenise „nesatisfăcătoare pentru mulți specialiști” (Ionescu-Ruxăndoiu 2003: 11).

În cercetările întreprinse, s-a impus depășirea modelului „formă – sens” și introducerea dimensiunii pragmatice, accentuându-se aspecte specifice acestei sfere, precum faptele de enunțare, faptele de inferență și faptele de instrucțiune (Moeschler, Reboul 1999: 15).

Cea mai importantă descoperire a pragmaticii o reprezintă activitatea enunțiativă asupra structurii lingvistice. Enunțarea face obiectul de studiu al unor lingviști interbelici (Ch. Bally, G. Guillaume) și postbelici (R. Jakobson și, îndeosebi, É. Benveniste). Tradițional, enunțarea era definită drept „funcționarea limbii printr-un act individual de întrebuițare” (Benveniste 1970: 12). Acest act de enunțare se află în opoziție cu enunțul, ca obiect lingvistic rezultat din acest act. Orice enunț este produsul unui eveniment unic. Enunțarea lui presupune un locutor, un alocutor, un moment și un loc anume (Maingueneau 2008: 46-47). Adesea, definindu-se enunțarea, se obișnuiește să se distingă fraza – „entitate lingvistică abstractă, ce poate fi utilizată într-o infinitate de situații diferite”, de enunț – „realizare particulară a unei fraze de către un subiect vorbitor determinat, într-un anume loc și într-un anume moment” (Ducrot, Schaeffer 1996: 470). Acestor două

¹ În termenii în care Fr. Lyotard (1994) a configurat „condiția postmodernă”.

noțiuni li se opune enunțarea, adică „evenimentul istoric pe care-l constituie producerea unui enunț, sau, altfel spus, realizarea unei fraze”(ibidem: 470).

În funcție de distincția dintre „competență” și „performanță” (în terminologia lui Chomsky), tradiția pragmatică a consemnat două orientări: cea promovată de Grice și cea promovată de Benveniste, continuată de O. Ducrot (Moeschler, Reboul 1999: 25). Benveniste consideră pragmatica o teorie a competenței. Pentru lingvistul francez, aspectele pragmatice sunt codificate în limbă. La rândul ei, limba conține instrucțiuni asupra acestor utilizări posibile. Observația lui Émile Benveniste, continuată de Oswald Ducrot, a permis conturarea teoriei pragmaticii integrate. În mod previzibil pentru cercetătorii în domeniu, tezele pragmatice de orientare formalistă și cognitivă au adoptat punctul de vedere reprezentationalist, în timp ce lucrările de inspirație și de tradiție structuralistă au optat pentru curentul ascriptivist. Concepția ascriptivistă, conform căreia enunțurile nu comunică stări de fapte, ci acțiuni, adică acte de limbaj, reprezintă de fapt „prima teză a pragmaticii integrate” (ibidem: 25).

3. Émile Benveniste despre pronume și despre discurs

În contextul spiritual postbelic, structuralismul avansează ideea autonomiei limbajului față de realitate. Această concepție structurală asupra limbajului a avut, în temeiul opoziției limbă / vorbire, o consecință importantă: faptele de enunțare și de discurs nu mai puteau constitui obiect de cercetare în sfera lingvisticii. Supralicitarea opoziției limbă / vorbire, respectiv sistem / utilizare a facilitat marginalizarea cercetării aspectelor pragmatice. Concepții incipiente din pragmatica integrată sunt subminate tranșant ca o consecință a acestei autonomii.

Excluderea celor două aspecte de o importanță majoră în teoriile lui Benveniste – enunțarea și discursul – a provocat atitudinea polemică a lingvistului. În spațiul francfon și nu numai, Benveniste a arătat în ce ar consta raporturile dintre structură și enunțare și dintre limbă și discurs.

Tema favorită a cercetărilor sale de pragmatică este pronumele. Preferința pentru pronume se explică prin faptul că această parte de vorbire este întâlnită în toate limbile, fiind considerată o categorie universală. Analizând categoria persoanei, lingvistul francez reliefează limitele opoziției structură / enunțare. În mod remarcabil, savantul operează în cadrul categoriei persoanei cu două sisteme de opoziții: corelația de personalitate și corelația de subiectivitate. În ceea ce privește corelația de personalitate, distincția persoană / nonpersoană opune persoana întâi (eu) și persoana a doua (tu), persoanei a treia (el), absentă din situația de comunicare:

„Putem vedea acum în ce constă opoziția dintre primele două persoane ale verbului și cea de a treia. Ele se opun în calitate de membri ai unei corelații, și anume ai *corelației de personalitate*; <eu-tu> posedă marca persoanei;

<el>, nu. <Persoana a 3-a> are drept caracteristică și funcție constantă reprezentarea, sub raportul formei înseși, a unui invariant non-personal și nimic mai mult” (Benveniste, 2000, I, 221).

În ceea ce privește corelația de subiectivitate, distincția operată între persoană subiectivă / persoană nonsubiectivă opune persoana întâi (subiectivă) persoanei a doua.

„Cuplului eu / tu îi corespunde o corelație specială pe care o vom numi, din lipsă de ceva mai bun, *corelație de subiectivitate*. Ceea ce îl deosebește pe <eu> de <tu> este în primul rând faptul de a fi, în cazul lui <eu>, interior enunțului și exterior lui <tu>, însă exterior într-un fel care nu elimină realitatea umană a dialogului. [...] în plus, <eu> este întotdeauna transcendent față de <tu>. Atunci când ies din <mine> pentru a stabili o relație vie cu o ființă, întâlnesc sau presupun neapărat un <tu> care este, în afară de mine, singura <persoană> imaginabilă. Aceste calități de interioritate și de transcendență sunt specifice lui <eu> și se inversează în <tu>. Îl putem defini așadar pe <tu> ca fiind persoana non-subiectivă, în contrast cu persoana subiectivă reprezentată de <eu>; iar aceste două <persoane> se vor opune împreună formei de <non-persoană> (=el)” (*ibidem*: 222).

Versiunea lui Émile Benveniste asupra sistemului pronominal a defavorizat analiza noțiunii de „locutor”, asimilabilă subiectului vorbitor. Ulterior, Oswald Ducrot a realizat o analiză a activității enunțiative definită ca produs al mai multor voci sau puncte de vedere, pentru o dezvoltare a noțiunii de enunțare.

Analizând conceptul de „subiectivitate”, Jacqueline Authier-Revuz (1984) subliniază punctul de vedere freudian care susține că nu există centru pentru subiect în afara iluziei. De asemenea, este avansată ideea că funcția acestei instanțe a subiectului este eul, ființă purtătoare a acestei iluzii necesare. Benveniste observase că „subiectivitatea” care face obiectul de studiu al fenomenologiei sau al psihologiei este de fapt „manifestarea în ființă a unei proprietăți fundamentale a limbajului (Benveniste 2000: 246). Pentru lingvistul francez, temeiul subiectivității este determinat de statutul lingvistic al persoanei: „Este <ego> cine spune <ego>” (*ibidem*).

Conceptiile psihanalitice și lingvistice, pe care teoriile enunțării nu le pot ignora, se întâlnesc în afirmația că Celălalt există constitutiv în subiect, în discursul său (Authier-Revuz 1984: 102). Reprezentarea enunțării este în aceeași măsură „constitutivă” și în alt sens. Dincolo de <eu>, care se transpune în subiectul discursului prin actul individual de însușire care îl introduce pe cel care vorbește în discursul său, formele marcate ale eterogenității „întăresc, confirmă, asigură acest <eu> printr-o specificație de identitate”, dând „corp discursului” și conferind contur „subiectului enunțiator prin poziția și activitatea metalingvistică pe care o regizează” (*ibidem*: 107).

Analizând raportul limbă-discurs, Émile Benveniste a respins ideea opoziției dintre sistemul limbii și întrebuintarea sa în discurs. Își începe demersul polemic focalizând cercetarea asupra timpurilor verbale. Conform raționamentului său, dacă mărcile temporale ar realiza un sistem, atunci organizarea sistemică ar trebui să poată fi definită independent de anumiți parametri enunțiativi și discursivi. Benveniste pune în evidență tocmai corelația strânsă dintre planul enunțării (cel al istoriei și cel al discursului) și distribuția timpurilor verbale.

Enunțarea istorică operează cu câteva timpuri predilecte: perfectul simplu, imperfectul, condiționalul și mai mult ca perfectul. Sunt excluse prezentul și persoana întâi. Enunțarea discursivă operează cu toate persoanele și cu toate timpurile, exceptând perfectul simplu. Într-un discurs, prezența locutorului și a interlocutorului este obligatorie.

Analiza Moeschler-Reboul, în a căror cheie interpretativă ne-am menținut, evidențiază faptul că planurile enunțării (istorie, discurs) nu sunt definite pornind de la criterii exterioare limbii. În consecință, opoziția dintre limbă și discurs nu este motivată nici structural, nici funcțional, enunțarea fiind ea însăși o componentă funcțională a structurii.

Prin distincția enunț - enunțare, abordarea lui Émile Benveniste aduce o contribuție majoră în considerarea uzului lingvistic. Dacă pragmatica studiază utilizarea structurilor lingvistice, atunci ea nu poate fi decât integrată în lingvistică.

4. Câteva momente ale receptării

Spre sfârșitul secolului al XX-lea, s-a înregistrat în mediile academice un reviriment în ceea ce privește interesul pentru subiectul uman și studiile consacrate limbajului. Teoriile lui Benveniste, „tematizând enunțarea, subiectivitatea și intersubiectivitatea limbajului, sistemul pronominal, referința deictică și discursul” (Parpală, 2007: 200), revin în atenția lingviștilor, stabilindu-se afinități sau controverse. Afinitățile totale sau parțiale nu au fost deloc negliabile.

În spiritul ideilor lingvistului francez, una dintre cele mai importante abordări ale fenomenului subiectivității în limbă se datorează cercetătoarei Chatherine Kerbrat-Orecchioni (1980). În funcție de accepțiunile conceptului de „subiectivitate” (atitudinea de a vorbi deschis despre tine și atitudinea de a vorbi despre altceva, însă, dintr-o perspectivă personală), Kerbrat-Orecchioni își construiește clasificarea indicilor subiectivității.

Teoria enunțării formulată de Benveniste („punerea în funcțiune a limbii printr-un act individual de enunțare”) este reluată și adesea supralicitată. Astfel, pentru Tzvetan Todorov (1970: 3-11), enunțarea este „sumă a mărcilor lingvistice, a urmelor pe care instanța enunțiativă le lasă în enunț”. S-a observat că enunțarea a fost valorificată în accepția restrânsă, de „lexologie”, dată de Roland Barthes. Prin această noțiune, C. Kerbrat-Orecchioni înțelege totalitatea procedeelelor lingvistice prin care locutorul își imprimă mărcile în enunț, se înscrie explicit sau implicit în el

și se raportează la acesta. Lingvistica delimitează „subiectul extratextual” de „subiectul intratextual”, care înscrie discursul în sfera unei relații intersubiective cu „enuunțiatorul” său.

Punctul de vedere al lui Émile Benveniste, conform căruia există o singură marcă a subiectivității în limbaj, și anume pronumele de persoană întâi și mărcile care îi sunt asociate, a generat demersul lui O. Ducrot (1980: 7-56), care a accentuat enunțarea și polifonia.

Ambele teorii ale enunțării (Benveniste, Ducrot) sunt puse sub semnul întrebării de Ann Banfield (1982), cu referire la stilul indirect liber. În virtutea acestei abordări, mărcile subiectivității pot fi atribuite unei a treia persoane, iar mărcile deictice pot fi asociate timpurilor trecutului. Observând punctual etapele analizei întreprinse de Ann Banfield, Moeschler și Reboul îi surprind punctele slabe. Descriind stilul indirect liber, lingvistica susține că acesta aparține doar textelor literare, fiind deci absent în discursul oral și în textele neliterare. Stilul indirect liber îndreptățește, așadar, reprezentarea subiectivității la persoana a treia. Analiza întreprinsă asupra stilului indirect liber, pe texte literare (Flaubert, *Madame Bovary*) contrazice, pe de o parte, teoria polifoniei (Ducrot, Bahtin) și, pe de altă parte, ipoteza lui Benveniste privind sistemul pronomelor, în care persoana întâi este singura expresie posibilă a subiectivității. Capacitatea stilului indirect liber de a exprima subiectivitatea și, mai mult, la persoana a treia, considerată de Benveniste drept non-persoană, a suscitat interesul multor lingviști.

Analiza pe eșantioane literare, efectuată de Moeschler și Reboul reliefează faptul că subiectivitatea poate fi exprimată atât la persoana întâi și la persoana a treia, cât și la persoana a doua. Astfel, dacă Benveniste insistase asupra exclusivității mărcilor persoanei întâi în exprimarea subiectivității, Ducrot avansase ideea că aceste mărci ale persoanei întâi îl desemnează pe locutorul responsabil de enunțare și nu desemnează sursa punctelor de vedere exprimate în enunț, pentru că acestea sunt atribuite enunțiatorilor. Din această cauză, Ducrot nici nu tratează problema subiectivității. Punctul slab al teoriei susținute de A. Banfield constă în faptul că echivalează exprimarea subiectivității prin anumite mărci lingvistice cu stilul. Amendamentul adus teoriei lui Benveniste vizează exprimarea exclusivă a subiectivității la persoana întâi:

„Benveniste se înșală, crezând că numai persoana întâi poate reprezenta subiectivitatea, iar Banfield se înșală crezând că expresia subiectivității este limitată, în stilul indirect liber, la persoana a treia. Stilul și enunțarea nu se confundă deci” (Moeschler, Reboul 1999: 320).

Nu trebuie ignorat faptul că Benveniste atrăgea atenția asupra aspectelor pe care le îmbracă enunțarea scrisă în raport cu cea orală, deoarece „scriitorul se enunță ca un scriitor și în interiorul scriiturii sale face ca personajele să se exprime” (Benveniste 1970: 18).

Observăm că o problemă generală de limbă, care pornește de fapt de la elemente de filosofie a limbajului, este particularizată. Benveniste face din enunțarea baza însăși a subiectivității și a conștiinței. Limba trimite la pura instanță a discursului în act.

Raportările la teoriile lui Benveniste au creat adesea, nu numai controverse, ci și paradoxuri, semnalate cu rigurozitate de Moeschler și Reboul (1999: 423). Problema paradoxurilor vizează enunțurile hibride din punct de vedere temporal. În cadrul lor, se combină mărcile temporale deictice cu timpurile trecutului. Ecoul teoriilor lui Benveniste continuă să genereze interpretări din perspective variate. Filiația sau polemica s-au dovedit, de-a lungul timpului, la fel de constructive.

5. Concluzie

Teoriile filozofice și lingvistice elaborate de Émile Benveniste au dat o nouă turnură paradigmei lingvistice: breșa făcută de savant, în plin structuralism, a deschis drumul pragmaticei integrate. Retrospectiv, conceptele pe care le-a impus („enunțare”, „subiectivitate în limbaj”, „discurs”, „deixis”) au fost preluate și reevaluate științific. Tezele sale au constituit un suport riguros pentru teoriile dialogice ale enunțării.

Referințe:

- Authier-Revuz, Jacqueline, 1984, «Hétérogénéité(s) énonciative(s)», *Langages*, 19, 73, 98-111; http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lgge_0458-726x_1984_num_19_73_1167
- Banfield, Ann, 1982, *Unspeakable Sentences. Narration and Representation in the Language of Fiction*, Londres, Routledge & Kegan Paul.
- Benveniste, Émile, 2000, *Probleme de lingvistică generală*, vol. I, București, Teora.
- Benveniste, Emile, 1970, «L'appareil formel de l'énonciation », *Langages*, 17, 12-18 http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lgge_0458-726x_1970_num_5_17_2572
- Ducrot, Oswald, 1980, «Analyse de textes et linguistique de l'énonciation», în Ducrot, O. et al., *Les Mots du discours*, Paris, Minuit, 7-56.
- Ducrot, Oswald; Schaeffer, Jean-Marie, 1996, *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, București, Babel.
- Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, 2003, *Limbaj și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, București, ALL.
- Kerbrat-Orecchioni, Chaterine, 1980, «L'énonciation de la subjectivité dans le langage», Paris, Armand Colin, *Mots*, 1981, vol. 3, pp. 162-167 http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/mots_0243-6450_1981_num_3_1_1044_t1_0162_0000_2.
- Liotard, Fr., 1993, *Condiția postmodernă. Raport asupra cunoașterii*, București, Babel.
- Maingueneau, Dominique 2008, *Lingvistică pentru textul literar*, Iași, Institutul European.

- Moeschler, Jacques, Reboul, Anne, 1999, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Cluj, Editura Echinox.
- Parpală, Emilia, 2007, *Semiotica generală. Pragmatica*, Craiova, Editura Universitaria.
- Rorty, Richard, 1967, *The Linguistic Turn. Essays in Philosophical Method*, University of Chicago Press.
- Todorov, Tzvetan, 1970, «Problemes de l'énoncition», *Langages*, 5, 17, 3-11
http://www.persee.fr/web/revues/home/prescript/article/lgge_0458-726x_1970_num_5_17_2571.

Impactul noilor media asupra discursului educațional

Raluca Buturoiu
SNSPA, București

Today, the influence of new media is widely addressed in the communication literature, because of its multiple valuable implications. Though, the impact of new media on the education process is still a field which needs scholars' attention.

So, this paper aims to address the implications of new media and new technologies in the education process in Romania, with special attention to preschool and school teaching. More specifically, I will analyse the use of new media and new technologies in order to observe the way in which both influence the education process as a whole. I will analyse the teachers' and the schools' background in front of the new technologies, the teachers' opinion about the necessity of a new media-based education system and its (dis)advantages, as well as their opinion about the benefits of a new media-based education strategy.

I argue that new media and new technologies play a crucial role in the education system in general and that they should represent the most important challenge for the education system in Romania.

In conclusion, this paper stresses the issue of (re)considering the relation between media and education in terms of a permanent virtual exchange.

Keywords: discourse, education, new media, new technologies, virtual exchange

1. Noile media – perspective teoretice

Acest articol are în vedere prezentarea importanței pe care o au noile tehnologii de comunicare în era actuală; această importanță va fi analizată atât la nivel teoretic, prin sinteza critică a principalelor abordări în literatura de specialitate, cât și la nivel practic, prin prezentarea concluziilor care reies dintr-o cercetare realizată în perioada mai-iunie 2013.

Prezentul articol urmărește să prezinte, cronologic, următoarele: aspecte teoretice care țin de importanța noilor tehnologii la nivelul organizațiilor din lumea actuală, progresul tehnologic general și influența acestuia asupra organizațiilor,

fundamentele pe care activează astăzi organizațiile virtuale, precum și influența pe care o exercită noile media în educație, la nivel preșcolar și primar. La nivel empiric, articolul va prezenta aspecte legate de reacția cadrelor didactice în fața noilor tehnologii, opinia acestora despre necesitatea existenței și a utilizării noilor tehnologii în procesul instructiv-educativ, avantajele și dezavantajele implementării lor în grădinițe și școli, precum și beneficiile construirii unei strategii discursive bazate pe noile tehnologii. Mai mult, acest articol vizează găsirea unui model discursiv care ar putea fi aplicat la nivel organizațional și care ar facilita un schimb virtual permanent, în timp real, între instituții din aceeași sferă sau din domenii diferite, ca trăsătură de bază a unei societăți care dorește să adere la (post)modernitate.

1.1. Noile tehnologii: caracterizare și caracteristici

Lumea contemporană, atât de complexă și, în egală măsură unită și dispersată, este dominată de o serie de elemente precum: comunicare, societate, organizații, progres tehnologic. De aceea, în încercarea de a găsi un mod mai facil de abordare a elementelor anterior menționate, oamenii au descoperit un liant între toate acestea – noile media. Demersul de caracterizare a noilor tehnologii pornește de la faptul că omul este cunoscut drept o ființă socială. Acesta este motivul pentru care comunicarea joacă un rol primordial în viața oamenilor, iar atotprezența sa este mediată, în lumea contemporană, de noile tehnologii.

Ian Hutchby (2008: 5003-5006) sugerează că interfața dintre oamenii obșnuiți și sferele profesionale, din categoria celor politice, economice, educative sau ale sănătății, este posibilă, din ce în ce mai mult, prin intermediul medierii tehnologice: prin difuzarea de știri și interviuri de radio sau televiziune, prin operarea cu sisteme automate de solicitare de informații, prin utilizarea a numeroase tipuri de instrumente electronice interactive. Astfel, în prezent, aproximativ orice comunicator folosește o formă de tehnologie pentru a se exprima, conștientizând, într-o măsură mai mică sau mai mare, că utilizează astfel noile media.

În încercarea de a defini ceea ce se înțelege prin noile media, un demers teoretic important este oferit de Paul Dobrescu și Alina Bârgăoanu (2003: 81-98). Ei sugerează că noile media reprezintă o mixtură între media tradiționale (care includ televiziunea, radioul, presa scrisă), telecomunicații, tehnologia digitală, sistemele informatice și computerizate. Printre trăsăturile acestor noi media se numără: digitalizarea, informatizarea și computerizarea – trăsături care se află în strânsă legătură cu trei caracteristici importante datorate digitalizării: comprimarea, conversia și convergența, cunoscute sub denumirea „cei trei C” care fac posibilă receptarea informației „aici și acum”.

Alt demers important este cel al cercetătoarei Ileana Rotaru (2010: 114-136), care caracterizează noile media drept un termen care se referă la o vastă serie de schimbări determinate de producția, distribuția, utilizarea și consumul media.

Autoarea realizează o distincție între noile media și celelalte tipuri de media anterioare, susținând că principalele elemente care le diferențiază sunt cauzate de următoarele caracteristici ale noilor media: digitalitatea, interactivitatea, hipertextualitatea, dispersia și virtualitatea.

Astfel, date fiind schimbările suferite de noua generație, influențată de noile media, Marinela Mircea (2009: 12-14) propune aprofundarea caracteristicilor economice specifice noilor tehnologii ce caracterizează economia digitală, prin comparație cu cele ale economiei tradiționale. Cele mai interesante comparații vizează domeniile: muncă, informație, economie, accentul și dezvoltarea economiei.

Pornind de la dorința de a avea o imagine cât mai coerentă asupra noilor media, Dorina Guțu-Tudor (2008: 21-22) susține că noile media reprezintă un soi de termen-umbrelă, care înglobează diverse tehnologii. Ea afirmă că părerile despre noile media sunt împărțite: în timp ce unii specialiști sunt de părere că în categoria de noi media intră blogurile, podcasturile, jocurile video, lumile virtuale, enciclopediile de tip *wiki*, orice dispozitiv mobil, televiziunile interactive, siteurile și emailul, alții sunt de părere că blogurile și lumile virtuale țin de media socială, deoarece ele sunt responsabile de formarea comunităților virtuale și a rețelelor sociale. Cu toate acestea, prin sinteza teoriilor propuse de cercetători, autoarea susține că există două trăsături comune majorității definițiilor care descriu noile media: (1) difuzarea informației către un număr, din punct de vedere teoretic, infinit de receptori, într-un mod personalizat, determinat de fiecare categorie în parte; (2) deținerea unui control egal al informației, control împărțit de cele două entități implicate în procesul de comunicare – emițător și receptor. Apare, în acest context, ideea că noile media își fac simțită prezența în toate domeniile vieții sociale din aproape întreaga lume și au o influență semnificativă nu doar asupra tinerei generații, crescute odată cu media, ci asupra societății în general, deoarece o redefinesc.

1.2. Progresul tehnologic, de la realitate la virtualitate

Realitatea înconjurătoare este dominată de o multitudine de concepte care o diferențiază de realitățile precedente. Printre aceste concepte-cheie ale contemporaneității se numără: progres, schimbare, dinamism, virtualitate, iar acțiunea lor la nivel organizațional se traduce în alcătuirea organizațiilor virtuale. Funcționarea unor astfel de organizații este dovada impactului semnificativ pe care progresul tehnologic îl exercită asupra întregii sfere sociale, în ansamblu și, în detaliu, asupra sferei organizaționale.

Având ca punct de plecare comunicarea virtuală, facilitată de noile tehnologii de comunicare, se vorbește astăzi, din ce în ce mai des, de organizațiile de tip rețea, care se materializează sub diverse forme, de la corporații și companii virtuale la echipe virtuale și meta-întreprinderi; aceste forme sunt determinate de trecerea de la societatea industrială la societatea bazată pe cunoaștere (Singh and Waddell 2004: 103-108). Autorii menționați susțin că organizația virtuală este un tip

de organizație de tip rețea, care a schimbat definițiile, legăturile și formele de colaborare și de parteneriat interorganizațional. Alături de organizația virtuală, având la bază folosirea tehnologiilor (post)moderne, s-a dezvoltat și ceea ce se găsește sub denumirea de *e-parteneriat*.

În încercarea de a oferi o imagine cât mai completă despre organizațiile virtuale, o abordare utilă este cea a Polianeii Ștefănescu (2007: 98-108). Ea afirmă că, pe baza literaturii de specialitate, organizațiile virtuale se definesc ca moduri de organizare în rețea, cu un scop bine determinat și care practică schimburi intense între entități diferite, pe o perioadă determinată de timp. Mai mult, caracteristica principală a acestor organizații, spre deosebire de cele tradiționale, este că, prin intermediul sistemelor și tehnologiilor, ele înlocuiesc o parte din munca umană, introducând medii de lucru cu multiple dimensiuni. Astfel, dimensiunile amintite sunt importante, deoarece au câte un corespondent în domeniul unităților: de loc, de timp și de acțiune. Mai mult, autoarea leagă descrierea caracteristicilor organizațiilor virtuale de trei abordări: tehnologică, structurală și lingvistică.

Potrivit abordării tehnologice, important de menționat este existența unei dependențe incontestabile a organizațiilor virtuale de factorul tehnologic. Conform studiilor, au fost identificate trei stadii de dependență a organizațiilor față de tehnologie: dependența slabă, moderată și puternică – specifică organizațiilor recent construite.

A doua abordare, cea structurală, vizează catalogarea organizațiilor virtuale conform relațiilor pe care le stabilesc cu mediul extern, cu eventualele organizații partenere. Conform acestui tip de abordare, se disting trei categorii de organizații virtuale: organizații simple – se rezumă la o entitate corporatistă unică, a cărei sferă de comunicare cuprinde personalul, precum și rețeaua de furnizori și clienți proprii; organizații compuse sau organizații în rețea – sunt acele tipuri de organizații care se compun din mai multe rețele de parteneri, în cadrul cărora fiecare își păstrează un statut juridic distinct și organizații compuse internaționale (în rețea) – sunt organizațiile dispersate pe întreg globul, care dezvoltă comunicații multilaterale și complexe, datorită unor cauze ce țin de distanțe geografice, culturale, respectiv tehnologice.

Abordarea lingvistică în contextul evoluției organizațiilor virtuale aduce în discuție problematica multilingvismului, cu implicațiile sale – defecte de sistematizare și confuzii de interpretare. De aceea, dacă pe de o parte tehnologia de comunicare multi-site, sincronizată, este o evoluție foarte importantă în domeniul organizațional, pe de altă parte ea este cea care își setează propriile limite, iar multilingvismul, datorită faptului că creează o barieră comunicațională, este una dintre ele. Soluția pentru depășirea acestor bariere ar fi programele de traducere automată, dar care sunt încă inefficiente în traducerea tuturor nuanțelor dintr-o limbă și, de asemenea, prea simpliste pentru a traduce gândirea și structura mentală a interlocutorilor. Ca o concluzie, autoarea susține că, indiferent de modul de abordare, complexitatea unei organizații virtuale depinde de doi factori esențiali: tehnologizarea sau virtualizarea și lucrul în rețea.

Astfel, conform elementelor prezentate anterior, reiese că organizațiile virtuale sunt realități care devin din ce în ce mai pregnante în lumea de astăzi, dominată de elemente precum informație, tehnologie, comunicare. Mai mult, este interesantă în acest context ideea conform căreia comunitățile virtuale, fie ele echipe sau organizații, reprezintă un mix între componenta tehnologică și cea umană: dacă prin tehnologie este facilitată comunicarea care depășește granițele organizației, cu scopul de a îmbogăți crearea de cunoștințe și de abilități de împărțire a acestora cu semenii, prin componenta umană se subliniază relevanța relațiilor sociale ca sursă de creativitate și inovare, concluzia care apare este aceea că acest domeniu este unul complex, probabil insuficient exploatat, dar care oferă noi și noi provocări, în special în arii cum sunt educația, sănătatea, cultura, comerțul (Camison et al. 2009: 16).

1.3. Noile media în sistemul educațional preșcolar și primar

Tehnologia și, implicit, noile forme de comunicare prin intermediul tehnologiilor avansate au cunoscut o răspândire fără precedent în ultimii zece ani. În acest fel, întreg spațiul social și chiar spațiul intim al oamenilor sunt invadate de folosirea noilor media, iar educația se află printre principalele domenii în care aplicabilitatea noilor media naște concluzii inovatoare. În acest sens, cercetări referitoare la rolul noilor media în educație au fost întreprinse în ultimii cinci ani (Bolboacă 2011, Savu 2011, Corjăuceanu 2010).

Conform lui Ion Albu (2003: 63–72), sistemul educațional a reacționat prompt la noile exigențe de formare impuse de dezvoltarea continuă a societății actuale și a asimilat, pe cât posibil, rezultatele progresului tehnologic, integrându-le în propriile strategii de acțiune. În acest sens, ultimii ani au fost decisivi în transformarea acestor noi tehnologii în elemente active ale procesului de instruire și educare, în pofida unor bariere semnificative, cum sunt lipsa de fonduri și ignoranța. Autorul susține că principala modificare adusă de informatizare constă în apariția unui nou mod de organizare a învățării, și anume învățarea asistată de calculator, considerată de majoritatea pedagogilor ca una dintre cele mai bogate resurse de învățare. Calculatorul permite obținerea de performanțe școlare superioare și, într-un context mai larg, o mai bună integrare socio-profesională a elevilor. Mai mult decât atât, noile tehnologii media satisfac într-un mod inovator nevoile de informare și documentare, în care cărțile nu mai constituie unicul mijloc de instruire și educare. Acestea sunt, uneori completate, alteori înlocuite de baze de date online, de accesul la internet, care ajută accesul la o informare completă și complexă, asigurând o calitate sporită a pregătirii.

Dincolo de avantajele pentru destinarii procesului de învățământ, există avantaje ale aplicabilității noilor media în sfera educațională, în ceea ce privește structura instituțională și funcțională a învățământului, organizarea cunoștințelor și transmiterea acestora, creșterea calității învățământului, accelerarea progreselor în instruire, în formarea personalului didactic. Alături de acestea, intră și avantajele

aduse managementului școlar, respectiv cercetării pedagogice. Educația, susține autorul menționat, a profitat întotdeauna de inovațiile în domeniul tehnologiilor comunicaționale, inovații care au determinat uneori chiar reconsiderarea noțiunii de nevoie de instruire și educare. De aceea, introducerea în școli a noilor tehnologii informatice are un impact extrem de puternic asupra întregului proces de învățământ, deoarece acestea deschid noi orizonturi pentru practicile organizaționale și contribuie la dezvoltarea acestora.

În literatura pedagogică, învățarea cu ajutorul tehnologiilor multimedia este văzută ca un tip de demers novator, capabil de rezultate formative semnificative, care necesită o serie de mutații la nivelul instituției școlare, mai precis asumarea de noi responsabilități. În acest context, cea care suferă transformări este însăși școala, în sensul că trebuie să permită elevilor apropierea de modalități de lucru specifice cyberspațiului, să asigure formarea capacităților de lucru specifice, ceea ce denotă că aceste noi forme de învățare sunt bazate nu doar pe descoperiri individuale, ci, mai degrabă, pe abordări interactive.

Interactivitatea procesului de instruire în cadrul programelor asistate de computer este explicabilă prin faptul că ea presupune o comunicare perpetuă între elev sau student și computer: în cadrul procesului de comunicare, emițătorul și receptorul joacă, alternativ, rolul de comunicator. Mai mult, dincolo de această interactivitate, instruirea realizată cu ajutorul computerului mai are o serie de alte caracteristici notabile: sub aspect formativ, ea contribuie la organizarea eficientă a informațiilor, stimulează procesele operatorii ale gândirii, asigură o motivare mai eficientă în procesul învățării.

2. Noile media în grădinițe și școli. O abordare empirică

Conform elementelor teoretice sintetizate anterior reiese că, la nivelul organizațiilor din aproximativ orice domeniu, noile media exercită un impact major. De aceea, considerăm interesant studiul modului în care noile media influențează procesul instructiv-educativ, în România, în secolul XXI. În acest context, pentru a analiza impactul noilor tehnologii asupra sistemului educațional, am întreprins o cercetare, în lunile mai-iunie 2013, la nivelul județului Prahova (Ploiești, Câmpina, Băicoi, Scorțeni, Mănești, Valea Călugărească, Provița de Sus, Cocorăștii Mislii, Olari, Gornet), la nivelul învățământului preșcolar și primar de stat, atât din mediul rural, cât și din mediul urban. Pentru această analiză am folosit datele obținute în urma interviuării, prin email, a 16 cadre didactice, astfel: opt cadre didactice din învățământul preșcolar: patru din mediul rural, patru din mediul urban, respectiv opt cadre didactice din învățământul primar: patru din mediul rural, patru din mediul urban.

Structura interviului s-a axat pe patru întrebări, fundamentale pentru tema în discuție; ele au vizat patru aspecte ce vor fi prezentate în subcapitolele care urmează.

2.1. Pregătirea cadrelor didactice în fața noilor media

La nivel general, conform analizei răspunsurilor obținute, observăm că există o predispoziție a majorității de a folosi noile tehnologii în procesul instructiv-educativ, atât la nivel personal, cât și la nivelul instituției de învățământ.

Pe de altă parte, pregătirea cadrelor didactice nu se află la un nivel avansat, majoritatea dobândind abilități de folosire a noilor media pe cont propriu. Absența obligativității în ceea ce privește accesul la cursuri specifice de inițiere și dezvoltare a abilităților de utilizare a noilor tehnologii determină cadrele didactice să aleagă participarea sau nu la astfel de cursuri, ceea ce mi se pare o atitudine ale cărei rezultate nefaste vor avea repercusiuni asupra întregului proces instructiv-educativ: Deoarece cadrele didactice aleg metoda de învățare pe cont propriu, în mod automat vor exista o serie de neajunsuri privind abordarea integrală a domeniului, ceea ce va determina, ulterior, o învățare precară a beneficiarilor procesului instructiv-educativ – preșcolarii, respectiv elevii.

De asemenea, lipsa condițiilor minime, în special în mediul rural, respectiv lipsa condițiilor performante, în special în mediul urban, la nivelul instituțiilor de învățământ preșcolar și primar din județul Prahova în ceea ce privește facilitarea accesului la noile tehnologii de comunicare și informare determină un stadiu incipient spre mediu al acestor noi tehnologii, în condițiile în care ele reprezintă unul dintre indiciile unui învățământ performant, bazat pe cunoaștere.

Cu toate acestea, majoritatea cadrelor didactice intervievate susține că în societatea actuală computerul și, implicit, noile media, au devenit instrumente indispensabile în activitatea lor profesională, iar acest fapt este unul îmbucurător, deoarece este un indicator al dorinței de schimbare, de trecere de la un tip de învățare clasic, la unul actual, în vederea alinierii la standardele învățământului european din secolul al XXI-lea.

2.2. Necesitatea educării cu ajutorul noilor tehnologii

La nivel general, conform datelor obținute din interviuri, majoritatea respondenților sunt în favoarea educării beneficiarilor procesului instructiv-educativ cu ajutorul noilor tehnologii. Răspunsurile au variat, în acest caz, de la opinii care se bazează pe posibilități, pe elemente ce țin de supoziții, până la răspunsuri ferme, structurate emfatic pe baza structurilor precum: absolut necesar sau imperios necesar.

Majoritatea cadrelor didactice intervievate pledează pentru educarea preșcolarilor sau elevilor cu ajutorul noilor tehnologii de comunicare și informare, ceea ce înseamnă că transformările economico-sociale pe plan național și internațional impun folosirea pe scară largă a noilor mijloace de comunicare (calculator, internet), care astăzi reprezintă, așa cum menționa una dintre intervievate, o nouă modalitate de alfabetizare a omenirii. Reiese că este absolut necesar ca, începând cu vârsta preșcolară, continuând cu clasele primare și apoi cu gimnaziul, liceul, facultatea, cadrele didactice implicate în procesul instructiv-

educativ să conștientizeze importanța acestei alfabetizări media, pe care să o folosească în mod complementar și concomitent cu metodele clasice de instruire și educare, astfel încât să ofere un învățământ de calitate.

2.3. Eficiența noilor tehnologii în procesul didactic

În ceea ce privește eficiența noilor tehnologii în procesul didactic, în ansamblul său, observăm, la nivel general, că mai puțin de jumătate din cei 16 respondenți, mai precis 5, susțin că ar dori să folosească sau chiar folosesc blogul sau forumul în comunicarea cu părinții, iar preferința pentru această modalitate de comunicare este motivată de faptul că părinții sunt din ce în ce mai ocupați, iar comunicarea online salvează timp.

Majoritatea respondenților susțin că noile media sunt eficiente în procesul instructiv-educativ în ansamblul său, cu unele diferențe legate de mediul de proveniență al respondenților – cei din mediul urban preferă, în principal, folosirea comunicării online, în detrimentul celei față în față, deși menționează o serie de limite ale acestui tip de comunicare. Mai mult, în alegerea de activități în format audiovizual apar diferențe legate de tipul de învățământ la care se raportează respondenții: în învățământul preșcolar sunt preferate reprezentările audiovizuale, datorită vârstei mici a beneficiarilor procesului instructiv-educativ, în timp ce în învățământul primar se preferă lectura propriu-zisă a poveștilor. Referitor la preferința pentru jocurile matematice interactive, nu se înregistrează diferențe semnificative în funcție de mediul de referință, respectiv tipul de învățământ la care se raportează respondenții.

Cu toate acestea, eficiența noilor tehnologii în procesul instructiv-educativ în ansamblul său nu denotă o preferință pentru utilizarea exclusivă a acestor noi tehnologii, ci pentru utilizarea lor în acord cu posibilitățile economice ale tuturor celor implicați în proces, în acord cu programa școlară în vigoare și, de asemenea, în acord cu echilibrul dintre tradiție și modernitate.

2.4. Necesitatea unei strategii bazate pe noile tehnologii

În privința necesității unei strategii bazate pe noile tehnologii în propria activitate didactică, respectiv disponibilitatea includerii unei asemenea strategii în activitate, reiese, conform analizei răspunsurilor din interviuri, că majoritatea cadrelor didactice intervievate consideră importantă existența unei strategii bazate pe noile tehnologii și sunt dispuse să includă o asemenea strategie în propria lor activitate didactică. Cu toate acestea, instituțiile de învățământ din Prahova nu se bucură de o implicare egală a cadrelor didactice în folosirea echipamentelor media, iar accesul preșcolarilor în activitățile de inițiere în folosirea softurilor educaționale este dificil, din cauza faptului că serviciul nu este gratuit și că există, pe lângă avantajele menționate, și o serie de dezavantaje ale folosirii softurilor educaționale în activitatea educativă, care trebuie luate în considerare.

3. Școala viitorului – o școală virtuală

Din abordările anterioare reiese, pe de o parte că noile tehnologii determină un nou mod de raportare la realitate, facilitând accesul la informație și cunoaștere și, pe de altă parte, că instituțiile educaționale din România actuală nu răspund corespunzător uneia dintre cele mai importante provocări – aceea de a include noile tehnologii în strategia de funcționare pe termen lung, astfel încât să se poată adapta mai ușor la noua realitate, care nu poate fi privită decât prin raportare permanentă la tiparele create de noile media. De aceea, vom încerca, în continuare, să propunem un model discursiv pe care ar trebui să îl adopte instituțiile publice și private din domeniul educațional - ca actori sociali – pentru a permite și facilita crearea unui schimb virtual permanent cu alți actori sociali din același domeniu sau din domenii diferite.

Modelul discursiv pe care îl propunem are la bază o serie de valori identificate drept caracteristice ale noii generații, generație care curpinde indivizi care au crescut fiind, concomitent, actori, inițiatori, creatori, jucători și colaboratori (Tapscott 2011: 132–169). Valorile considerate esențiale pentru noua generație și care vor ghida demersul de susținere a necesității introducerii unei strategii bazate pe noile tehnologii în procesul instructiv-educativ sunt: libertatea, personalizarea, vigilența, integritatea, colaborarea, distracția, viteza și inovația.

Prima valoare, libertatea, se referă la ideea că noile tehnologii oferă indivizilor libertatea de a alege ce să cumpere, unde să lucreze, unde să stea de vorbă cu prietenii și chiar libertatea de a alege cine vor să fie. În contextul libertății, cu aplicabilitate asupra muncii, tehnologia oferă posibilitatea ca angajații să fie mobili, să nu se limiteze la spațiul impus de pereții unui birou și să nu se simtă microsuplevești.

A doua valoare caracteristică acestei generații este personalizarea. Aceasta se referă la faptul că indivizii noii generații au tendința de a transforma tot ceea ce primesc sau achiziționează în obiecte personalizate, astfel încât acele obiecte să poarte amprenta personalității lor. Important de menționat este că dorința aceasta de personalizare și accesorie continuă are rațiuni pur estetice și exclude latura funcțională, iar exemple concludente în acest sens sunt spațiile online personalizate, de tipul Facebook sau MySpace.

Vigilența este o altă valoare specifică foarte importantă pentru noua generație, crescută prin influența majoră a noilor media. Tocmai prin faptul că sunt expuși, în mod frecvent, la diferite farse, spamuri, înșelătorii, erori, escrocherii, tinerii de azi pot fi etichetați drept noii cercetători, fiindcă au abilitatea de a distinge între fapte și ficțiune – ei folosesc tehnologia pentru a afla ce se întâmplă cu adevărat și realitatea se află la doar câteva clickuri distanță de ei.

O altă valoare semnificativă a acestei noi generații este integritatea. Deși există o serie de voci care susțin că membrii acestei generații sunt nepăsători, afirmația nu poate fi probată, ba, mai mult, este recunoscut că indivizii acestei generații crescute digital doresc ca ceilalți să fie onești, politicoși, transparenți și să

își respecte promisiunile, iar ei primesc atitudinile și comportamentele celorlați cu o toleranță profundă. Astfel, într-o piață extrem de aglomerată, generația Net nu acceptă să fie înșelată, ci se așteaptă ca organizațiile să fie atente cu angajații, clienții și comunitățile în care operează.

Colaborarea este, de asemenea, o valoare importantă a generației Net. În ceea ce privește existența ei în domeniul muncii, în majoritatea companiilor, angajații colaborează – de la pauzele de cafea sau în fața faxului, la discuțiile pe chat între angajații de la toate nivelurile sau locațiile unei companii. Aceștia colaborează online pe grupuri de chat, se distrează prin intermediul jocurilor online cu o mulțime de utilizatori, folosesc emailul și distribuie fișiere pentru muncă, familie, școală. Mai mult, acum, consumatorii generației Net fac un pas înainte și devin producători, creând produse și servicii alături de companii: noile comunități de pe Facebook și MySpace încep să-și creeze propriile lor produse, fiindcă au acest instinct natural pentru colaborare și coinovare.

Distrația este și ea o valoare esențială a noii generații, iar angajatorii au înțeles importanța ei la locul de muncă, din rațiuni ce au în vedere o motivare eficientă a angajaților. În timp ce angajații ancorați în sistem consideră că munca trebuie să se îmbine cu distrația, membrii noii generații cred că trebuie să te simți bine, în timp ce muncești, nu după aceea. În acest context, jocurile online sunt văzute drept alternative mult mai eficiente pentru relaxare decât pauzele în care angajații nu fac nimic.

A șaptea dintre cele opt valori caracteristice generației Net este viteza. Crescută în spiritul ideii că accesul la informație poate fi obținut în câteva nanosecunde (atât cât durează ca să fie afișat, în Google, răspunsul pentru o căutare), generația nouă pornește de la premisa că toate răspunsurile, inclusiv cele ale oamenilor, pot fi obținute la fel de rapid, iar dacă acest lucru nu se întâmplă, ei devin iritați și chiar nervoși, imaginându-și tot felul de scenarii care ar fi putut să determine întârzierea mesajului instant. Această generație preferă comunicarea prin email celei față în față, din motive ce țin de rapiditatea transmiterii informației, dar bineînțeles că nu exclude întâlnirile directe dacă sunt absolut necesare.

A opta valoare a generației Net este inovația în timp real. La muncă, inovația înseamnă să depășești limitele impuse de organizarea de tip militară și să fie încurajate practicile care au la bază un tip de organizare care implică deopotrivă colaborare și creativitate. Mai mult, pentru membrii acestei generații, un mediu de muncă inovativ este perceput ca fiind un factor stimulator, dinamic, creativ și eficient.

Conform acestor opt valori, propunem un model discursiv care să fie integrat în strategia pe termen lung a instituțiilor românești de învățământ, atât din mediul urban, cât și din mediul rural: instruirea adecvată a preșcolarilor, elevilor și a cadrelor didactice, în special, pentru a putea utiliza noile tehnologii ca parte integrată a procesului educațional, care să se desfășoare atât la nivel instructiv (planuri de lecție, jocuri educative, audiții, vizionări, schimburi de experiență interinstituționale), cât și la nivel de recreere (jocuri distractive, activități de relaxare). De asemenea, considerăm benefică, în acest context, crearea unor clase

virtuale, în interiorul cărora predarea să se realizeze prin videoconferințe sau conferințe online, astfel încât beneficiarilor procesului instructiv-educativ să li se ofere ocazia de a-și valoriza principalele trăsături care îi definesc – viteza, colaborarea, personalizarea. Pentru ca acest lucru să se poată realiza este necesar ca modelul discursiv să intre într-un program național/regional de instruire pentru personalul didactic, astfel încât să dobândească autoritate și să poată fi implementat în cadrul strategiei instituționale pe termen lung.

4. Concluzii

Cercetarea noastră a avut în vedere prezentarea și analiza critică a principalelor considerații teoretice referitoare la folosirea și impactul pe care noile tehnologii îl au asupra organizațiilor din lumea actuală, progresul tehnologic general și influența acestuia asupra organizațiilor, fundamentele pe care activează astăzi organizațiile virtuale, precum și influența pe care o exercită noile media în educație, la nivel preșcolar și primar.

La nivel empiric, articolul a prezentat o cercetare efectuată în mai-iunie 2013, la nivelul județului Prahova în instituții de învățământ preșcolar și primar, din mediul rural și urban și a analizat aspecte legate de pregătirea cadrelor didactice în fața noilor tehnologii, de necesitatea existenței și a utilizării lor în procesul instructiv-educativ, eficiența folosirii lor în grădinițe și școli, precum și beneficiile construirii unei strategii discursive bazate pe noile tehnologii.

Pe baza acestor concluzii, considerăm relevantă ideea găsirii unui model discursiv care să fie integrat în strategia pe termen lung a unei instituții educaționale, ca actor social. Modelul vizează construirea unei strategii discursive care să cuprindă, în fază inițială, instruirea cadrelor didactice și a beneficiarilor procesului instructiv-educativ cu privire la noile tehnologii și, ulterior, promovarea atât la nivel regional cât și național a predării prin intermediul claselor virtuale, ca element component al unei societăți bazate pe cunoaștere. Important de menționat este că modelul pe care îl propunem are o valoare orientativă: el poate fi îmbunătățit sau schimbat în funcție de specificul instituției, însă credem că prezența unui astfel de model, care să integreze noile tehnologii în strategia organizațională pe termen lung este esențial în lumea (post)modernă, deoarece facilitează un schimb virtual permanent, schimb de care depinde nu numai dezvoltarea organizației, ci și supraviețuirea ei.

Referințe:

- Albulescu, Ion, 2003, *Educația și mass-media*, Cluj Napoca, Editura Dacia.
 Bolboacă, Violeta, 2011, „Utilizarea softurilor educaționale la grupa de copii preșcolari”. În *Învățământul Preșcolar*, București, Editura Arlequin, 3-4.

- Camison, Cesar, Palacios, Daniel, Garrigas, Fernando, Devece, Carlos, 2009, *Connectivity and Knowledge Management in Virtual Organizations*, USA, IGI Global.
- Corjăuceanu, Doina-Nușa, 2010, „Studiu privind eficiența utilizării TIC în procesul instructiv-educativ”. În Rusu, Camelia Iuliana (Ed.), *Noi și dascălii noștri*, 32.
- Dobrescu, Paul, Bârgăoanu, Alina, 2003, *Mass media și societatea*, București, comunicare.ro.
- Guțu-Tudor, Dorina, 2008, *New Media*, București, Tritonic.
- Hutchby, Ian, 2008, *Technologically Mediated Discourse*. În Donsbach, Wolfgang (Ed.), *The International Encyclopedia of Communication*. Wolfgang Donsbach, USA, Blackwell Publishing LTD.
- Mircea, Marinela, 2009, *Managementul afacerilor în economia digitală*, București, Editura Economică.
- Rotaru, Ileana, 2010, *Comunicarea virtuală*, București, Tritonic.
- Savu, Nicoleta, 2011, „Noile educații, o realitate a lumii contemporane”. În *Învățământul Preșcolar*, București, Editura Arlequin, 3-4.
- Singh, Mohini, Waddell, Dianne, 2004, *E-Business Innovation and Change Management, USA*, Idea Group Inc.
- Ștefănescu, Poliana, 2007, *Internet și societate*, București, Editura Ars Docendi.
- Tapscott, Don, 2011, *Crescuți digital*, București, Editura Publica.

Asupra consoanelor silabice

Ovidiu Drăghici
Universitatea din Craiova

Vlad Preda
Universitatea din Craiova

We are reconsidering the concept of “syllabic consonant” from the perspective of a model of hierarchically articulating the sonorous signifier; this presupposes a properly determined relationship between segments, intersegments, super-segments which is configured by the “tension” between the articulatory constraints and the distinctive features of the sonorous substance.

From this point of view, we have formulated and brought arguments in favour of the following: to be able to cut a syllable out of a spoken signifier, the respective syllable should be able to be uttered in isolation. Following the analysis of certain consonants and so-called syllabic consonants supposedly uttered in isolation, we have concluded that syllabic consonants do not exist; this concept only appears conveniently while cutting out the sonorous string, and is supported by neither the phonetic reality, nor by the commutation test.

Keywords: nucleus, peripheral, phonation, syllable, syllabic consonant.

1. Introducere

Abordarea noastră vizează conceptul de „silabă”, din perspectiva constituirii ei ca unitate autonomă și minimală a rostirii, interesându-ne mai puțin diversele modalități de definire a acestei realități fonetice din punctul de vedere al delimitării ei într-un șir de foneme. Perspectiva tradițională vizează silaba ca un decupaj alternativ al lanțului rostirii, ce nu se suprapune perfect segmentării morfematice, lexicale sau sintactice, mai ales când acest demers privește enunțurile scrise și aspecte ale despărțirii cuvintelor la capăt de rând. Chiar operația segmentării fonemelor și a reducăției invariantelor întâmpină dificultăți și creează aspecte

controversate ale descrierii atunci când se ignoră structura silabică a unor virtuale perechi minimale¹.

Noi discutăm câteva aspecte ale existenței, funcționării și interpretării teoretice a acestei realități fonetice, în cadrul unui model care prin raportare la perspectiva obișnuită pare unul „inversat”: considerăm că expresia oricărui semnificant sonor este realizabilă ierarhic ca silabă sau articulare de silabe (*Sil*), adică unitate accentuală (*UA*), unitate ritmică (*UR*) ori ca mai multe unități ritmice grupate într-o emisie vocală complexă și nu presupunem preexistența expresiei sonore a unui enunț ca șir de foneme asupra căruia să aplicăm ulterior un decupaj în silabe. Ambele perspective sunt motivate: dezarticularea enunțurilor în silabe se naște din imaginea copleșitoare a scrisului alfabetic asupra rostirii, iar cea care privește silaba ca emisie vocală minimală, articulabilă în unități fonologice superioare, pune pe primul plan constrângerile și latitudinile substanței sonore, independente de structura sintactică vizibilă în codul grafic.

2. Constrângerile substanței sonore

Rostirea ca substanță sonoră formată semiotic, adică în care se pot produce semne / enunțuri distincte, impune oricărui sistem fonologic două constrângeri fundamentale, ce creează realitatea pe care o numim „silabă” și nucleul acesteia.

2.1. Funcția constitutivă

Prima constrângere privește faptul că evenimentele acustice produse de așa-numitul aparat fonator uman implică obligatoriu aer expirat. Neglijăm aici faptul că există stimuli auditivi produși pe faza inspirației, pentru că au un caracter periferic în comunicarea lingvistică sau țin de condiționări extraverbale ale raportului între respirație și fonație. Expirația este în acest caz constrângerea esențială a substanței în care se poate forma un semnal verbal.

La nivelul formei, adică al limbii ca sistem, vorbim de o *funcție constitutivă* actualizată de un constituent obligatoriu, vocala sau, fapt neglijabil, consoane ce nu implică un blocaj total al expirației. Din acest punct de vedere, nu are nicio

¹ În [lu-pi] / [lupi] („opozitie” a cărei soluție teoretică a evoluat spre un inventar de 73 de consoane – vezi Petrovici 1956: 15), diferența între cei doi semnificanți este nivelul expresiei la care se realizează: /#lù-pi#/ (*UA*) vs. /#lùpi#/ (*Sil*). Singură sau nu, este aceeași diferență cu cea între /#tà-ră#/ și /#čèr#/ : /#`_#/ vs. /#`#/ . Ar fi prost alese virtuale perechi minimale ca *patimă* – *patină* pentru [m] și [n] sau *haină* – *haină* pentru [i] și [i] sau (!) [i] și [i]. Dacă unitățile [i] și [i] „comută” doar în perechi de tipul [lupi] – [lupj], [plopj] – [plopj] etc., adică de tipul *UA* – *Sil*, atunci într-adevăr apariția lor este *determinată* și nu diferența dintre ele este relevantă lingvistic. La fel, la Avram (1999: 195), unde găsim o pereche minimală, pentru /ă/ vs. /î/, [ù-ră] : [u-rî], cu ignorarea schemei accentuale diferite.

relevanță dacă expirația antrenează vibrații laringiene sau nu, dacă există rezonanță orală ori nazală sau dacă organe mobile aflate pe traiect o determină să provoace diverse tipuri de zgomote. Aerul expirat este sursa evenimentelor acustice și mediul care le propagă. Este ceea ce desemnăm prin termenul *emisie*, folosit în definiția silabei.

2.2. Funcția de semnalizare

Expirația (emisia „liberă”) este condiția existenței a ceea ce numim „substanță” sonoră; dar, pentru a vorbi de semnal, „mișcarea aerului” trebuie să fie un stimul auditiv, să aibă o intensitate sonoră perceptibilă. Rostim pentru a fi auziți, în sensul că, în primul rând, atragem atenția interlocutorului, „deschidem canalul” și, în al doilea rând, susținem prin păstrarea audibilității accesarea mesajului de către creierul acestuia.

Faptul că o emisie de aer ca act verbal trebuie să fie în acest fel este cea de-a doua constrângere a rostirii, aspect care, din punct de vedere structural, poate fi interpretat ca necesitatea realizării unei *funcții de semnalizare*. Termenul *vocală*, adoptat în definirea silabei implică, pe o parte, ideea de sonoritate și audibilitate, în sensul că vocalele sunt sunete veritabile, cu intensitate sonoră mare, și, pe de altă parte, înglobează toate tipurile de evenimente acustice produse de aparatul fonator, fără o distincție între sunet și zgomot.

2.3. Jonctura silabică

Din cele două constrângeri ale substanței sonore derivă o caracteristică a silabei pentru desemnarea căreia am adoptat termenul *minimală*. Silaba este nivelul inițial al articulării semnificativului sonor în unități fonologice complexe. Ea se poate produce izolat, contrastând doar cu „liniștea” în care apare. Într-o vizualizare segmentală, spunem că este „precedată și urmată de pauză” – /#). Articulată, deci neizolată, ea nu mai este „pur și simplu” silabă, ci totdeauna silabă tonică ($_$) sau silabă atonă ($_$).

De asemenea, silaba este unitate minimală autonomă pentru că orice segment am identifica în structura ei, adică o formă a expresiei decupată pe axa temporală în virtutea funcției distinctive, el nu poate fi produs izolat. Nu poate fi o emisie vocală. Nu vorbim aici de segmentul /a/ din /#dâr#/, pentru că ceea ce numim vocală este silabă, silaba putând fi „ceva mai mult”. Evenimentul acustic /#â#/ este o silabă. În /#â-re#/ față de /#ê-re#/ sau /#òre#/ „aceeași” entitate este un fonem. Separând astfel (în scop demonstrativ) „lucrurile”, observăm că foneme precum /p/, /t/, /k/, /ç/ nu sunt realizabile ca emisii vocale. Aparentul truism înseamnă, de fapt, că ele nu se pot realiza decât prin jonctură silabică. Asemenea evenimente acustice având ca sursă aparatul fonator sunt „sunete” ale vorbirii doar în articulare. Ele nu apar decât ca „paraziți” ai unei emisii vocale minimale, altfel omogenă: [#â#], dar [#psâlm#].

Jonctura silabică este manifestarea principală a constrângerii substanței sonore care face ca orice semnificant sonor să fie silabă sau articulare de silabe. Considerând vocala doar constituent, celelalte figuri segmentale minimale se realizează doar prin jonctură silabică.

3. Figurile minimale

Latitudinea lingvistică despre care vorbeam la început se traduce prin posibilitățile substanței sonore de a produce semnificații distincte. În planul expresiei, ceea ce este obligatoriu nu poate funcționa ca figură (unitate distinctivă), iar ceea ce este accesoriu apare doar pentru a îndeplini această funcție. De pildă, la nivelul unității accentuale, este obligatorie o schemă accentuală. Asta înseamnă că nu există posibilitatea distingării între două secvențe, una accentuată, iar alta fără accent. În schimb, în limbile cu accent liber, forma schemei accentuale funcționează ca o unitate distinctivă, lucru vizibil în situațiile mai rare când este singura unitate distinctivă. De exemplu, în română o serie precum *mobilă – mobilă – mobilă*.

La nivelul silabei, expresia evidentă a acestei posibilități o constituie subsistemul consonantic și, în română, vocalele în context asilabic (semivocalele), care îndeplinesc această funcție distinctivă, și care constituie segmentul periferic în raport cu nucleul vocalic. Existența vocalei în rostirea reală este obligatorie, timbrul ei însă este accesoriu și de aceea are funcție distinctivă. Slab audibile, precare din punct de vedere substanțial, cele mai multe consoane par să aibă, într-adevăr, doar o existență diferențială, pur relativă, opozitivă și negativă. Decupat și reprodus cu mijloace experimentale, *k*-ul din *kar* are o „existență” fulgurantă și cu greu se poate spune că se aude. El există mai degrabă în mintea noastră, și există doar pentru că nu este niciunul din segmentele inițiale din *dar*, *var*, *zar*, *har* etc. Mai mult, între *kar* și *har* deosebirea substanțială abia se susține. În schimb, în planul formei limbii, opoziția este solidă.

Sunt aspecte luminate odată cu nașterea fonologiei, dar pe care le amintim pentru că au relevanță pentru discuția de față. Descrierile fonologice se concentrează în primul rând asupra latitudinilor și virtuților distinctive ale rostirii, lăsând uneori în umbră aspecte ce privesc constrângerile domeniului fono-audio. Este ceea ce ne-a determinat să reconsiderăm anumite aspecte ale rostirii ce gravitează în jurul conceptului de „silabă”.

4. Consoană izolată și consoană silabică

Cele afirmate mai sus motivează, termen cu termen, sintagma prin care desemnăm și definim silaba: *emisie vocală minimală*. Din interiorul acestui model putem formula și argumenta câteva observații.

4.1. Zgomote ale emisiei vocale

Nu există rostiri izolate ale consoanelor. De obicei, în practica didactică, din rațiuni metodologice, mai ales în raportarea la litere, pretindem că izolăm și rostim o consoană. În realitate ceea ce rostim sunt silabe. Dacă rostim realmente o anumită consoană (de pildă /p/), așa cum apare ea în cuvinte, și nu producem un *alt* zgomot, atunci nu poate fi decât silaba **pi**. Nu există consoana /#p#, precedată și urmată de pauză. Acest [i] nu este o „vocală implicită postconsonantică” (Negomireanu 1997: 216) sau o „coloratură vocalică” (Tătaru 1997: 55), ci o *vocală veritabilă*. Experimental, se poate dovedi că /#pî# se aude (și spectral „arată” la fel) ca și prima silabă din /#pî-ră#. Un /p/ „rostit” în mod veritabil izolat (adică fără [i]-ul șoptit care ne întărește impresia greșită că este o consoană izolată, când, de fapt, este o silabă fără voce) este un zgomot exploziv asemănător cu cel pe care-l face un dop de plută scos dintr-o sticlă, spargerea unei bule sau clipocitul apei.

Asemenea evenimente acustice având ca sursă aparatul fonator sunt „sunete” ale vorbirii *doar în articulare*. Ele nu pot apărea decât ca „paraziți” ai unei emisii vocale minimale. Nu numai consoanele momentane, ocluzivele, sunt în această situație. Nici consoanele continue, fricativele și nazalele, nu pot fi rostite izolat, fără nucleul silabic /î/. Și asta pentru că în cuvinte ele sunt întrerupte, fiind realizate prin jonctură silabică. [M], de pildă, nu are caracter continuu în cuvinte rostite, cum are, să zicem, într-un eveniment acustic numit geamăt. Dacă îl izolăm, el este o întrerupere (ocluziune determinând o pseudoexplozie bilabială însoțită de vibrații laringiene rezonate nazal): [#mî#], ca și în [#măr#]. [#M#] (grafic *Mmmm!*), nu este un eveniment lingvistic.

La fel și sonantele orale. L este întotdeauna întrerupt. În pofida impresiei acustice de „curgere” pe care ne-o induce termenul *lichidă*, dacă încercăm să îl rostim continuu și independent, omogen (fără î), nu va fi decât o *vocală* bizară, modulată în cavitatea bucală de apexul lipit de alveole. Dacă pretindem că rostim un [r] continuu, deci ca o emisie vocală omogenă, s-ar auzi (lăsând la o parte vibrațiile laringiene – sonoritatea, care, am văzut, nu sunt o condiție a realizării, ci a audibilității) ca zgomotul produs de contactul unui băț cu spițele unei roți (de bicicletă, să zicem) în mișcare. De aceea, atunci când ne referim la fonemul respectiv, rostim, de fapt, silaba /rî/ – o silabă tipică, deschisă, C+V. O fricativă precum /s/ rostită realmente independent, ar suna precum zgomotul produs de dezumflarea unei mingi. Or, când vrem să actualizăm acest fonem, de fapt, rostim /sî/, ca silabă a treia din regionalismul /anasîna/ („forță”, în exp. *cu anasîna* „cu forța”).

4.2. Nucleul emisiei vocale minimale

Nu există consoane silabice. Expirația (fonică sau afonică) este, după cum am văzut, o condiție pentru a exista o emisie vocală minimală. Consoanele ce pot fi

rostite prelung, de pildă, [m], [r], [z], [s], [ș] par să îndeplinească această funcție, dacă inventariem câteva interjecții și onomatopee: [#p̀st#], [#hm̀#], [#b̀r#], [#șt#], [#b̀z#] (*pssst!*, *hm!*, *brrr!*, *șșșt!*, *fssss!*, *bzzz!*).

Tranșele fonetice de mai sus au o intensitate suficientă pentru a fi audibile. Altfel nu ar fi apărut în comunicarea verbală. Și totuși, experimental sau articulatoriu – auditiv (de pildă, dacă încercăm să le „strigăm”) se poate sesiza diferența după acest parametru (intensitatea acustică) față de [#p̀st#], [#hm̀#], [#b̀r#], [#șt#], [#b̀z#]. De observat că unele au apărut și sunt funcționale în graiul șoptit: *pssst!*, *șșșt!* *ssst!* *ssss!* *șșșș!*. Constatând, de asemenea, că sunt expirații „mai puțin” ușoare, înțelegem de ce au rămas la stadiul unor semnale periferice în raport cu sistemul de semne lingvistice. Faptul că, în componența unor cuvinte, putem prelungi aceste consoane din motive stilistice, nu este relevant aici, pentru că ele rămân tot marginalii în structura aceleiași silabe: *rrrră-u-ta-te* ca și *ră-u-ta-te*. Apoi, este important faptul că sunt întotdeauna dublate de forme cu aparentă epenteză a lui /i/ și o reducere a duratei consoanei continue, de fapt o „normalizare” a structurii fonetice, etapă firească și necesară dobândirii statutului de unitate lexicală veritabilă: *bâz*, *fâs*; *bâzâi*, *fâsâi* etc.

Un loc aparte în descrierea fonologică a limbii române îl ocupă nazalele precedate de vocala /i/. Una din interpretările fonologice ale acestei secvențe este negarea existenței ca fonem a vocalei și considerarea nazalei drept consoană silabică, fără precizări legate de anumite particularități ale rostirii (Avram 1999: 193¹, Pușcariu 1976: 56) sau doar în tempoul rapid (Tătaru 1997: 60²). Susținem că /m/ și /n/ nu sunt niciodată silabice, ci fac parte dintr-un *periferic* complex (e drept, accidental și rar) asemănător cu cel din [*mreană*], [*mlădios*], „loc” în care apar foarte frecvent fricativele dentale: [*a-spră*] etc. Suntem de acord că vocala poate fi eliminată, dar tocmai pentru că este vorba de „pronunțarea grăbită” avem o silabă mai puțin: [*mprăș-ti-iat*]. Iar dacă [m] ar fi silabic, care ar fi silaba pe care o constituie? [*m̩-prăș-ti-iat*]? Experimentând această presupusă structură silabică, nu simțim vreo tranziție legată (pauză silabică) între /m/ și /p/. Nazala nu este și nu devine nici în asemenea contexte nucleu silabic. Nu avem aici decât vibrații nazale ce însoțesc ținuta bilabială, [mp+], sau pe cea dentală, [nd+]. Chiar dacă nu e cea mai firească rostire, secvențele în care lipsește vocala /i/ pot fi decupate fonologic în nazală + consoană/e + vocală. Sau, mai degrabă, deși termenul poate părea forțat cu referire la consoane, secvența poate fi interpretată ca consoană nazalizată + vocală. Sunt evenimente acustice asemănătoare cu ceea ce desemnăm prin *gângurit*: un /g/ însoțit de vibrații nazale, și nu secvența bifonemică /ng/, sau asemănătoare cu negația populară *Nf!*, unde avem o africată dentală aspirată

¹ „Împărat se rostește, de fapt, *mpărat*, iar nazala este un sunet silabic.”

² „*Mpăștiat* mai ești! [*m̩prăștiat* maj jeșt̩], *ndreapt-o* [*ndr̩ ˘apto*] sunt secvențe în care „/ ɪ / inițial e eliminat în pronunțarea grăbită a unui cuvânt, nelegat de cel anterior, situații în care /m/, /n/ pot deveni silabice”.

nazalizată. Cu greu se poate vorbi de un segment și, cu atât mai puțin, de un nucleu silabic. Dacă respectivele cuvinte cu *în* sau *îm* inițiale + consoană au numărul de silabe obișnuit, atunci nucleul primei silabe este vocala /î/; dacă au cu o silabă mai puțin, atunci nucleul silabic este vocala următoare, iar nazala nu este silabică, ci satelit/ periferic/ marginal.

Atribuirea statutului de nucleu silabic unor consoane precum /l/ sau /r/ este generată și de situația unor scrieri care nu notează vocalele, deși există o emisie vocală veritabilă, alta decât pretinsele consoane silabice. Se poate vedea din împrumuturile românești din sârbocroată precum /kîrd/ sau, mai ales, /sîrb/ (scr. *krd*, *srb*). Fiind împrumutate direct și pe cale orală, fără influența limbilor occidentale, acestea sunt o dovadă a rostirii cât mai apropiate de limba de origine. Româna nu a inovat, nu vorbim deci de o epenteză, ci de reproducerea fidelă a etimonului în care presupusa consoană silabică, /r/, este precedată de vocala /î/. Forma populară, mai veche, a numelui țării, *Sîrbia* /sîrbiia/, comparată cu cea cultă, franțuzească, *Serbia*, arată tendința de reproducere a aceluiași nucleu vocalic, însă cu aproximații cauzate de baza de articulație specifică.

Credem că această interpretare poate cuprinde și situația unor cuvinte precum engl. *apple* sau fr. *autre* (2 sil.), în care /l/ și /r/ nu sunt silabice, ci precedată, respectiv, urmată de o vocală veritabilă, /ə/.

5. Concluzie

Sintagma *emisie vocală minimală* include principalul argument al considerațiilor noastre: nu există o anumită silabă în cuvinte decât dacă ea poate fi rostită izolat. Includerea în inventarul de foneme al așa-ziselor consoane silabice este o complicație inutilă a descrierilor fonologice.

Referințe:

- Avram, Andrei, 1999, *Probleme de fonologie a limbii române*, București, Editura Academiei.
- Negomireanu, Doina, 1997, „Despre articularea izolată a consoanei și denumirea literei corespunzătoare în limba română”, *Analele Universității din Craiova, Seria Științe filologice. Lingvistică*, XIX, nr. 1-2, 216-219.
- Petrovici, Emil, 1956, „Sistemul fonematic al limbii române”, *SCL*, VII, nr. 1-2, 7-20.
- Pușcariu, Sextil, 1976, *Limba română*, vol. I, „Privire generală”, București, Minerva.
- Tătaru, Ana, 1997, *Limba română. Specificul pronunțării în contrast cu germana și engleza*, Cluj-Napoca, Dacia.

Articolul-definiție în *Codul de procedură civilă*

Maria Anca Filip

Liceul Tehnologic nr. 2, Sighișoara

Our study is concentrated on the analysis of the law article that functions as a definition in the new Romanian *Code of Civil Procedure*. The article is twofold: the first part discusses some characteristics of the semiotics of the legal discourse, including legal terminology, with an emphasis on the law article. In the second part, we suggest a classification and an analysis of the law article used as a definition in the new code, on the one hand, and discuss its particularities, on the other.

Keywords: *Code of Civil Procedure*, Code law article, definition, legal discourse, legal terminology

1. Introducere

Din perspectivă teoretică, abordarea discursului juridic poate implica o primă discuție privitoare la relația dintre două noțiuni: cea de „stil administrativ“, respectiv cea de „limbaj / stil juridic“. Astfel, constatăm că de-a lungul timpului cercetătorii au considerat fie că limbajul juridic este o variantă a stilului administrativ (Coteanu 1960; Bulgăr 1962), fie că limbajul / stilul juridic este o entitate de sine stătătoare (Brâncuș 1955; Stoichițoiu-Ichim 2006) sau că „varianta administrativă este derivată din cea juridică și subordonată acesteia” (Stoichițoiu-Ichim 2006: 30). În lucrarea de față vom pleca de la punctul de vedere exprimat în *DSL*: 498, autorii acestui dicționar susținând că stilul juridic-administrativ are două varietăți, mai precis *varianta juridică* (care se manifestă în textele de lege, în tratatele de specialitate) și *varianta administrativă* (de regăsit în acte și documente oficiale). În articolul de față subscriem acestei perspective, considerând drept caracteristici ale stilului juridic-administrativ terminologia proprie și structura bazată pe formule (v. *DSL*: 498).

Ceea ce ne va reține atenția în cele ce urmează este varianta juridică, mai precis articolul de lege care funcționează ca o definiție la nivelul unor texte de lege, în speță *Noul Cod de procedură civilă*. Înainte însă de a ne referi la acest aspect, reținem o serie de abordări și de clasificări ale definiției (lingvistice). Astfel, din

perspectivă terminologică, Bidu-Vrănceanu (2007: 52-65) reamintește și propune următoarele opoziții:

a) *definiții substanțiale* (există descrierea referentului real / primar) vs. *definiții relaționale* (caz în care e absentă raportarea la un gen proxim), ambele posibil de înțeles prin raportare la definiția aristotelică, care implică gen proxim și diferență specifică;

b) *definiții terminografice* – caz în care „raportarea la un anumit domeniu trebuie să fie riguroasă” (*ibidem*: 56), presupunându-se „monosemia, monoreferențialitatea și, implicit, univocitatea semantică” a unui termen (*ibidem*: 57), receptorul fiind un destinatar specialist vs. *definiții lexicografice* – acestea oferind „numai acele date care sunt necesare identificării referentului” (*ibidem*: 58), deci un destinatar nespecialist;

c) *definiții alternative în lexicul specializat* (Bidu-Vrănceanu 2000, 2007). În acest caz, plecând de la teoria propusă de Emanuel Vasiliu (1986, *apud* Bidu-Vrănceanu 2000: 63), care lega cunoașterea științifică de definiția științifică, respectiv cunoașterea obișnuită de o definiție preștiințifică (uzuală), se propune categoria *definiției alternative*, cea care preia din cele două categorii anterioare și „reprezintă o realitate obiectivă în explicarea a numeroși termeni” (Bidu-Vrănceanu 2007: 63).

Cu strictă referire la definirea termenilor juridici, amintim clasificarea propusă de Stoichițoiu-Ichim (2006: 126-128), cercetătoarea deosebind *definiții de înregistrare sau recapitulative* (cele care implică sinonimii), *definiții de precizare sau delimitare* (în care se nuanțează un sens), respectiv *definiții stipulative* (în cazul cărora „se propune o accepție principial nouă pentru termenul inițial” (2006: 126-128). Referitor la articolul de lege, lingvista reține că „din perspectiva tehnicii legislative, articolul este definit ca elementul structural de bază al unui act normativ, fiind, totodată, cea mai mică subdiviziune a unui asemenea text.” (*ibidem*: 70). Potrivit funcției îndeplinite de un articol de lege se poate vorbi despre *articol-anunț* (rol de titlu), *articol de sinteză* (la final de capitol), respectiv *articol-definiție* (de tip explicit sau implicit).

Având drept punct de plecare aceste aspecte teoretico-metodologice, avem drept scop al lucrării de față identificarea structurii articolului de lege-definiție, respectiv clasarea acestuia în categoria definițiilor terminografice (dacă destinatarul vizat al unui text de lege este doar un specialist în domeniul dreptului), al celor alternative (caz în care destinatarul unui text de lege nu este neapărat un specialist în domeniul dreptului), respectiv identificarea relației posibile dintre acest tip de text de lege și definiții cu scop de înregistrare sau recapitulative, de precizare sau delimitare, definiții stipulative, explicite sau implicite.

Corpusul este reprezentat de textul *Codului de procedură civilă* adoptat prin Legea nr. 134 / 2010, cu modificările și completările aduse prin Legea nr. 76 / 2012 (disponibile în *M.Of.* nr. 485 din 15 iulie 2010, respectiv *M.Of.* nr. 365 din 30 mai 2012), cunoscut și sub titulatura de *Noul Cod de procedură civilă*, pentru a fi astfel delimitat de codul anterior (datând din 1864).

2. Articolul-definiție din *Codul de procedură civilă (actual)*

Articolul-definiție, care are rolul unei *definiții explicite*, poate fi clasificat, în funcție de topică, în două categorii:

a) articol-definiție cu topică normală:

Ex. 1 Cap. I, art. 1.

„*Codul de procedură civilă*, denumit în continuare *codul*, stabilește regulile de competență și de judecare a cauzelor civile, precum și cele de executare a hotărârilor instanțelor și a altor titluri executorii, în scopul înlăturării justiției în materie civilă.”

Ex. 2 Cap. II, art.175.

„Stabilirea termenelor

(1) Termenele procedurale sunt stabilite de lege ori de instanță și reprezintă intervalul de timp în care poate fi îndeplinit un act de procedură sau în care este interzis să se îndeplinească un act de procedură.”

b) articol-definiție cu topică inversată:

Ex. 3 Cap.II, art. 55.

„Sunt părți reclamantul și pârâtul, precum și, în condițiile legii, terțele persoane care intervin voluntar sau forțat în proces.”

Uneori indicarea conținutului articolului se realizează prin utilizarea termenului *noțiune*:

Ex. 4 Cartea I, art. 29.

Noțiune

„Acțiunea civilă este ansamblul mijloacelor procesuale prevăzute de lege pentru protecția dreptului subiectiv pretins de către una dintre părți sau a unei alte situații juridice, precum și pentru asigurarea apărării părților în proces.”

Funcția de definire a acestui tip de articol poate fi îndeplinită prin realizarea directă a unei clasificări, fără o anunțare prealabilă a acesteia, după cum rezultă din parcurgerea următoarelor două exemple:

Ex. 5 Cap. II, art. 60.

„(2) Intervenția este principală, când intervenientul pretinde pentru sine, în tot sau în parte, dreptul dedus judecății sau un drept strâns legat de acesta.

(3) Intervenția este accesorie, când sprijină numai apărarea uneia dintre părți.”

Ex. 6 Cartea I, art. 30.

„Cereri în justiție

(1) Oricine are o pretenție împotriva unei alte persoane ori urmărește soluționarea în justiție a unei situații juridice are dreptul să facă o cerere înaintea instanței competente.

(2) Cererile în justiție sunt principale, accesorii, adiționale și incidentale.

(3) Cererea principală este cererea introductivă de instanță. Ea poate cuprinde atât capete de cerere principale, cât și capete de cerere accesorii.

(4) Cererile accesorii sunt acele cereri a căror soluționare depinde de soluția dată unui capăt de cerere principal.

(5) Constituie cerere adițională acea cerere prin care o parte modifică pretențiile sale anterioare.

(6) Cererile incidentale sunt cele formulate în cadrul unui proces aflat în curs de desfășurare.”

La nivelul corpusului poate fi identificată însă și o definiție „definită implicit”, dedusă de lector în urma coroborării atente a datelor cuprinse în mai multe alineate ale textului de lege (subsumate termenului *noțiune*):

Ex. 7 Cartea a IV-a, art. 533.

„Noțiune

(1) Arbitrajul este o jurisdicție *alternativă* având *caracter privat*.

(2) În administrarea acestei jurisdicții, *părțile litigante și tribunalul arbitral competent* pot stabili reguli de procedură derogatorii de la dreptul comun, cu condiția ca regulile respective să nu fie contrare ordinii publice și dispozițiilor imperative ale legii.”

Uneori un întreg articol reprezintă o delimitare / o definire a unui concept, în exemplul următor, al. (1) fiind explicat exhaustiv în al. (2), (3) și (4):

Ex. 8 Cap. II, art. 13.

„Dreptul la apărare

(1) Dreptul la apărare este garantat.

(2) Părțile au dreptul, în tot cursul procesului, de a fi reprezentate sau, după caz, asistate în condițiile legii. În recurs, cererile și concluziile părților nu pot fi formulate și susținute decât prin avocat sau, după caz, consilier juridic, cu excepția situației în care partea sau mandatarul acesteia, soț ori rudă până la gradul al doilea inclusiv, este licențiată în drept.

(3) Părților li se asigură posibilitatea de a participa la toate fazele de desfășurare a procesului. Ele pot să ia cunoștință de cuprinsul dosarului, să propună probe, să își facă apărări, să își prezinte susținerile în scris și oral și să exercite căile legale de atac, cu respectarea condițiilor prevăzute de lege.

(4) Instanța poate dispune înfățișarea în persoană a părților, chiar atunci când acestea sunt reprezentate.”

Această situație intră în opoziție cu articolele-definiție în care doar o parte din articol reprezintă o delimitare sau o definire a unui concept (prin enumerare și implicită excludere):

Ex. 9 Cap.II, art. 312

„Identificarea martorului

(1) Președintele, înainte de a lua declarația, va cere martorului să arate:

- a) numele, prenumele, profesia, domiciliul și vârsta;
- b) dacă este rudă sau afîn cu una dintre părți și în ce grad;
- c) dacă se află în serviciul uneia dintre părți.

(2) Președintele va pune apoi în vedere martorului îndatorirea de a jura și semnificația jurământului.”

Ex. 10 Cap. II, art.89.

„Asistența judiciară

Condiții de acordare

(1) Cel care nu este în stare să facă față cheltuielilor pe care le presupune declanșarea și susținerea unui proces civil, fără a primejdui propria sa întreținere sau a familiei sale, poate beneficia de asistență judiciară, în condițiile legii speciale privind ajutorul public judiciar.

(2) Asistența judiciară cuprinde:

- a) acordarea de scutiri, reduceri, eșalonări sau amânări pentru plata taxelor judiciare prevăzute de lege;
- b) apărarea și asistența gratuită printr-un avocat desemnat de barou;
- c) orice alte modalități prevăzute de lege.

(3) Asistența judiciară poate fi acordată oricând în cursul procesului, în tot sau numai în parte.

(4) Persoanele juridice pot beneficia de facilități sub formă de reduceri, eșalonări sau amânări pentru plata taxelor judiciare de timbru datorate pentru acțiuni și cereri introduse la instanțele judecătorești, în condițiile legii speciale.”

În mod surprinzător, se constată o ambiguitate a definiției în exemple de tipul:

Ex. 11 Cap. II, art. 15.

„Oralitatea

Procesele se dezbate oral, cu excepția cazului în care legea dispune altfel sau când părțile solicită expres instanței ca judecata să se facă numai pe baza actelor depuse la dosar.”

Ex. 12 Cap. II, art. 17.

„Publicitatea

Ședințele de judecată sunt publice, în afară de cazurile prevăzute de lege.”

Ex. 13 Cap. II, art. 309.

„Admisibilitatea probei

Proba cu martori este admisibilă în toate cazurile în care legea nu dispune altfel.”

Menționăm că la nivelul acestui cod nu există un capitol dedicat interpretării unor termeni, așa cum e cazul *Codului Penal*¹, ceea ce permite receptorilor o anumită libertate în interpretarea unor asemenea alineate, a unor noțiuni de acest tip.

3. Concluzii

Având în vedere aceste aspecte privind articolul-definiție din actualul *Cod de procedură civilă*, putem concluziona că în acest text de lege apar *definiții terminografice*, fiind vizat un receptor specializat, există aparența *definiției alternative în lexic specializat*, dar abundă *definiția explicită*, fiindcă se tinde spre maximum de univocitate semantică. Totodată, predomină *definițiile de precizare sau delimitare / stipulative*, în detrimentul *definițiilor de înregistrare sau recapitulative*, ceea ce reprezintă o deosebire față de concluzia din Stoichițoiu Ichim (2006: 128). Mai mult, putem concluziona și că terminologia juridică este o terminologie „tare“, alături de matematică, mineralogie, chimie (Bidu-Vrânceanu 2006: 240-247). Astfel, dreptul poate fi considerat o disciplină exactă.

¹ “TITLUL VIII

ÎNTELESUL UNOR TERMENI SAU EXPRESII ÎN LEGEA PENALĂ

Art. 140

Dispoziții generale

Ori de câte ori legea penală folosește un termen sau o expresie din cele arătate în prezentul titlu, înțelesul acestora este cel prevăzut în articolele următoare, afară de cazul când legea penală dispune altfel.

Art. 141

Legea penală

Prin „lege penală” se înțelege orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi sau decrete.

Art. 141¹

Pedeapsa prevăzută de lege

Prin *pedeapsa prevăzută de lege* se înțelege pedeapsa prevăzută în textul de lege care incriminează fapta săvârșită în forma consumată, fără luarea în considerare a cauzelor de reducere sau de majorare a pedepsei.”

Surse:

- DSL* = Bidu-Vrănceanu, Angela & all., 2001, *Dicționar de științe ale limbii*, București, Nemira.
- *** 2012, *Noul cod de procedură civilă și codul anterior. Presentare comparativă*, București, Editura Hamangiu.
- *** 2013, *Codul penal. Codul de procedură penală*, (actualizat 19 martie), București, Editura Hamangiu.

Referințe:

- Bidu-Vrănceanu, Angela, 2007, *Lexicul specializat în mișcare de la dicționare la texte*, București, Editura Universității din București.
- Brâncuș, Grigore, 1955, *Un glosar juridic din 1815*, în *LR*, IV, 6, 25-32.
- Bulgăr, Gheorghe, 1962, „Despre limba documentelor administrative la începutul secolului trecut (1800-1820)”, *Contribuții la istoria limbii române literare în secolul al XIX-lea*, III, București, Editura Academiei, 75-102.
- Coteanu, Ion, 1960, „Stilurile moderne ale limbii române literare”, *LR*, IX, 2, 58-70.
- Stoichițoiu Ichim, Adriana, 2006, *Semiotica discursului juridic*, București, Editura Universității din București.
- Vasiliu, Emanuel, 1986, „Definiția sensului sau definiția obiectului?”, *Studii și cercetări lingvistice*, XXXVII, 2, 85.

Educația matematică online vs. educația tradițională

Aurelia Florea
Universitatea din Craiova

Eugen Păltănea
Universitatea Transilvania, Brașov

In this paper we discuss the opportunity of the online education. This type of education has become a reality of recent decades and it has an obvious tendency to gradually replace the “traditional” education. Naturally, this phenomenon is mainly due to the explosive growth of computer science. Today, the virtual environment penetrates and decisively influences all spheres of human activity. As a result, major changes occur in the perception of reality and in the human interaction. In this context, we believe that the topic *online education vs. traditional education* is of highest interest. The academic community must decide the education orientation for future generations of students. The purpose is to highlight important advantages and disadvantages of the two types of education. In fact, the society must find the ideal way in which they can live together to provide a quality education.

Keywords: media, multimedia hardware and software, online education, technology, traditional education.

1. Alternative educaționale - tradiționale și moderne

De-a lungul istoriei, educația instituționalizată a avut menirea de a pune în aplicare cele mai eficiente metode pentru realizarea unui echilibru corect între idealul formativ și cel cognitiv al epocii. A fost sesizată importanța educației timpurii, bazată pe receptivitatea și plasticitatea psihofizică specifică vârstei tinere. Școala a avut dintotdeauna responsabilitatea socializării timpurii. Experiențele de învățare dirijată au fost privite ca având un rol major în formarea ca membru al societății.

Problemele majore ale educației i-au preocupat pe marii filozofi și pedagogi din toate timpurile. Platon propunea pregătirea unor specialiști în educație care să

pună în practică ideile filosofice privind educația timpurie, iar Comenius propunea educarea copiilor pâna la șase ani numai în mediul familial.¹

Jean Jacques Rousseau, părintele educației timpurii, adept al orientării naturalist-progresiste, considera că ființa umană se naște liberă și esențialmente bună, însă contactul cu societatea și convențiile sale îi limitează libertatea, obstrucționându-i dezvoltarea conformă cu tendințele sale naturale. Rousseau sublinia valențele formative ale experiențelor nemijlocite în dezvoltarea și maturizarea socio-intelectuală a copiilor. Marele filozof și pedagog francez considera că educația are menirea de a contribui la dezvoltarea și autodezvoltarea tânărului prin cultivarea capacității de a-și pune în valoare datele native și prin dobândirea de cunoștințe ca rezultat al experiențelor practice.

Teoriile învățării au oscilat astfel între abordarea behavioristă și cea cognitivistă. Perioada contemporană este dominată de explozia mediului online. Referindu-se la obiectul educației actuale, Solomon Marcus (2013: 4) aprecia că „paradigma informațională, comunicațională și computațională a devenit protagonistul scenei sociale”. Importanța noilor tehnologii informatice nu poate fi ignorată în educație. Astăzi, acasă sau în școală, se naște controversa: să învățăm cu profesori sau fără?

Tradiția învățământului „cu professor” pare intangibilă. Aceasta percepție legitimează sistemele actuale de învățământ, chiar și atunci cand devine evident că ele nu mai funcționează foarte bine. Sistemul școlar tradițional este atât de bine înrădăcinat în societate, încât, momentan, nici nu am putea imagina o lume fără el. Fundamentele modelului educațional clasic sunt uimitor de inflexibile și uniforme: intri în clădirea școlii sau facultății și participi la o succesiune de ore de curs, cu durata cuprinsă între cizzeci și o sută de minute. Se impune oare, în viitorul apropiat, o schimbare radicală a acestui regim educațional? Mai este el satisfăcător? În mod cert, toate aspectele care privesc sistemul educațional trebuie regândite, modernizate, adaptate dezvoltării mediului socio-economic și cultural, corelate internațional. Este universal recunoscut faptul că eficiența educației instituționalizate influențează decisiv progresul unei societăți. Credem însă că orice schimbare majoră în sistemul de învățământ, indiferent de beneficiile așteptate, trebuie făcută cu maximum de prudență, pentru a evita perturbările majore și anxietatea colectivă și individuală.

Pedagogia modernă reconsideră raportul educator-educat. Rezumăm în continuare câteva diferențe importante dintre modelul educațional „clasic” și noua viziune educațională.

În programa tradițională, aspecte vaste și miraculoase ale cunoașterii umane sunt sistematizate în mod convențional în *materii*. Elevii și studenții sunt adeseori evaluați într-o manieră care face abstracție de personalitatea, inteligența, imaginația și talentul individual. Modelul clasic excelează prin schematism și stabilitate. Timpul alocat învățării unui concept nou este fix, deși timpul necesar asimilării

¹ <https://www.facebook.com/MariPedagogiAiLumii/timeline?filter=1>

acestuiia variază substanțial într-o colectivitate de elevi sau studenți. Nota motivează în mod artificial beneficiarii educației.

Metodele tradiționale au următoarele caracteristici (Cerghit 1980: 34):

- pun accentul pe însușirea conținutului, vizând, în principal, latura informativă a educației;
- sunt centrate pe activitatea de predare; studentul este „obiect” al instruirii, iar comunicarea, de regulă, este unidirecțională;
- sunt predominant comunicative;
- sunt orientate, în principal, spre produsul final, evaluarea fiind de fapt o reproducere a cunoștințelor;
- au un caracter formal și stimulează competiția;
- stimulează motivația extrinsecă pentru învățare.

Metodele moderne se caracterizează prin următoarele proprietăți (Cucoș 2002: 67):

- acordă prioritate dezvoltării personalității studenților, vizând latura formativă a educației;
- sunt centrate pe activitatea de învățare a studentului, acesta devenind subiect al procesului educațional;
- sunt centrate pe acțiune, pe învățarea prin descoperire;
- sunt orientate spre proces;
- sunt flexibile, încurajează învățarea prin cooperare și capacitatea de autoevaluare la elevi, evaluarea fiind una formativă;
- stimulează motivația intrinsecă;
- relația profesor-student este democratică, bazată pe respect și colaborare, iar disciplina derivă din modul de organizare a cursului. Prin metodele moderne se încurajează participarea studenților, inițiativa și creativitatea.

Conform preceptelor promovate de pedagogia modernă, profesorul trebuie să-și schimbe concepția și metodele de instruire și educație, să coopereze cu elevii / studenții, să devină un model real de educație permanentă, să se implice în deciziile educaționale, să asigure un învățământ de calitate. Însușirea culturii manageriale devine imperioasă pentru educator. Noncontradicția autoritate-libertate conferă educației o dimensiune nouă.

Învățământul la distanță s-a impus treptat în ultimii ani. Cursurile online ale unor universități prestigioase sunt accesibile unui public larg, din întreaga lume.

2. Tehnologiile informatice în educație

Pentru început, vom trece în revistă sistemele educaționale informatice actuale. IAC (Instruire asistată de calculator) și E-learning se referă la folosirea tehnologiilor informatice și de comunicații, precum și a mediilor pentru distribuirea materialelor didactice și pentru îmbunătățirea proceselor de predare, învățare, asimilare a cunoștințelor și deprinderilor și de evaluare a elevilor.

CMC (Comunicarea mediată de calculator) are în vedere orice formă de comunicare interpersonală care folosește tehnologiile pentru a transmite, a stoca, a adnota sau a prezenta informația creată de unul sau mai mulți participanți. CMC include: e-mail, conferințe, software pentru grupuri, grupuri de discuții, aplicații audio pentru Internet etc.

Software-ul educational poate avea mai multe componente (după funcția pedagogică specifică unui proces de instruire):

a) Prezentarea interactivă de noi cunoștințe (Computer Based Learning) presupune utilizarea nemijlocită a calculatorului în procesul predării și a lecțiilor de laborator. Materialul de studiu se prezintă pe baza unui anumit tip de interacțiune. După cum această interacțiune este condusă de calculator sau de elev, vorbim despre un dialog *tutorial* sau de o *investigare* (întrebare, căutare). Tutorele preia o serie de funcții ale profesorului:

- precizează una sau mai multe secvențe de informații;
- solicită studentului să răspundă la o întrebare, să rezolve un exercitiu;
- prezintă aprecierea răspunsului și trece la o altă secvență, în funcție de răspunsul cursantului.

Baza materială poate fi împărțită pe capitole care să nu solicite o concentrare mai mare de 10-15 minute. Prin diverse meniuri se pot furniza informații adiacente.

Softul de investigare reprezintă o formă evoluată de interacțiune instrucțională, în care nu i se oferă cursantului informațiile ca atare, ci un mediu din care acesta să poată extrage informațiile suficiente rezolvării unei anumite sarcini. Drumul parcurs este determinat de gradul de inițiere prealabilă al celui care învață.

b) În exersarea asistată de calculator (Computer Assisted Training), subiectului i se pun la dispoziție programe specializate (seturi de sarcini repetitive) care îl ajută să își fixeze cunoștințele, să capete deprinderi specifice. Exercițiile pot fi propuse într-o ordine prestabilită sau în mod aleator.

c) Verificarea asistată de calculator (Computer Assisted Testing) presupune existența unor programe capabile să testeze nivelul de însușire a cunoștințelor prin evaluarea răspunsurilor. O interfață grafică prietenoasă va afișa mesaje corespunzătoare interpretării răspunsului. Programele de testare pot fi incluse în lecția curentă sau în lecții recapitulative. Modul de construire a unui test depinde de numărul de itemi prevăzuți (care se stabilesc în funcție de timpul de administrare și de nivelul de școlarizare) și de numărul de concepte și procedee a caror însușire este verificată.

d) Un soft de simulare permite realizarea controlată a unui fenomen sau sistem real prin intermediul unui model care are un comportament analog. Astfel de programe oferă posibilitatea observării modului în care se schimbă comportamentul sistemului în funcție de modificările operate (schimbarea parametrilor). Aceasta facilitează înțelegerea fenomenului și nu implică riscurile și costurile specifice fenomenului real.

Trebuie reținut faptul că, prin răspândirea și diversificarea IAC, rolul profesorului va suferi modificări. Profesorul va fi degrevat treptat de activitatea de rutină, dar sarcinile lui se amplifică prin faptul că va trebui să elaboreze și să implementeze programe adaptate cerințelor procesului educativ. Procesul educațional devine astfel un sistem eminamente centrat pe elev / student. Dar, oricât de performante ar fi programele, ele nu pot substitui profesorul:

„Evoluția pedagogică a exercițiilor marchează saltul formativ, realizabil de la exercițiul automatismelor (care are o sferă de acțiune limitată) la exercițiul operațiilor, care angajează un câmp aplicativ mai larg, perfectibil la diferite niveluri de referință didactică și extradidactică”. (Cerghit 2004: 74).

Prezentăm în cele ce urmează câteva concluzii semnificative degajate în urma unei dezbateri online pe tema oportunității promovării învățământului la distanță. În mod concret, au fost puse în discuție următoarele subiecte:

- a) utilitatea folosirii mijloacelor moderne de învățământ (platforme online) comparativ cu mijloacele tradiționale;
- b) motivarea cursantului (elev / student / programator PC);
- c) analiza comparativă a reușitei procesului de învățământ din perspectiva cursantului.

Dezbaterea a fost propusă vizitatorilor unui site. Redăm câteva dintre părerile utilizatorilor anonimi ai acestui site, care au răspuns solicitării noastre:

„Învățarea la distanță oferă flexibilitate pentru fiecare dintre noi. Nu numai că reprezintă cel mai simplu mod de educație, dar oferă oportunități pentru toți cei care doresc să învețe. Mulți oameni de talent au neșansa de a nu putea să urmeze o școală tradițională.” (utilizator „Anonim 1”).

„În cazul în care singurul scop este de a învăța fapte, poate că sunt de acord (cu învățământul online). Eu nu l-aș numi totuși educație. Instructorii online au experiența de a predă „în persoană”. La cursuri online există puține oportunități de a solicita direct unui profesor un ajutor suplimentar. Predarea „în-persoană”, care presupune atât discuții orale sau dezbateri, cât și exprimări în scris, va oferi întotdeauna o diversitate mai mare de rezolvare a problemelor și de perspectivă, formând mai multe competențe decât un curs online, care presupune doar exprimarea în scris.” (utilizator „Anonim 2”).

„Studentii ar trebui să fie liberi să continue educația pe care o doresc, fie că educația include tehnologia sau nu. În cazul în care tehnologia este o abilitate necesară pentru a învăța (și, în opinia mea, este), atunci studenții motivați vor urmări această abilitate pentru ei înșiși.” (utilizator „Anonim 3”).

Posibilitatea accesării comode a unor instrumente software educaționale, a utilizării diverselor facilități de comunicare online (e-mail, forumuri de discuții, lecții virtuale, videoconferințe) a introdus modele noi în instituțiile academice (gen “virtual university”) și a dezvoltat sistemele educaționale existente. Corporațiile reprezintă cei mai importanți utilizatori ai programelor învățământului la distanță. Ele folosesc aceste programe pentru a-și instrui, forma și informa permanent angajații.

3. Concluzii

Educația bazată pe utilizarea tehnologiilor informatice a devenit o realitate a zilelor noastre. Practic, ea a pătruns și se dezvoltă continuu în toate ciclurile și formele de învățământ. Acest tip de educație are o serie de avantaje incontestabile, cum ar fi cele legate de accesibilitate, confort, costuri scăzute, atractivitate, rigurozitate, volum de informație, claritate, eleganță și obiectivitate în evaluare. Cu toate acestea, rolul profesorului în școală rămâne decisiv. Mediul online nu poate suplini comunicarea directă profesor-elev / student, decisivă în formarea tinerei generații. Pedagogiei moderne îi revine sarcina de a analiza cu responsabilitate ponderea optimă a utilizării tehnologiilor informatice în procesul didactic.

Referințe:

- Adăscăliței, Adrian, 2007, *Instruirea asistată de calculator*, București, Polirom.
- Cerghit, Ioan, 1980, *Metode de învățământ*, ediția a II-a, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Cerghit, Ioan, 2004, *Sisteme de instruire alternative și complementare. Structuri, stiluri și strategii*, București, Editura Aramis.
- Cucoș, Constantin, 2002, *Pedagogie*, editia a II-a revizuită și adăugită, Iași, Polirom.
- Joița, Elena, 1998, *Eficiența instruirii*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Rousseau, Jean-Jacques, 1755, „Discurs asupra originii și fundamentelor inegalității dintre oameni”. <http://surse.citatepedia.ro/din.php?a=Jean-Jacques+Rousseau>
- Solomon Marcus, 2013, „Educația, un bolnav cu diagnostic controversat”, *Societatea Academică Română* <http://sar.org.ro/solomon-marcus-educatia-un-bolnav-cu-diagnostic-controversat/>.

*** *Informatorul școlii materne*

<https://www.facebook.com/MariPedagogiAiLumii/timeline?filter=1>

„Singularitatea tehnologică” și viitorul umanității

Dacian Florea
Universitatea din Craiova

This paper aims to offer a possible response to a question which is on everyone's lips: What will happen to people when robots will take over? Our presentation is framed by a recent award-winning book: *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology* by the futurist Ray Kurzweil. Two predictions of this famous work are shocking: in 2029 the computers will be as intelligent as humans, and by 2045 the computers will be far more powerful in terms of scientific developments than human evolution unattended computer. We think these developments will decisively influence the human status. As a result, the forecasted evolution of robotics requires a maximum responsibility of all influential people in society.

Keywords: artificial intelligence, cybernetics, nanotechnology, robotics.

1. Introducere

Robotizarea este un proces de tip continuu și ireversibil, specific societății industriale, având ca efect înlocuirea treptată a muncii omului prin cea a mașinii. Evoluția sa se bazează pe dezvoltarea tehnologiilor moderne, în concordanță cu avansarea cunoștințelor științifice. Robotizarea presupune mecanizarea, automatizarea și cibernetizarea. Acestea reprezintă în același timp etape ale dezvoltării sale istorice.

În ultimele decenii, omenirea a intrat într-o nouă eră: cea a informaticii. Ca urmare, procesul de robotizare s-a înscris pe o traiectorie de dezvoltare de tip exponențial, cuprinzând practic toate sferile activității umane. Fenomenul a devenit unul social („robotizarea socială”), având tendința de a schimba în mod radical imaginea societății. Întreaga comunitate științifică s-a asociat ideii că viitorul societății umane va fi tot mai mult determinat de producția de tehnologie informațională și de sistemele informaționale. De o însemnătate deosebită sunt și vor fi în viitor: interesul utilizatorului de tehnică avansată, sesizarea modalităților în care roboții pot fi utili și măsurarea efectelor robotizării.

Dintr-o problemă de esență practică, materială, robotizarea tinde să devină tot mai mult și o problemă spirituală, o problemă de conștiință și mentalitate

culturală. Se apreciază că cea mai mare putere a mileniului în care am pășit va fi informația structurată la nivelul sistemelor informaționale.

Lucrări de avangardă, precum *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*, 2005, celebra carte a gânditorului, inventatorului și antreprenorului Ray Kurzweil, atrag atenția asupra noii ere a robotizării în care genetica, robotica și nanotehnologia vor modela accelerat viitorul umanității. Conform autorului, fiecare aspect al informațiilor tehnologice va crește într-un ritm exponențial. Vedem schimbări la fiecare nivel al existenței: fiecare formă a cunoștințelor umane și a expresiei artistice – idei și modele științifice, literatură, muzică, fotografii, filme – va fi exprimată ca informație digitală. În cazul în care se va putea construi IA (inteligență artificială) reală, există motive să credem că vom fabrica în viitor neuroni. Astfel se vor putea realiza sisteme care gândesc de un milion de ori mai rapid decât omul. Aceste sisteme ar putea deveni creative, tot mai puțin dependente de om, cu un început de conștiință proprie.

2. Futurologul Ray Kurzweil

Ray Kurzweil este un renumit viitorolog american, director de inginerie la Google, inventator cu multe descoperiri în domeniul recunoașterii caracterelor și sunetelor. Iată ce spune Bill Gates, chiar în prefața cărții lui Kurzweil:

“Ray Kurzweil is the best person I know at predicting the future of artificial intelligence. His intriguing new book envisions a future in which information technologies have advanced so far and fast that they enable humanity to transcend its biological limitations-transforming our lives in ways we can't yet imagine.” (Kurzweil 2005: 4).

Temele principale ale acestui savant sunt: (a) dezvoltarea inteligenței artificiale (IA); (b) dezvoltarea abilităților umane prin tehnologii de ultimă performanță; (c) utilizarea microcipurilor neuronale. El demonstrează cu rigoare și acuratețe matematică faptul că omenirea se află la mai puțin de zece ani distanță de începutul unei adevărate ere a oamenilor-mașini, ca o consecință inexorabilă a dezvoltării civilizației tehnologice. El ne îndeamnă să ținem pasul cu viteza informației, să luăm decizii mai bine documentate, să ne îmbunătățim sănătatea și standardul de viață, să ne îmbogățim viețile și să depășim variate tipuri de bariere – inclusiv distanțe geografice, lingvistice, costuri și inaccesibilitate.

Și mai puțin știu că Ray Kurzweil este un inventator de geniu. O idee revoluționară, devenită între timp o invenție brevetată a autorului, este aceea a construirii unui dispozitiv de detectare automată a electrocardiogramei. Legat de educație, el atrage atenția asupra impactului decisiv al tehnologiilor informaționale:

“Most education in the world today, including in the wealthier communities, is not much changed from the model offered by the monastic schools of fourteenth-century Europe. Schools remain highly centralized institutions built upon the scarce resources of buildings and teachers. The quality of education also varies enormously, depending on the wealth of the local community [...]. The cost of the infrastructure for high-quality audiovisual Internet-based communication is continuing to fall rapidly, at a rate of about 50 percent per year, as we discussed in chapter 2. By the end of the decade it will be feasible for underdeveloped regions of the world to provide very inexpensive access to high-quality instruction for all grade levels from preschool to doctoral studies. Access to education will no longer be restricted by the lack of availability of trained teachers in each town and village. As computer-assisted instruction (CAI) becomes more intelligent, the ability to individualize the learning experience for each student will greatly improve. New generations of educational software are capable of modeling the strengths and weaknesses of each student and developing strategies to focus on the problem area of each learner. A company that I founded, Kurzweil Educational Systems, provides software that is used in tens of thousands of schools by students with reading disabilities to access ordinary printed materials and improve their reading skills” (*ibidem*: 248).

Kurzweil are contribuții remarcabile la dezvoltarea inteligenței artificiale (incluzând aici recunoașterea caracterelor optice OCR și sinteza vocii). Autorul crede cu tărie că nanotehnologia va crea în viitor neuroni sintetici bazați pe principiile de funcționare ale creierului uman, cu scopul principal de a extinde propriile abilități neuronale; se bazează pe credința, general acceptată, că nu există diferențe anatomice majore între oameni și alte primat. Totuși, ceea ce a permis obținerea unor abilități intelectuale superioare la om a fost evoluția la un creier anatomic mai mare. El constată că aceste niveluri mai ridicate ale neocortexului uman au fost factorii care au permis dezvoltarea limbajului, tehnologiei, artei și științei. Vom deveni roboți, prezice autorul într-un comunicat de presă la apariția cărții. Compania IBM a contracarat predicțiile lui Kurzweil, afirmând în alt comunicat de presă, că:

„Aceste capacități de detecție ne vor ajuta să devenim mai conștienți, mai productivi și să gândim – nu vor gândi în locul nostru. Sistemele de calcul cognitive ne vor ajuta să parcurgem complexitatea, să ținem pasul cu viteza informației, să luăm decizii mai bine documentate, să ne îmbunătățim sănătatea și standardul de viață, să ne îmbogățim viețile și să depășim variate tipuri de bariere – inclusiv distanțe geografice, lingvistice, costuri și inaccesibilitate”. (www.ziare.com/articole/tehnologie_viitor_previziuni).

Propria sa companie, *Kurzweil Tehnologies*, cooperează cu *United Therapeutica U.S.* pentru a dezvolta o noua generație de analiză automată ECG pentru monitorizarea discretă pe termen lung a cordului unui pacient.

Fiecare producator important de medicamente utilizează programe de IA pentru recunoașterea formelor de *datamining* în dezvoltarea de noi terapii. Se cercetează construirea de noi baze flexibile, cu date care codifică tot ce știm despre o mulțime de agenți patogeni. Scopul este de a aplica instrumente de *datamining* inteligente (software care poate căuta noi relații în date) pentru a găsi noi modalități de a distruge sau de a perturba metabolismul unor agenți patogeni. Se cercetează, spre exemplu, bacteriile care provoacă ulcerul prin crearea unui soft adecvat. Modelul oferă, prin module senzoriale integrate în îmbrăcăminte și comunicații wireless, și alte sisteme de diagnosticare a bolii din stadii timpurii, printr-o varietate de date imagistice.

3. Concluzii

Scenariul propus de lucrarea lui Kurzweil este cel al robotizării speciei umane prin înlocuirea treptată a celulelor organice cu cele artificiale. Acest proces se petrece în paralel cu umanizarea roboților. Oamenii vor deveni cyborgi, după R. Kurzweil. Scenariul „versiunea 2.0 a corpului uman”, asemănător cu un sistem de operare al unui calculator, reprezintă continuarea unei tendințe de lungă durată în care ne dezvoltăm mai rapid decât tehnologia noastră. Calculatoarele au debutat ca mașini gigantice, s-au mutat pe birourile noastre, apoi sub bratele noastre, și acum în buzunarele noastre. În curând, le vom pune în mod obișnuit în interiorul corpurile noastre și al creierului. În 2040, inteligența nanobiologică va fi de miliarde de ori mai capabilă decât inteligența noastră biologică. Specialiștii consideră ca în următorii 40 de ani nu numai că tastaturile computerelor nu vor mai exista, fiind înlocuite cu ecrane tactile și cu comanda vocală, dar în corpul uman vor putea fi inserate dispozitive electronice cu funcții variate – de pildă, vor putea înregistra vacanțele și alte experiențe cu impact emoțional, cum ar fi o săritură de bungee jumping, care vor putea fi derulate din nou de fiecare dată când oamenii vor dori să retraiască senzații din trecut.

O altă modificare de care se crede ca vom beneficia în viitorul apropiat va fi *pielea activă* – prin tatuajele ce vor fi aplicate pe piele vom putea vedea imagini video interactive, activate tactil. Unul dintre dezavantaje va fi însă ca prin intermediul unui desen pe spate, de exemplu, hackerii vor putea să interacționeze cu sistemul nervos al posesorului.

Printre alte dispozitive demne de filmele SF de care vom fi înconjurați se numără și *oglinza digitală*, în care ne vom putea vedea cum dorim, nu cum suntem în realitate, sau *machiajul activ*, pe care îl vom putea folosi pentru a ne schimba înfațișarea de mai multe ori pe parcursul zilei. În viitor, imprimantele 3D vor fi prezente în majoritatea caselor, așa cum sunt astăzi DVD player-ele și

imprimantele 2D. Astfel, capacitatea de a produce singuri produsele va afecta unitățile industriale. Aceste imprimante ar putea crea vaccinuri, roboți și androizi. Se crede ca robotizarea înseamnă introducerea roboților în industrie. Am zice că același termen se aplică mai cu succes în cazul transformării oamenilor. Transformarea omului în robot se face prin aplecarea lui cvasitotală asupra lucrurilor. Nemaivăzând nimic spiritual în univers, omul robotizat se mișcă între necesități. Aceasta va conduce, spre 2045, la “singularitatea tehnologică”.

Referințe:

Kurzweil, Ray, 2005, *The Singularity is Near: When Humans Transcend Biology*, New York, Viking Penguin.
www.ziare.com/articole/tehnologie+viitor+previziuni

Viața pe un peron din perspectiva pragmaticii

Lavinia-Ileana Geambei
Universitatea din Pitești

Roman-essai ou essai romanesque, comme il a déjà été catalogué par la plupart des commentateurs, le roman de Octavian Paler, *Viața pe un peron* (*La vie sur un quai*), rompt avec les modèles de la prose roumaine traditionnelle, en proposant une structure narrative inédite.

En faisant appel à la confession, à l'histoire, au dialogue, en tant que modalités narratives de prédilection, *Viața pe un peron* devient une incursion dans la conscience du personnage-narrateur.

Le présent travail se propose d'investiguer le roman de Octavian Paler surtout de la perspective de la pragmatique, analysant la manière dont le narrateur „justifie” son œuvre, la manière dont se construit „l'activité de coopération” avec le lecteur, les multiples hypostases du lecteur, la notion de „convention tacite” appliquée à l'exercice de la parole retrouvée ici aussi.

Keywords: coopération, confession, lecteur, narrateur, pragmatique.

1. Introducere

Roman-eseu sau eseu românesc, cum a fost catalogat de majoritatea comentatorilor, *Viața pe un peron* sparge tiparele prozei românești tradiționale, propunând o structură narativă inedită. Romanul este o parabolă, dar și un roman simbolic ce nu trebuie limitat la denunțarea regimului comunist totalitar, bazat pe teroare și supunere. Paler (2001) a mărturisit că cele două romane ale sale, *Viața pe un peron* și *Un om norocos*, sunt parabole ale acelei perioade, observând cu satisfacție că ele au avut impactul dorit asupra multor cititori, căci subtextul „vorbea” mai mult decât textul.

Subliniem însă că romanul lui Paler nu rămâne neapărat legat de contextul socio-istoric care l-a generat, căci atunci ar fi doar o creație a contextului. El nu-și pierde semnificația odată cu dispariția acelor realități, caracterizându-se prin decontextualizare. Plecând de la condiția omului într-un regim politic care anulează ideea de libertate, romanul cuprinde, de fapt, dezvoltarea eseistică a mai multor idei: dualitatea ființei umane, căutarea dreptății absolute într-o lume a relativului, raportul libertate-necesitate, singurătatea ființei, sensul existenței, așteptarea ca

temă a omului modern, cunoașterea și autocunoașterea, mai ales sub presiunea fricii. De altfel, principala temă a romanului este omul în fața fricii.

Deși relativ sărac din punct de vedere epic, romanul aduce o bogăție de idei, invită la meditație, la descoperirea simbolurilor, apelând la confesiune, povestire, dialog, ca modalități narative predilecte. Așa cum aprecia Eugen Simion (2006: 22), „dialectica ideilor e mai spectaculoasă la Paler decât ficțiunea propriu-zisă”.

Pornind de la aceste premise, cercetarea de față își propune investigarea romanului lui Octavian Paler din perspectivă pragmatică, analizând felul în care naratorul își justifică opera, felul în care se construiește „activitatea de cooperare” cu cititorul, aceasta constând în ceea ce arată semioticianul Umberto Eco: „[...] îl determină pe destinatar să extragă din text ceea ce textul nu spune (dar presupune, promite, implică și implicitează), să umple spațiile goale, să pună în legătură ceea ce se găsește în acel text cu țesătura intertextualității în care își are originea acel text și cu care se va contopi” (Eco 1991: 7). De asemenea, se vor urmări, pe parcursul analizei romanului, multiplele ipostaze ale cititorului și modul în care se manifestă noțiunea de „convenție tacită” aplicată exercițiului vorbirii.

2. *Viața pe un peron* – abordare pragmatică

Romanul, care se poate revendica într-o oarecare măsură din existențialismul francez, dar și din literatura absurdului, este narat la persoana I, naratorul nedivulgându-și numele, ci devenind, în mod generic, Profesorul. Această generalizare nu este întâmplătoare, ci atrage atenția asupra a ceea ce a observat Daniel Cristea-Enache:

„În centrul cărților lui Octavian Paler nu se află nici sfântul, nici bruta absolută, nici supraomul nietzschean, ci tocmai omul obișnuit, sumă de calități și defecte, patimi și slăbiciuni, îndoieli și angoase. Oricine se poate așadar proiecta sau regăsi în paginile acestui roman. Fiindcă pe peron nu este *El*, eroul exemplar ieșit din seria biologică. Pe peron suntem *noi*” (Cristea-Enache 2009: 149).

Această condiție de generalitate, la care aspiră autorul, este evidentă pe tot parcursul romanului: „oricine se poate recunoaște în omul care își caută, prin smârcurile existenței și dincoace de linia deșertului morții, un drum salvator” (*ibidem*). Personajul-narator își pune chiar din primele pagini această întrebare: „Prin urmare, cine sunt eu?” (Paler 2009: 29). Din această perspectivă, întregul roman devine o incursiune în propria conștiință, o căutare de sine, Profesorul de aici fiind un Iona aflat nu într-o burtă de pește, ci într-o gară pustie, în care pătrunde absurdul, o gară mărginită simbolic de o mlaștină și de o pădure dincolo de care se află deșertul, un spațiu fără soluții. Într-o grilă de lectură care depășește contextul socio-politic în care s-a născut, *Viața pe un peron* devine un discurs

identitar. Viața Profesorului și a Eleonorei, pe care o întâlnește în gara pustie, dar pe care o pierde în urma unei crize nervoase și pe care o așteaptă acum, ies la iveală din confesiunile lor, din ceea ce vor ei să spună. Aflăm astfel că Profesorul a fugit de lume din cauza împlânzitorilor de cobre, care puseseră stăpânire pe oraș, și pentru a nu fi acuzat de crimă, iar Eleonora fugise de dresorii de câini, alt simbol al fricii.

Romanul are o construcție circulară, deschizându-se cu mărturisirea nevoii de a scrie și încheindu-se cu aceeași mărturisire a necesității de a încheia această „spovedanie”. *Viața pe un peron* este o confesiune făcută nu ca într-un adevărat jurnal, către un „tu” impersonal, ci către „voi”, care devine mult mai concret. Acest „voi” este, din perspectiva pragmaticii, „cititorul invocat”, adică destinatarul direct, persoana căreia i se adresează textul în mod explicit. „În mod evident, acest cititor invocat este un efect de sens ce se integrează textului” (Maingueneau 2007: 48). De asemenea, acest cititor invocat nu trebuie înțeles „ca un individ empiric sau o medie a tuturor celor care ar putea lua contact cu textul, ci focarul din care țâșnește conținutul operei” (*ibidem*: 73).

Autorul folosește o strategie narativă abilă: îi delegă acestui personaj-narator (Profesorul) toată sarcina, inclusiv pe aceea de a justifica opera, care se prezintă ca o lungă confesiune. Pragmatica consideră că a propune o operă publicului înseamnă o luare de cuvânt la superlativ. Din multe puncte de vedere, Profesorul este un alter-ego al scriitorului. De altfel, împrumută și unele amănunte biografice, unele angoase, unele temeri ale lui Octavian Paler însuși.

Personajul-narator simte nevoia de a-și justifica această confesiune. De ce scrie el „ca și cum ar vorbi”?, așa cum mărturisește. Primul motiv și cel mai puțin plauzibil: „ca să treacă vremea mai ușor” (Paler 2009: 23). Apoi, ca să se supună judecății altora: „În jurul meu e pustiu, iar omul, dacă nu vorbește uneori, moare, nu-i așa? Pe toți cei care veți auzi, eventual, ce spun, vă consider judecătorii mei. M-am săturat să discut doar cu mine, să mă judec singur” (*ibidem*). Nevoia de alungare a singurătății. Dacă interpretăm aceste motive ca pe niște pretexte de a defini scriitura și funcțiile ei, am descoperi aici funcția ei terapeutică.

Adevăratul motiv al „spovedaniei” sale este mărturisit în final. Cum omul este supus în aceeași măsură și Răului, și Binelui, lupta dintre cele două s-ar putea să fie uneori neloială și, atunci, învingător să iasă Răul, „Fiara”, cum o numește Profesorul. Cel mai mare Rău de aici este frica, cedarea în fața ei, lașitatea, pentru că de la înfricoșat până la cel care înfricoșează nu mai este decât un pas, încât el poate deveni un împlânzitor de cobre, simbolul cel mai încărcat de semnificații:

„Acum vă pot spune, în sfârșit, adevăratul scop al confesiunii mele: dacă mă veți vedea vreodată la un colț de stradă cu un fluier în mână cântând unei cobre, să știți ce s-a întâmplat; nu eu am vrut, domnilor; eu am visat să rămân om și m-am luptat cât am putut. Nu-i așa că sunt încă om dacă mi-e frică?” (*ibidem*: 220).

Așa cum arată Corin Braga, „O.P. este obsedat de limitele cedării, de momentul în care victima, din spaimă, pactizează cu torționarii. Aflat între Dumnezeu și fiară, omul modern, care a pierdut contactul cu transcendența, este permanent amenințat de a lăsa să iasă la suprafață bestia” (Braga 2007: 1091). Frica este o atitudine primară, care ține de fondul obscur al ființei noastre, pe care nu îl putem controla. Pornind de la ideea că iudaismul este o cultură a spaimei, Ștefan Borbély trasează o distincție clară:

„acolo unde este iubire nu este loc de spaimă sau de teroare, ceea ce explică, în bună măsură, succesul terapeutic al creștinismului de mai târziu, al cărui traseu în istoria religiilor indică și un alt aspect, și anume că, până la orfici (dar nici aici integral, dacă ținem cont de eschatologie...), cultura pe care au trăit-o strămoșii noștri a fost o cultură a spaimei” (Borbély 2011: 10).

Cum însă comunismul este un regim politic ateu, în care iubirea de oameni dispare odată cu încercarea de anihilare a creștinismului, atunci e de înțeles că frica își face loc din nou și devine supremă. Iată ce afirmă Ștefan Borbély mai departe:

„Iubirea o căutăm, mergem în întâmpinarea ei, la fel cum facem cu întregul, cu sinteza, cu armonia; dimpotrivă, spaima «vine peste noi», «ne cotopește» și ne strivește, ne chircește și ne aneantizează, ceea ce duce la concluzia că în raporturile existențiale pe care le stabilim cu spaima, ea se dovedește a fi întotdeauna mai puternică decât noi, mai impredictibilă, mai copleșitoare” (*ibidem*: 10).

În cazul acesta, în fața puterii spaimei, în omul cu o puternică dorință de a-și păstra integritatea și iubirea de oameni se naște o altă atitudine, foarte ciudată: frica de a fi învins de această spaimă și de a ceda. Romanul introduce, în acest sens, un alt semn – mangusta, simbolul imunității în fața răului existențial. Numai că Profesorul se dovedește, așa cum mărturisește, „o mangustă fără imunitatea manguste”. Mesajul pe care îl transmite romanul este că rezistența la frică nu se verifică în fuga de lume, în ieșirea din timpul socio-istoric, ci tocmai sub presiunea istoriei.

E foarte interesant modul în care se construiește „activitatea de cooperare” cu cititorul încă de la prima pagină din *Viața pe un peron*, când naratorul îi face pe cititorii săi să se simtă privilegiați:

„Dar, după cum vedeți, în loc să discut cu păsările cerului, eu discut cu dumneavoastră. În loc să mă adresez păienjenilor din sala de așteptare ori vântului care suflă dinspre pădure spre mlaștină, mă adresez unor oameni pe care nu-i văd, nu-i cunosc și unii, poate, nici nu s-au născut” (Paler 2009: 23).

E cuprins aici „publicul atestat”, caracterizat prin diversitate temporală și spațială. Privind lectura ca enunțare, pasajul anterior face aluzie la disimetria dintre pozițiile de enunțare și receptare pe care cade accentul în discursul literar; receptorul nu are acces la situația de enunțare a locutorului, iar enunțătorul nu își cunoaște direct receptorul. Publicul textului literar este nedeterminat atât în timp, cât și în spațiu. Chiar dacă autorii au în vedere un anumit tip de public atunci când își elaborează textele, totuși „esența literaturii constă în posibilitatea operei de a circula în epoci și spații îndepărtate față de timpul și locul producerii ei” (Maingueneau 2007: 45). Cititorii empirici ai textului devin „cei care mă auziți și nu vă cunosc”, cum afirmă naratorul.

Acest fals „dialog” cu cititorii, foarte bine întreținut, sau mai degrabă un monolog adresat, este o definiție implicită a creației literare, ca formă de asumare a libertății: „Nu mă deranjează nimeni aici, nici măcar Dumnezeu, și totuși vorbesc cu dumneavoastră, cei care mă auziți și nu vă cunosc. Pot să-mi fac în liniște spovedania. Dacă vreau o întrerup. Dacă vreau o continui. Sunt mai liber decât a fost vreodată orice păcătos” (Paler 2009: 24).

Se face trimitere și la raportul operă-creator, opera având puterea să învingă timpul: „Observați, domnilor, câte lucruri ne despart? Ne desparte, poate, și propria mea moarte” (*ibidem*).

Încă din primele pagini sunt surprinse cele trei ipostaze ale timpului narativ. Este, pe de o parte, *timpul istoriei sau timpul narațiunii*, cel care ține de momentul sau momentele când s-au petrecut acele puține fapte care sunt rememorate aici; pe de altă parte, este *timpul discursului sau timpul narării*, momentul în care faptele sunt relatate, adică prezentul pustiului. În ceea ce privește rememorarea acelor fapte, atragem atenția că memoria personajului-narator este de tip afectiv, căci ceea ce reține protagonistul din trecut nu este atât întâmplarea, cât ceea ce a simțit atunci când a trăit acea întâmplare. Așadar, un narator sensibil, așa cum se autocaracteriza autorul însuși.

E foarte interesant faptul că se face referire și la *timpul lecturii sau timpul cititorului*, așa cum reiese și din pasajul citat mai sus sau dintr-o frază ca aceasta: „...aș vrea să fiu și eu alături de dumneavoastră într-o cameră normală” (*ibidem*: 29).

Din perspectiva pragmaticii, și în discursul literar se regăsește noțiunea de convenție tacită aplicată exercițiului vorbirii, pentru că publicul își adaptează așteptările la genul în cauză. Așa cum arată Dominique Maingueneau (2007: 162), „este vorba, de fapt, de o reflectare imediată a principiului cooperării: așteptările publicului derivă dintr-un contract tacit” încheiat cu el de autor prin scrierea unui anumit gen.

De multe ori autorul manipulează în mod explicit așteptările cititorului. Astfel, autorul menționează explicit activitatea de anticipare desfășurată constant de cititor: „O să mă întrebați: «Dar unde e personalul?»” (Paler 2009: 24) sau „Și veți vedea că nu vă spun baliverne. Ascultându-mă, o să vă amintiți mereu de șerpii care se întorc să-și muște coada” (*ibidem*: 29). Cititorul căruia se adresează textul este cititorul tipic, care cooperează, având încredere în contractul narativ. El a fost la început avertizat că are de-a face cu o confesiune. Însă, așa cum știm, multe

opere se joacă cu așteptările cititorului pentru a-l conduce spre un contract diferit de cele deja cunoscute. Noțiunea de specie sau gen nu este întotdeauna suficientă pentru definirea tuturor „contractelor tacite” dintre autor și destinatar, deoarece și operele pot institui contracte individuale. Așa cum arată Dominique Maingueneau, în funcție de acest criteriu, se pot distinge trei tipuri de contracte: „cele care se înscriu exact în limitele unui gen; cele care folosesc contracte generice (combinând mai multe genuri, respectându-le la modul ironic, parodiindu-le etc.); cele care ies din tipare, nu corespund nici unui gen și pretind că definesc un pact singular” (Maingueneau 2007: 162).

Pretinzând a fi un jurnal, adică un gen care respectă principiul sincerității, *Viața pe un peron* începe la un moment dat să se joace cu așteptările cititorului, căci iată ce îi declară naratorul-personaj, făcându-l să se îndoiască de toate:

„Bănuiesc, domnilor, că-mi cântăriți afirmațiile, întrebându-vă ce e adevărat în ele. Nu vă grăbiți să trageți o concluzie, vă rog. De altfel, vă înțeleg reticențele. Destul de des, omul e un fel de romancier ratat al propriei sale vieți [...] În sfârșit, credeți ce doriți. Poate că am rătăcit, totuși, uneori, drumul între coșmar și realitate” (Paler 2009: 76). Sau: „Mai devreme, când v-am lăsat să credeți că sunt altul acum, m-am grăbit, poate” (*ibidem*: 82).

Nerespectând contractul narativ, cititorul înțelege că acest fapt apare tocmai din nevoia autorului de a-i pune în evidență caracterul artificial și, în același timp, înțelege că textul devine de fapt o amplă parabolă încărcată de simboluri.

3. Concluzii

Suprafața romanului *Viața pe un peron* se prezintă ca o rețea complexă de artificii menită să organizeze decodarea, condiționând astfel actul lecturii. În urma unui proces susținut „de cooperare”, cititorul poate depăși „reticența” textului, producând un anumit efect pragmatic, asigurând reușita macro-actului de limbaj dominant. Construind sens, cititorul romanului *Viața pe un peron* descoperă că personajul-narator al romanului este surprins în plin dezechilibru sufletească, nefiind capabil să suporte egoismul semenilor indiferenți la durere și nedreptate, fiind cuprins de sentimentul de culpabilitate, asociat cu frica. Romanul devine astfel o autoanaliză minuțioasă din perspectiva crizei stărnite premeditat, fiind o expresie a supratemei creației lui Octavian Paler – singurătatea.

Surse:

- Paler, Octavian, 2009, *Viața pe un peron*, București, Ediția Jurnalul Național.
 Paler, Octavian în dialog cu Eugenia Vodă, *Profesioniștii*, 2001, accesat în august 2013, <http://www.eugeniavoda.ro/ro/emisiuni/litere-si-filosofie/octavian-paler>.

Referințe:

- Borbély, Ștefan, 2011, „Cuvânt înainte”, în Ghiță, Cătălin, *Deimografia. Scenarii ale terorii în proza românească*, Iași, Institutul European.
- Braga, Corin, 2007, „Viața pe un peron”, în *Dicționar analitic de opere literare românești, N/Z*, coord. Ion Pop, ediție definitivă, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Cristea-Enache, Daniel, 2009, *Prefață*, Paler, Octavian, *Viața pe un peron*, București, Junalul Național.
- Eco, Umberto, 1991, *Lector in fabula*, traducere de Marina Spalas, București, Editura Univers.
- Maingueneau, Dominique, 2007, *Pragmatică pentru discursul literar*, traducere Raluca-Nicoleta Balațchi, Iași, Institutul European.
- Simion, Eugen, 2006, „Paler, Octavian”, în *Dicționarul general al literaturii române, P/R*, București, Editura Univers Enciclopedic.

Minuta în procedura penală. O abordare gramaticală

Alina Gioroceanu

Universitatea din Craiova / Judecătoria Băilești

Vali Ștefania Ileana Niță

Universitatea din Craiova / Tribunalul Dolj

A *minute* “minută” is the decision of a legally constituted court or judicial tribunal taken in a specific trial. It is necessary to the validity of a judgment that it be based on, and it be in conformity with the legal dispositions, principles and fundamentals of law. The validity, force and effect of a judgment must be determined by the laws in force at the time and in the State or country where it is rendered. The force and the effect of the judgment are revealed in the decisional part that reproduces the minute of the deliberations. Taking into account the fact that a judgment is also a logical structure, the aim of our presentation is to analyze the way in which the judge decision is grammatically exposed.

Keywords: criminal law, criminal trial, grammar, judgment, linguistics.

1. Considerații preliminare

În *Noul Cod de procedură penală* (NCPP), precum și în *Codul de procedură penală* (CPP) anterior, art. 401, respectiv art. 354 arată că hotărârea prin care instanța penală soluționează fondul cauzei trebuie să conțină trei secțiuni: partea introductivă, expunerea și dispozitivul, iar articolele următoare dezvoltă indicațiile cu privire la conținutul fiecărei părți.

Art. 400 NCPP și corespondentul lui anterior, art. 309 CPP arată că rezultatul deliberării se consemnează într-o minută. Astfel, după deliberare, completul de judecată ia o hotărâre, în sensul art. 308 alin. 1 CPP, adică „adoptă o soluție”, care va fi redată în minută. Identitatea dintre minută și dispozitivul hotărârii rezultă din corelarea art. 358 alin. 1 CPP și art. 310 alin. 1 CPP. NCPP prevede explicit că aceasta trebuie „să aibă conținutul prevăzut pentru dispozitivul hotărârii.”

Minuta, respectiv dispozitivul hotărârii, redau adevărată forță juridică a hotărârii judecătorești penale (HJP) și împlinesc raționamentul logico-juridic surprins în cea de-a doua parte a hotărârii, numită de practică și doctrină

considerente, parte în care se face analiza probelor prezentate prin raportare la dispozițiile legale. Soluția prezentată în minută trebuie să fie, așadar, consecința logică a celor constatate și reținute în procesul deliberării, așa cum va fi el redat mai târziu în partea a doua a HJP.

2. Minuta – structură logico-gramaticală. Scurtă prezentare a soluțiilor din minuta penală

Semnalizarea soluției adoptate de instanță se realizează, vizual, în HJP prin inserarea textului „Pentru aceste motive, în numele legii, hotărăște / decide:”, după care urmează dispozitivul, iar în minută prin abrevierea „Hot.” („hotărăște”), care apare centrat.

Minuta este o desfășurare de paragrafe, fiecare dintre acestea conținând un enunț construit, de cele mai multe ori, în jurul unui centru verbal. Enunțurile se succed logic, decurgând unul din celălalt; paragraful succedent nu se poate așeza pe partitura minutei decât dacă anteriorul îi permite, dacă decurge din acesta, cum se va observa *infra*, în scurta prezentare a soluțiilor posibile în minuta penală. Astfel, nu este posibilă renunțarea la aplicarea pedepsei și suspendarea executării pedepsei în același timp, soluții incompatibile, suspendarea putând opera numai în caz de condamnare. În același mod, obligarea la cheltuieli judiciare nu se poate realiza decât în anumite condiții, algoritmul minutei fiind impus de legea penală.

Prin minută (dispozitiv), instanța este obligată să rezolve atât acțiunea penală, cât și acțiunea civilă, să se pronuțe asupra măsurilor asigurătorii, a cheltuielilor judiciare și a măsurilor preventive.

După indicarea textului de lege, urmează soluția la care a ajuns completul; aceasta se axează, la nivel gramatical, pe un anume predicat al enunțării redat, invariabil, prin indicativ, prezent, persoana a III-a, singular.

În NCPP¹, spre deosebire de CPP anterior, care permitea rezolvarea acțiunii penale prin CONDAMNARE, ACHITARE și ÎNCETAREA PROCESULUI PENAL, soluțiile pe care le poate pronunța instanța sunt următoarele:

- CONDAMNĂ;
- RENUNȚĂ LA APLICAREA PEDEPSEI;
- AMÂNĂ APLICAREA PEDEPSEI;
- ACHITĂ;
- ÎNCETEAZĂ PROCESUL PENAL FAȚĂ DE...

În cazul soluției condamnării, dacă sunt îndeplinite condițiile legale, pedeapsa poate fi suspendată; de aceea, după CONDAMNĂ, poate apărea SUSPENDĂ EXECUTAREA PEDEPSEI SUB SUPRAVEGHERE, ATRAGE

¹ Soluțiile la care ne vom referi în continuare sunt cele generale; nu am avut în vedere procedurile speciale, precum procedura cu minori ori cea de tragere la răspundere a persoanei juridice, spre exemplu.

ATENȚIA inculpatului asupra măsurilor pe care trebuie să le respecte condamnatul și PUNE ÎN VEDERE acestuia consecințele nerespectării lor. Dacă inculpatul nu este la prima condamnare și sunt îndeplinite condițiile art. 96 și 97 NCP, instanța poate revoca sau anula suspendarea executării pedepsei, ca atare va apărea soluția REVOCĂ / ANULEAZĂ suspendarea executării pedepsei și DISPUNE ca inculpatul să execute o pedeapsă stabilită conform dispozițiilor articolelor menționate.

Analog, dacă sunt îndeplinite condițiile art. 82 alin. 3 NCP, instanța va ANULA RENUNȚAREA LA APLICAREA PEDEPSEI, iar dacă sunt îndeplinite condițiile art. 88 și 89 NCP, instanța va REVOCA / ANULA AMÂNAREA APLICĂRII PEDEPSEI.

De asemenea, în cazul condamnării la o pedeapsă cu închisoarea, se poate APLICA o pedeapsă complementară sau / și o pedeapsă accesorie; în consecință, instanța va INTERZICE inculpatului exercitarea unor drepturi prevăzute de lege.

Dacă se impune, instanța MENȚINE ori REVOCĂ măsura preventivă aplicată inculpatului și DEDUCE din durata pedepsei durata reținerii și a arestării preventive sau / și durata deținerii anterioare. De asemenea, se poate MENȚINE sau APLICA o măsură asigurătorie.

În caz de condamnare, precum și în alte situații arătate de dispozițiile NCPP, prin minută / dispozitiv, instanța va OBLIGA inculpatul la cheltuieli judiciare către stat.

În cazul în care latura penală este însoțită de o latură civilă, se poate ADMITE acțiunea civilă și OBLIGA inculpatul la despăgubiri pentru partea civilă, ori se poate ADMITE ÎN PARTE sau RESPINGE acțiunea civilă.

Dacă partea vătămată nu s-a constituit parte civilă, atunci se IA ACT de / CONSTATĂ acest aspect.

În cazul în care hotărârea rămâne definitivă, se va emite mandat de punere în executare, toate aceste dispoziții devenind obligatorii, IMPERATIVE, pentru autoritățile implicate, trebuind aduse la îndeplinire prin toate mijloacele legale. Cu toate că nu sunt redate prin modul specific al ordinului, practicienii dreptului le percep, prin raportare la scopul lor ilocuționar, drept imperative, reprezentându-și prin aceasta, de fapt natura declarativă ori directivă a actului de limbaj specific.

Așadar, devenite definitive, aceste dispoziții capătă consistență, își câștigă autoritatea și devin actuale, reclamând o imediată ajustare a realității, o *adecvatio rei ad sententiam* (pentru direcția de ajustare cf. Vanderveken. 1992: 16).

3. Clase semantice de verbe prezente în minuta penală

Verbele care codifică soluția instanței se referă la anumite măsuri pe care o autoritate statală le impune unei persoane (fizice sau juridice), care are calitatea de subiect activ al infracțiunii. Aceste măsuri vizează fie libertatea individului, fie impunerea unui anumit comportament, fie patrimoniul inculpatului.

Din punct de vedere semantic, se observă că verbele la care apelează autoritatea judecătorească sunt, conform primitivelor semantice „schimbare” și „agentivitate”, verbe de acțiune, caracterizate prin [+ Schimbare, + Agentivitate], fiind, așadar, verbe de tip agentiv (GALR II: 326, 327; DSL).

Agentul-instanța dorește producerea unei schimbări în realitate, schimbare care urmărește restabilirea ordinii de drept, nesocotită prin producerea infracțiunii.

Datorită intenției directive ori declarative a actului de vorbire performat, prin raportare la caracterul decompozibil al predicăției, verbele prezente în minuta penală fac parte din clasa verbelor cauzativ-factitive (*ibidem*: 330; Ușurelu 2005).

Deși nu sunt utilizate la indicativ prezent pers. I sg., aceste verbe au, totuși, rol performativ, datorită intenției de comunicare; ele rămân performări ale acelei intenții și informează explicit asupra performării actului acuzator sau eliberator. Artificiul persoanei a III-a sg. ține de alte resorturi, la care ne vom referi mai jos.

4. Structura grupurilor verbale

Din punct de vedere gramatical, fiecare dintre verigile soluției pronunțate de complet, dezvoltate în jurul unuia dintre verbele enumerate mai sus, este reprezentată de un grup verbal.

În primul rând, trebuie observat că hotărârea judecătorească, în ansamblul ei, evită trimiterile subiective sau afective. Nu se vor regăsi în textul hotărârii formulări la persoana I sau a II-a, cele care modelează cadrul unei comunicări, și permit lexicalizarea protagoniștilor la eveniment, respectiv locutor-alocutor, ci doar utilizări la persoana a III-a, numind, prin opoziție, nonlocutorul și nonalocutorul, adică cea de-a treia instanță discursivă.

O altă trăsătură unitară a fiecărui grup verbal este că poziția subiectului-Agent este nesaturată. Acest tip de grup verbal în care poziția subiectului apare nesaturată este un reflex a ceea ce ar trebui să perceapă justițiabilul: justiția nu are nicio aplecare personală în cauză, în fapt, este suprapersonală și echidistantă, dincolo de orice raporturi de echipolență. În consecință, dispozitivul va cuprinde întotdeauna mesaje care surprind actualizări verbale neindividualizante. Totodată, acesta este și un artificiu care permite o decodare diferită, deoarece destinatarul este distinct: instanța superioară, cel direct implicat –inculpatul, organul însărcinat cu punerea în executare, Ministerul Public, publicul în general.

Natura concisă și aridă a minutei, care precizează soluția pe scurt, nu permite decodarea subiectului decident, care se va dezvălui abia în momentul motivării soluției. De altfel, deși „redactorul” textului este un singur judecător care transpune raționamentul care l-a condus la soluția pronunțată sau, atunci când decizia se ia în complet colegial, redă soluția la care a ajuns completul, întotdeauna referirea la „vocea” decidentă se face prin nominalul *instanța* (*Judecătoria / Tribunalul / Curtea*), care apare centrat la începutul considerentelor și este întotdeauna omis în

cuprinsul minutei. Așadar, decodarea instanței care emite soluția se face ulterior soluției, dat fiind primatul temporal al minutei asupra hotărârii.

Subiectul nu este lexicalizat nici în construcția pasivă cu adjuncti spațio-temporali din final: „Pronunțată în ședință publică azi, 19.10.2013.”, subiect care se referă la soluția la care a ajuns instanța, adică întregul text inițial. Forma de participiul pasiv feminin trimite, prin desinență, la un deictic discursiv (textual) de tipul *hotărârea / soluția* a fost pronunțată azi, *ceea ce am spus, asta*.

O altă trăsătură relevantă a dispunerii complementelor și a circumstanțialelor în enunț îl reprezintă faptul că Pacientul–obiect direct apare așezat la dreapta centrului verbal, actualizat fie ca substantiv comun personal, articulat, în toate cazurile *inculpatul*, urmat de un nume propriu de identificare (cf. GALR II: 377), sau, spre deosebire de situațiile tipice ale limbii comune, fără a fi urmat de numele de identificare:

„În baza art. 206 CP, condamnă (pe) inculpatul (Popescu Andrei) la pedeapsa închisorii de 3 luni/la 3 luni închisoare pentru săvârșirea infracțiunii de amenințare.”

„În temeiul art. 16 alin. 1 lit. a CPP, achită (pe) inculpatul (Popescu Andrei).”

Practica judiciară oscilează între păstrarea ori eliminarea prepoziției *pe* în marcarea complementului direct personal, opțiunea generală fiind însă unitară de eliminare a pronumelui neaccentuat *îl*; astfel, obiectul direct nu mai este reluat, ca în utilizările tipice din limba comună.

În cazul în care codificarea soluției este redată printr-un grup verbal cu componente de tip obiect direct și prepozițional, grupul prepozițional care conține Pacientul va ocupa poziția de circumstanțial de relație:

„Încetează procesul penal / Renunță la aplicarea pedepsei / Amână aplicarea pedepsei față de / în ceea ce-l privește pe inculpatul Popescu Andrei”.

De asemenea, grupul prepozițional care conține tipul pedepsei aplicate, în cazul condamnării, se va așeza pe poziția obligatorie a complementului prepozițional: „condamnă la pedeapsa închisorii/amenzii”, „obligă inculpatul la plata a 200 de lei cu titlul de cheltuieli judiciare”.

O interesantă interpretare gramaticală impune un alt grup prepozițional, așezat la stânga centrului verbal, obligatoriu în structura paragrafului minutei penale, cu toate că poziția lui sintactică este una facultativă, circumstanțială. Este vorba despre temeiul juridic, redat prin grup prepozițional de tipul „În baza art.206 NCP” sau „În temeiul art. 206 NCP.”, a cărui poziție inițială arată și importanța lui în adoptarea unei soluții.

Grupul prepozițional amintit are un dublu rol: limitează predicția semantică, specificând domeniul pentru care aceasta este adevărată (cf. GBLR: 557) și

exprimă mijlocul abstract prin care se realizează actul performat de instanță (*ibidem*: 549), ocupând, așadar, o dublă poziție sintactică: circumstanțial de relație și circumstanțial instrumental. Această utilizare este firească, fiind reflexul logic al operațiunii de interpretare a faptelor prin raportare la textul articolului de incriminare sau al textului legal, texte care permit și soluția adoptată, ca *output* procedural care finalizează acțiunea penală sau civilă. Astfel, fapta concretă, săvârșită de inculpat, s-a raportat la textul de lege, text care a și guvernat decizia, „acțiunea” instanței, în sensul în care va fi reținut obligatoriu și redat în structura semantico-sintactică a fiecărui paragraf.

5. Concluzii

Nelexicalizarea subiectului, prezența unor grupuri prepoziționale tipice și dubla poziție, relațională și instrumentală, a temeiului juridic sunt câteva din trăsăturile care individualizează minuta penală. Aceasta rămâne, prin excelență, o construcție structurată logico-gramatical, aptă de a reda, clar și concis – trăsături pertinente ale oricărui text juridic (Stoichițoiu-Ichim 2006), soluția în cauza dedusă judecății. Natura agentivă și cauzativ-factitivă a verbelor care codifică această soluție caracterizează intenționalitatea actului jurisdicțional reprezentat de HJP, act ce reclamă o imediată ajustare *rei ad sententiam*.

Referințe:

- Bidu-Vrânceanu et al., 2001, *Dicționarul de științe ale limbii*, București, Nemira (DSL).
- Guțu-Romalo, Valeria et al., 2005, *Gramatica limbii române*, vol. I și II, București, Editura Academiei Române (GALR).
- Pană-Dindelegan, Gabriela, 2010, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Univers Enciclopedic (GBLR).
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana, 2006, *Semiotica limbajului juridic*, București, Editura Universității București.
- Ușurelu, Camelia, 2005, *Categoria factitivului în limba română*, București, Editura Universității București.
- Vanderveken, Daniel, 1992, „La theorie des actes de discours et l’analyse de la conversation”, *Cahiers de linguistique française*, 13, 9-61.
- Zafiu, Rodica, 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, Editura Universității din București.

Hotărârea judecătorească civilă. O aplicare a teoriei actelor de limbaj

Alina Gioroceanu
Universitatea din Craiova

Alina Pătru
Tribunalul Dolj

According to legal dictionaries, a judgment is a decision or sentence of the law given by a court of justice or other competent tribunal as a result of proceedings instituted therein; it is the judicial act of a Court by which it accomplishes the purposes of its creation. Putting in other words, a civil judgment is the end of the law; it constitutes the considered opinion of the court on a particular fact that produces legal consequences. A judgment contains three parts, each of these with its linguistics particularities: the introduction part – “practicaua”, the argumentative part – “considerentele” and the decision – “dispozitivul”. Our goal is to analyze the civil judgment from a pragmatic point of view, taking into account its structure. Before analyzing the text of the judgment, we have to establish the context in which the illocutionary acts are performed and the illocutionary force is fulfilled.

Keywords: civil law, judgment, linguistics, pragmatics, speech acts.

1. Precizări preliminare

Hotărârea judecătorească civilă (HJC) reprezintă, în esență, o modalitate de rezolvare a unei dispute, a unui litigiu, un mijloc prin care se tranșează o situație juridică și se (re)trasează raporturi juridice substanțiale între părți. Prin hotărârea judecătorească, o autoritate a statului recunoaște, în principiu, drepturi subiective preexistente; acestea sunt confirmate în urma judecății și sancțiunea juridică le este astfel asigurată (în cazul așa-numitelor hotărâri *declarative*).

În unele cazuri, hotărârile pot să reprezinte chiar izvorul dreptului, fiind ele însele surse ale unor situații juridice noi. Literatura juridică spune despre acestea că au valoare *constitutivă*. Devenite definitive, ele indică momentul de la care drepturile ce existau anterior într-o formă latentă, însă imprecis delimitate și

insuficient determinate, capătă conținut (de exemplu, hotărârile de partaj, hotărârile prin care se stabilește întinderea creanței ca urmare a prejudiciului produs prin săvârșirea unui fapt ilicit)¹.

Acest criteriu de delimitare (al existenței sau al inexistenței dreptului înaintea sesizării instanței, de unde și declararea lui pe cale judecătorească ori, dimpotrivă, constituirea lui atunci când se face dovada premiselor necesare nașterii dreptului) face ca hotărârile judecătorești să se împartă în două mari categorii: *declarative* și *constitutive*, fiecare cu anumite trăsături procesuale.

Există însă situații în care criteriul amintit nu poate fi aplicat pentru că hotărârea nu creează, ci stinge drepturi (cum ar fi hotărârile prin care se pronunță nulitatea, rezoluțiunea unui act juridic), repunând părțile în situația juridică anterioară. Tot o formă de sancționare este și hotărârea de constatare a uzurapiunii, cu toate că se bazează pe drepturi și situații preexistente. Poate fi vorba, astfel, de hotărâri mixte (având deopotrivă caractere declarative și constitutive), ca și de hotărâri extinctive de drepturi.²

Așadar, cum prin orice acțiune în justiție se urmărește realizarea, constatarea sau constituirea unui drept subiectiv, orice HJC trebuie să stabilească, să constate ori să constituie un drept, fie pe calea unei proceduri contradictorii (contencioase), fie pe calea unei proceduri necontencioase.

1.1. Structura hotărârii judecătorești

Din punct de vedere formal, hotărârea judecătorească este constituită din trei părți distincte, delimitate între ele vizual și semnalizate cu ajutorul unor marcatori lingvistici.

Dispozițiile legale impun HJC un anume format, prevăzut de art. 425 al *Codului de procedură civilă* (Legea 134/2010).³ Fiecare parte a hotărârii

¹ Adina Nicolae (2008: 130) stabilește aceste criterii pentru a diferenția hotărârile judecătorești din perspectiva drepturilor la care se referă.

² Se consideră că, în clasificarea HJC în declarative și constitutive ar trebui folosit criteriul dreptului substanțial valorificat (v. C. Bléry în Nicolae 2008: 131). Potrivit autoarei, în situația hotărârilor numite declarative, procedeul de înlăturare a obstacolului intervenit în exercitarea unui drept (prin sesizarea instanței de judecată) nu este unic; el nu constă doar în a recurge la judecător, căci părțile pot să se concilieze, să tranzacționeze, să prevadă o clauză penală, o clauză de rezoluțiune pentru neexecutarea contractului. Altfel spus, în situația hotărârii declarative, procesul nu este singurul mod de rezolvare a conflictului, în timp ce în cazul hotărârii constitutive, nu există altă modalitate de realizare a dreptului, manifestarea de voință a părților nefiind suficientă pentru a produce efectul de drept dorit de acestea.

³ Pentru o cât mai clară reprezentare a structurii HJC, redăm, mai jos, dispozițiile *Codului de procedură civilă*: “a) partea introductivă, în care se vor face mențiunile prevăzute la art. 233 alin. (1) și (2) - Când dezbaterile au fost consemnate într-o încheiere de ședință, partea introductivă a hotărârii va cuprinde numai denumirea instanței, numărul dosarului, data, numele, prenumele și calitatea membrilor completului de judecată, numele și prenumele

judecătorești are stabilite câteva imperative în ceea ce privește conținutul. Constatările referitoare la locul, timpul, persoanele care participă la judecată, evenimentele care se succed în spațiul sălii de judecată la data la care cauza este reținută spre soluționare, alte constatări particulare care privesc obiectul litigiului sunt prezentate în partea introductivă, numită *practica*.

Tot constatative sunt și reținerile cu privire la situația de fapt, atât din perspectiva părților, cât și pe baza examinării probelor, din perspectiva instanței, urmate de raționamentul logico-juridic al completului care are ca scop corelarea situației de fapt la dispozițiile legale, precum și explicațiile privitoare la motivele pentru care unele capete de cerere s-au admis, iar altele s-au respins. Acestea se întâlnesc în cea de-a doua parte a HJC, numită *considerente*.

Ultima parte a HJC, numită *dispozitiv*, în care este trecut rezultatul deliberărilor, conține, în funcție de tipul HJC, soluția la toate cererile deduse judecății.

2. Teoria actelor de limbaj. Considerații introductive

Fascinantă prin inversarea raporturilor dintre descriptiv și ilocuționar, teoria actelor de limbaj a fost inițiată de John L. Austin (1963) și preluată de continuatorii săi care fie au dezvoltat, fie au amendat în unele puncte teoria originară (Searle, 1969; Vanderveken, 1992; Leach, 1983; Sperber și Wilson, 1986)

Atât la Austin, cât și la cercetătorii următori, teoria actelor de limbaj se baza pe noțiunea „forță ilocuționară”. Pentru că aceasta a rămas destul de neclară în lucrarea întemeietorului, John Searle și Vanderveken (1985) au corelat-o cu mecanisme lingvistice, presupunând că această corelație ar indica dacă enunțul este performant cu o anumită forță ilocuționară. În lucrarea din 1969, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of language*, John Searle menționa câteva criterii care să conducă la taxonomia actelor de limbaj. Mai jos vom relua aceste criterii pentru a le distinge pe cele relevante în analiza HJC.

grefierului, numele și prenumele procurorului, dacă a participat la judecată, precum și mențiunea că celelalte date sunt arătate în încheiere; b) considerentele, în care se vor arăta obiectul cererii și susținerile pe scurt ale părților, expunerea situației de fapt reținută de instanță pe baza probelor administrate, motivele de fapt și de drept pe care se întemeiază soluția, arătându-se atât motivele pentru care s-au admis, cât și cele pentru care s-au înlăturat cererile părților; c) dispozitivul, care cuprinde soluția dată tuturor cererilor deduse judecății și cuantumul cheltuielilor de judecată acordate. În partea finală a dispozitivului se va arăta dacă hotărârea este executorie, este supusă unei căi de atac ori este definitivă, data pronunțării ei, mențiunea că s-a pronunțat în ședință publică sau într-o altă modalitate prevăzută de lege, precum și semnăturile membrilor completului de judecată. Când hotărârea este supusă apelului sau recursului se va arăta și instanța la care se depune cererea pentru exercitarea căii de atac.

Potrivit viziunii lui G. Leech (1983), verbele ilocuționare și forța ilocuționară trebuie privite distinct. În vreme ce verbele ilocuționare permit o analiză gramaticală și pot fi definite în termeni categoriali, forța ilocuționară trebuie analizată în termeni retorici, noncategoriali. Forța ilocuționară nu poate fi analizată decât pragmatic, iar confuzia celor două planuri trebuie evitată. Datorită caracterului său nedeterminat, forța ilocuționară este mai subtilă decât ceea ce putem să redăm prin clasele de verbe care își circumscriu actele de limbaj.

Cu toate acestea, orice analiză pragmatică, în lipsa altor coordonate, nu poate să se raporteze decât la clasele de predicate ilocuționare excerptate de inițiatorii pragmaticii lingvistice.

De referință considerăm criteriile propuse de John Searle (1969) pe baza cărora s-a conturat o tipologie a actelor ilocuționare, respectiv: scopul actului (*illocutionary point of utterance*), direcția de ajustare (*direction of fit*), starea psihologică (*psychological state*), intensitate (*intensity*), statutul sau poziția relativă a interlocutorilor, modul în care actul se leagă de interesele emițătorului sau le receptorului, relația cu ansamblul discursului, conținutul propozițional, statutul obligatoriu sau opțional de act de vorbire, necesitatea unei instituții extralingvistice pentru performare, existența sau nonexistența unui verb performativ care să poată funcționa ca verb ilocuționar, stilul de performare a actului ilocuționar etc. (cf. Ionescu-Ruxăndoiu, 2003: 36-37).

Verbele performative rămân, în teoria creat[ă] de J. Austin și de J. Searle, forma tipică de expresie a forței ilocuționare. Forma de persoana I, singular, indicativ prezent, diateza activă, singura cu valoare performativă, reprezintă nu numai modalitatea de desemnare a unei acțiuni, ci și realizarea acesteia. Clasa performativelor este reprezentată de verbe ca: *a afirma, a ordona, a porunci, a se scuza, a invita, a promite, a mulțumi*. (Austin, 1962).

În contextul oferit de limba engleză, prin apel la verbele performative, J. Austin diferențiază cinci clase de acte ilocuționare: *verdictive, exercitive, comisive, comportamentale și expositive*. Potrivit lui J. Searle, care stabilește trăsăturile comune de clasă prin raportare la modalitățile lingvistice și extralingvistice de transmitere a forței ilocuționare, actele ilocuționare se grupează tot în cinci clase: acte reprezentative, acte directive, acte comisive, acte expresive și acte declarative.

Aceste clasificări vor fi puse sub semnul întrebării de D. Sperber și D. Wilson (1986), promotori ai pragmaticii cognitive și contestatari ai pertinentei taxonomice inițiale, care propun reducerea claselor de acte de vorbire la trei, respectiv la actele de *a spune că, a spune să și a spune dacă*. O primă observație vizează actele instituționale care, datorită limitării la reguli logice și lingvistice, sunt incluse de autori în rândul actelor *a spune că*, nemaiputând fi studiate în perimetrul viziunii originare. Obiecția adusă acestei abordări a pragmaticii cognitive se concentrează pe faptul că, în acest mod este reiterată o nouă versiune a performadoxului; întregul demers ar conduce, mai ales în context instituțional, la producerea unor false condiții de adevăr. Astfel, un enunț asertiv de tipul: „Martorul declară că nu cunoaște situația de fapt” nu are aceeași valoare de adevăr

ca cel rescris cu verb performativ: „Spun că martorul declară că nu cunoaște situația de fapt”. Pentru a evita capcana falsei echivalențe, J. Moeschler și A. Auchlin propun admiterea ipotezei că „atribuirea forței ilocuționare trece printr-un proces pragmatic care ne dă nu interpretarea semantică completă a enunțului, ci doar o îmbogățire a acestei interpretări care nu determină condițiile de adevăr ale enunțului” (Moeschler, Auchlin, 2005: 197).

3. Asertivele și distribuția acestora în cuprinsul hotărârii judecătorești civile

Asertivele / reprezentativele sunt, în concepția majorității pragmaticienilor, acte care au ca obiectiv angajarea emițătorului, fie și în grade diverse, față de adevărul propoziției exprimate (Ionescu-Ruxăndoiu, 2003: 38). În performarea acestor acte, orientarea este dinspre cuvinte spre realitate, cuvintele fiind adecvate la realitate („la direction d’ajustement des mots aux choses” cf. Vanderveken, 1992: 16)

Practica HJC, precum și mare parte din considerentele HJC, semnalate prin așezarea centrată a substantivului *Instanța (Curtea / Judecătoria / Tribunalul)* sau *Judecata*, urmat de „Asupra cauzei civile de față constată următoarele”/ „Deliberând asupra cauzei civile de față, constată că”, până la dispozitivul semnalizat prin **PENTRU ACESTE MOTIVE, ÎN NUMELE LEGII, HOTĂRĂȘTE / DECIDE**, text așezat tot centrat, conțin acte asertive. Tot ceea ce apare în această parte reprezintă convingerea instanței asupra a ceea ce se consemnează (LOCUL, TIMPUL cercetării procesului, SUCCESIUNEA evenimentelor prin notarea tuturor elementelor care jalonează desfășurarea ședinței de judecată), precum și asupra a ceea ce reiese din actele dosarului și care permite conturarea unei imagini a ceea ce doctrina numește adevăr juridic.

Cu toate că cea mai mare parte a asertivelor se regăsesc în primele două părți, acestea pot fi reperate și în dispozitivul HJC, atât în HJ declarative, ci și în cele constatative, chiar în redactarea soluției:

(„Admite excepția prescripției...”)

„Constată prescrisă acțiunea ...”

„Constată nulitatea contractului de vânzare-cumpărare”.

„Constată reziliat contractul de arendare ...”

4. Comisivele / promisiivele. Locul și rolul lor în considerentele HJC

În teoria actelor de limbaj, comisivele sunt acte prin care se exprimă angajarea emițătorului la realizarea anumitei acțiuni, fiind acte care orientează dinspre realitate spre cuvinte, ca și actele directive (*ibidem*: 38; *la direction d’ajustement des choses aux mots* – Vanderveken, 1992: 16). Acestea țin de atitudinea exprimată, de intenția emițătorului, conținutul propozițional fiind reprezentat de o acțiune viitoare a emițătorului.

Angajarea autorului HJC la o acțiune viitoare apare, de regulă, în partea finală a considerentelor, în enunțuri de tipul: „pe cale de consecință, instanța va admite acțiunea”, „în consecință, instanța va obliga reclamantul”, „ca atare, instanța va lua act de înțelegerea părților”, „pentru aceste motive / în temeiul art. 665 alin.1 C.proc.civ, instanța va încuviința cererea privind executarea silită și va autoriza creditorul să treacă la executarea silită a obligației cuprinsă în titlul executoriu” etc. Așadar, instanța se angajează la o acțiune ce va fi obligatoriu redată în ultima parte a HJC, actul performat în sine conținând toate elementele unui act comisiv.

Se cuvine subliniat că, în spațiul textual, acțiunea la care se angajează instanța este așezată după actul angajării, însă această dispunere nu redă succesiunea temporală externă: conținutul dispozitivului, soluția instanței a fost anterioară redactării considerentelor, în momentul pronunțării minutei. Astfel, în conformitate cu dispozițiile procedurale, motivarea soluției va trebui redactată în termen de 30 de zile de la data pronunțării. Cu toate acestea, actul comisiv redă corect un moment anterior din moment ce raționamentul logico-juridic intern al completului de judecată este cel prezentat în cuprinsul HJC și acesta este cel care a condus la apariția dispozițiilor finale. În aceste condiții, motivarea de care vorbesc dispozițiile procedurale nu este decât redarea raționamentului care a născut concluziile din dispozitiv.

Pentru instanță, considerentele reprezintă un spațiu textual care obligă, datorită canoanelor legale, la revelarea succesiunii logico-mentale interioare, la dezvăluirea verigilor care permit construirea deciziei.

5. Actele directive și actele declarative

Declarativele și directivele pot fi confundate dacă nu se ține cont de direcția de ajustare pe care intenționează să o impună emițătorul (instanța).

Directivele sunt acele acte prin care emițătorul încercă să îl determine pe destinatar să facă sau să nu facă o anumită acțiune, vizându-l explicit pe acesta. Acestea sunt caracterizate de orientarea dinspre realitate spre cuvinte (Austin 1962, Searle, 1969, Vanderveken, 1992). Predicatul semantic utilizat pentru a indica actul directiv din cuprinsul dispozitivului HJP este „oblig” sau „dispune obligarea”:

„Obligă pârâta la plata a 12 000 lei cu titlu de despăgubiri către reclamant.”

„Obligă petentul la plata a 500 de lei cheltuieli de judecată către intimat.”

„Dispune obligarea reclamantului la plata a 100 lei cheltuieli de judecată către pârâtul.”

„Obligă pârâtul să lase în deplină proprietate și liniștită posesie imobilul din Craiova, str....”

Spre deosebire de directive, declarativele implică instaurarea unei corespondențe voite între cuvinte și realitate — „une double directon d’ajustement”

(Vanderveken, 1992: 12, 16). Acestea au fost cercetate de J.L. Austin (1962), care a observat necesitatea unei rame instituționale. Acest cadru normativ instituțional garantează transformarea realității sau „punerea în executare” a ceea ce s-a stabilit prin actul de vorbire specific performat de completul de judecată, adică prin „cuvântul” asumat de instanță.

Așa cum „dispune” poate fi citit ca ordin și trebuie uneori (sub)înțeles directiv, în ceea ce privește actele declarative, „dispune” ar putea fi ignorat, cum se întâmplă în cazul hotărârii de divorț, care creează situații juridice noi, având, așadar, valoare constitutivă în materie de stare civilă:

„Dispune desfacerea căsătoriei din culpă comună / din culpa exclusivă a soțului pârât.”

„Dispune ca reclamanta să revină la numele inițial, acela de Popescu.”

De cele mai multe ori însă, în materie de minori și familie, a este preferată doar numirea noii situații juridice, predicatul semantic care desemnează această situație juridică având el însuși valoare declarativă. Acțiunile în această materie urmăresc crearea unei situații noi sau desființarea unui raport juridic și crearea unui raport juridic, fiind constitutive de drepturi:

„Numește curator pe dna Corina Popescu.”

„Stabilește domiciliul minorului la mamă.”

„Ia act de înțelegerea părților în ceea ce privește stabilirea domiciliului / legăturile personale cu părinții / plata pensiei de întreținere.”

Alte hotărâri, prin care se sting drepturi, conțin acte declarative construite semantico-gramatical în jurul altor verbe sau grupuri verbale cu centru verbul „a dispune”: „Anulează contractul de întreținere nr. ..., autentificat la BN ..., încheiat între ...”; „Dispune rezilierea / rezoluțiunea contractului de vânzare-cumpărare nr....”

În cazul acțiunilor care constată drepturi, precum dreptul de proprietate, deși conțin explicit centru verbal „constată”, nu sunt acte asertive, ci declarative; în acest caz este nevoie de declarația autorității investite pentru ca dreptul să capete consistență juridică.

6. Concluzii

HJC reprezintă o suită de acte de limbaj, de la asertiv la directiv și declarativ, urmată din nou de constatativ. Considerăm că, deși ultimul paragraf al textului („pronunțată în ședință publică azi, 19.10.2013”) este, cel mai probabil, interpretat constatativ, în corelație cu penultimul paragraf, în cazul în care mai există o cale de atac a soluției („cu apel / recurs în termen de 30 de zile de la comunicare, care se

va depune la Judecătoria Craiova”), acesta poate fi privit ca o invitație la acțiune (directiv); în această formulare eliptică și aridă există toate elementele care îți permit, în calitate de parte interesată, exercitarea căii de atac: data de la care curge perioada de exercitare, durata în care poți promova calea de atac, locul depunerii acesteia.

În condițiile în care soluția pronunțată este definitivă, această ultimă parte, în funcție de receptor și de tipul de HJC, ar trebui privită diferit. Astfel, în cazul hotărârilor constitutive este data de la care ia naștere dreptul, așadar face parte din actul declarativ, iar în cazul hotărârilor declarative, trebuie subsumată actului directiv, fiind data de la care obligația i se impune destinatarului său. Pentru restul publicului, ultimul paragraf al HJC nu poate fi decât asertiv.

O trăsătură comună a tuturor actelor de vorbire întâlnite în HJC este reprezentată de faptul că angajarea entității emitente la o acțiune se realizează nu în situația tipică a persoanei I, singular, a indicativului prezent, ci în prezența persoanei a III-a singular, sugerând, astfel, ideea unei instanțe supra-personale și imparțiale. Această idee este întărită de raportarea permanentă la texte de lege. De la data de la care devine executorie, HJC impune destinatarului ei executarea obligației stabilite, devenind actuală.

Referințe:

- Austin, John, 1962, *How to Do Things with Words*, Oxford, Clarendon.
- Adam, Jean Michel, 2008, *Lingvistică textuală*, Iași, Institutul European.
- Bălănescu Olga, 2005, *Texte și pre-text. Introducere în pragmatică*, București, Editura Ariadna '98.
- Dragoș, Elena, 2000, *Introducere în pragmatică*, Cluj, Casa Cărții de Știință.
- Ionescu Ruxândoiu, Liliana, 2003, *Limbaj și comunicare. Elemente de pragmatică lingvistică*, București, ALL Universitar.
- Leech, Geoffrey, 1983, *Principles of Pragmatics*, London, Longman.
- Mangueneau, Dominique, 2007, *Analiza textelor de comunicare*, Iași, Institutul European.
- Moeschler, Aushlin, 2005, *Introducere în lingvistica contemporană*, Cluj Napoca, Echinox.
- Nicolae, Adina, 2008, *Hotărârea judecătorească. Relativitatea și opozabilitatea efectelor acesteia*, teză de doctorat, Universitatea din București.
- Searle, John, 1969, *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Searle, John and Daniel Vanderveken, 1985, *Foundations of Illocutionary Logic*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Sperber, D., Wilson, D., 1986, *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford, Blackwell.
- Vanderveken, Daniel, 1992, „La theorie des actes de discours et l’analyse de la conversation”, *Cahiers de linguistique française*, 13, 9-61.

Comunicarea cu strămoșii în poezia lui Lucian Blaga

Augustin Florinel Ilie
Universitatea din Craiova

Communicating with the ethnical and genealogical ancestors is a major component of transpersonal poetic communication. This topic, present in Lucian Blaga's lyrical poetry, invigorates the Ego's relationship with the spirits of his nation fathers. This type of knowledge also represents the access to the specific Romanian "stylistic matrix."

Keywords: Ethnic and genealogical ancestors, Lucian Blaga, stylistic matrix, transpersonal poetic communication.

1. Introducere

Puncte de vedere eclecticice vor fi antrenate în această investigație sistematică a unui aspect important în comunicarea poetică transpersonală, anume tema comunicării cu strămoșii. Poetul cel mai relevant este, pentru această perspectivă, Lucian Blaga; avantajul acestei alegeri constă în dubla codificare – filosofică și poetică – cu efecte de dezambiguizare a textului poetic prin cel filosofic.

Comunicarea transpersonală este cvasiignorată în științele comunicării și, cu atât mai mult, în studiile literare¹. Ea reprezintă unul dintre cele cinci niveluri de comunicare și se realizează în trei variante: (a) cu spiritele; (b) cu străbunii (strămoșii); (c). cu divinitatea. Comunicarea transpersonală, realizată dincolo de persoană², implică și alte niveluri: comunicarea intrapersonală (cu noi înșine; realizată în interiorul omului) și chiar interpersonală.

¹ O excepție o reprezintă lucrarea lui Mihai Dinu, *Comunicarea. Repere fundamentale*. Autorul propune, într-o perspectivă a nuanțării, diferite variante de comunicare transpersonală: a. „intercomunicarea”; b. comunicarea cu „o entitate imaterială”; c. „comunicarea mistică”, cunoscută și sub numele de unire mistică (extaz mistic). În ultimă instanță, toate acestea reprezintă tot atâtea căi de cunoaștere a unor adevăruri „inaccesibile rațiunii discursive”. El consideră că acest tip de comunicare are două componente: cognitivă și afectivă

² lat. *trans* „dincolo de”, „peste”; „a trece peste / dincolo”.

Deși este o temă frecventă în poezia românească, comunicarea transpersonală nu a fost cercetată sistematic, cu o metodologie interdisciplinară, complexă. Sub aspect metodologic, voi realiza o conjuncție între poetică și critica comunicațională, antrenând și referințe filosofice, antropologice, religioase și esoterice.

2. Mitologia strămoșilor și anamneza

Nu pot realiza o abordare propriu-zisă a subiectului fără a face câteva precizări etimologice ale termenului *moș / moși* (cu varianta *strămoși*). I.I. Rusu și Vasile Suciu consideră că provine din albanezul *moshë* – vârstă; în limba rusă întâlnim termenul *moșneag / strămoș*. Termenul a circulat în limba română veche: „În textele vechi, *moș* are sens de <strămoșul cel mai îndepărtat> (întemeietorul neamului), deci de arhetip familial sau tribal” (Kernbach, 1995: 430). În polisemia acestui cuvânt se distinge noțiunea plurală de „ascendenți îndepărtați”, din generațiile arhaice, „având totuși și o etapă străveche, intermediară, în termenul *strămoș*, întărit adesea prin sintagma *din moși-strămoși*” (Suciu, 1996: 14-15). „De fapt, subliniază V. Kernbach, „în limbajul mitologic popular, ambii termeni apar adesea ca sinonime, iar *moș*, ca și femininul *moașă* (în varianta cu același sens), indică pe *strămoșii arhetipali*” (*ibidem*: 430)

Poporul român are mai multe sărbători închinată morților (strămoșilor), fixate la date diferite (iarna, primăvara). Există și un festival de origine primitivă, arhaică, consacrat strămoșilor totemici - Târgul Moșilor. O sărbătoare întrucâtva echivalentă există și la catolici, toamna - *Festum animarum omnium*. În mitologia romană, *Dii Manes (Mani)* erau sufletele morților, duhuri bune, binevoitoare considerate a fi genii protectoare. Cultul acesta al strămoșilor este probabil de origine indoeuropeană: „în India vedică există un cult similar al strămoșilor - *pitarah* - părinții răposați” (*ibidem*)

Ideea comunicării cu străbunii este nuanțat dezbătută atât în „doctrina jainistă a eliberării”, cât și în „brăhmanismul vedic”: „cultul domestic îi slujește pe Părinții răposați trimiși în universul-Tată, care pretind ofrande ancestrale pentru ca nu cumva să fie distruși sub forma unei disoluții absolute (*nivṛtti*). Cultul, altfel spus, slujește scopul unei vieți perpetuate apărându-i pe morți împotriva teribilei <<*muriri din nou*>> (*punar-mṛtyu*) prin care existența lor ar fi adusă la termenul final” (Zimmer, 1997: 175). Faptul acesta este diametral opus preocupării de căpetenie a Indiei pre-aborigene care era aceea ca nu cumva viața, în ciclurile ei dureroase, să nu se sfârșească. Cel care în urma unei serii nesfârșite de reîncarnări (metempsihoza; avatarul) ajunge la capătul ciclului de nașteri, atingând o stare de iluminare ce îi dezvoltă complet capacitățile psihice, va căpăta o asemenea stare de conștiință, încât își poate contempla toate viețile trecute care se aștern înaintea sa ca o vastă panoramă.

Filosofii și maștrii ocuți, care explică fenomenul supraviețuirii (strămoșilor), consideră că „Spiritul este ceva cu totul distinct de suflet, a cărui prezență în înveliș astral o recunosc ca pe o încarnare spirituală, ca pe o rază care pleacă de la <Cel luminos>”. (Sinnett 1996). La începutul unei vieți noi, karma creată într-o viață obiectivă anterioară hotărăște individualitatea (tipul de personalitate) și felul în care urmează să se nască ființa reîncarnată. Pentru a putea comunica cu străbunii, persoana evoluată va poseda următoarele elemente: a) corpul (s crt. *Rupa*); b) vitalitatea (s crt. *Prana* sau *Jiva*), c) corpul astral (s crt. *Linga-Sharira*), d) sufletul animal (s crt. *Kama-Rupa*), e) sufletul uman (s crt. *Manas*), f) sufletul spiritual (s crt. *Budhi*), g) spiritul (s crt. *Atma*). Principiile transcendente necesare comunicării cu strămoșii sunt plasate pe ultimele două poziții (*Budhi* și *Atma*). Vehicolul comunicării este penultimul principiu (*Budhi*), ceea ce în filosofia budistă se numește „Substanța Una” sau „Spiritul”: instrument al perfecțiunii care va însufleți cu suflul său cele mai înalte forme de comunicare transpersonală.

Comunicarea cu străbunii este o temă generoasă, bazată și pe o tehnică antică, numită „arta memoriei”. Despre această tehnică de manipulare a fantasmelor vorbește Ioan Petru Culianu în *Eros și magie în Renaștere – 1484*, considerând că ea „se bazează pe principiul aristotelic al precedenței absolute a fantasmei asupra cuvântului și al esenței fantastice a intelectului” (Culianu 1994: 61). Arta memoriei, ca procedeu de „materializare” a imaginii străbunilor, va fi folosită și în cursul Evului Mediu, ea devenind un element al disciplinei interioare a călugărilor. În secolul al XVI-lea apar două tratate în italiana vulgară care se ocupă de acest subiect. Nici Petrarca nu e străin de regulile artei memoriei.

Comunicarea cu sufletul nemuritor al străbunilor (gr. *athanatos*) are ca primă condiție reamintirea (gr. *anamnesis*) acestora. Credița în nemurirea sufletului debutează odată cu asocierea lui cu *aer*-ul, elementul esențial al vieții la Anaximene și cu teza vitalistă conform căreia tot ce este viu este divin și, ca atare, nemuritor. Problema nemuririi psihice, individuale, se pune odată cu noua viziune religioasă, cu tentă „șamanică” despre *psyche* ca persoană reală închisă în corp ca într-o temniță; dar și aici avem de a face mai degrabă cu o expunere religioasă decât cu o argumentare filosofică, preferință sesizabilă cel mai bine în cele patru mari mituri eschatologice ale lui Platon: *Phaidon* 107c-114c, *Gorgias* 523a, *Republica* 614b-621d, *Phaidros* 246a-249d. Demonstrația sa pornește de la *anamnesis* și se reclamă din pitagorismul religios („*Phaidon* 72e-77a”), p când cea care pornește de la înrudirea cu *eide* este pur platoniciană. Distincția făcută în *Timaios* între partea muritoare și cea nemuritoare a sufletului inaugurează o nouă orientare. Platon clarifică problema anamnezei (rememorării) prin acceptarea teoriei pitagorice despre nașterea repetată (gr. *palingenesis*, lat. *palingenesia*), soluționând astfel o gravă problemă epistemologică – aceea de a ști cum cunoaștem realitățile imuabile, formulate deja de Socrate ca definiții etice. Acestea devin *eide*-le platonice, opuse cunoașterii senzoriale (*doxa*). În *Phaidon* 72e-77a, el susține preexistența sufletului pus în legătură cu doctrina ideilor (*eide*).

Tema comunicării cu spiritele strămoșilor a generat o întreagă literatură științifică și ficțională. Operele străvechi (*Cartea egipteană a morților*, *Cartea tibetană a morților*) propun tehnici și reguli de accesare a inițiatului la universul spiritelor. În cultura română, B.P. Hașdeu este inițiatorul spiritismului și susținătorul comunicării cu spiritele morților. El identifică două elemente necesare realizării unei comunicări transpersonale: „1 dezmărginire în privința spațiului; 2 dezmărginire în privința timpului” (Hasdeu 2002: 42). Acestea se realizează în vis, pentru că „visul este o dezmărginire prin care sufletul își dobândește o stare de fericire”. În această stare „de dezmărginire”, „organismul sufletesc primar” are „două sau trei însușiri: 1. o minunată putere de memorie, prin care sufletul îmbrățișează laolaltă totalitatea stărilor sale de conștiință din trecut, întregimea individualităților sale; 2. o surprinzătoare energie rezultând dintr-un așa fel de înnodare a *voinței* cu *credința*, încât ambele devin o singură nedespărțită *voință* / *credință*; 3. imposibilitatea de a minți, adevărată de a face sau de a spune ceea ce sufletul nu crede, fie această credință bună sau rea, fie ea întemeiată pe știre sau pe neștire” (*ibidem*: 42).

Ideea lui Hasdeu privind totalitatea stărilor de conștiință o întâlnim în secolul XX la Patrick Drouot (1996), nuanțată cu ajutorul unor tehnici aparținând sferei psihanalitice. El consideră, printre altele, că se poate accede la viețile anterioare și cu ajutorul hipnozei. Aceeași idee o reîntâlnim la Giovanni Sciuto în *Contacte surprinzătoare, dar evidente cu enigmatică lume de dincolo*, 2013. În *Metanoia – fenomene fizice ale misticismului*, 1994, Aimé Michel susține conceptul comunicării cu spiritele strămoșilor bazându-se pe un întreg eșafodaj teoretico-pragmatic și propunând câțiva algoritmi specifici acestuia. Aplicând concepția „realist-fantastică” în domeniul transpersonal, Pauwels și Bergier (1994) consideră că legătura cu ascendenții poate fi realizată printr-o metodă-melanj, interdisciplinară, ce aparține unei „istorii invizibile” a umanității. Mircea Eliade a susținut, în *Istoria credințelor și ideilor religioase*, 1992, că acest fenomen aparține unor tradiții religioase precreștine, dar că a supraviețuit atât în ortodoxism, cât și după reformele religioase din Occident.

3. Lucian Blaga: codificarea filosofică a comunicării transpersonale

Aspectul teoretic cel mai important este acela că trebuie să mă mențin în paradigma originalei filozofii a lui L. Blaga despre transcendent. Prin *transcendent*, filosoful român înțelege „ceea ce trece nu numai dincolo de experiență, ci și de toate posibilitățile de amplificare tehnică a experienței. Transcendentul e prin definiție proiectat dincolo de linia faptelor ce sunt sau pot să devină obiecte ale simțurilor... ideile despre transcendent sunt dincolo de orice control <direct> al experienței” (Blaga, 2013: 208). Autorul identifică cinci posibilități de contact cu transcendentul:

1) „Transcendentul e rațional și formulabil”,

- 2) „Transcendentul e trăibil printr-un fel de intuiție intelectuală și descriptibil”
- 3) „Transcendentul e dialectic raționalizabil și formulabil”
- 4) „Transcendentul e neraționalizabil și neformulabil”
- 5) „Transcendentul e neraționalizabil, dar formulabil (dogmatismul filonic, gnostic, creștin).”

Tema dezbătută în acest articol este conectată la cea de-a cincea variantă dintre cele expuse mai sus. Acesta este cadrul în care putem dezbate comunicarea cu străbunii. Blaga consideră că în atitudinea omului față de transcendență intervine „o determinantă de caracter stilistic” (*ibidem*: 202), care poate produce o diferențiere de viziuni. Concluzia despre fenomenul transcendenței o încadrează în spațiul culturii românești: „Transcendentul e închipuit în ortodoxie ca fiind coborât, iar lumea ca un receptacol” (*ibidem*: 234).

Un alt aspect ce trebuie clarificat este acela al tipului de cunoaștere pe care o presupune o astfel de comunicare: este ea paradisiacă sau luciferică?¹ Filosoful consideră că obiectul cunoașterii luciferice (specifice comunicării cu străbunii) este întotdeauna un mister, ea consideră „obiectul său despăcat în două, într-o parte care se arată și într-o parte care se ascunde” (*ibidem*: 253), invadând „cu perspectivele ei câmpul cunoașterii paradiziace”¹⁴. Comunicarea aceasta aparține sferei „transcendentului care coboară ca să se arate, ca să se materializeze” (Blaga 1994: 70). Acest concept este legat de ideea „sofianicului”².

Comunicarea cu străbunii se realizează într-un „<Orizont spațial> al inconștientului, scos și rupt din înlănțuirea condițiilor exterioare și cristalizat ca atare” (*ibidem*: 14). Acest orizont spațial inconștient (ca substrat spiritual) sau spațiu-matrice „înalt și indefinit ondulat, și înzestrat cu specificele accente ale unui anume sentiment al destinului”, a fost numit de Blaga *spațiul mioritic* (*ibidem*: 17).

Această ramă spațio-temporală care face parte integrantă din ființa românului este, de fapt, un orizont interiorizat, care formează cadrul său stilistic: „Acest orizont s-a constituit ca un cadru al unui anume sentiment al destinului și coincidea cel mai adesea și cu mediul fizic (plaiul) în care s-a statornicit, cu deplasări sezoniere, omul român... Acest orizont inconștient a stârnit în român <nostalgia plaiului>... E negrăit de impresionant cât de consecvent și de liniar crește și cât de persistent se consolidează, pas cu pas, sentimentul spațial al întâilor creatori de istorie românească”. (*ibidem*: 178-179). Moartea unei rude reprezintă pentru românul străvechi o ruptură în plan ontologic. Legătura cu strămoșii poate fi

¹ „Fenomenul central al cunoașterii paradisiace e *determinarea obiectului*, nedespăcat, sau acumularea de concepte adecvate asupra faptului intuit, gândit sau imaginat. Fenomenul central al cunoașterii luciferice e cu totul altceva: *criza obiectului* și diversele acte consecutive.” (Blaga, 2013: 255-256).

² „Sofianicul e pentru noi orice creație sau existență reală sau imaginară care mărturisește despre un torent de transfigurare transcendentă, pornit de sus în jos [...].sunt sofianice în măsura în care ele ne revelează o transcendență coborâtă într-un primitiv receptacol” (Blaga 2011: 333).

reluată printr-o comunicare de natură transpersonală. Ruptura generațiilor echivalează, în plan spiritual și, în ultimă instanță, cu disjungerea de „vârsta de aur” a preromânismului. Împlinirea înseamnă pentru românul arhaic și păstrarea unor tipare existențiale: în mod concret, conservarea unei linii genealogice nealterate în timp.

Timpul în care se realizează comunicarea este un complex subiectiv: „Evocarea timpului e posibilă doar prin imagini și ipoteze” (*ibidem*: 180); descoperim o stare de spirit imersivo-temporală a cărei cauză este nevoia de redescoperire și revitalizare a unui sentiment anistoric românesc: „În genere românii s-au ferit, prin nepăsare, să participe la o istorie care nu era expresia ființei lor...Boicotul istoriei, de amploare istorică, izburcnea de fiecare dată, în esență, pentru apărarea cochiliei spirituale și materiale a satului românesc” (*ibidem*: 189).

În poezia sa, Blaga încearcă să exprime metaforic acest tip de comunicare și prin intermediul *metempsihozei* și al *karmei*. Am identificat trei tipuri de comunicare transpersonală:

- a) comunicarea cu străbunii etnici (neamul);
- b) comunicarea cu „moșii” (colectivitatea satului)
- c) comunicarea cu strămoșii genealogici (ascendenții familiari).

4. Comunicarea cu străbunii etnici (neamul)

În *Spațiul mioritic* (1994: 163-164), Blaga a construit, în jurul intraductibilului *dor*, o ontologie a neamului românesc, având ca fundament etnicul: „Unui român, în legătură de sânge cu matca etnică, i s-ar putea întâmpla încercând să-și făurească o filozofie existențială, să circumscrie aceeași substanță prin termenul <dor>. Dorul s-ar revela deci ca ipostază românească a existenței umane...s-ar putea aproape afirma că existența e pentru român <dor>, aspirație trans-orizontală, existență care în întregime se scurge spre ceva”. O descindere „la obârșie”, în „matricea stilistică românească” (*ibidem*: 171) este imagiantă în *Cântecul obârșiei*; monologul interior se realizează prin metafore simbolice dispuse simetric și deschise prin interogație:

La obârșie, la izvor
nici o apă nu se-ntoarce, decât sub chip de nor.
La obârșie, la izvor
nici nu drum nu se întoarce
decât în chip de dor.
O, drum și ape, nor și dor,
ce voi fi, când m-oi întoarce
la obârștie, la izvor?
Fi-voi dor atunci? Fi-voi nor?

(Blaga, 1968 II: 218)

Această existență imanentă, „de o fizionomie proprie” (*ibidem*: 171), este ecoul personanței:

În piept
mi s-a trezit un glas străin
și-un cântec cântă-n mine-un dor, ce nu-i al meu.

Se spune, că strămoși, cari au murit fără de vreme,
cu sânge tânăr încă-n vine,
cu patimi mari în sânge,
cu soare viu în patimi,
vin,
vin să-și trăiască mai departe
în noi
vieța netrăită.

(Blaga, 1968 I: 14)

Regăsim aici ideea metempsihozei, potrivit căreia sufletul („un glas străin”) ar migra după moarte în corpul altor ființe, al urmașilor („vin să-și trăiască mai departe / în noi / vieța netrăită”).

Întemeietorii neamului au parcurs o istorie „de viguroasă linie interioară” (Blaga 1994: 171), asemeni spațiului în care viețuiesc (plaiul). „Începuturile românismului coincid astfel cu o <retragere> din <istorie>, și din toate posibilitățile ei ritmice și dialectice, într-o viață... anistorică” (*ibidem*: 171). Strămoșii s-au retras astfel într-o existență organică-sufletească de factură atemporală: „Pre-românismul s-a retras gasteropodic în scoica sa” (*ibidem*: 171). Viața aceasta anistorică va fi determinată de categoriile și imperativele organicului, reflectat și în limbă: „limba românească păstrează, ca nici o altă limbă romanică, vădite rămășițe ale aceluși proces, de lungă durată, al retragerii din istorie în viața de tip organic” (*ibidem*: 172)

Mai târziu, strămoșii vor angaja curajos neamul românesc „pe o linie majoră, creatoare de istorie” (*ibidem*: 179). Trezită, matricea stilistică românească „încearcă să se realizeze învoaltă, năzuind spre roade depline, cum sunt cele obținute prin autoaltoirea unor vlăstare alese pe un trunchi naiv și sălbatic... Ce efervescență celulară, de vigoare embriologică, creatoare de stat și de istorie între Carpați și Dunăre... Se încerca un proces cu fața hotărât îndreptată spre viitor... Trecutul era definitiv uitat. Rămășițele rare erau atribuite unor fapte de poveste, uriașilor. Începea ceva nou” (*ibidem*: 179-180). Desigur, conștiința apartenenței la un neam și la o cultură are o dimensiune patriotico-mitică, dar și una mistică.

5. Comunicarea cu „moși” (colectivitatea satului)

Descoperim, în poezia *Biografie*, tema alchimică a sângelui ca vehicul genetic al strămoșilor:

Închis în cercul aceleiași *vetre*
 fac schimb de taine cu strămoșii,
 norodul spălat de ape sub pietre.
 Seara se-ntâmplă molcom s-ascult
 în mine cum se tot revarsă
 poveștile sângelui uitat de mult.
 Binecuvânt pânea și luna.
 Ziua trăiesc împrăștiat cu furtuna.

(Blaga, 1968 I:133)

„Schimbul de taine” constă în transmiterea unor tradiții și obiceiuri (arhetipale) specifice comunității, căci „eternitatea s-a născut la sat”. Existența strămoșilor „pusă sub semnul eternității, al absolutului și necondiționatului, ni se prezintă prin orientarea sa transcendentă ca și cum nu ar vrea să țină seama de lumea omului”(Blaga 1994: 28) Tradiția satului românesc este fără vârstă, consideră Blaga, „ca frunza verde; ea face parte din logosul inconștient. O despărțire de ea ar însemna apostazie” (*ibidem*: 166-167). Satul românesc, cu matricea sa stilistică, îl descoperim într-o ofensivă împotriva „tiparelor (influențelor străine) care nu sunt făcute pentru făpturile noastre, și va umple încetul cu încetul, cu substanță proprie, atât pe tărâm material, cât și pe tărâm spiritual, cadrele vieții noastre de nivel major” (*ibidem*: 191). „Substanța proprie” o datorăm locuitorilor *vetrei*, adică „moșilor” satului; e o substanță spirituală transmisă genetic urmașilor. Splendidele imagini ale satului natal conturează un cronotop al vârstei fericite:

După douăzeci de ani trec iarăși pe-aceleași uliți
 unde-am fost prietenul mic al țărâni din sat.
 Port acum în mine febra eternității,
 negru prundiș, eres vinovat.

Dar de ce m-am întors?...

(Blaga, 1968 I: 171)

Vatra este și spațiul virtuților germinative ale vegetalului. Se glorifică admirabila, minunata (cuvinte înlocuite prin italianismul „mirabila”) putere germinativă (a semințelor – simbol al renașterii spirituale), „mărunții zei de spiță aleasă, solari, aurii, cu culori ca-n stema țării („roșii, gălbii, sinilii”) sau ca apele Mării de Est (verzii) și sonori ca mătăsosul nisip de pe plajă, care vor fecunda un

pământ fericit, Eutopia cea visată de poetul Francisc Turner Palgrave. Grădină pacificată, unde intră numai inocenții copii spre a se ilumina („cu lumina pe față”) (Piru, 1975: 45). Acest poem alegoric, țesut din metafore-simboluri, se va transforma, în final, într-o laudă: „Laudă semințelor, celor de față și-n veci tuturor!” (Blaga, 1968/81:79)

6. Comunicarea cu strămoșii genealogici (ascendenții familiali)

Cea mai consistentă variantă a comunicării transpersonale o reprezintă cea cu strămoșii genealogici, în primul rând cu părinții. Eul liric se ipostaziază ca o verigă în lanțul generațiilor, pentru că strămoșii continuă să-și transmită substanța spirituală chiar și după trecerea lor în neființă:

Vântul a dat în pădure
să rupă crengi și coarne de cerbi.
Clopote sau poate sicriile
Cântă subt iarbă cu miile

(Blaga, 1968 I: 145)

Sângele, ca transmițător al spiritului strămoșilor, revine în volumele *Lauda somnului* și *În marea trecere*. Tema alchimică¹ a sângelui va fi dublată de cea vedică a metempsihozei. Metafora sângelui devine și o metaforă a genezei, existenței și extincției unui neam.

Cu zvonuri surde prin arbori
se ridică veacuri fierbinți.
În somn sângele meu ca un val
se trage din mine
înapoi în părinți

(Blaga, 1968 I: 135)

În succesiunea necurmat împrăștiată a generațiilor, sângele și graiul „colaborează la definitivarea unui popor” (*ibidem* 1994: 166), a unui neam:

¹ Sângele este „asociat cu marea primordială din care a evoluat viața, el este lichidul universal, banda transportatoare a vieții, jertfa Mielului lui D-zeu. În legenda Sfântului Graal, sângele lui Christos s-a scurs în cupa Graalului, care fusese sculptată din nestemata desprinsă din coroana lui Lucifer, când acesta a căzut în dizgrație. Din punct de vedere alchimic, culoarea sa roșie simbolizează aurul, a cărui planetă e Soarele. Inima este soarele trupului, iar fluxul sanguin, la fel ca lumina Soarelui în Sistemul Solar, se întinde în toate părțile. Fluxul sanguin este propagatorul energiei centrale spre toate organele. Prin capacitatea sa de reînnoire, sângele e transformatorul omului. (Fernando 1999).

Ți-a mai rămas în urechi vre-un *cuvânt*?
De la basmul *sângelui* spus
întoarce-ți sufletul către perete
și lacrima către apus.

(Blaga, 1968 I: 167)

„Basmul sângelui” metaforizează tradiția culturii noastre; diferită de cea occidentală¹, „Tradiția noastră e de natură mai invizibilă; ea nu permite decât o formulare metaforică sau metafizică...e mai atemporală, ea se confundă cu potențele stilistice creatoare, neistovite...e matricea stilistică în stare binecuvântată ca *stratul mumelor*...e mai presus de timp...are un caracter <muzic>, iar nu <<muzeal>>. În apus, tradiția e semn de vârstă, de multe ori o povară; despărțirea de ea înseamnă revoluție liberatoare. Tradiția noastră e fără vârstă, ca frunza verde” (*ibidem*: 166). Un elogiu impresionant aduce Blaga Părinților-rădăcină:

Coboară-n lut părinții, rând pe rând,
în timp ce-n noi mai cresc grădinile.
Ei vor să fie rădăcinile,
prin cari ne prelungim pe subt pământ.
Se-ntind domol părinții pe subt pietre,
în timp ce în lumini mai adăstăm,
în timp ce fericiri ne-mprumutăm
și suferinți și apă vie pe la vetre.

(Blaga, 1968 II: 189)

Înteruperea definitivă a unui lanț genealogic, a unui ciclu existențial (datorată lipsei urmașilor) este percepută într-un registru tragic:

Din sângele meu nu mai e nimeni / chemat
să-și ia începutul trăirilor,
nu, nu mai e nimeni chemat.

(Blaga 1968 I: 165)

Moartea spiței (a neamului), a liniei de sânge, devine o vină personală, prin repetarea negației într-un mod aproape obsesiv. Efectul unei asemenea realități este

¹ „Tradiția noastră, care se confundă cu matricea stilistică nu e de natură temporală, nici heraldică sau istorică. În Apus <<tradiția>> e alcătuită din însumarea pedantă a unui trecut, din *galerii strămoșești*, din cronica unor fapte, din *răbojul strămoșilor*, din urmarea generațiilor sub scutul magic al aceleiași steme, țărănești sau aristocratice. Tradiția are în apus un caracter istoric, muzeal. Tradiția e acolo contabilitate retrospectivă, timpul călcând peste morminte, trecutul acumulat în prezent, memorie sau atmosferă memorială” (Blaga, 1994: 166).

regresia psihanalitică în copilărie Retrospectiv, imaginea protectoare a mamei compensează gravitatea fatală a prezentului:

Era leagănul,
 în care o mână-mbătrânită azi de soarta mea
 mi-a legănat
 întâiul somn și poate-ntâiul vis.
 Cu degetele amintirii
 mi-am pipăit
 încet,
 încet,
 trecutul ca un orb
 și fără să-nțeleg de ce
 m-am prăbușit
 și-n hohote
 am început să plâng deasupra leagănului meu.

(Blaga 1968 I: 56)

În analiza stilistică a Alexandrei Indrieș (1975: 46-47), câmpul semantic al sângelui este dominat de două conotații fundamentale: violență și tradiție. Începând cu volumul *În marea trecere* (1924), sensul de „tradiție” va fi extrapolat, sângele apărând ca factor al propriei tradiții: copilul – un strămoș *sui generis* al adultului. Microtextul din *Cuvântul din urmă*: „Vieța cu sânge și cu povești, / din mâini mi-a scăpat” (Blaga, 1968 I: 127). impune atenției structura sânge – poveste.

7. Concluzii

Putem compara itinerariul spiritual al filosofului-poet din Lancrăm cu procesul alchimic numit *solve et coagula*. Prima componentă, *solve* („dizolvare, analiză, fragmentare, separare”), ar corespunde operei filosofice; a doua, *coagula* („coagulare, sinteză, reunirea părților purificate”), ar corespunde operei sale poetice.

Am încercat în aceste pagini o „introducere” în comunicarea poetică transpersonală, o privire asupra configurației și dinamicii a trei componente: a) comunicarea cu străbunii etnici (neamul); b) comunicarea cu „moșii” (colectivitatea satului) și c) comunicarea cu strămoșii genealogici (ascendenții familiari). Comunicarea cu strămoșii reprezintă, în poetica lui Lucian Blaga, nu numai o manieră de a accede a spiritului la acel „orizont spațial al inconștientului [...] alcătuit din structuri esențiale, din tensiuni, din ritmuri, din accente” (Blaga 1994: 23), adică la un spațiu-matrice, ci și revitalizarea unei legături, cândva întrerupte, cu ascendenții neamului său.

Surse:

- Blaga, Lucian, 1968, *Poezii I-II*, ediție îngrijită de George Ivașcu, Prefață de Mircea Tomuș, București, Editura pentru Literatură.
- Blaga, Lucian, 1994, *Spațiul mioritic*, București, Humanitas.
- Blaga, Lucian, 2011, *Trilogia culturii*, București, Humanitas.
- Blaga, Lucian, 2013, *Trilogia cunoașterii*, București, Humanitas.

Referințe:

- Culianu, Petru, Ioan, 1994, *Eros și magie în Renaștere - 1484*, București, Nemira.
- Dinu, Mihai, 2000. *Comunicarea. Repere fundamentale*. Ediția a II-a, București, Algos.
- Drâmba, Ovidiu, 1996, *Dicționar de literatură universală*, București, Saeculum I.O.
- Drouot, Patrick, 1996, *De la viețile trecute, la cele viitoare - Nemurire și reincarnare*, Iași, Sagittarius.
- Eliade, Mircea, 1992, *Istoria credințelor și ideilor religioase*, vol. 3, Chișinău, Universitas.
- Fernando, Diana, 1999, *Alchimia - Enciclopedie ilustrată de la A la Z*, București, Aldo Press.
- Hașdeu, Petriceicu, Bogdan, [1895], 2002, *Sic cogito*, București, Socec / Atos.
- Indrieș, Alexandra, 1975, *Corola de minuni a lumii. Interpretarea stilistică a sistemului poetic al lui L. Blaga*, Timișoara, Facla.
- Kernbach, Victor, 1995, *Dicționar de mitologie generală*, București, Albatros.
- Michel, Aimé, 1994, *Metanoia - Fenomene fizice ale misticismului*, București, Nemira.
- Parpală, Emilia, 2009, *Comunicarea verbală*, Craiova, Universitaria.
- Pauwels, Louis, Bergier, Jacques, 1994, *Dimineața magicienilor – Introducere în realismul fantastic*, București, Nemira.
- Peters, Francis E., 1997, *Termenii filozofiei grecești*, București, Humanitas.
- Sciuto, Giovanni, 2013, *Contacte surprinzătoare, dar evidente cu enigmatică lume de dincolo*, București, LuxSublima.
- Sinett, A.P., 1996, *Budismul esoteric*, București, Herald.
- Suciu, Vasile, 1966, *Termeni de înrudire din limba română*, București, Editura Academiei.
- Vernant, Jean-Pierre, 1995, *Mit și gândire în Grecia antică*, București, Meridiane.
- Zimmer, Heinrich, 1997, *Filosofia Indiei*, București, Humanitas.

Relația toponim-antroponim în caracterizarea personajelor lui V. Alecsandri

Adelina-Iuliana Iliescu
Universitatea din Craiova

In order to characterize certain characters, Vasile Alecsandri explored the semantics of toponyms and created original simonyms. This article discusses how features of a character are highlighted by relating anthroponymy (the name of a person) with a toponym (the name of a place). There are passages which include a cluster of toponyms, where the connection of the place name to the name of the character is meant to overwhelm the reader with the personality of that particular character. Toponyms are used in relation to anthroponyms in order to characterize the person depicted.

Keywords: anthroponym, character, onomastics, simonym, toponym.

1. Introducere. Obiectul onomasticii

Onomastica, în sensul larg al termenului, este știința numelui propriu, fie că este vorba despre numele unui produs comercial, al unui magazin, al unei opere științifice sau de artă, fie că ne referim la numele unei localități, al unei persoane sau al unui animal. Chiar și în sens restrâns, cuvântul *onomastică* nu are pentru toată lumea aceeași valoare. A. Dauzat a impus încă din 1924 ideea că onomastica reprezintă studiul numelor proprii în general.

Obiectul onomasticii îl reprezintă numele proprii care denumesc anumite repere individuale, spre a le deosebi de celelalte obiecte de același tip. Categoria numelor proprii cuprinde: nume de persoane, nume de locuri, nume de animale, nume de astre, nume de firme etc. Primele două subcategorii, care sunt și cele mai importante, s-au conturat, la rândul lor, ca domenii distincte: *toponimia* (care studiază numele de locuri din punctul de vedere al apariției, evoluției și originii acestora) și *antroponimia* (care studiază numele de persoane, numite și antroponime). Antroponimia furnizează informații multiple atât lingvistului, cât și istoricului sau sociologului. Ea se află în primul rând în relație directă cu toponimia. Cu toate că între cele două categorii de nume (de persoane și de locuri) există diferențe specifice, toponimia și antroponimia unei limbi evoluează în strânsă legătură și se influențează reciproc.

Vom prezenta în cele ce urmează câteva metode și principii utilizate în onimastică:

- stabilirea tipurilor semantice de antroponime și toponime care au cea mai mare pondere stilistică, precum și a celor care sunt neutre din acest punct de vedere;
- stabilirea unor coordonate între numele de bărbați și cele ale femeilor, precum și între personaje, după profesii;
- corelarea gradului de frecvență al anumitor categorii onomastice cu valențele lor stilistice;
- departajarea numelor de variantele acestora (pronunțările regionale);
- analiza numelor autohtone și a celor străine, fiind necesară precizarea modului în care se utilizează numele străine (în forma în care au fost preluate sau adaptate sistemului nostru fonetic);
- studiul numelor vechi și al celor la modă;
- discutarea, în cazul romanelor istorice, a autenticității numelor (nume reale și nume inventate de autor) și a transferului de nume de la o clasă socială la alta;
- studiul stilistic al numelor proprii după forma lor: simple sau compuse.

2. Onomastica literară – subramură a onomasticii

Prin cercetarea numelor literare, onomastica literară contribuie la interpretarea cuprinzătoare a textului artistic. Având în vedere faptul că s-a născut în cadrul criticii literare, obiectivul principal al onomasticii literare este acela de a contribui la studiul textului beletristic. Pericolul asupra căruia trebuie să atragem atenția este analiza exclusiv lingvistică a numelor proprii și nesocotirea contextului în care ele apar, pierzându-se astfel din vedere valențele stilistice. Criticând studiile în care, sub pretextul unei cercetări de onomastică literară, se face pur și simplu onomastică, lingvistul Augustin Pop, a pledat pentru „necesitatea raportării permanente la structura și semantica generală a textului.”(Pop 1990: 400).

Marica Pietreanu a subliniat aceași idee, formulată de această dată în termeni care amintesc de Saussure, de raportul dintre semnificat și semnificant; onomastica literară „trebuie să contribuie la stabilirea raportului dintre formele lingvistice și conținutul operei, pentru a se observa funcția expresivă, estetică pe care elementele lingvistice o îndeplinesc în text și în context” (Pietreanu 1990: 382). Vorbind despre aportul acestor cercetări la mai buna cunoaștere a operei literare, autoarea precizează că analiza numelor proprii poate confirma sau infirma opinii și judecăți de valoare formulate anterior de critica literară” (*ibidem*: 393).

3. Toponimele și relația lor cu antroponimele în caracterizarea personajelor

Precizarea care se impune este aceea că, în privința toponimiei literare, Alecsandri este, indiscutabil, puțin creativ; suntem îndreptățiți să credem că această situație

este pe deplin justificată, dat fiind că, aflat la conducerea Teatrului Național din Iași și conștient de responsabilitatea sa într-o astfel de postură, intenția declarată a autorului a fost de a crea un repertoriu național și, implicit, opere care să se constituie într-o vastă frescă socială. Nu insistăm aici asupra tipologiei, ci încercăm doar să le punctăm pe cele cu evidente valențe stilistice.

Deși foarte multe dintre numele de locuri utilizate de scriitor sunt, prin precizia informației, adevărate „etichete lipsite de conținut semantic”(Câmpeanu 1975: 139), răspunzând cel mai adesea funcției evocatoare, ele capătă, în unele situații, o anumită încărcătură stilistică grație contextului. Bunăoară, în *Despot-Vodă*, alături de numele de locuri cu funcție de localizare a acțiunii, întâlnim pasaje în care se înregistrează o adevărată aglomerare de toponime cu menirea de a copleși cititorul privind personalitatea personajului central. Sunt subliniate astfel firea sa aventurieră: „Fiu de pescar din *Creta*, purtat în zborul meu / Prin *Spania*, *Lehia*, *Germania* și *Franța*” (O, VI: 642), dorințele lui nestăvilite de expansiune teritorială: „O! gândul meu în zboru-i străbate orizontul. / Peste *Carpați* pe Sigmund îl săp, și în curând / *Moldova* cu *Ardealul* vor fi tot într-un gând. / Rozel s-a dus din parte-mi în țara bulgărească / Și-n *Grecia*, răscoala creștină s-o urzească. / Ah! Sommer, vreau a pune, trecând peste *Balcani*, / Piciorul meu în cuibul cumplitilor sultani.” (O, VI: 735), calitățile sale militare excepționale și, implicit, succesele: „Ne-a spus cum el, viteazul, a răsipit îndată / Cu cavalerii negri a frâncilor armată / La *Renti*, *Valenciena*, *Hezdin* și *Teruan*” (O, VI: 676).

În același mod, prin aglomerarea toponimelor, la care se adaugă paralelismul sintactic, este redat traseul „vagabondului oficial”, Mihăluță Spulberatu Haimana, nevoit să accepte acest tip de rutină a instabilității: „[...] am fost strămutat tocmai la *Ismail*, și de la *Ismail* tocmai la *Pitești*, și de la *Pitești* tocmai la *Dorohoi*, și de la *Dorohoi* tocmai la *Călărași*, și de la *Călărași* tocmai la *Mihaileni*, și de la *Mihaileni* la dracu, și de la dracu la tată-său.” (O, V: 119).

Frecvența numeroasă a toponimelor în discursurile pseudopoliticienilor e un indiciu al demagogiei, deoarece gestul lor de a-și afișa preocuparea față de soarta țării raportându-se la evenimente internaționale, nu are un suport intelectual adecvat (v. Gură-Cască), nici unul emoțional sincer (v. Clevetici). Astfel, în cançoneta al cărei protagonist e Gură-Cască apar, în corelație cu „orizontul politic posomorât”, multe toponime cu rezonanță în acea perioadă istorică, dar textului îi lipsesc coeziunea și claritatea stilului:

„- Da bine, cum crezi că *Europa*?...

- *Europa*? se vede că nu citești ziarele noastre și gazetele străine. Cum e starea politice noastre? Atâta te-ntreb: cum stă politica europeană? *Prusia* și cu *Austria* au terminat resbelul lor?

-Terminat.

- Bun! *Francia* s-a retras de la *Mexico*?

- Retras.

- Bun! Americanii seucid ca muștele?

- Adică... acum au încetat...
- Mă rog, nu mă întrerupe. Craiul Camahameha a perit de gălci?
- Știu eu?
- Ba nu, să-mi răspunzi.
- Ei! fie.
- Acum alta. Așa e că *Italia* vrea numaidecât să meargă la *Roma*?
- Vrea.
- Așa e că *Englitera* nu are destul bumbac?
- Așa.
- Așa e mai cu seamă că pe nenea Scarlat l-ați dat afară din slujbă?
- Da bine, ce are a face?...” (O, V: 127-128).

Amintim tot aici, legat de prețiozitate, stilul latinizantului Ionuș Galuscu (Rus), care înglobează în mesajele sale bombastice toponime pretențioase, cum sunt *Gaulia* (considerat de altfel etimon al antroponimului), *Dacia Transalpină* și *Dacia Transcarpatină*. Aceste toponime dobândesc valori stilistice (conotații ironice, peiorative) numai în context prin atitudinea celor cărora le sunt adresate mesajele; cf. reacția indiferentă a neoașului țăran Bumbăcilă: „Fie ș-așa, cucoane Gălușcă.” (O, VI: 604).

Lăsând la o parte toponimele care au funcții de evocare și de localizare (v. și operele a căror acțiune e plasată în antichitate, unde sunt absolut necesare nume ca *Roma*, *Capitol*, *Tomis*, *Esquilius*, *Istru*, *Tibru*, *Calea Apiană*), ne îndreptăm atenția asupra toponimelor a căror legătură cu apelativul din care provin este foarte vie. Acestea, numite de Eugen Câmpeanu „semanteme” (Câmpeanu 1975: 139), sunt și cele mai expresive:

„Valoarea lor stilistică rezultă, cel mai adesea, din colaborarea conținutului semantic cu capacitatea evocatoare, cu funcția de plasticizare și imaginativă a cuvântului, funcția principală a toponimicului, localizarea, fiind, în acest caz, asociată cu alte efecte expresive”(ibidem: 139).

Alecsandri a exploatat semantismul unor asemenea toponime și a creat simbonime după acest model, pentru a caracteriza anumite personaje; vom discuta, în cele ce urmează, despre evidențierea trăsăturilor unui personaj prin relaționarea antroponimului cu un toponim.

Cele mai naturale și poate cele mai puțin interesante din punct de vedere stilistic sunt toponimele ce reprezintă derivate de la numele personajelor cu care intră în relație directă. E vorba despre: *Bursufleni* (<*Bursuflescu*, în acest caz producându-se substituția sufixului personal cu cel toponimic), *Arbureni* (<*Arbure*), *Brustureni* (<*Brustur*), *Cociurleni* (<*Cociurlă*), *Ghifuieni* (<*Ghifui*), *Bârzoieni* (<*Bârzoii*) și *Florinești* (<*Florinescu*, care, folosit la plural, devine supranume de grup). Cu o singură excepție, avem de-a face cu sufixul *-eni*, despre care Iordan precizează că „ajută să se creeze toponimice care arată apartenența, atât

a locuitorilor, cât și a trăitorilor în localitatea respectivă.” (Jordan 1963: 403) și că el „constituie o particularitate mai ales a toponimiei moldovenești” (Jordan 1963: 403). Această ultimă afirmație ne reține mai mult atenția, întrucât unul din efectele literare ale utilizării unor astfel de nume este tocmai crearea impresiei de autenticitate; apărând în opere de inspirație socială, era absolut necesar ca ele să reflecte realitatea toponimică moldovenească.

Punând la baza toponimului un antroponim, scriitorul reușește să transforme personajul astfel denumit într-un reprezentant care domină o colectivitate, fie în mod pozitiv, de pe poziția unui lider, fie în mod negativ, ca o forță coercitivă. De asemenea, printr-un tip de simbolism fonetic, antroponimul transferă asupra toponimului întregul ansamblu de imagini vizuale, auditive sau toate tipurile de conexiuni pe care el însuși le generează; autorul accentuează astfel o idee. Bunăoară, prin sintagmele „stolnicul *Brustur* de la *Brustureni*” și „căminarul *Cociurlă* de la *Cociurleni*” (DȚ) impresiile deșteptate pe cale fonetică de antroponime (v. supra) se prelungesc ca un ecou și imaginea celor doi boieri duri, cu statut de autoritate inatacabilă în ținutul lor, devine mai pregnantă. La polul opus se situează *Arbure* și *Arbureni* (BC), deoarece fostul ban, care, dezgustat de joasa calitate a boierimii contemporane, renunțase la rangul său înalt și, ca „stejarul cel drept” (cum se autocaracterizează într-o subtilă alegorie), reintrase în rândurile răzeșilor, devine un prototip al acestei clase; toponimul se confundă cu un supranume de grup; copii caracterologice fidele ale liderului lor, țărani din Arbureni găsesc tăria necesară pentru a provoca o răscoală și-și apără drepturile dezarmându-i pe ciocoi.

Un alt toponim din seria amintită este *Ghifuieni* (2MV); proprietate extrem de valoroasă a unui boier blazat, care nu-și mai poate oferi sieși nici un fel de bucurie materială sau spirituală, această moșie este un spațiu în care se încearcă asigurarea confortului celorlalți. *Ghifuieni* devine sinonim cu locul în care lumea petrece până la saturație; (v. afirmația feciorului cu privire la stăpânul *Ghifui*): „O poftit tot Târgu-Frumos aici la moșie, la Ghifuieni, pe banul Hagi-Flutur, pe d-nu Acrostihescu, pe d-nu Zgârcilă... și alții; și acum, de trei zile, o țin tot una cu mesele și cu lăutarii” (O, V, p. 482). Însă aceasta nu e unica proprietate a blazatului; aparținând aceleiași sfere semantice ca și antroponimul *Ghifui*, toponimul *Sătula* răspunde unei necesități de insistență a autorului atât asupra bunăstării financiare a proprietarului, cât mai ales asupra indiferenței și a dezgustului manifestate față de frivolitățile celibatului, așa cum rezultă din discuția pe care o poartă Ghifui cu amicii săi:

„GHIFTUI: Mă feresc de femei măritate, ca de tămâie...

FLUTUR: Iaca dracul! (*În parte.*) Îi lipsește-o doagă...

GHIFTUI: Îs sătul de amoruri... măritate pân-în gât.

FLUTUR: Zi încalte că ești ghiftuit, ca să știm de ce te numești Ghifui.” (O, V: 496).

Este, evident, un simbonim, dar care respectă modelul toponimicelor moldovenești derivate cu sufixul *-eni*. *Pepeleni* intră în relație cu numele sugestiv al primarului din *satul lui Cremine, Toader Buimăcilă*. Lipsa de cultură și, implicit, dificultățile pe care le întâmpină în interpretarea mesajelor ostentative primite de la superiorii care țin cu orice preț să-și etaleze receptivitatea față de nou sunt ironizate în mod indirect de autor (dar totodată privitye cu indulgență) prin exponentul zeflemei, vătaful din *Pepeleni*. Astfel, poruncindu-i-se să serbeze cu solemnitate ziua onomastică a unui sfânt, primarul interpretează termenii pretențioși apelând la etimologia populară. Drept urmare, cumpără mastic și se arată îngrijorat că nu găsește și solenitate; neînțelegând însă de ce e nevoie de o asemenea cantitate de mastic în toate satele, se mulțumește, în naivitatea sa, cu răspunsul vătafului din *Pepeleni*, anume că se vor prundui cu el șoselele noi. Limitarea intelectuală a unor personaje e amplificată și prin relaționarea antroponimelor cu toponimele proverbiale *Prosteni* și *Gogomănești*. E cazul lui *Ion Barză* (AF), sluga lui *Agachi Flutur*, care, în loc să ceară o cameră cu două paturi, comandă „o odaie cu două tacâmuri”. Comical e cu atât mai savuros, cu cât, la întrebarea ironică adresată de hotelier: „D-ta vii de la Gogomănești?”, feciorul răspunde cu o inocentă naivitate, apărându-și parcă originea deloc de invidiat: „Eu sunt de la Prosteni” (O, V: 633).

Întâlnim astfel de toponime și ca expresie a stării de spirit momentane a unor personaje; intenția vădită a acestora este de a jigni și de a evidenția, fără ocolișuri, defectul interlocutorului. Un exemplu în acest sens îl reprezintă o scenă din *Zgârcitul risipitor*. Scandalizat de cinismul cu care *Ischiuzarliu* își recunoaște lipsa de scrupule, imoralitatea, *Sandu Napoilă* creează instantaneu un toponim metaforic prin care își exprimă indignarea și amplifică trăsăturile negative ale interlocutorului; reacția acestuia este imediată și condamnă cu duritate ideile învechite ale bătrânului:

„SANDU: Frumos! Un tânăr de 25 de ani ibovnicul unui pol veac.

ISCHIUZARLIU: Ha, ha, ha! D-ta ai spăriat porumbița de-a fugit?

SANDU: Ce demoralizație! De-acum nu-i departe potopul.

ISCHIUZARLIU: Știi că te găsesc nostim, cucoane ton patera!... Te miri de-un lucru simplu și firesc.

SANDU: Auzi?... lucru firesc, să te ciugulești cu Pupăzambergoaia?

ISCHIUZARLIU: Ha, ha, ha! Nu-nțelegi, boierule, că Irina e pentru mine o moșie cu venit sigur?... eu nu sunt decât un arendaș cu un capital de 25 de ani.

SANDU: Și moșia ce exploatezi se numește Scandaloasa!

ISCHIUZARLIU: Așa s-a fi numind prin satul d-tale, pe la Prosteni.” (O, VI: 557).

Personajul *Sandu Napoilă* a fost creat de Alecsandri cu scopul de a reprezenta o întregă categorie umană de la începutul epocii moderne; ultraretrogradul e un prototip al clasei care nu poate renunța la concepțiile de tip

feudal; incapacitatea de a adaptare la schimbările ce caracterizau societatea e sugerată prin antroponim, dar și prin toponimul *Țelinoasa* (< *țelinoasă* „pământ nelucrat, necultivat, înțelenit”, DEX: 1125), ce-i desemnează proprietatea. Deși acesta apare doar în *Zgârcitul risipitor*, raportul său cu inflexibilitatea convingerilor retrograde ale personajului transpare atât din autocaracterizarea din cântecelul comic: „Vel cluceriul Napoailă / Ce vă plânge-acum de milă, / Boierit și căftănit / Și la minte-nțelenit. / Cu progresul nu sunt rudă / [...] Voi fi hojma vinograd.” (O, V: 69), cât și din afirmația prietenului său, Antohi Zgârcea: „Ha, ha, ha, sârmane Napoailă! te cunoști că ești de la Țelinoasa și că nu-ți cunoști veacul!” (ZR, în O, VI: 548).

În caracterizarea unui personaj din „cânticelele comice”, *Șoldan Viteazul*, Alecsandri exploatează semantismul unui realonim. Efectul antifrazei pe care se structurează formula antroponimică (alcătuită din numele propriu-zis și supranume) se intensifică prin atragerea în rimă a determinantului local; prin toponimul *Brezul* se subliniază teama, imaturitatea tânărului simplu, obligat să se înroleze și să se supună ordinelor superiorilor: „Eu sunt Șoldan Viteazul / Din colo de la Brezul, / Soldat de oaste nouă / Voinic însă cât nouă” (O, V: 41).

Este cert că valențele stilistice ale acestor toponime sau, altfel spus, caracterul motivat al acestor simbonime care denumesc locuri devin evidente numai prin raportare la context; totodată, avem posibilitatea să intuim atitudinea autorului față de personajele ale căror trăsături sunt subliniate prin raportul stabilit între antroponim și toponim. Dacă în spatele legăturii dintre *Nărilă* (O, V, AF), șătrarul bolnav de guturai, care strănută mereu, și numele moșiei sale, *Mlăștinoasa* se acunde o ironie ușoară față de defectele fizice puțin controlabile, dacă, la auzul toponimului *Bursuceni*, ramolimentului ce-l caracterizează pe *kir Manole* (O, V, DF), „cam uitit de vro 20 de ani”, îi asociem zâmbind firea ursuză și tendința de izolare, ba poate chiar și imaginea unui om mic, îndesat; dimpotrivă, atunci când toponimele răspund necesității de insistență asupra unor comportamente meschine, individualiste, simțim că atitudinea autorului devine mai gravă. Așa se întâmplă în cazul toponimului *Guzgănești* (pronunțat *Gusganesti*), numele moșiei lui nenea Naie (O, V, MD), arendată însă de un grec, *Agamemnon Trufandas*. Nuanța ironiei e disprețuitoare și biciuiește egoismul, rapacitatea, din moment ce baza derivatului toponimic o reprezintă apelativul *guzgan*, utilizat de regulă ca poreclă pentru oamenii avari (Candrea 1029: 143). *Haramu(l)* aduce cu sine o schimbare de registru; denumind cadrul spațial al acțiunii unei drame, *Lipitorile satelor*, toponimul amintit e un semnal al nefastului. Corelat cu antroponimul *Iani Avdelas* (arendașul moșiei), el contribuie la sublinierea trăsăturilor care îi repugnă autorului: cinismul, lipsa de scrupule, corupția, egoismul exacerbat; cf. *haram* „lucru luat pe nedrept, în jaf, cu japca” (DA 1934: 360) și acuzele aduse de răzeșul Vântură-Țară, care îl condamnă: „Răzășia mea care mi-ai mâncat-o de haram cu cărți minciunoase, cu plastografii”, numindu-l „venetic pripășit în țara Moldovii [...] cațaoan alungat din țara lui și care își batjocorește numele de grec prin fapte mârșave, prin coțcării de cafene și prigoniri de săraci” (O, VI: 488).

4. Concluzii

Din orice unghi l-am privi pe Vasile Alecsandri în încercarea sa de a valorifica potențialul stilistic al numelor proprii, inventarul onomastic al operei sale dramatice este impresionant numeric; se înregistrează aproximativ 1300 de unități reprezentând toate categoriile onomastice discutate în lucrările de specialitate.

Valoarea stilistică a numelor pe care le-am avut în vedere se diferențiază în raport cu specia literară căreia i se subordonează textul în care ele apar. Astfel, în scrierile comice abundă numele proprii care au statutul de simbonime (termen pe care Augustin Pop îl atribuie numelor care au calitatea de a denumi doar într-o operă literară); acestea sunt numele cu cea mai mare pondere stilistică, fiindcă poartă amprenta intenționalității scriitorului, cumulând multiple semnificații.

Prin cercetarea numelor literare (în cazul nostru, toponime), am încercat să nu analizăm numele proprii exclusiv lingvistic, ci am avut în vedere și contextul în care ele apar, ele primind astfel valențe stilistice. Valențele stilistice ale acestor toponime sau, altfel spus, caracterul motivat al simbonimelor care denumesc locuri devin evidente numai prin raportare la context; totodată, avem posibilitatea să intuim atitudinea autorului față de personajele ale căror trăsături sunt subliniate prin raportul stabilit între antroponim și toponim.

Surse și sigle:

Alecsandri, Vasile, 1977, *Opere*, vol. al V-lea, București, Ed. Minerva. (O, V).
Alecsandri, Vasile, 1979, *Opere*, vol. al VI-lea, București, Ed. Minerva. (O, VI).

Referințe:

- Candrea, I.A., 1929-1931, *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi*, partea I, București, Editura Cartea Romaneasca.
- Câmpeanu, Eugen, 1975, *Substantivul. Studiu stilistic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Constantinescu, N.A., 1963, *Dicționar onomastic românesc (DOR)*, București, Editura Academiei.
- Dauzat, Albert, 1924, *Les Noms de lieux : origine et évolution, villes et villages, pays, cours d'eau, montagnes, lieux-dits*, Paris, Librairie Delagrave.
- *** 1998, *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, Editura Academiei.
- Iorgu, Iordan, 1983, *Dicționar al numelor de familie românești (DNFR)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Pietreanu, Marica, 1990, „Probleme de onomastică literară, cu privire la poezia lui Marin Sorescu”, în *Studii de onomastică*, V, Cluj-Napoca, 382-383.
- Pop, Augustin, 1990, „Obiectivele onomasticii literare”, în *Studii de onomastică*, V, Cluj-Napoca, 400-408.

Learning-based Image Restoration Method for Compressed Still Images in Video Sequences

Raghad Jawad Ahmed
University Politehnica of Bucharest, Romania

We propose new techniques for learning based image restoration scheme for compressed images by suppressing compression artifacts and recovering high frequency components based upon the priors learned from a using set of the natural images. The JPEG compression process is simulated by a degradation model, represented by the signal attenuation and the Gaussian noise addition process. Based on the proposition model, the input image is locally filtered to remove Gaussian noise.

After that, the learning-based restoration algorithm reproduces the high frequency component to handle the attenuation process. Markov-chain based mapping strategy is employed to generate the high frequency primitives.

Finally, constraint algorithm regularizes the reconstructed image coefficients within a reasonable range to prevent over-smoothing image and thus ameliorate the image quality.

Experimental results have demonstrated that the proposed scheme can reproduce higher quality images in terms of both objective and subjective quality.

Keywords: Attenuation process, Compression artifacts, Discrete Cosine Transform (DCT), Image restoration, Primitive.

1. Introduction

In order to accommodate with the bandwidth of the Internet and the storage space, image and video compression schemes are highly demanded. In most image and video coding standards, block-based discrete cosine transform (BDCT) coding has prevailed, which aims at reducing the inter-pixel statistical redundancy. However, for the sake of achieving higher compression ratio, BDCT together with the coarse quantization gives rise to the discontinuity of intensities between adjacent blocks which is named as blocking artifacts. Truncating the high frequency (HF) BDCT coefficients would also result in ringing artifacts around the edges. Consequently,

the subjective quality of the compressed image is unpleasant and image restoration for ameliorating the image quality is necessary.

The compression artifacts can be suppressed in transform domain e.g. DCT (Zeng 1999 and Liu 2002) over complete wavelet representation (OWR) (Xing 1997 and Liew 2004) spatial domain (Apostolopoulos 1999, Buades 2005, Zhai 2008 and Sheikh 2006) or the combinations (Zakhor 1992 and Nakagaki 2003). For DCT domain deblocking, direct manipulations on DCT coefficients can alleviate the artifacts before the images are fully decoded, which results in lower computations. In particular (Zeng 1999), models the blocking artifact as 2-D step edge and suppresses it by applying the zero-masking scheme. A signal adaptive filtering scheme for reducing the blocking artifacts is proposed in Chen (2001), which considers the masking effect of HVS, adaptive weighting mechanism and quantization constraint.

Liu and Bovik (2002) propose to change a step edge into a slop one through modifying certain DCT coefficients to alleviate the blocking artifacts. Moreover, OWR is employed for deblocking. Blocking artifacts are removed in wavelet domain by exploiting cross-scale correlations among wavelet coefficients and protecting the edge information.

Liew (2004) and Xiong (1997) are proposed to suppress blocking and ringing artifacts by analyzing statistical characteristic of block discontinuities as well as behavior of wavelet coefficients across scales for different image features.

Deblocking in spatial domain is proposed by applying spatial-adaptive filtration (Buades 2005). Apostolopoulos (1999) propose filtering pixel-by-pixel along the block boundaries to identify and reduce both the blocking and mosquito noise. Kim (999) selected two separate filtering modes to process the pixel around the block boundary according to its behavior. 1-D horizontal and vertical low-pass filtering for suppressing blocking artifacts and 2-D signal-adaptive filtering for removing ringing artifacts are utilized for post processing low bit-rate compressed videos. Based on the non-local denoising algorithms (Buades 2005), post filtering in shifted widows (PSW) of image blocks is proposed (Park 1999), which suppresses blocking artifacts by averaging coefficients of neighboring image blocks in the shifted windows (Zhai 2008 and Geman 1984).

On the other hand, researches regarded image compression as a distortion process and put forward iterative algorithms for restoring the original images. The projection onto convex sets (POCS) algorithms (Zakhor 1992, Yang 1995, Geman 1984 and Park 1999) represent the prior information of the original as convex sets, and they converge in the inter section of all the sets through iterating projections. The most commonly used convex sets are quantization constraint sets (QCS) and smoothness constraint sets (SCS). The deblocking algorithm presents the iterative procedure based on QCS and SCS to restore the coded image to its original artifact-free form. Yang (1995) and Zeng (1999) proposed to recover images by incorporating local statistical properties, human perceptual characteristics, and new family of directional SCS based on lineally modeling of image edge structure. Park

and Kim (1999) narrow down QCS to form the narrow quantization constraint sets (NQCS) for restoring images of higher quality (Zakhor 1992).

However, all of the above traditional post processing or restoration algorithms may not recover the HF components (Liaw 2002), which have been discarded during the quantization step of compression. Recently, learning-based image restoration schemes have been proposed to reconstruct a high-quality image by introducing the learned HF information from pre-designed codebooks into the degraded low-quality image. Sheppard (1998) introduces nonlinear interpolative vector quantization (NLIVQ) into image restoration. It performs nonlinear restoration of diffraction-limited images concurrently with quantization. Based on NLIVQ, a blind image restoration method, Nakagaki (2003) is proposed by estimating the HF information of a given blurred image from its low-frequency (LF) information based on the designed multiple codebooks. Liaw (2002) propose to restore the image based on the classified vector quantization (CVQ), which employs a codebook to transform the compressed image into a set of indices, and decodes the indices to enhance the compressed image based upon another corresponding codebook. Actually, all of these existed learning-based image restoration schemes share the same assumption as image super-resolution, which is that the degraded image patch can be employed as the index of the proper HF image patch in the learnt codebook for restoring the image. However, it is an ill-posed problem. Since the number of the degraded image patches is always of smaller amount, whereas the number of HF image patches is of larger amount, one degraded image patch will be mapped to more than one HF patches. This situation often occurs in the quantization step of image / video compression. Many original image / video patches will be quantized into the same degraded patches. Consequently, one degraded image patch can be mapped to many original patches.

Several approaches have been proposed to solve this problem for image super-resolution and restoration. Model the LF and HF patches as a Markov network and employ Bayesian belief propagation to find a local maximum of the posterior probability. Liu (2001) propose a two-step statistical modeling approach that integrates both a global parametric model and a local non-parametric one. Based on the locally linear embedding (LLE) image super-resolution and image restoration for compressed images has been proposed by considering the local geometry during the mapping (Roweis 2000, Ma 2008).

Inspired by image hallucination (Sun 2003, Ma 2008), a new learning-based image restoration scheme is proposed. JPEG compression process is simulated by a degradation model, which comprises signal attenuation and additive Gaussian noise model. First, local filtering process is analyzed and employed to remove the additive Gaussian noise. Second, in order to strengthen the mapping relationship while synthesizing the HF component, a differential image enhancement algorithm is proposed to enforce consistency between primitives to meet the contour smoothness constraint. Third, a Markov-chain model is employed to handle the attenuation process of the degradation model by modeling the relationship between

the existent HF primitives in the learnt codebook and the enhanced ones. Finally the quantization constraint algorithm regularizes the DCT coefficients of the restored image within a reasonable range.

The rest of the study is organized as follows. In Section 2, we firstly introduce the degradation model for simulating JPEG compression process. Subsequently, based on the degradation model, learning-based image restoration scheme is proposed. Detailed information of learning and synthesizing strategy is introduced in Section 3. Experimental results are demonstrated in Section 4. Finally, Section 5 concludes.

2. Proposed image restoration frame work

2.1. Image degradation model

As many high-quality images could generate the same degraded images, restoring the original image from the single degraded image is an under-constrained problem. However, if the degradation process could be modeled accurately, image restoration will appear much easier. Geman (1984) proposed a simple yet efficient image degradation model, which have been widely used for image restoration (Sheppard 1998, Nakagaki 2003), image quality evaluation (Liaw 2002 Liu 2001). The degradation model could be viewed as a simple signal attenuation and additive Gaussian noise model, which is defined by:

$$D = G * R + N \quad (1)$$

Considering the degradation model at pixel or block level, it could be regarded as the processes on the corresponding random fields (RFs), which could be expressed as:

$$D = \{G_i * R_i + N_i : i \in I\} \quad (2)$$

Where, $R = \{R_i, i \in I\}$: is denotes RF of the original signal,

$D = \{D_i, i \in I\}$: is denotes RF of the corresponding degraded signal,

$G = \{G_i, i \in I\}$: is a deterministic scalar attenuation field,

$N = \{N_i, i \in I\}$: is a stationary additive zero-mean Gaussian noise RF and I denoting the set of spatial indices (such as pixel/block position) for the corresponding RFs.

Additionally, it is assumed that N is white and independent of R . It is also constrained that the filed G varies slowly (Liaw 2002 and Liu 2001), which means that the neighboring attenuation RF appears nearly the same. It has been demonstrated that most of the distortion types appeared in real world systems could be roughly described locally by the combination of the attenuation and additive Gaussian noise RFs (Sheikh 2006). Based on the image degradation model, we would like to restore the artifact-free image from the degraded image, especially the JPEG coded image, which means to generate R from D by removing the additive noise N and reversing the attenuation G .

2.2. Proposed image restoration scheme

The framework of the proposed image restoration scheme is illustrated in Figure 1, which consists of three steps. The left is the proposed Local Filtering (LOF), which is firstly employed to remove the additive Gaussian noise. The proposed Learning-based Synthesis (LS) is followed to capture the property of the attenuation, and try to recover the lost HF component. The right is Quantization Constraint (QC), which is utilized to model the error introduced by quantization of JPEG compression and constrain there stored image with in the range of quantization errors.

In LOF step, each pixel in the degraded image is generated by equation (2). For one pixel D_m (m indicates the pixel location), its neighboring pixels could be denoted as $\{D_n, n \in \Omega(m)\}$, $\Omega(m)$ is the spatial neighborhood of D_m . Therefore, we can generate the pixel value by removing the additive Gaussian noise by:

$$D = \underset{m}{D}^{LOF} = \sum_{n \in \Omega(m)} \varpi(m, n) D_n \quad (3)$$

Where the family of weights $\{\varpi(m, n), n \in \Omega(m)\}$ depends on the similarity between the neighborhoods of D_m and D_n satisfy the usual conditions $0 \leq \varpi(m, n) \leq 1$ and $\sum_{n \in \Omega(m)} \varpi(m, n) = 1$.

The Euclidean distance is employed to depict the neighborhood similarity to obtain the weights, which are defined by:

$$\varpi(m, n) = \left(e^{-\left(\|D(m) - D(n)\|_2^2\right)/h} \right) / Z(m) \quad (4)$$

Where,

$U(m)$ is the values of the D_m neighboring pixels

H is a parameter that acts as a degree of filtering, which is simply set as 600

$Z(m)$ is the normalizing constant as:

$$Z(m) = \sum_{n \in \Omega(m)} e^{-\left(\|D(m) - D(n)\|_2^2\right)/h} \quad (5)$$

Each degraded image pixel D_n in equation (3) can be expressed by the degradation model according to equation (2).

$$D_m^{LOF} = \sum_{n \in \Omega(m)} \varpi(m, n) \{G_n * R_n + N_n\} \quad (6)$$

Although the attenuation intensity varies over different image regions, it has been as summed that the neighboring attenuation RF appears very similar (Liaw 2002) and (Liu 2001), which we can regard the attenuation intensities $\{G_n, n \in \Omega(m)\}$ are of the same value, denoted as G'_n . Therefore,

D_m^{LOF} can be expressed as:

$$D_m^{LOF} = \sum_{n \in \Omega(m)} \varpi(m, n) \{G'_n * R_n + N_n\} \quad (7)$$

It has been claimed that under stationary assumptions, for a pixel i , the LOF algorithm can converge to the conditional expectation of the once observed a neighborhood of I (Buades 2005).

In this case, the stationary conditions amount to say that as the size of the image grows we can find many similar blocks for all the detail of the image. And according to the general frame work in the case that an additive white noise model is assumed, it can be shown that the conditional expectation is the function of $D(\Omega(i) \setminus \{i\})$ that minimizes the mean square error with the image. $D(\Omega(i) \setminus \{i\})$ Denote the pixel values in the neighborhood of pixel I (Roussas 1990).

II. Proposed image restoration framework

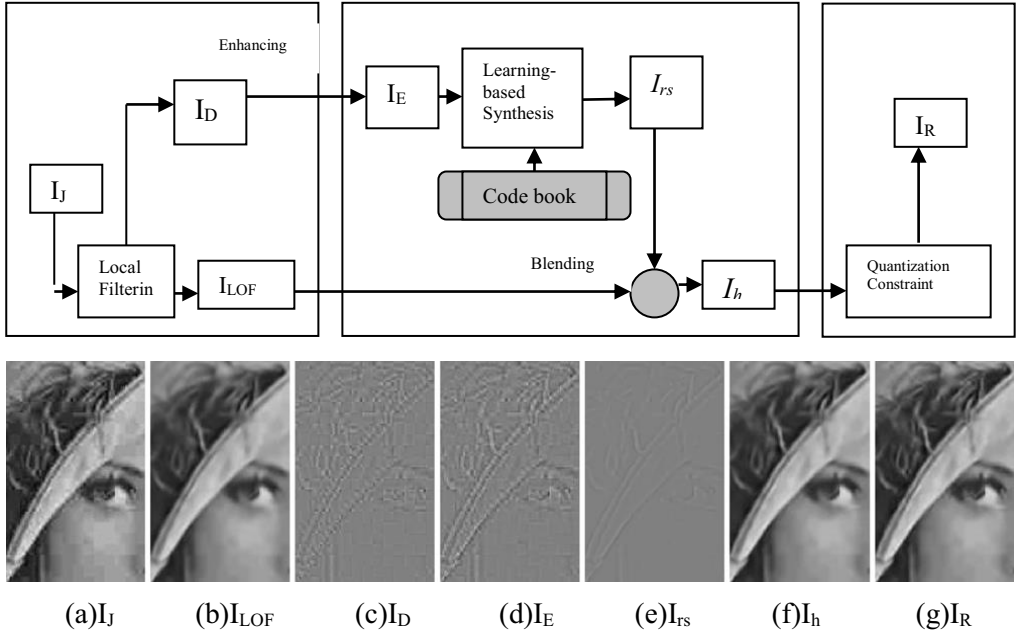


Figure 1: The proposed image restoration frame work

3. Learning and synthesizing strategy

From Mumford's pattern theory (Mumford 1996) the extracted image primitive P can be derived from the latent pattern L with several global geometric and photometric transformations, i.e. scaling, orientation, translation and illumination, which can be formulated as:

$$P = cD_t D_s D_o L + d \quad (8)$$

Where c denotes the contrast, d is the bias for illumination; D_s , D_o and D_t are scaling, orientation and translation transformation matrices, respectively. And the latent pattern L consists of the local transformation information of the primitive, such as the curvature and the intensity variations.



Figure 2: Examples of the clustered primitives of size 7-7

With the assumption that the relationship between primitives is independent of contrast and bias transformation, the dimensionality of primitives could be reduced. And as each primitive extracted lies on the contour, the translation matrix D_t can be approximated by the identity matrix. With the independent ingredients removed, the extracted primitive P can be normalized as P' .

$$P' = \frac{1}{c} D_t^{-1} (P - d) = D_s D_o L \quad (9)$$

Therefore, what we need to learn is the latent pattern L with scaling and orientation transformations. Compared with non-primitive image patches, the normalization eliminates the effects of illumination and translation, which greatly reduces the dimensionality. Consequently, the normalized primitives are easier for clustering (Wu 2008) and more representative for mapping. Further more, the enhanced LBG (ELBG) algorithm (Patane 2001) is proposed for clustering the normalized primitives to discard the noisy or unimportant primitive patterns. Some examples of the clustered primitives are illustrated in figure 2.

In order to evaluate the representative ability of the normalized primitives, The Receiver Operating Characteristics (ROC) curve (Sun 2003) is used to demonstrate the relationship between hit rate and match error. Given a match error e , the hit rate hr denotes the percentage of the test data whose match errors are less than e . The match error $Er(s)$ of the given sample s is defined by the metric $Er(S) = \|s - s'\|_2^2 / \|s\|_2^2$ between s and the nearest sample s_0 in the trained code book. Therefore, the higher the hit rate, the better the training code book.

4. Experimental results

The proposed scheme is tested on various images compressed by the JPEG standard (Pennebaker 1993). The image utilized for testing, namely LENA (512, 512), can be categorized in to two groups.

LENA which is smooth images, mostly concentrate on LFDCT coefficients, which results in high percentage of HF DCT coefficients. The learnt codebook is built by extracting the primitives from a training set of 24 Kodak images (Bradley 1999).



Figure 3: Subjective quality comparison on LENA at 0.244bpp

As we only pay attention to the luminance component of the image, which is more sensitive to human vision system than the chromatic components, the primitives are extracted from the luminance component of the natural image. Each primitive is represented by a 7×7 image patch with the central pixel on the contour. And after the ELBG clustering process, the total number of the learnt primitives in the codebook is about 60,000.

The objective quality of the restoration image is evaluated by the Peak Signal-to-Noise Ratio (PSNR). The higher the PSNR is, the smaller the difference between the restored image and the original image. We have compared the proposed scheme with several other well known image deblocking methods. Chen et al.'s algorithm (Chen 2001) is based on the idea of modifying DCT coefficients to reduce blocking artifacts. Xiong (1997) and Liew (2004) methods are based on OWE and modification on wavelet coefficients. Yang (1995) utilizes POCs algorithm (with 5 iterations in the test). Zhai (2008) employs PSW for deblocking. The PSNR performance comparison is depicted in Table 2. The highest two PSNR results for each column are emphasized by italicizing the values. We can observe that the proposed scheme performs the best among all the tabulated methods.

Greater improvements can be obtained for both smooth and texture images. For LENA compressed at bpp at 0.244, and BARBARA coded at bpp at 0.537,

about 1.2 dB gain is obtained compared with the JPEG coded images. Parts of the restored LENA image (0.244 bpp) obtained from different methods are illustrated in figure 3.

The deblocked result of Xiong et al.'s is a little blurry, while the blocking artifacts could still be perceived in the results of Yang et al.'s, Xiong et al.'s and Zhai et al.'s results. For the deblocked results from Chen et al.'s and Liew et al.'s method, although the blocking artifacts have been alleviated, the ringing artifacts still exist, especially the region of LENA's hat brims. This is the visual results of the Gibbs effect, which is caused by the loss of HF information. However in our restored image, the HF information truncated during quantization is recovered with the learnt codebook. Therefore, the visual ringing artifacts are removed and the blocking artifacts are alleviated. Furthermore, figure 4 has demonstrated the efficiencies of the different steps in the proposed method.

The first column is JPEG coded image, the second column is the process image after LOF, the third column is the processed image after LS, while the last column is the processed image after QC regularization. It can be observed that each process can help to improve the image quality in terms of PSNR. Meanwhile the proposed scheme can generate images with high visual qualities.



Figure 4: Restored images by the proposed scheme (BARBARA) at 0.537 bpp

The first column is the JPEG coded image; the second column is the processed image after LOF; the third column is the processed image after LS; and the last column is the resulting restored image after QC regularization.

There are several aspects for further investigation. Recently, classified vector quantization (CVQ) has been introduced into learning-based image restoration (Liaw 2002). With proposed CVQ, the code books are divided into sub-classes, according to the illumination, type and orientation. Better performance can be expected when the pre learned code books are carefully designed and structured considering the local activities, i.e. edge directions.

Moreover, recent progresses in sparse representation of images have been achieved, particularly in image super-resolution (Yang 2008). If we approach the restoration problem from the perspective of compressed sensing (Candes 2006), sparse representations can be correctly recovered from the degraded signal under

mild conditions. Therefore, higher-quality restored images could be generated because of the precisely description of the discarded HF component.

5. Conclusion

In this study, a new learning-based image restoration method for compressed images is proposed. Image primitives are extracted to construct the codebook for restoration, due to its high representative and significant sensitivity to HVS. Based upon our approach, blocking artifacts are alleviated and ringing artifacts are removed, meanwhile the HF components are recovered.

The experimental results have demonstrated that our proposed scheme outperforms the other deblocking methods in terms of subjective and objective quality. With further incorporating with CVQ or new sparse representation methods, greater performances are expected, which can be utilized to suppress the compression artifacts in still images and video sequences.

References:

- Apostolopoulos J. G., Jayant N. S. 1999. "Post processing for very low bit-rate video compression". *IEEE Trans., Image Process.* 8 (8), 1125–1129.
- Buades A., Coll B. Morel J. M. 2005. "A non-local algorithm for image denoising". *Proceedings of the Computer Vision Pattern Recognition*, vol. 2, 60–65.
- Candes E. J. 2006. "Compressive sampling". *Proceedings of the International Congress of Mathematicians*.
- Chen T., Wu H. R. and Qiu B. 2001. *Adaptive post filtering of transforms coefficients for the reduction of blocking artifacts*. *IEEE Trans.: Circuits System*, 594–602.
- Geman S. and Geman D. 1984. *Stochastic relaxation Gibbs distributions and the Bayesian restoration of images*: *IEEE Trans.*, 721–741.
- Kim S. D., Yi J., Kim M., Ra J. B. 1999. *A deblocking filter with two separate modes in block-based video coding*: *IEEE Trans. Circuits System. Video Technology* 9 (1), 156–160.
- Liaw Y., Lo W. and Lai J. Z. 2002. *Image restoration of compressed image using classified vector quantization*, 329–340.
- Liew A.W.C., Yan H. 2004. *Blocking artifacts suppression in block-coded images using over complete wavelet representation*. *IEEE Trans.: Circuits System Video Technology* 14 (4): 433–437.
- Liu C., Shum H.Y., Zhang C. 2001. "A two-step approach to hallucinating faces: global parametric model and local non-parametric model". *Proceedings of the Computer Vision Pattern Recognition*, vol. 1, 192–198.
- Liu S., Bovik A. C. 2002. *Efficient DCT-domain blind measurement and reduction of blocking artifacts*. *IEEE Trans.: Circuits System. Video Technology* 12 (12), 1139–1149.
- Ma L., Wu F., Zhao D., Gao W. and Ma S. 2008. *Learning-Based Image Restoration for Compressed Image through Neighboring Embedding*: Springer-Heidelberg, Berlin,

- 279–286.
- Mumford D. 1996. *Pattern theory: a unifying perspective: Perception as Bayesian Inference*, 25–62.
- Nakagaki R., Katsaggelos A. K. 2003. *A VQ-based blind image restoration algorithm: IEEE Trans.: Image Process.* 12 (9), 1044–1053.
- Park H.W., Lee Y.L. 1999. *A post processing method for reducing quantization effects in low bit-rate moving picture coding: IEEE Trans.: Circuits System. Video Technology* 9 (1), 161–171.
- Park S.H., Kim D.S. 1999. *Theory of projection onto the narrow quantization constraint set and its application. IEEE Trans.: Image Process.* 8 (10), 1361–1373.
- Patane G., Russo M. 2001. *The enhanced LBG algorithm of Neural Networks: 14*, 1219–1237.
- Pennebaker W. B., Mitchell J.L. 1993. *JPEG Still Image Data Compression Standard.* New York: Van Nostrand Reinhold.
- Roussas G. G. 1990. *Nonparametric regression estimation under mixing conditions: xing conditions: Stochastic Process. Appl.* 36, 107–116.
- Roweis S., Sau L. 2000. *Nonlinear dimensionality reduction by locally linear embeddings: Science* 290 (5500), 2323–2326.
- Sheikh H. R., Bovik A. C. 2006. *Image information and visual quality: IEEE Trans., Image Process.* 15 (2), 430–444.
- Sheppard D. G., Bilgin A., Nadar M. S., Hunt B. R. and Marcellin M. W. 1998. *A vector quantizer for image restoration: IEEE Trans., Image Process.,* 119–124.
- Sun J., Zheng N.N., Tao H. and Shum H.Y. 2003. *Image hallucination with primitive sketch priors: Proceedings of the Computer Vision Pattern Recognition.*
- Wu F., Sun X. 2008. *Image compression by visual pattern vector quantization (VPVQ) Data Compression: Conference,* 123–131.
- Xiong Z., Orchard M.T., Zhang Y.Q. 1997. *A deblocking algorithm for JPEG compressed images using over complete wavelet representations: IEEE Trans., Circuits System Video Technology* 7 (2), 433–437.
- Yang J., Wright J., Ma Y. and Huang T. 2008. *Image super-resolution as sparse representation of raw image patches: : Proceedings of the Computer Vision Pattern Recognition,* 1–8.
- Yang Y., Nikolas N.P. and Galatsanos P. 1995. *Projection-based spatially adaptive reconstruction of block-transform compressed images: IEEE Trans., Image Process.* 4 (7), 896–908.
- Zakhor A. 1992. *Iterative procedure for reduction of blocking effects in transforms image coding. IEEE Trans.: Circuits System Video Technology* 2 (1), 91–95.
- Zeng B. 1999. *Reduction of blocking effect in DCT-coded images using zero-masking techniques: Signal Process.,* 79 (no. 2), 205–211.
- Zhai G., Zhang W., Yang X., Lin W., Wu Y. 2008. *Efficient image deblocking based on post filtering in shifted windows: IEEE Trans., Circuits System Video Technology* 18 (1), 122–126.

Niveaux de communication et organisation linguistique du texte scientifique médical

Corina Lungu Ștefan

Universitatea de Medicina și Farmacie din Craiova

In the context of the didactic discourse within the medical field, the specific objectives and explicit purposes will allow the transmission of specific knowledge within this scientific area and, for the learners, the acquisition of the medical vocabulary and the access to a register that will enable them to communicate with health professionals. Part of a thorough study upon the medical terminology, this article approaches the specific object of the didactic discourse of medical French, namely the specialized text, from the double perspective of the forms of linguistic statement and organization of informative contents. We take into account the nature of the corpus and the technique of description and / or analysis, noting at the same time that the medical scientific language integrates in the structures of the common language, thus losing its objective specific character.

Keywords: didactic discourse, informative contents, medical French, structure, specialized text.

1. Introduction

Défini comme modèle de communication – processus d'énonciation qui suppose la présence d'un locuteur et d'un auditeur et implicitement l'intention du locuteur d'influencer l'auditeur, le discours pédagogique comporte les éléments suivants: un objet spécifique (textes des manuels / des cours, documents authentiques), les formes d'énonciation, le contenu informatif spécifique au domaine enseigné, la finalité comprise en termes d'efficacité de l'ensemble des facteurs.

Dans le contexte du discours didactique dont le contenu et le but sont donnés par le processus d'apprentissage considéré de manière générale, le discours pédagogique représente une forme spécifique de celui-ci, avec des objectifs précis et une finalité explicite. Dans ce travail, nous allons présenter le discours pédagogique dans la double perspective des formes d'énonciation et de l'organisation linguistique du contenu informatif, à savoir au niveau des phrases qui composent les textes spécialisés médicaux. Le corpus d'analyse est constitué de

phrases extraits des articles et revues en ligne appartenant au domaine du diagnostique et provenant des sites médicaux spécialisés.

Dans l'enseignement du français médical, les objectifs précis et la finalité explicite permettent la transmission des connaissances spécifiques au domaine scientifique et, pour les apprenants, l'acquisition du vocabulaire spécifique médical et l'accès à un niveau de langue suffisant pour communiquer avec les professionnels de santé des pays francophones. Tenant compte du fait qu'« une langue de spécialité naît du besoin que ressentent les spécialistes de communiquer entre eux de façon concise et sans ambiguïté » (Rouleau 1995: 29), la spécificité de la langue médicale se retrouve dans les termes spécialisés, leur connaissance et l'aptitude à les enchaîner dans un discours logique qui se reflète dans l'usage des unités terminologiques du domaine.

La dimension pragmatique des langues de spécialité rend compte des rapports qui s'établissent entre les caractéristiques de l'utilisation de ces langues dans différentes formes de communication sociale et les propriétés formelles des structures linguistiques, au niveau phrastique (de la phrase) et transphrastique (analyse s'appliquant à l'énoncé, au texte).

2. Cadre conceptuel et contexte

Comment exploiter et utiliser le texte scientifique médical et la terminologie comme outil pédagogique permettant d'identifier différents niveaux du discours avec application dans l'enseignement du français sur objectifs spécifiques ?

Les travaux de recherche (Gourvès-Hayward 2004) ont montré la pertinence de l'utilisation des textes scientifiques et d'exercices basés sur la terminologie en cours de langue de spécialité. Ainsi, étant donnée la spécificité du domaine scientifique, on parle d'une didactique de la discipline et d'une responsabilité vis-à-vis des contenus, « soit pour leur création ou leur adaptation, soit pour leur légitimité et leur intégrité » (Ben Kilani&Zaïed 2006: 5-6).

La langue médicale, « ensemble des moyens qu'utilisent les médecins pour communiquer à un autre médecin des informations relatives à sa spécialité » (Rouleau 2006: 299), utilise des phrases spécialisées, habituellement dites « complexes », c'est-à-dire longues.

À une première lecture du texte spécialisé médical, le non spécialiste est « frappé » par l'herméticité, la longueur et la complexité de la phrase construite par le spécialiste (longueur et complexité sont fréquemment intimement liées). Quand même, la complexité n'est pas une caractéristique qui s'applique à toutes les phrases spécialisées, car le médecin emploie des phrases subordonnées, moins complexes, qui rendent l'information facilement compréhensible. Selon Richaudeau (1969: 117), la facilité de comprendre une phrase tient plus à sa structure qu'à sa longueur. La véritable unité linguistique, au niveau de la

compréhension, est considérée la proposition (la phrase médicale contient moins de propositions que la phrase générale).

Ayant comme objet d'étude le texte scientifique, le discours pédagogique permet la transmission des connaissances spécifiques au domaine donné, sa structure étant en rapport avec les mêmes caractéristiques.

3. Formes d'énonciation et organisation linguistique

Nous nous intéressons aux éléments de langage du texte de spécialité médical, dont la signification ne peut être comprise qu'en connaissant le contexte de leur emploi. Les extraits de phrases choisies font partie des textes de spécialité, c'est-à-dire des textes écrits par des spécialistes pour des spécialistes ou pour le grand public désireux de s'informer d'une maladie, d'une technique ou de l'évolution des concepts dans un domaine d'activité autre que le sien, traitant d'un aspect de spécialité.

Du point de vue de l'énonciation en tant qu'acte individuel de production et d'utilisation de la langue dans un contexte déterminé, ayant pour résultat l'énoncé, on identifie l'existence d'un sujet de l'énonciation et d'un sujet de l'énoncé. Les deux sujets peuvent être identiques ou non. L'identité ou la non-identité relève de la distance que le sujet de l'énonciation met entre lui et l'énoncé émis et donc le degré d'objectivité du discours. Dans le cas des langues de spécialité, l'objectivité de l'énoncé apparaît comme un impératif majeur de la communication.

L'approche de l'organisation linguistique du discours pédagogique nécessite de prendre en compte la nature du corpus (décrit et analysé, enseigné et appris) et la technique de description/analyse utilisée dans l'enseignement. Pour le domaine médical, le corpus devrait couvrir dans une progression spécifique, tous les aspects liés au domaine, à savoir: la description anatomo-physiologique (normale et pathologique) du corps humain, la sémiologie médicale, le diagnostic, la thérapeutique. La technique de description est marquée par deux points: la simplification générale qui s'applique à l'ensemble des connaissances de langue étrangère et particulièrement aux relations entre les constituants des énoncés; la simplification à caractère essentiel qui maintient les éléments spécifiques au domaine donné, mettant en évidence les éléments objectifs, scientifiques.

Nous allons illustrer par les phrases suivantes:

I. « La gastrostomie permet de nourrir artificiellement une personne lorsque l'alimentation traditionnelle n'est pas possible [...]. La gastrostomie permet de poser une sonde et ainsi d'introduire directement des aliments dans l'estomac » (www.france5.fr/sante/dossier/traitements/chirurgicaux/gastrostomie-de-lenfant).

II. « L'existence d'une hyperamylasémie supérieure à 2000 UI fait rattacher ces troubles à une pathologie [...] » (R.p.C. 1983: 380).

L'approche didactique de ce type de structures, très nombreux dans la littérature de spécialité, suppose, pour un premier niveau de description, le

découpage de la phrase en constituants et l'identification de la valeur sémantico – syntaxique de chacun d'eux, conformément au schéma qui s'applique à la structure de surface, respectivement: deux sujets d'énoncé (*une gastrotomie* et *l'existence*) et deux prédicats (*permet de retirer* et *fait rattacher*).

Au niveau de la langue commune, les deux prédicats, structurés différemment, révèlent les relations morphosyntaxiques et sémantiques suivants:

- *permet de retirer* (semi-auxiliaire modal + infinitif): la valeur modale est de type permissif (l'accomplissement de l'action exprimée par l'infinitif a un caractère facultatif);

- *fait rattacher* (semi-auxiliaire factitif + infinitif): la valeur modale est de type déontique (l'accomplissement de l'action exprimée par l'infinitif a un caractère obligatoire).

Dans les frontières linguistiques du langage médical, ces deux structures semblent avoir une valeur similaire, voire identique, ce qui nécessite la reprise de l'analyse des relations entre les termes de l'énoncé à un autre niveau. À ce nouveau niveau, il est nécessaire d'introduire les concepts d'énoncé et énonciation, structure profonde, structure de surface et modalité.

En ce moment du discours pédagogique, on remarque les aspects suivants:

- le sujet de l'énonciation n'apparaît pas dans la structure de surface ; il peut être récupéré en tant que bénéficiaire, destinataire de l'action de l'énoncé:

« La gastrotomie **nous** permet de nourrir artificiellement une personne lorsque l'alimentation traditionnelle n'est pas possible. »

« L'existence d'une hyperamylasémie supérieure à 2000 UI **nous** fait rattacher ces troubles à une pathologie. »

III. « La vérification des dosages par une technique différente a permis de retrouver des valeurs normales des différentes hormones dosées » (<http://www.jle.com/e-docs/00/04/1F/90/article.phtml>)

- le sujet de l'énonciation peut également être récupéré en tant que sujet de l'énoncé, réalisé par le pronom « nous », « on » ou « il » impersonnel; dans ce cas, la structure de la phase initiale subit certaines modifications:

« En pratiquant une gastrotomie, **nous avons nourrit** artificiellement une personne. »

« Comme il y avait une hyperamylasémie supérieure à 2000 UI, **nous avons rattaché** ces troubles à une pathologie. »

IV. « Nous avons recherché cette bisalbuminurie chez nos trois derniers malades, et nous l'avons retrouvée deux fois [...] » (R.p.C. 1983: 387).

V. « Le lendemain, on nota une albuminurie » (R.D. 1982: 14).

VI. « Il est remarquable de constater que l'activité pharmacologique d'un médicament ne résulte pas que de son activité propre [...] » (<http://librable.fr/p/1185572>).

- la récupération du sujet de l'énonciation dans la position de sujet de l'énoncé exige la restructuration du prédicat (le remplacement de la structure prédicative avec un semi-auxiliaire, avec l'infinitif ayant le statut de verbe

prédicatif) ou l'apparition des verbes prédicatifs appartenant à des zones lexicales relativement circonscrites (noter, constater, remarquer, chercher, rechercher, pratiquer, intervenir etc.);

- l'élimination complète du sujet de l'énonciation de la structure de l'énoncé détermine, aussi, le remplacement du prédicat formé avec semi-auxiliaire avec des verbes du type : montrer, démontrer, indiquer.

VII. « Une cholangiographie intraveineuse montre des voies biliaires normales » (<http://pe.sfrnet.org/Data/ModuleConsultationPoster/pdf/2005/1/ea2050275a17-4cce-9001-a1045cbd4199.pdf>).

Une analyse minutieuse de la structure sous-jacente de tels énoncés (VII) dévoile la valeur d'instrument du sujet de l'énoncé.

« Grace à/À l'aide de la cholangiographie intraveineuse, on peut voir les voies biliaires. »

À ce niveau de description, l'introduction des sous-catégorisations lexicales des réalisateurs du sujet permet l'identification de la valeur exacte du constituant en question et donne de solutions pour de nombreux exercices de substitution et de transformation.

Pour mettre en évidence la valeur spécifique du verbe semi-auxiliaire « permettre » dans le langage scientifique, il est nécessaire de le combiner successivement avec des sujets ayant les traits /+ animé/, /+ humain/ et /- animé/, /- humain/.

« Le professeur nous permet de nous absenter mais nous ne voulons pas nous absenter. »

VIII. « La tomographie [...] permet d'obtenir des vues successives du corps humain, qui sont utilisées pour évaluer un certain nombre de maladies » (<http://www.inforadiologie.ca/default.aspx?page=59>)

Il est donc évident que dans la langue commune, la structure prédicative *permettre+infinitif* exprime une action possible, réalisable, à caractère relativement facultatif.

Dans le langage scientifique médical, le sujet de l'énoncé est toujours /- animé/ et le prédicat (*permettre + infinitif*) ne permet pas l'expansion adversative; l'action exprimée par ce prédicat est nécessairement réalisée. Le verbe « permettre » acquiert une valeur déontique.

Le troisième niveau d'analyse suppose la restructuration de l'énoncé en expliquant tous les constituants de la structure profonde et les relations entre eux:

S énoncé (= S énonciation) + V + par, grâce à, à l'aide de, au moyen de + instrument + déterminant.

« Nous avons obtenu des vues successives du corps humain à l'aide de / par la tomographie. » Dans cette phrase qui reproduit exactement les relations de la structure profonde, chaque constituant est expliqué, occupant la position de la langue commune.

Le langage scientifique médical s'intègre dans les structures du langage commun, mais il perd cependant le caractère spécifique objectif.

4. Conclusions

Procédant à une comparaison entre le langage scientifique médical et la langue commune du point de vue de la structuration linguistique, nous pouvons tirer les conclusions suivantes:

1. Le langage médical opère, dans la structure de surface, le déplacement des deux des arguments du verbe, corrélés au niveau de la prédication; l'instrument apparaît en position de sujet de l'énoncé; le sujet de l'énonciation (l'agent humain) peut être expliqué comme le bénéficiaire du semi-auxiliaire modal.

2. La récupération du sujet de l'énonciation en position de sujet de l'énoncé modifie la structure de la phrase et annule le degré d'objectivité du texte scientifique.

3. Le texte scientifique, caractérisé essentiellement par la transmission des informations précises et complètes, est structuré de telle sorte qu'il élimine tout élément non essentiel pour la nature de l'information spécifique et réduit la communication à une simple transmission d'informations.

4. Le discours pédagogique visant le texte scientifique médical est structuré et organisé lui-aussi selon les mêmes caractéristiques.

Sources:

<http://www.jle.com/e-docs/00/04/1F/90/article.phtml>
www.france5.fr/sante/dossier/traitements/chirurgicaux/gastrostomie-de-lenfant
<http://librable.fr/p/1185572>
<http://pe.sfnnet.org/Data/ModuleConsultationPoster/pdf/2005/1/ea2050275a17-4cce-9001-a1045cbd4199.pdf>
<http://www.inforadiologie.ca/default.aspx?page=59>
http://asl.univ-montp3.fr/L108-09/S1/E11SLL1/cours/2-Enonce-enonciation_synth.pdf
<http://www.ralentirtravaux.com/lettres/cours/enonciation.php>
La revue du praticien. Chirurgie, 1983, 5, 380, 387 (R.p.C.).
Revue Diagnostica, 1982, 2, 14 (R.D.).

Références:

Ben Kilan Chiraz, Zaïed Mustapha, 2006, « UV Introduction à la didactique », Université de Tunis, Institut Supérieur de l'éducation et de la formation continue, 5-6
 Gourvès-Hayward, Alice, 2004, *In search of a third place: A telecollaborative model for languaculture learning*, Thèse de doctorat, Dublin City University.
 Richaudeau, François, 1969, *La lisibilité*, Centre d'étude et de promotion de la Lecture, Paris.
 Rouleau, Maurice, 1995, « La langue médicale: une langue de spécialité à emprunter le temps d'une traduction », *TTR: traduction, terminologie, rédaction*, 8, (2), 29-49.
<http://id.erudit.org/iderudit/037216ar>
 Rouleau, Maurice, 2006, « Complexité de la phrase en langue de spécialité : mythe ou réalité ? Le cas de la langue médicale », *Tribuna, Panace@.*, 7, (24), 298-306.

Discursul totalitar în poezie. Între denaturarea poeticului și supraviețuire

Daniela Otilia Modoran
Universitatea din Craiova

The communist regime was an ideocratic system. The dictatorship was based on the supremacy of its own interpretation of Marxism, codified in Dej's and Ceaușescu's speeches.

The present paper tries to demonstrate how the politicization of culture, art and literature during the communist regime is reflected on the content of the poetry published in the Romanian books. The lyrical texts, turned into propaganda tools, are designed to achieve ideological goals in order to embellish the reality and manipulate young minds in the communist spirit. Through the message it sends, the poetry is effective in legitimizing the totalitarian regime. During 1948-1989, the poetry builds more prominently on ideological level than the aesthetic principles.

Keywords: communist regime, dictatorship, ideological tools, manipulation, propaganda

1. O scurtă privire asupra istoriei....

Se afirmă adesea că istoria este învățătorul vieții și cartea de căpătâi a unei națiuni, că are un important rol formativ, influențând concepțiile noastre despre trecut și prezent și că poate să ne orienteze inclusiv comportamentul viitor. Pentru cei preocupați de examinarea trecutului nostru comunist, a „Micului Bizanț Roșu” (Tismăneanu 1992: 6), analiza de discurs pe care o propunem în această cercetare privește perioada 1947-1989, în special „obsedantul deceniu”¹, cu scopul de a pune sub lupă producțiile poetice ale vremii, create sub impactul ideologiei, când „întreaga viață politică și spirituală a țării a fost subordonată dictatului sovietic.” (*ibidem*: 87) „Experimentul comunist” (Boia 1999: 80) – maladia extremă care a cuprins vreme de cinci decenii spațiul public românesc și „înfățișarea într-o singură

¹ Formula a apărut într-un articol publicat de Marin Preda în revista *Luceafărul* (23/1970), intitulat chiar „Obsedantul deceniu”. Problema lui Preda este, consideră Manolescu (2012), „criticarea celor care începuseră să considere anii 1950 o pată albă pe harta literaturii.”

perspectivă” (Arendt 2007: 53) au condus la fenomenul izolării sociale, pe care Arendt îl analizează dintr-o dublă perspectivă: izolarea ca factor decisiv atât în diminuarea relațiilor sociale prin intermediul terorii, cât și în anularea contactului cu realitatea, prin mijlocirea ideologiei. Cele două mecanisme (teroarea și ideologia) au reuși să dezvolte „o mișcare constant menținută în mișcare, anume dominația totală a fiecărui individ izolat în fiecare sferă a vieții.” (*ibidem*: 1994: 429). Astfel, nevoia de a controla întregul domeniu al comunicării se întemeiază în lumile totalitare pe încrederea în eficacitatea limbajului ca strategie de manipulare. Sprijinindu-se pe o reprezentare pur mentală, cumulată cu o strivire a fantasmei, forța discursului totalitar rezidă în stigmatizarea și eliminarea din câmpul psihosocial al individului a oricărei concepții alternative puterii, consolidându-și simultan „rolul de uzină de comunicare ce toarnă spiritele într-un tipar uniform, asigurând conformitatea fiecărei parcele de umanitate cu modelul impus.” (Moscovici 1997: 69) Care ar fi fost destinul literaturii române fără această perioadă neagră, fără aceste cinci decenii de comunism, nu este dificil de imaginat. Cu siguranță, beneficiind de sincronizarea interbelică cu literatura occidentală, literatura noastră ar fi avut toate condițiile să urmeze calea firească de dezvoltare. De aceea înainte de a stabili valoarea estetică a producției literare a acestei perioade, este obligatorie cunoașterea contextului care a generat producții literare care au transpus ideologia în haină literară.

Pentru a contura prozaismul discursului poetic al perioadei dogmatismului stalinist, propunem spre analiză câteva mostre de poezie conformistă. În opoziție, precizăm că a existat în această perioadă întunecată și un alt fel de poezie, o poezie care a reușit să se salveze, să învingă în lupta cu istoria și cu formalismul ideologic.

2. Perioade, teme, atitudini

În linii mari, sub raport cultural, putem disocia trei perioade relativ distincte ale regimului comunist: dogmatismul stalinist din anii ‘50, epoca de relativă liberalizare între 1964-1971 și epoca de reideologizare și de disidență, până în 1989. O ideologie traumatică a confiscat timp de mai bine de cinci decenii orice formă de gândire și exprimare liberă din spațiul public românesc.

2.1. Perioada proletcultismului și a dogmatismului stalinist

Este perioada care acoperă, cu unele nuanțe puțin semnificative, intervalul 1948-1964, în care s-a consumat „obsedantul deceniu” al terorii, cum l-a numit Marin Preda. Ca scriitor, Preda atrage atenția asupra relației dintre „necesitatea istorică” și liberal arbitru al individului aflat „sub vremuri”:

„Este foarte lesnicios pentru omul de litere să se adăpostească în spatele necesității istorice și să se eschiveze, în felul acesta, de a se întreba nu câtă necesitate conține istoria, ci care e soarta fiecărui om în parte, știind că omul nu are decât o singură viață de trăit, în timp ce istoria este înceată și nepăsătoare”. (Preda 1972: 11).

Debutul lui Preda „a coincis cu începuturile dogmatismului în fenomenul literar, care ulterior avea să se intensifice” (Popescu 1989: 121). Sub imperativul realismului socialist, „poezia și-a uitat, printr-o amnezie particulară, tradițiile, s-a întors spre forme de mult închise încercând, în chip bizar, să le actualizeze.” (Manolescu 1996: LXXIX). Realitatea era ceea ce decidea partidul că trebuie să fie.

2.2. Perioada de deschidere culturală și de liberalizare politică

Discursul politic al lui Nicolae Ceaușescu din Piața Palatului (august 1968), prin care condamna intervenția armatelor țărilor membre ale Tratatului de la Varșovia pentru înăbușirea „Primăverii de la Praga” și a reformelor lui Alexander Dubcek ce vizau umanizarea regimului comunist, îl plasează pe Ceaușescu în postura de disident al lagărului socialist, obținând aprecierea unui numeros grup de intelectuali. Se menține și în perioada 1968-1974 starea de relativă liberalizare de la jumătatea deceniului 7, după moartea lui Gheorghiu-Dej, perioadă în care cenzura și discursul totalitar, nu mai sunt atât de prezente. Iată cum descrie Nicolae Manolescu (1996: VI) această perioadă: „În anii 1967-1968, regimul Ceaușescu era în floarea tinereții lui. Demența senilă de la sfârșit nu era nici măcar previzibilă. O adiere de liberalizare ne încălzea sufletele. Cenzura era mai îngăduitoare decât fusese vreodată.”

2.3. Perioada de reideologizare și de dizidență culturală

Și cum, desigur, cu o floare nu se face primăvară, această scurtă iluzie a libertății intelectualilor se sfârșește după vizita lui Ceaușescu în Extremul Orient (China, Coreea) din vara anului 1971, când dictatorul rămâne impresionat de grandoarea venerației chinezilor față de Mao Tze Dun și de obediența nord coreenilor. Revenit la București, impune *Tezele din iulie* (1971)¹ ce semnifică sfârșitul politicii de liberalizare, de normalizare a regimului și revenirea în forță a dogmatismului

¹ Numele complet era „Propuneri de măsuri pentru îmbunătățirea activității politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii”. Tezele cuprindeau 17 „propuneri” care urmau a fi dezbătute într-o plenară C.C. al P.C.R. din toamna aceluiași an. Acest discurs oarecum maoist a marcat începerea unei noi „Revoluții Culturale” în România Comunistă, lansând o ofensivă neostalinistă împotriva autonomiei culturale, o întoarcere la realismul socialist și la reprimarea intelectualilor necorespunzători.

ideologic, a proletcultismului, a discursului totalitar, mai accentuat după 1974, când reideologizarea și cenzura domină spațiul public.

Literatura neînregimentată denunță sistemul comunist, dar într-un limbaj simbolic, aluziv, pentru a putea trece de cenzură. În mediile sociale și intelectuale se dezvoltă un limbaj codificat – esopic – prin care oamenii își exprimă aversiunea față de regim într-un limbaj dublu, corespunzând comportamentului duplicitar.

3. Condiția procustiană a discursului totalitar

Regimul comunist a investit în puterea cuvântului de a crea iluzii care să se substituie sistematic și eficient realității; toate artele (poezia în special) au fost aservite propagandei: cuvântul și-a pierdut inocența și niciodată nu a sunat într-o așa măsură a gol. Ca într-un joc de puzzle, cuvântul avea un rol fix: dacă se deplasa din poziția consacrată prin exercițiul discursiv, disturba întreaga coerență a mesajului ideologic. Posibilitățile combinatorii fiind reduse, „limba de lemn” (Thom 1993) prefera coagularea în sintagme stereotipe. Reținem din volumul omonim grila extinsă de analiză a limbii de lemn și cele două forme predilecte de manifestare, exemplificând în cele ce urmează caracteristicile stabilite de Thom pentru prima formă de manifestare. Autoarea distinge între o modalitate deschisă a acesteia (exprimată prin limbajul revistelor, al comunicatelor oficiale) și una ascunsă, mascată în discursuri pretins științifice, dar investite cu o adevărată forță perlocuționară (*ibidem*: 36). O definiție pertinentă, „cuprinzătoare”¹ a acestui „subsistem” al limbii ne-o oferă și Tatiana Slama Cazacu: „Limba de lemn este un subsistem al unei limbi, desemnând mai ales elemente lexicale, dar și unități frazeologice, cu caracter de expresii fixe, de clișee încremenite, cu sens determinat în contextual unei anumite ‘autorități’.” (Slama Cazacu 2000: 71). Utilizarea acestor clișee a permis puterii totalitare să mascheze realitatea, s-o mistifice și să manipuleze gândirea indivizilor. Poeziile care ilustrează „realismul socialist” sunt penibile sub raport estetic prin schematism, prin ideologizarea abuzivă a oricărei teme, prin caracterul rudimentar al limbajului. Iată câteva prescripții ale canonului proletcultist:

„În poezia română actuală, poetul e prin definiție un cugetător care își afirmă într-un mod propriu poziția sa față de marile probleme ale societății în care trăiește. Decisivă e pentru el înțelegerea marxist-leninistă a lumii sub toate aspectele ei, în materialitatea și unicitatea ei, în dialectica mișcării ei veșnice. Decisivă e, de asemenea, angajarea lui comunistă, intelectuală și afectivă, în

¹ Definiția limbii de lemn oferită de Tatiana Slama Cazacu depășește, în opinia lui Sorin Antohi, modelul lingvistic, prin integrarea experienței individuale și interpretarea modelelor ideologic și culturalist (în studiul introductiv la Thom 1993).

însăși mișcarea lumii, ca făuritor conștient al istoriei. O asemenea situație implică posibilități inedite lirismului.” (Bratu 1967: 236)

„Am lăsat în urmă epocile când scriitorul, în speță poetul liric, se considera un inițiat uns cu har divin sau o făptură damnată din cauza opacității și rezistenței agresive a publicului față de valorile adevărate. (...) Tendința spre stabilirea unui amplu dialog între creator și public, pe baza unei platforme comune, se observă, întâi de toate, în literatura realist-socialistă, acolo unde conceptul de poezie militant, angajată, a devenit aproape sinonim cu însăși noțiunea de lirică veritabilă, autentică.” (Oarcăsu 1965: 135).

Marile teme ale discursului poetic totalitar pot fi grupate în: poeziile închinată „profeților” vremii (Lenin, Stalin, Gheorghe-Ghiorghiu-Dej, Ceaușescu), alături de „martirii credinței”(soldatul sovietic eliberator și alți eroi comuniști), poeziile închinată omului nou, „bisericii protectoare”(adică partidului mult iubit) și nu în ultimul rând, poeziile închinată patriei socialiste, un adevărat paradis terestru. Prozaismul, șablonizarea excesivă și repetiția nesfârșită umplu inutil pagini după pagini în încercarea disperată de a spori producția poetică cu scopul preamării partidului. Literatura proletcultistă dovedindu-se a fi prolifică, i-am putea dedica suficient spațiu, reușind, din nefericire, fără un efort considerabil să ilustrăm anti-estetismul acestor producții poetice. Actualitatea – principiul esențial al poeziei de propagandă, este redusă la o convenție simplistă, în care atemporalitatea e mascată prin prezența unor nume proprii (Stalin, Dej, Ceaușescu sau Lenin): „Dragă tovarăș Stalin / Îți trimit un cojocel. / Nu-l lucrai numai cu fir, / Gândul îl pusei în el.” (Movilă 1946) Eugen Negrici ne ajută să dezlegăm „mecanismul” creațiilor realist-socialiste:

„S-a putut băga de seamă că procesul analogic, metaforic, dificil și individual al artei literare poate fi infinit accelerat dacă e produs într-o serie de mecanisme multiplicatoare. [...] Lungimea poemului era și ea interpretată ca proporțională cu tăria credinței și, de aceea, scriitorii trăgeau, pe cât le stătea în puteri, de narațiune, după regula ședințelor de partid.” (Negrici 1995 :8).

Materia primă era alcătuită din substantive – puține și privilegiate; aceste vocabule prețioase erau furnizate din istoria eroică a claselor primare: *pământ, glorie, munți, cetate, grădini, aripi, oțel, pâine, destin, rouă, recoltă sau ciocârlie*. Acestora li se adaugă: *glie, tezaur, strămoș, grâu, arbore, izvor, plai, torent, Bărăgan, Dunăre, soare, metal, marmură, daci, romani, culmi, Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân, Carpați*, vizibile în numeroase „creații”: „Glorie ție, o, soare, / care pe sterpele roci / bântui fără cruțare, / dar pâinea noastră o coci/ (...) / O, soare, glorie ție, / martor al vremii albastre, / tu, aliat pe vecie / recoltelor, luptelor noastre!” (Cassian 1957: 175).

În rețetă trebuia să figureze câteva substantive cu virtuți catalitice, fără de care materia nu se lega și nu căpăta luciul căutat: *inimă, catarg, vatră, vis, rod, temeiuri, orizont, basm, faptă, mireasmă, fluvii, zodie, cunună, infinit, boltă, rază, ieri, azi sau mâine*. Într-un asemenea produs atent ornat și acceptat de propagandă era de ajuns să adaugi un număr de adjective (*măreț, vast, fierbinte, sărbătoresc, senin, înalt, zvelt, limpede, legendar, sacră*) și versurile se legau, mânate de magia a inerției, într-o serie inefabilă de sintagme curente, formule ce conduceau la ceea ce Klemperer denumea „blestemul superlativelor” (apud Thom 1993: 76), pregătindu-se startul dezlănțuirii hiperbolice.

Mari servicii, grăbind procesele de cristalizare, aduceau rimele care-l obligau pe poet să fie atent și corect, atâta vreme cât „se instaurase o manieră de a scrie cu adevărat colectivă, oricare ar fi fost subiectul tratat” (Thom 1993: 68), mizându-se pe anularea oricărei „subiectivități” (Benveniste 2000: 259). Expresia săracă, convenționalismul conținutului poetic, lipsa de substanță, metaforele nereușite, falsele inovații formale sunt alte trăsături definitorii ale poeziei propagandistice. Mai mult, uzitarea acestor expresii simple și preferința pentru „forma non-personală a inflexiunii verbale” (*ibidem*: 239) trădează, în fapt, incapacitatea de asumare a mesajului. Poetul insomniac, ca mai toți poeții, trebuie să audă chemarea de sirenenă a Partidului, să preia mesajul, precipitându-se, mai apoi, să capete puterea verbului: „Și eu am fost acolo. Și eu am fost de față, / când se căscase gura mitralierii-n piață, / și-n loc să ne alunge, ne-a strâns în grea tăcere, / și-am spart cu pumnul poarta și-am devenit Putere.” (Porumbacu 1955: 66) Citite astăzi, astfel de versuri sunt ridicole; la acea vreme, un critic politruc vorbea despre „maturizarea experienței poetice” (Bratu 1967: 235).

4. Genuri și specii în literatura totalitară

Marcel Breslașu și Nina Cassian au introdus fabula în actualitatea realist-socialistă. Poezia demascatoare, de acuzare a lumii capitaliste, a adepților Războiului Rece a căpătat tradiție în literatura realist-socialistă, o temă pe care poeții au exprimat-o printr-o gamă afectivă bogată. Această „gamă” cuprinde, de exemplu, sarcasmul crispat al lui Eugen Jebeleanu sau salvele de exortații ale Veronicăi Porumbacu, care folosesc în versurile lor acuzatoare invectiva violentă, formule incitatoare, repetate obsesiv până la ultimele versuri ale poeziilor și evocarea gravă, solemn-simbolică. La Jebeleanu, cuvintele arsenalului poetic, „impregnate de tezele jdanoviste” (Sandache 2006: 170) capătă valențe apocaliptice în poemul *Tiranul ucis*: „Dar corbii, ce rotind îi fac cunună / Zăresc garoafe-adânci sub grasu-i gât / și lujere-s pumnalele sub lună / lungi umbre săgetându-i peste rât.” (Jebeleanu 1964: 70) Veronica Porumbacu se adresează unui dușman, într-o poezie ce ia forma unui rechizitoriu: „Tu când vezi lipsuri, bucuros rânjești. / Pe mine, ca o rană grea mă doare, / și nu socot metehnele firești, / și nu le pot privi cu nepăsare.” (Porumbacu 1955: 120).

Acest joc al contrastelor, într-o acumulare de tensiuni și imagini ale pericolului și spaimei, are un singur scop declarat: pregătirea catharsis-ului. Cineva, nu știm exact cine, cu o voce fermă, în ecourile liniei de partid, articulează un „nu!” colosal, anunțând liniștitor mulțimea, „subiecții propaganțați” (Tismăneanu 1992: 140) că există ac de cojocul dușmanilor: „Istoria te-a măturat deoparte / În veci de veci rămâne-vom dușmani.” (*ibidem*: 120)

Nina Cassian exersează un gen de poezie antiimperialistă, anticapitalistă într-un amplu poem, *Cancerul lumii*, dar și în *Cred*: „Cred în pieirea inevitabilă a capitalismului / cum cred în primăvară, în fructe și-n păsări, / pentru că dezastrul lui e renașterea noastră, / a celor mândri și liberi / [...] / Cu amândouă brațele ridicare / salut răsăritul Comunei, zodia cea nouă, era demnității!” (Cassian 1957: 7).

Nu doar imperialiștii anglo-americani atrag ca un magnet imprecățiile proferate de poeții comuniști, ci toți cei care gândeau altfel decât directivele oficiale ale Partidului, într-un veac în care, „toate drumurile duceau la comunism.” (Tismăneanu 1992: 318) Mesajul politic fiind simplu și clar, iar metoda de creație unică, se produce inevitabil o omogenizare a literaturii: dispar individualitățile poetice, iar poezia devine un șuvoi inconștient de versuri, întrerupt din când în când de niște semnături interșanjabile. Scriitorul rămâne un privilegiat numai în măsura în care își asumă rolul de instrument docil în angrenajul propagandei; el devine un factor activ în viața țării și, intrând în procesul general de producție a mesajului politic, are, ca orice muncitor, o normă de îndeplinit.

5. Concluzii

Aceste pagini sunt doar o trecere sumară în revistă a evenimentelor ce au jalonat, mai bine de cinzeci de ani, destinul unei națiuni și al unei literaturi printr-un discurs totalitar care a mutilat o literatură ce avea toate resursele pentru a se desăvârși. Introdusă prin directive și prin epurări de partid, poezia pusă în slujba noii clase conducătoare a întrerupt evoluția firească a literaturii române, abandonând temele literare fundamentale, experiențele stilistice și de sensibilitate literară dobândite după eforturi îndelungate de sincronizare cu literatura europeană.

Destinul poeziei românești în perioada postbelică a stat sub semnul mișcărilor ideologice, sociale și politice ale epocii. Este cert că poezia noastră modernă a încetat să mai existe pentru o lungă perioadă de timp, fiind învinsă de această experiență obscură. Ea s-a plasat, maniheist, între *adoratio* și *imprecatio*. Formula de creație era simplă, deductibilă, prescriptivă; cine n-o aplica, într-un limbaj accesibil și nu avea o concepție materialist-dialectică asupra vieții, cine arăta o cât de mică simpatie pentru estetism, se descalifica, în ochii partidului, ca poet. Care a fost prețul plătit? Numeroși intelectuali de prestigiu au fost arestați și condamnați, fiind acuzați de uneltire împotriva ordinii sociale. Cu toată opresiunea, mulți poeți au ales să plătească acest preț și au continuat să scrie o poezie veritabilă.

Surse:

- Cassian, Nina, 1957, *Vârstele anului*, București, E.S.P.L.A.
 Jebeleanu, Eugen, 1964, *Poeme*, București, Editura pentru Literatură.
 Movilă, Sanda, 1946, *Călătorii. Versuri*, București, Fundația Regală Pentru Literatură și Artă.
 Porumbacu, Veronica, 1955, *Generația mea*, București, E.S.P.L.A.

Referințe:

- Arendt, Hannah, 1994, *Originile totalitarismului*, București, Humanitas.
 Arendt, Hannah, 2007, *Condiția umană*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
 Benveniste, Emile, 2000, *Probleme de lingvistică generală*, vol I, București, Editura Universitată.
 Boia, Lucian, 1999, *Mitologia științifică a comunismului*, București, Humanitas.
 Bratu, Savin, 1967, *Literatura română contemporană*, București, E.S.P.L.A.
 *** Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final, București, 2006, <http://www.presidency.ro>
 Manolescu, Nicolae, 1996, *Poezia română modernă de la G. Bacovia la Emil Botta*, București, Alffa.
 Manolescu, Nicolae, 2012, „Revizuirea lui Marin Preda”, *Adevărul*, august, www.1_50aed5c87c42d5a663a11a10/index.html.
 Moscovici, Serge, 1997, *Psihologia socială sau Mașina de fabricat zei*, Iași, Editura Polirom.
 Negrici, Eugen, 1995, *Poezia unei religii politice*, București, Editura Fundației Pro.
 Negrici, Eugen, 2006, *Literatura română sub comunism. Poezia (I)*, București, Editura Fundației Pro.
 Oarcăsu, Ion, 1965, *Opinii despre poezie*, București, Editura pentru Literatură.
 Popescu, Corneliu, Crăciun, Victor, 1989, *Creație și morală*, București, Cartea Românească.
 Preda, Marin, 1972, *Imposibila întoarcere*, București, Cartea Românească.
 Sandache, Cristian, 2006, *Literatură și propagandă în România lui Gheorghiu-Dej*, București, Editura Mica Valahie.
 Slama Cazacu, Tatiana, 2000, *Strategeme comunicaționale și manipularea*, Iași, Editura Polirom.
 Thom, Françoise, 1993, *Limba de lemn*, București, Humanitas.
 Tismăneanu, Vladimir, 1992, *Arheologia terorii*, București, Editura Eminescu.

Considerații asupra metaforei în titlul jurnalistic

Elena Opran
Universitatea din Craiova

This article discusses the metaphoric process in the press release title, having as a starting point a corpus consisting of titles from the newspapers *Adevărul* and *Le Monde* (2011-2013). Research objectives are represented by the identification of the dominant typology of metaphors used in the analyzed corpus and, on the other hand, by the analysis of the essential functions of metaphor updated in news headlines, from a semantic-referential perspective.

Keywords: function, journalism, metaphor, typology, title.

1. Introducere

Metafora ca figură de mediere retorică este intens exploatată de diverse tipuri de discurs, iar problematica ei rămâne deschisă abordărilor celor mai diverse și oferă în permanență piste de cercetare originale. În cele ce urmează, pornind de la ipoteza că procesul de metaforizare este în prezent foarte dinamic în limbajul jurnalistic, implicit în titlul de presă, vom încerca să surprindem câteva particularități ale acestuia pornind de la un corpus format din titluri provenite din cotidienele *Adevărul* și *Le Monde*¹.

Data fiind complexitatea fenomenului abordat, în cercetarea noastră am operat un decupaj (perioada 2011-2013) și ne vom ocupa mai în detaliu de identificarea tipologiei dominante a metaforelor utilizate și de analiza funcțiilor esențiale ale metaforei actualizate în titlurile de presă, într-o perspectivă semantico-referențială.

2. Metafora în literatură și în jurnalism - considerații generale

Metafora este „tropul fundamental pentru retorica titlului publicistic. Expresia metaforică dezvoltă funcții explicativ-descriptive de etichetare subiectivă a unor evenimente, atitudini, persoane” (Stoichițoiu-Ichim 2001: 63-74).

¹ Titlurile cotidienele vor fi abreviate după cum urmează: *A* pentru *Adevărul* și *LM* pentru *Le Monde* (edițiile pe suport de hârtie), *Ael* și *LMel* (edițiile electronice).

După cum observă Caroline Huynen și Marc Lits (1994: 37-59), metafora reprezintă o abatere, o distorsiune a comunicării obișnuite. Punctul de plecare al acestei concepții este definiția lui Paul Ricœur, în care se insistă pe ideea de ecart și pe funcția euristică a metaforei. Operând un transfer de sens prin similitudine, metafora creează în același timp o distanțare și o apropiere între elementele puse în relație. În opinia celor doi cercetători, aceasta operează prin transcendență, transfigurare, sublimare a realității. Subliniind voința evidentă de a se detașa de utilizarea obișnuită a limbajului pentru a conferi realității mai multă forță simbolică, metafora pune în discuție problema lizibilității textului, ea tinzând mai degrabă spre limita opacității: „Les mots qu'elle utilise sont transparents, mais leur combinaison est souvent opaque et nécessite un exercice de déchiffrement” (Ricœur 1975: 23-24).

De asemenea, metafora reprezintă un „détour” lingvistic care are drept scop să îndepărteze de banalitatea frazei, un semnal care marchează ruptura între obișnuit și inedit, solicitând atenția și trezind uimirea cititorului, un mijloc de cunoaștere: „La métaphore peut être un remède à la stagnation du savoir, elle peut, par les déplacements et rapprochements qu'elle appelle, dépasser le stade du divertissement et faire accéder à la connaissance” (Huynen, Lits 1994: 44-47). Autorii citați surprind specificul funcționării metaforei în textul jurnalistic și identifică o serie de explicații ale prezenței acestei figuri în textele de presă: pătrunderea metaforei în „inima” limbajului, în modul nostru de a gândi și de a comunica.

Conform lui George Lakoff și Mark Johnson (1985: 13), sistemul nostru conceptual obișnuit este de natură fundamental metaforică și se reflectă în limbajul cotidian. De asemenea, frontiera dintre jurnalism și literatură nefiind etanșă, iar distanța dintre cele două mai mică decât ne imaginăm, prezența metaforelor în discursul jurnalistic este absolut justificată, iar între cele două domenii, literar și jurnalistic, se produc contaminări constante.

Este esențial de reținut că literatura și presa exploatează metafora în moduri diferite, atât în ceea ce privește producerea textelor, cât și receptarea lor. Huynen și Lits disting între metafora poetică în calitate de figură de creație personală a poetului și metafora jurnalistică, în care văd o reluare în cadrul ansamblului de figuri existente, recunoscute ca uzate, dar purtătoare de alte semnificații decât simpla denotare. În opinia celor doi autori, acest tip de metaforă se bazează pe un anumit automatism care atenuează rolul naratorului și implică un anumit conformism narativ. Preferința jurnaliștilor pentru metaforele uzate se datorează dorinței de a da impresia că discursul lor este perfect transparent, de a disimula orice ecart de la normă, de a diminua rolul autorului și de a dr concentra pe mesaj.

O altă problemă abordată de Huynen și Lits este aceea a receptării metaforei jurnalistice. Ei consideră că, dacă metafora nu poate exista decât prin gestul deliberat al scriitorului, ea nu își definește pe deplin sensul decât în modul în care va fi percepută de către cititor. Acesta va recepta textul în funcție de orizontul lui de așteptare care îi permite să raporteze noul text la altele de același tip pe care le

cunoaște. Prin urmare, jurnaliștii vor privilegia referențialul, în detrimentul emoționalului, denotativul în detrimentul conotației.

3. Tipuri de metafore

Vom prezenta în continuare câteva dintre numeroasele teorii și funcționări ale metaforei, precum și unele tipuri de metafore¹. În mod tradițional, metafora a fost considerată o comparație eliptică, bazată pe o analogie între două fenomene, două entități. Ea permite stabilirea unui raport între două concepte și traducerea unuia prin celălalt.

Metafora presupune punerea în relație a două elemente: *tenor* și *vehicle* în accepția lui Ivor Richards (1979). Raportul instaurat între *focus* și *frame* a fost descris ca o substituție, o comparație sau o interacțiune (Black 1993: 27).

Metafora nominală, explicită și implicită se prezintă în variante clasice:

a) *Metaforele definiție și apozitive* glosează termenul metaforizat, ceea ce este în avantajul limbajului de presă, destinat unui public foarte diferit. Aceste metafore permit orice fel de echivalări, indiferent dacă termenul metaforic și cel metaforizat prezintă sau nu trăsături semantice comune; titlul jurnalistic recurge la echivalențe uzate și banale, dar care sunt rezistente.

Metaforele explicite mizează pe efectele unui element-surpriză: metaforă personificatoare sau nu, amestec de registre stilistice, reutilizări parodice impredictibile ale unor expresii și locuțiuni curente. Un exemplu de metaforă nominală se regăsește în cotidianul *Adevărul* din 16.11.2011: „Franța, elevul slab din seria țărilor cu AAA”. Metafora nominală, bazată în acest caz pe comparația celor două elemente puse în relație, evidențiază contrastul dintre performanțele comparatului, „Franța” și lipsa de performanță a „elevului slab”, pentru a sublinia ideea incompatibilității cu ratingul AAA, acordat de agențiile de rating datoriei franceze.

Instabilitatea metaforei nominale este datorată faptului că același comparant poate avea conotații diferite, poate trimite la realități diferite în funcție de context. De exemplu, în „Jean Dujardin, un gars dans les étoiles”, titlul unui articol referitor la succesul actorului francez care a obținut un Oscar pentru rolul din *The Artist*, publicat în *Le Monde* (28.02.2013) sintagma „un gars dans les étoiles” poate fi decodată în trei moduri diferite: a) statutul de star al lui Dujardin; b) starea de spirit a actorului; c) latura visătoare a personalității sale. De asemenea, metafora nominală „România, țară de vise” (*Adevărul*, 16.11.2011) poate fi interpretată astfel: a) România, țară idilică, destinație ideală pentru turiști; b) România, țară a iluziilor; c) România, paradis al distribuției de droguri, sensul metaforei din titlu fiind cel din urmă și actualizându-se numai în raport cu conținutul articolului.

¹ Sinteza noastră are ca punct de plecare studiile cercetătoarelor Charlotte Dilks (2005) și Iulia-Corina Dobrotă (1994).

Cele două exemple următoare sunt metafore apozitive, explicative. Cea dintâi insistă pe caracterul negativ al subiectului desemnat și pe efectele distructive ale acestuia. Cea de a doua are un caracter apreciativ, insistând pe rolul jucat de Barack Obama în procesul de pace din Orientul Mijlociu, dar și un aspect ușor ironic și depreciativ datorat opoziției între imaginea porumbelului alb al păcii și președintele american de culoare, care se activează prin intermediul acestei metafore și care „subminează” într-o oarecare măsură statutul de ambasador al păcii, atribuit lui Obama:

„Congresele din 2013, ghilotine de partid” (*A*, 03.01.2013).

„Obama, porumbelul păcii în Orientul Mijlociu” (*A*, 21.03.2013).

De asemenea, „Parfum de excluderi în PNL” (*A*, 10.01.2013) și „Quinta royală de oameni de afaceri” (*A*, 10.01.2013) sunt două metafore nominale care mizează pe ambiguitate. Cea dintâi îmbină dimensiunea intertextuală cu cea de incertitudine, în timp ce a doua este mai opacă, exploatează metafora nobleței care îi conferă, aparent, un caracter apreciativ, dar nu contribuie la decriptarea ei. Ambele metafore accentuează caracterul incitant al titlului.

„Mariage gay, le naufrage d’un débat” (*LM*, 08.02.2013) are în special un caracter explicativ. Titlul exploatează o metaforă maritimă pentru a sublinia ideea eșecului dezbaterilor asupra căsătoriilor între persoane de același sex.

„Scampia, «Bronx du Vésuve», rongé par la crise et la Camorra” (*LM*, 26.02.2013) este o metaforă nominală calificativă și explicativă: pe de o parte, este stabilită o analogie între celebrul cartier rău famat al New York-ului, a cărui celebritate este o garanție a decriptării corecte, instantanee a conotațiilor pe care numele său le vehiculează, și Scampia, cartier popular de la periferia orașului Napoli, foarte cunoscut în Italia și în Europa, dar mai puțin celebru decât Bronxul. Pe de altă parte, adjectivul verbal provenit din verbul «ronger», care trimite și la expresia «être rongé par la maladie», adică *a fi măcinat de boală*, conotează puternic efectele negative ale crizei și ale acțiunilor Mafiei italiene. Subiectul Scampia este desris cu ajutorul caracteristicilor implicite și explicite ale celorlalte subiecte (Bronx, criza, Camorra).

În corpusul analizat, aceste proceduri de metaforizare oscilează între clișeul metaforic și o relativă originalitate, reliefează modul în care jurnalistul-enunțiator se raportează la subiectul tratat și impun lectorului o anumită viziune prefabricată a acestuia, mai mult sau mai puțin conformă cu realitatea.

b) *Metafora cu pivot verbal* este un element important – cantitativ și expresiv – pentru titlul jurnalistic și o structură în care verbul este termenul metaforizant. Pentru Joëlle Tamine (1978: 186), aceasta este adesea o metaforă *in absentia*: verbul nu este în raport cu un alt verb prezent în enunț. Metafora verbală este reperabilă grație incompatibilității dintre verb și referenții săi. Dat fiind faptul că funcționează prin analogie, ea este considerată mai stabilă decât cea nominală. Acest tip de metaforă poate evita pericolul banalității prin combinarea cu diverse artificii lingvistico-stilistice: realizări hiperbolizante și personificatoare.

În numărul din 15.05.2011, cotidianul *Le Monde* consacră un articol dificultăților întâmpinate de Compania British Petroleum în redresare în urma exploziei platformei Deepwater Horizon, intitulat „Après la marée noire, BP dépollue aussi son image”, urmat de subtitlul: „La compagnie pétrolière britannique se démène dans le golfe du Mexique pour redorer son blason”. Observăm că atât verbul *dépolluer*, cât și *dorer*, din expresia *redorer son blason* sunt verbe metaforizante, iar metaforele sunt metafore cu pivot verbal. Ambele au conotații pozitive, care subliniază ideea reconstrucției imaginii companiei distruse de accidentul ecologic, verbul «*dépolluer*» fiind perceput ca un act ecologic „a depolua”, „a curăța”, iar «*dorer*» ca un act de înnobilitare a imaginii. De asemenea, ambele contrastează cu imaginea mării negre, căreia i se opune aceea a purității, a gestului în favoare mediului. Spre deosebire de exemplele de metafore nominale de mai sus, se observă că «*dépolluer*» poate semnifica a depolua, a curăța, dar e dificil să aibă alte conotații în alte contexte, ceea ce conferă metaforei mai multă stabilitate.

„Coreea de Nord adulmecă timid capitalismul” (*A*, 08.01.2013) este o metaforă animalieră cu pivot verbal, cu un grad ridicat de originalitate și care exploatează semantismul verbului „a adulmece” pentru a sugera, pe de o parte, o atitudine neobișnuită, incertă, tentația și marginalitatea subiectului.

„Parlamentarul „mușcă” din atribuțiile justiției” (*A*, 17.01.2013), aici verbul pivot nu desemnază o acțiune specific umană și sugerează agresivitatea politică și încălcarea atribuțiilor justiției.

„Jean-François Piège dans sons son jus” (*LM*, 17.02.2013) este tot o metaforă cu pivot verbal, bazată pe un joc omonimic între numele propriu Piège, substantivul piège și verbul «*piéger*» și pe o variație a expresiei populare *Laisser cuire, mariner, mijoter quelau 'un dans son jus*, care evidențiază situația tensionată în care se află subiectul.

La rândul său, din perspectiva semanticii interpretative, François Rastier (1987) vorbește despre *conexiuni metaforice* și *conexiuni simbolice*, a căror existență este posibilă grație unor sememe aparținând unor domenii diferite, între care se operează o conexiune. *Conexiunea metaforică* corespunde *metaforei in praesentia*, ea trebuie să aibă două sememe exprimate în context, ale căror seme generice sunt incompatibile din punctul de vedere al unei trăsături – adică nu provin din aceeași categorie – și ale căror seme specifice au cel puțin o trăsătură în comun.

„Joyau de Volkswagen, Audi accélère son développement” (*LM*, 15.03.2013).

„La ruée vers le quinoa, la graine d’or bolivienne” (*LM*, 14.03.2013).

„Atentatul din Algeria, un coșmar fără sfârșit” (*A*, 23.01.2013).

„Puyol = Robocop” (*A*, 18.03.2013).

Conexiunea simbolică corespunde *metaforei in absentia* și implică o identificare conjuncturală între discurs și genul textului. Sememul comparant e

conținut în text, iar sememul comparat e virtual sau trebuie construit pornind de la context.

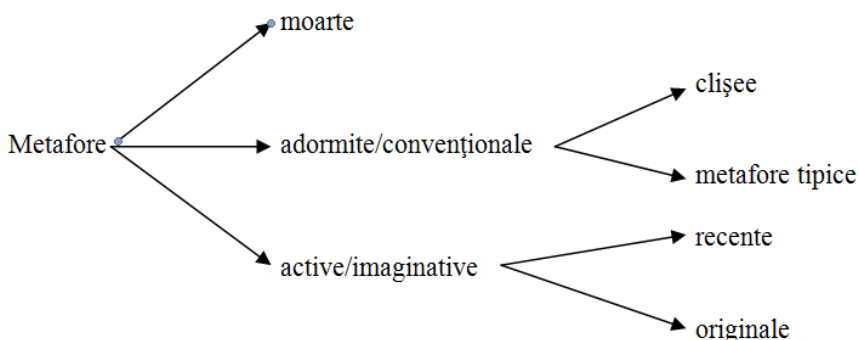
„Plombée par ses banques, Chypre goûte aux fruits amers de l’austérité” (LM, 17.02.2013).

„Coup de poker gagnant de Manuel Valls au Sénat” (LM, 15.03.2013).

„Dulcea sarcină de a trăi facil și neonest” (A, 23.01.2013).

„Papa Francisc a intrat în pâine” (A, 20.03.2013).

Pe lângă analizele precedente, pornind de la diversele clasificări făcute în timp de diferiți teoreticieni ai metaforei, am selectat unul dintre modelele cele mai recente, și am urmărit actualizarea acestuia în cele două corpusuri comparate. Modelul ales a fost cel al clasificării lui Peter Newmark (1985), realizată după „criteriul prosepțimii sau recurenței în limbă”:



Metafore moarte: imagini puternic nemarcate, care nu mai sunt simțite drept metafore; *clîșee*: folosirea expresiilor-clîșeu în text, de exemplu. „călcâiul lui Ahile”; *metafore tipice*: metafore care nu au fost încă extrem de uzate de o folosire intensivă; *metafore recente*: un neologism metaforic a cărui folosire s-a generalizat în limbă: de exemplu, „downloadare”; *metafore originale*.

Analiza bazată pe acest model de clasificare ne-a permis să constatăm că toate tipurile de metafore prezente în schema de mai sus se actualizează în corpusul studiat:

Metafore moarte:

„De Crin aș fugi cât văd cu ochii” (A, 14.02.2013),

„Lumea stă cu ochii pe petrolul Venezuelei” (A, 11.03.2013),

„Les catholiques au cœur des polémiques” (LM, 8.01.2013),

„Sous un manteau neigeux” (LM, 12.02.2013).

Metafore-clîșeu:

„Culisele luptei din Justiție” (A, 14.01.2013),

„Coșmarul alb care distruge vieți” (A, 04.03.2013),

„L’Europe redoute un afflux de Bulgares et de Roumains” (LM, 27.02.2013),

„L’Asie, théâtre des batailles de l’énergie” (LM, 14.03.2013).

Metafore tipice:

Antonescu: “FMI-ul este un tratament extrem de dur” (A, 25.03.2013),

- „Românii, prizonieri în războiul cabliști - televiziuni” (*A*, 03.01.2013),
 „Les tribulations d’une Chinoise au Caire” (*LM*, 11.02.2013),
 „La Corée du Nord défie Pékin et Washington” (*LM*, 14.02.2013).

Metafore recente:

- „Premierul distruge “virtual” America” (*A*, 06.02.2013),
Nicole Bricq, la coach du « comex » (*LM*, 08.02.2013).

Metafore originale:

- „Coreea de Nord adulmecă timid capitalismul” (*A*, 08.01.2013),
 „Lungul drum al cărnii de cal către lasagna cu vită” (*A*, 11.02.2013),
 „Topshop ou l’aura fluctuante des marques” (*LM*, 1.02.2013),
 „La Coccinelle ne suspend pas son vol” (*LM*, 1.03.2013).

4. Funcțiile metaforei în titlul jurnalistic

Într-un text, implicat în titlul de presă, metafora îndeplinește funcții variate care, după cum observă Dilks (2005: 8), operează în mod logic la nivele diferite. La nivel fundamental, metafora actualizează o serie de funcții referențiale. Pe lângă cele binecunoscute de comparație eliptică și de analogie, ea poate să instaureze personificarea unui inanimat, a unui element abstract sau concretizarea unei abstracții.

Astfel, titlul „Joyau de Volkswagen, Audi accélère son développement” (*LM*, 15.03.2013), actualizează atât funcția comparativă (Audi este o *nestemată*), de personificare a unui inanimat (Audi dobândește *atribute umane*), cât și funcționarea prin analogie (Audi își *accelerează* dezvoltarea).

„La Fée statistique ensorcelle le football” (*Le Monde diplomatique*, martie 2013) este un titlu care surprinde importanța statisticilor în câștigarea meciurilor de fotbal și obsesia antrenorilor, pentru care meciurile nu se câștigă numai pe teren, ci și printr-un joc al statisticilor. Metafora se bazează pe personificarea unui inanimat, încarnat de un personaj imaginar – la *Fée statistique (Zâna statistică)* – și pe funcționarea analogică a acțiunilor – așa cum zânele îi vrăjesc pe cei din jur, tot așa *Zâna statistică* îi vrăjește pe pasionații de fotbal, mai ales pe antrenorii obsedați de reușită.

„Leipzig, une nouvelle Mecque de l’anthropologie évolutive” (*LM*, 15.03.2013) actualizează o relație comparativă: așa cum *Mecca* reprezintă o referință absolută, locul sfânt al Islamului, tot astfel *Institutul Max Planck de antropologie evolutivă din Leipzig* este o instituție de referință, *Mecca* cercetătorilor în domeniu.

De asemenea, metafora poate avea o valoare hiperbolică, sau din contră, de litotă:

„Bechtel – The End: o țepă colosală a unui asasin economic” (*Ael*, 30.05.2013). Sintagma „țepă colosală” exagerează sensul vehiculat de mesaj pentru a pune în evidență dimensiunea daunei provocate de firma Bechtel economiei românești. Ideea este amplificată și prin definirea comparatului drept

„asasin economic”, comparantul sugerând la rândul său amploarea și gravitatea fenomenului pus în discuție.

„Le bon air de Buenos Aires!” (*LM*, 28.02.2012). Această metaforă, bazată pe un joc sugestiv de cuvinte, este în același timp o litotă, titlul trimițând de fapt, prin expresia *bon air*, la măsurile luate de Argentina pentru ieșirea din criză și care ar putea fi un model realist pentru Europa.

La nivel textual, metafora îndeplinește o serie de funcții argumentative care, conform lui Michel Le Guern (1973: 71), corespund celor trei funcții ale limbajului: *docere, placere, movere*.

Funcția *docere* constă în transmiterea informației și, din punctul nostru de vedere, aceasta este cea mai importantă pentru titlul de presă, mai ales în condițiile în care metafora „offre au langage des possibilités d'économie en fournissant la formulation synthétique des éléments de signification” (*ibidem*: 9).

Astfel, în titlul „UE are un călcâi al lui Ahile” (*Ael*, 1.06.2013) metafora *călcâi al lui Ahile* poate fi decodată prin „UE nu este infailibilă”, „UE are un punct slab”. Titlul transmite în mod sintetic o informație esențială printr-o metaforă ce îndeplinește și o funcție comparativă, prin relația între referenții UE – Ahile și de concretizarea unui element abstract prin personificare – UE dobândește trăsăturile [+animat], [+uman].

„M. Hollande appuie sur l'accélérateur législatif” (*LM*, 15.03.2013) este la rândul său un titlu care exploatează funcția informativă a metaforei, transmițând printr-o metaforă verbală, care stabilește o analogie între acțiunea de a conduce un automobil și cea de a conduce statul francez, informația „Președintele Franței dorește adoptarea accelerată a unor măsuri legislative”, aluzie la dorința lui François Hollande de a promulga o serie de legi prin ordonanță de urgență.

Placere este funcția atribuită în mod tradițional metaforei ea constând în a înfrumuseța și a plăcea. Pe lângă dimensiunea estetică, expresivă, atribuită discursului, această funcție are, totuși, și o dimensiune utilitară. Fundamentală în discursul literar, ea se actualizează, cu anumite limite, și în titlul jurnalistic, dar, în opinia noastră, în cazul acestuia din urmă, funcția informativă va păstra o poziție dominantă. Numeroase titluri de presă exploatează dimensiunea ornamentală a metaforei: „Une épaisse couche de merveilleux mystère” atrage mai întâi prin jocul sonorității, aliterații în „m” și „s”, prin proiectarea receptorului într-o altă dimensiune prin intermediul metaforei *merveilleux mystère*, și amplificarea opacității titlului, imposibil de descifrat la o primă lectură și în absența textului articolului, prin ideea de *épaisse couche de mystère*. Termenul *merveilleux* sugerează ideea de fascinație, de visare. În realitate, titlul precedă un articol consacrat stratului de zăpadă și misterului fulgilor care îl compun, a căror structură cunoaște infinite variații ale modelului lor simetric și asupra căreia se fac numeroase cercetări științifice.

Movere are drept scop să emoționeze și să convingă. Metafora, adresându-se sentimentelor și nu logicii, provoacă o reacție afectivă, convinge prin intermediul emoției.

Un titlu precum „Copilăria, drum spre sfințenie” (*Ael*, 31.05.2013) se va adresa mai întâi sensibilității cititorului, provocând nostalgia adultului după copilărie sau alte reacții afective legate de puritatea sau de inocența copilăriei care sunt o formă de salvare spirituală.

„Homs, une ville meurt!” (*LM*, 2.03.2012) este un titlu sintetic, extrem de simplu, dar sugestiv prin însăși simplitatea sa. Conferind atribute umane orașului Homs și exploatănd o metaforă verbală, titlul, mai ales prin plasarea verbului metaforizant la sfârșit, are un puternic impact emoțional asupra cititorului, evocând distrugerea orașului, tragedia trăită de locuitorii acestuia și trezind, pe de o parte, compasiunea cititorului, indignarea, dar și frustrarea de a se afla în imposibilitatea de a remedia o situație descrisă ca ireversibilă.

Pornind de la aceste puncte de vedere, vom încerca să identificăm funcțiile menționate mai sus în câteva exemple din corpul nostru.

„Pomanagii de stat pe cale de dispariție” (*A*, 16.11.2011) transmite informația „Statul va lua măsuri împotriva celor care primesc pe nedrept ajutoare sociale”, actualizând astfel funcțiile explicativă și informativă. Sintagma *pomanagii de stat* are o conotație negativă, ea îi identifică și, în același timp emite un anumit tip de evaluare, depreciativă, la adresa referenților puși în discuție. Titlul subliniază totodată un aspect negativ al realității contemporane și orientează părerea cititorului, încercând să inducă o stare de indignare și să facă apel la spiritul de echitate, de justiție al acestuia. Pe de altă parte, cititorului i se oferă și o satisfacție, acesta regăsind în titlu o opinie și o atitudine conforme cu ale sale, precum și garanția unui act reparator.

Aceluiași tip de analiză îi putem supune și titlul „Iran: le débat présidentiel se transforme en questions pour un champion” (*LMel*, 2.06.2013) care identifică, în mod ironic și critic, o stare de fapt: proasta organizarea dezbaterii televizate, focalizate pe teme economice, între cei opt candidați la președinția Iranului. Pentru ca publicul occidental, căruia i se adresează articolul să aibă parte de o explicație concludentă, dezbateră este prezentată printr-o relație de analogie cu celebrul joc televizat „Questions pour un champion”, o referință pentru publicul francez. În acest mod se face și o evaluare negativă a fenomenului prezentat, și se asigură deciptarea corectă a mesajului.

„Wesley Fontana, le diamant brut du XV de France” (*LM*, 28.02.2012) este un alt exemplu care evidențiază importanța funcțiilor de informare, de identificare și de evaluare în titlul de presă. Folosirea metaforei *diamant brut* oferă cititorului un ansamblu de informații concludente despre tânărul jucător din echipa națională de rugby a Franței: pe de o parte sintagma are conotații pozitive, subliniind valoarea de excepție a jucătorului, pe de altă parte o conotație negativă, diamantul neșlefuit sugerând că acesta are încă o serie de lipsuri sau de calități care nu au atins perfecțiunea.

Deși metaforele folosite în titlurile de presă sunt adesea destul de transparente și nu pun probleme de receptare, imaginea asociată metaforei prezentând anumite aspecte asociate conceptului, combinate cu o evaluare și

făcând comprehensibile și atractive fenomenele prezentate, există situații în care sensurile și funcțiile metaforei nu pot fi decodate decât în raport cu textul articolului, titlul rezistând la o decodare totală. Astfel, un titlu precum „Cireșe dulci!” (*Ael*, 30.05.2013) permite emiterea unor ipoteze de către lector, dar nu oferă nici o garanție a corectitudinii acestora. Articolul, publicat la sfârșitul lui mai, perioadă a cireșelor, ar putea discuta problema calității fructelor de sezon, sau, dacă este interpretat ca un titlu ironic, problema prețului piperat al unor fructe de calitate. Niciuna dintre cele două ipoteze formulate nu se actualizează, titlul metaforic trimite la calitățile noilor CD-uri lansate recent pe piața muzicii ușoare și, prin comparația cu fructele atât de apreciate, emite o judecată de valoare și trezește, în același timp, dorința lectorului de a și le procura. Atracție, seducție și manipulare ar fi, prin urmare, calitățile esențiale ale *Cireșelor dulci!* din titlu.

5. Concluzii

Analiza succintă propusă mai sus ne-a permis să evidențiem faptul că metafora este o figură de mediere retorică dominantă în construcția titlului de presă, privilegiată atât de cotidianul *Le Monde* cât și de *Adevărul*.

Construcția titlului de presă se bazează pe o tipologie variată de metafore, al căror grad de vitalitate sau de expresivitate variază între lexicalizare și creativitate. În ceea ce privește tipologia metaforei, analiza a vizat doar, dat fiind spațiul restrâns al articolului, *metafora nominală explicită și implicită, metafora cu pivot verbal*, iar din perspectiva semanticii interpretative, vorbim despre *conexiuni metaforice* ce corespund *metaforei in praesentia* și *conexiuni simbolice* ce corespund *metaforei in absentia*, care au o frecvență foarte ridicată în corpusul analizat.

Partea a doua a articolului a fost consacrată analizei funcțiilor dominante ale metaforei în titlul de presă. În acest sens, funcțiile identificate și ilustrate au fost funcțiile *evaluativă, argumentativă, de identificare, de caracterizare, impresivă*.

Studiul realizat ne-a permis să constatăm că procesul de metaforizare pune în relație două lumi: una virtuală, în care este proiectată semnificația literală, și una actuală, a semnificației figurate, cea dintâi fiind un fel de rezervor pentru cea de a doua.

Referințe:

- Black, Max, 1993, „More about Metaphor”, în Ortony, Andrew (ed.), *Metaphor and Thought*, ediția a doua, Cambridge, Cambridge University Press.
- Dilks, Charlotte, 2005, „La métaphore, la sémantique interprétative et la sémantique cognitive”,
<http://www.revue-texto.net/docannexe/file/2857/cdilksapprtheor2.pdf>.

- Dobrotă, Iulia-Corina, 1994, „Dimensiunea metaforică a textelor publicitare”, http://www.uab.ro/reviste_recunoscute/philologica/philologica_2004_tom2/70.doc.
- Huynen, Carolyne și Lits, Marc, „La métaphore est-elle soluble dans la presse écrite?”, *Recherches en communication*, nr. 2, 37-59; <http://sites.uclouvain.be/rec/index.php/rec/article/viewFile/411/391>.
- Lakoff, George și Johnson, Mark, 1985, *Les métaphores dans la vie quotidienne*, Paris, Éditions de Minuit.
- Le Guern, Michel, 1973, *Sémantique de la métaphore et de la métonymie*, Paris, Larousse.
- Newman, Peter, 1985, „The Translation of Metaphor”, în Paprotté Wolf și Dirven, *The Ubiquity of Metaphor*, Amsterdam, John Benjamins Publishing Company.
- Rastier, François, 2001, *Arts et science du texte*, Paris, PUF.
- Richards, Ivor Armstrong, 1979, *The Philosophy of Rhetoric*, Oxford, Oxford University Press.
- Ricœur, Paul, 1975, *La métaphore vive*, Paris, Seuil.
- Stoichițoiu-Ichim, Adriana, 2001, *Semiotica discursului juridic*, București, Editura Universității din București.
- Tamine, Joëlle, 1978, *Description syntaxique du sens figuré: la métaphore*, Thèse de doctorat d'état, Université de Paris 7.

La Cité assiégée. Aspects rhétoriques dans le discours politique français de nos jours

Dorina Pănculescu
Universitatea din Craiova

In this article we want to emphasize the characteristics of French political discourse of the Presidents Nicolas Sarkozy and Francois Hollande. We will examine in particular how the vocabulary and discursive rhetoric serve argumentative strategies and tactics of persuasion, considering that the old rhetorical proceedings still have their role in today's political discourse. These strategies are strongly influenced by the context of communication; election speeches have some specific, focusing on processes such as negative polemical and invocation of common areas, while the speeches at the end of the mandate are mostly supporting promises and justifications.

Keywords: argumentation, persuasion, political discourse, rhetoric, speech, strategy.

1. Introduction

Le discours politique acquiert son individualité par son enracinement dans la gestion des affaires de la cité, dans la problématique du social. D'un point de vue plus large, le discours politique peut être considéré tout simplement comme une parole publique sur la chose publique et dans cette acception il existe dès l'Antiquité grecque et latine¹. Le discours politique est un type de discours argumentatif qui fait appel aux stratégies de l'argumentation.

Pour Aristote (*Rhétorique*), la rhétorique politique, représentant le genre délibératif, était centrée sur l'utile et dominée par les passions (*pathos*). Opposée à la dialectique, qui est fondée sur des démonstrations logiques, la rhétorique n'est qu'une logique faible, fondée sur le vraisemblable et non sur le vrai et qui ouvre la porte aux faux raisonnements.

¹ Dans l'Antiquité il y avait trois genres rhétoriques dans lesquels l'argumentation était présente: le genre judiciaire, fondé sur l'ethos, le genre épideictique, employé dans l'éloge, fondé sur le beau et le genre délibératif, qui discutait les affaires d'Etat.

La Rhétorique, *ars bene dicendi* « l'art de bien dire » (Quintilien 1975 : 2. 17, 37), avec tous ses procédés, a servi au succès du discours public, mesuré d'après son pouvoir de convaincre et de persuader¹. Un logos rhétorisé est à la fois littéral et figuré, susceptibles d'arguments et de figures. Pour Michel Meyer (1999: 291-293), « la rhétorique est la négociation de la distance entre individus à propos d'une question », elle est aussi une relation entre *ethos-pathos-logos*.

Le discours politique est, au sens restreint, une forme de la discursivité par l'intermédiaire de laquelle un certain locuteur (individu, groupe, parti etc.) poursuit l'obtention du pouvoir dans la lutte politique contre d'autres individus, groupes ou partis. Pour Virgil Măgureanu (1997: 343), c'est « le langage politique dans une de ses manifestations concrètes, sous forme d'allocutions, rapports, appels, conférences de presse, ayant surtout un rôle de propagande et des effets spécifiques sur le plan de la mobilisation politique, de l'expansion de son support politique, de l'orientation des éventuels adhérents dans une certaine direction » n. tr. D.P.) Dans ce sens, le discours politique est « un style, une idéologie développée dans les allocutions et les productions écrites d'un parti, d'un pouvoir »².

On observe de nos jours un intérêt accru pour l'analyse du discours politique avec les méthodes de la pragmatolinguistique, surtout de la part des jeunes chercheurs (Cmeciu, 2005 ; Rotaru, 2006 ; Gheorghe, 2009). Nous avons entrepris de déceler la part de la rhétorique dans la construction des structures argumentatives caractérisant les discours présidentiels de Nicolas Sarkozy et de François Hollande.

2. Analyse des procédés rhétoriques existant dans les discours des chefs d'État Nicolas Sarkozy et François Hollande

Le discours électoral fait appel aux moyens de la rhétorique pour atteindre ses objectifs. Une analyse du discours présidentiel français met en lumière les principaux procédés qui tiennent à l'art de la parole dominant l'appareil argumentatif et le style de N. Sarkozy et de l'actuel président, Fr. Hollande.

2.1. Procédés qui tiennent à la présence concrète d'un public ciblé et à l'oralité

Ces procédés renforcent la fonction phatique et celle conative de la communication (Jakobson 1963) présentes surtout dans le discours politique électoral. Nous avons identifié les principales techniques oratoires qui soutiennent les discours politiques des deux derniers chefs d'État français.

¹ il y a une différence entre *convaincre*, qui fait appel au raisonnement logique, et *persuader*, qui agit par sophismes et moyens rhétoriques, mettant en jeu les passions (*pathos*) de l'auditoire.

² <http://dictionnaire.reverso.net/francais-definition/le/discours/politique>

2.1.1. *L'interrogation rhétorique*

La valeur argumentative intrinsèque de l'interrogation est exploitée pour réaliser un acte d'argumentation. Le locuteur, qui fait la supposition que cette question pourrait être formulée par l'interlocuteur, lui donne la réponse dans son discours. La question est essentielle dans le discours rhétorique, car elle permet de négocier la distance entre soi (le locuteur, investi d'un pouvoir légitime ou qui aspire à le légitimer) et son auditoire sur une question donnée (Meyer 1999: 300).

« La TVA anti délocalisation, c'est une TVA pour freiner les délocalisations, pour protéger l'emploi français. Ils étaient nombreux à gauche avant la campagne présidentielle à approuver cette idée.

Où sont-ils ?

On ne les entend plus ! (...)

La gauche, celle que l'on entend, a crié à l'injustice parce qu'il s'agit de faire payer le consommateur.

Mais les délocalisations, ce n'est pas injuste ?

Le chômage, ce n'est pas injuste ?

Celui qui n'a plus de travail que peut-il consommer ? » (Sarkozy, Discours de la Mutualité, 06.05.2012).

Lors du débat télévisé de mai 2012, en réponse à François Hollande, qui lui reproche d'avoir eu « une présidence partisane », et pour illustrer combien il a été, selon lui, un président impartial, Sarkozy énumère tous les hommes de gauche nommés à des postes importants pendant son mandat et utilise une épiphore, en rythmant à cinq reprises la fin de ses phrases par la même question : « C'est une présidence partisane ? »

2.1.2. *Les termes d'adresse et les exhortations*

Dans le discours de N. Sarkozy, ils soulignent le lien affectif qui unit le locuteur à son interlocuteur (le peuple de France) auquel il s'adresse avec un adjectif affectif (*cher*) et avec un *nous* inclusif. Avant d'être élu, Sarkozy multiplie les stratégies rhétoriques qui pourraient lui apporter plus de voix, par un appel direct aux liens émotionnels.

« Je veux le dire à tous ceux qui ont défilé aujourd'hui, non pas pour le travail mais contre nous : nous nous considérons comme acteurs du progrès social autant que vous et sans doute plus que vous. » (Sarkozy, *Discours de la Place du Trocadero*, Paris, 1.05.2012).

« Mes chers compatriotes, nous allons écrire ensemble une nouvelle page de notre histoire. Je suis sûr qu'elle sera grande et belle, et du fond du cœur ce

soir je vous dis : Vive la République ! Vive la France ! » (Sarkozy, *Discours de 6 mai 2007*, après les élections).

« Mes chers concitoyens (...) Françaises, Français, mes chers compatriotes (...) *Oui, peuple de France, nous sommes différents et nous voulons le rester.* » (Sarkozy, *Discours de la Mutualité*, 06.05.2012).

2.1.3. *Le slogan*

Appelé aussi « la tactique Churchill », il consiste dans l'emploi, dans un même discours, de phrases qui restent dans la mémoire de l'auditeur associées au nom de celui qui les a prononcées.

« Notre génération n'a pas le droit de laisser à nos enfants le soin de régler les factures que nous n'aurions pas eu le courage d'assumer » (Sarkozy, *Discours de Marseille*, 19. 02. 2012) ; « Ce pays, c'est le nôtre. Ce pays, nous l'aimons. Ce pays, c'est nous tous. » (*ibidem*).

Dans la campagne pour les présidentielles, le slogan de Fr. Hollande a été « la présidence normale », qu'il opposait à la « présidence partisane » de Sarkozy.

2.1.4. *La négation polémique*

C'est une stratégie argumentative „fondée sur la contestation d'un énoncé antérieur”, elle a „un caractère dialogique, réplcatif, poliphonique”(Tuțescu 1998: 253 sqq.)

« La France a un nouveau président de la République, c'est un choix démocratique républicain, François Hollande est le président de la France et il doit être respecté.

J'ai beaucoup souffert que l'institution que je représente n'ait pas été respectée, *ne donnons pas le mauvais exemple.*

Je ne serai jamais comme ceux qui nous ont combattu. Nous aimons notre pays. » (Sarkozy, *Discours de la Mutualité*, 06.05.2012).

Fr. Hollande attaque à son tour Sarkozy lors du débat de 2 mai 2012, lorsqu'il répond à la question des journalistes : « Quel président comptez-vous être ? » par une phrase qui précède sa célèbre anaphore :

« Je veux être un président qui d'abord respecte les Français, qui les considère. Un président qui ne veut pas être président de tout, chef de tout et en définitive responsable de rien. »

2.1.5. „La tactique du gentleman”

C'est une technique spécifique au discours polémique. Elle consiste en la reconnaissance des mérites de l'opposant, mais seulement dans le but d'avancer ses propres réalisations. On offre un ascendant moral à l'adversaire en acceptant la perte d'une bataille mais non pas de la guerre. Par des arguments subtilement enchaînés concernant un certain sujet on essaie d'attirer les admirateurs de l'adversaire, pour qu'ils ne lui accordent plus leur appui. Elle s'associe souvent avec l'emploi contrasté de l'adjectif possessif, un *nous* (*notre parti, nos membres, nos admirateurs*) opposé à un *vous* (les opposants, leur parti). Après sa défaite devant Hollande dans les élections présidentielles de 2012, Sarkozy applique cette tactique.

« Je viens de l'avoir au téléphone et je veux lui souhaiter bonne chance au milieu des épreuves. Je souhaite de tout coeur que la France qui est notre pays, qui nous rassemble, réussisse à traverser les épreuves car il y a quelque chose de beaucoup plus grand que nous, c'est notre pays, c'est notre patrie, c'est la France. » (*ibidem*).

2.1.6. L'argument d'autorité

Ce type d'argument permet au politicien de rappeler les idées d'un antécédent ou de le citer à son propre appui.

«Ce drapeau tricolore c'est celui de *Lamartine quand il disait* : „Le drapeau tricolore a fait le tour du monde avec nos libertés et nos gloires alors que le drapeau rouge n'a fait que le tour du Champ-de-Mars, traîné dans le sang du peuple !’ Je n'accepterai jamais de recevoir des leçons de morale de la part de ceux qui brandissent le drapeau qui a été l'étendard de tant de tyrannies et qui a enveloppé dans ses plis parmi les plus grands crimes de *l'Histoire*. » (Sarkozy, *Discours de la place du Trocadéro*, le 1-er mai 2012).

« Écoutez le Général de Gaulle. C'était le 1er mai 1950 devant la foule des Français de toutes conditions réunie sur la pelouse de Bagatelle !

„A la bonne heure ! Nous sommes bien vivants ! Il n'est que de nous voir pour être sûr que notre peuple n'est aucunement disposé à terminer sa carrière. Il n'est que de nous voir pour discerner où les travailleurs mettent aujourd'hui leur espérance. La masse immense que voilà prouve aux insulteurs que rien n'est perdu pour la France. ” » (*ibidem*).

2.2. Les stratégies sémantiques

La communication persuasive implique « des stratégies sémantiques » (Leech 1983) qui consistent soit dans la manipulation conceptuelle (dénotative) des termes au sens vague ayant de multiples acceptions, comme *liberté, égalité,*

totalitarisme, lutte de classe, bourgeois, soit dans la manipulation associative (figurative) de termes dont le sens est détourné du sens commun (les tropes) et qui ont une charge symbolique valorisante.

2.2.1. *Les termes vagues, connotés*

Préexistant dans la conscience collective, ils sont favorables au projet du locuteur (emploi des symboles nationaux, construction de mythes nouveaux), visant à obtenir une adhésion immédiate. Si Jacques Chirac a aimé le mythe de la concertation, associé au devoir d'informer l'opinion publique, le sarkozysme se fonde plutôt sur le volontarisme, dont l'expression la plus courante est un verbe de volonté ("Je veux un nouveau modèle social..."). Tous les deux candidats parlent de la République, de l'Éducation nationale, de la reconstruction de la confiance dans les institutions publiques, de la nation.

«Je veux parler du sentiment très fort de former une seule et même *Nation*.

Je veux parler de *l'idéal de la République*, de la chance qu'elle veut donner à tous les talents, à tous les mérites, de la valeur qu'elle reconnaît au travail.

Je veux parler de cette grande chose en France qui s'appelle *l'État* et dont on voit bien dans la crise combien l'absence ou la faiblesse peuvent être dangereuses. (Sarkozy, *Discours de Marseille*, 19.02.2012).

«Je l'aimais au fond sans comprendre ce que la France avait d'unique, ce que la France devait à des milliers d'années de travail et d'amour et au sang versé par tant de femmes et tant d'hommes pour qu'en entendant son nom de France, il n'y ait pas une seule personne au monde qui ne pense à *la liberté*» (*ibidem*).

2.2.2. *La métaphore argumentative*

Ce trope fondé sur une analogie quelconque entre deux réalités différentes, joue sur des «subjectivèmes» (Roventă-Frumușani 2000). Comme stratégie discursive, elle a un volet sémantique et un volet rhétorique, plus contraignant (Le Guern 1981). Certaines fictions ont une grande force potentielle de décrire la réalité (Ricoeur 1975). C'est le cas de la métaphore de la cité assiégée, image qui exprime le mieux l'attitude rétractile et défensive de la conscience collective des Français face à la crise économique, à l'immigration aussi. Le mot *campagne*, polysémique, permet des interprétations contextuelles multiples (domaine politique ou militaire à la fois).

« Confronté tous les jours aux difficultés quotidiennes des Français, je me suis forgé la conviction qu'en tirant tous les fils de la politique, on remontait toujours à la France, que la France au bout du compte devait être le grand

sujet de la politique et que l'on ne pouvait pas séparer la vie des Français du destin de la France, que l'on ne pouvait pas résoudre les problèmes des Français sans résoudre ceux de la France, que *la France était au final le seul rempart grâce auquel on pouvait protéger les Français.* » (Sarkozy, *Discours de Marseille*, 19.02.2012).

« Ensemble, nous avons fait *une campagne inoubliable contre toutes les forces*, et Dieu sait qu'*elles étaient nombreuses contre nous.* (...) Je porte toute la responsabilité de *cette défaite.* *Je me suis battu* sur la valeur de la responsabilité et je ne suis pas un homme à éviter les responsabilités. » (Sarkozy, *Discours de la Mutualité*, Paris, 06.05.2012).

2.2.3. *La syllepse et la définition descriptive*

À la métaphore de la cité il convient d'associer la syllepse de la *frontière*, celle qui délimite l'espace de l'Hexagone. Les définitions descriptives qu'on donne au mot *frontière* oriente la lecture vers un emploi rhétorique, figuré du terme, même si au début il est pris au sens propre. La définition descriptive c'est une définition conjoncturale, subjective d'un terme qui souvent est bien différente de la définition logique de dictionnaire.

« Il faut des frontières à l'Europe.
Il faut des frontières à la France.
Non pour s'enfermer, mais pour s'affirmer dans le monde. Pour clarifier les rapports avec les autres.
La frontière, c'est le droit opposé à la force.
C'est la règle opposée au désordre.
C'est la régulation au lieu du laisser-faire. » (Sarkozy, *Discours de la place du Trocadéro*, Paris, 01.05.2012).

« Quand on oublie la France, mes chers amis, on tolère l'absentéisme scolaire, on s'offusque de la suspension des allocations familiales et on oublie *qu'un enfant qui ne va pas à l'école, c'est une richesse immense que la France gaspille* et que toute sa vie, cet enfant sera à la charge de tous » (Sarkozy, *Discours de Marseille*, 19.02.2012).

2.2.4. *La paronomase*

Dans le texte cité, il existe aussi une phrase qui cummule la négation rhétorique et la paronomase, figure qui associe des paronymes, mots dont la forme est semblable : « Non pour *s'enfermer*, mais pour *s'affirmer* dans le monde ».

2.3. Procédés de l'amplification

Giambattista Vico (1996: 95) a défini l'amplification comme un certain type d'affirmation élaborée qui gagne de la crédibilité dans ce qu'on doit dire. Comme technique rhétorique, elle est représentée par les procédés de la répétition, l'anaphore, l'épiphore et l'accumulation.

2.3.1. L'anaphore

Dans son acception rhétorique, l'anaphore consiste dans la répétition d'un mot ou d'une expression au début de plusieurs propositions successives. Elle est le procédé qui domine, comme fréquence, les discours de Sarkozy.

«Jeune, j'ai aimé la France sans le savoir. Beaucoup dans ma famille venaient de loin. J'aimais le ciel sous lequel je vivais et ce n'était pourtant pas le ciel de Marseille. J'aimais le son des mots.
J'aimais des chansons, des musiques, des livres.
J'aimais des villes, une façon d'aligner des maisons, de planter des arbres le long des routes.
J'aimais des bords de mer.
J'aimais une façon de rire, une façon d'être libre, j'aimais une façon française une façon de goûter la vie» (Sarkozy, *Discours de Marseille*, 19.02.2012).

« Il reste trois jours !
Trois jours pour expliquer !
Trois jours pour convaincre !
Trois jours pour entraîner !
Trois jours pour que chacun comprenne que dimanche il ne votera pas pour un candidat mais pour lui-même, pour son avenir et pour celui de ses enfants!
Trois jours pour gagner ! » (Sarkozy, *Discours de la place du Trocadéro*, Paris, 01.05.2012).

Le socialiste Fr. Hollande, le contre-candidat de Sarkozy, lors du débat télévisé du 2 mai 2012 organisé juste avant le deuxième scrutin, a employé le syntagme *Moi, président de la République* (expression elliptique d'une hypothèse: *Si j'étais élu Président de la République*) en anaphore 15 fois de suite. Il a repris avec succès, dans la jute électorale, le procédé favori de son adversaire, dans un discours polémique complexe, qui rejoint à la fois réactions, analyse, culture populaire et promesses. Ayant un effet de ralenti et de coup sur coup, cette anaphore a attiré l'attention des sémioticiens (Denis Bertrand, dans *L'Express*), qui ont apprécié sa force.

« *Moi Président de la République*, je ne serai pas le chef de la majorité, je ne recevrai pas les parlementaires de la majorité à l'Élysée.

Moi Président de la République, je ne traiterai pas mon Premier ministre de collaborateur.

Moi Président de la République, je ne participerai pas à des collectes de fonds pour mon propre parti dans un hôtel parisien (...)

Moi Président de la République, j'engagerai de grands débats. On a évoqué celui de l'énergie et il est légitime qu'il puisse y avoir sur ces questions là de grands débats citoyens» (Hollande, débat télévisé du 2 mai 2012).

2.3.2. *L'épiphore*

L'épiphore, en contraste avec l'anaphore, est la répétition du même mot ou groupe de mots à la fin de plusieurs phrases successives.

« Aujourd'hui je suis venu parler *de la France*. On n'en parle pas assez *de la France*. Comme si c'était démodé de parler *de la France*. Comme si on avait fini par tellement s'y habituer *de la France*, que l'on n'y accordait plus d'importance. » (Sarkozy, *Discours de Marseille*, 19.02.2012).

2.3.3. *L'anadiplose*

Une anadiplose est la reprise du dernier mot d'une phrase (d'un vers ou d'une proposition) au début de la phrase qui suit. La séquence suivante contient un procédé qui a un effet d'amplification : « Il reste *trois jours ! Trois jours* pour expliquer ! » (Sarkozy, *Discours de la place du Trocadéro*, Paris, 01.05.2012). C'est une anadiplose.

2.3.4. *L'accumulation*

Elle est un procédé rhétorique ayant un effet d'amplification qui fait la liaison entre une variété de structures, entre lesquelles il existe une ressemblance syntaxique et sémantique partielle. Puisque les discours politiques incorporent des messages politiques, économiques, sociaux et surtout idéologiques, les candidats structurent leurs discours pour accentuer leurs propres idées politiques. Les plus importants niveaux d'organisation interne mis en marche pour atteindre à la persuasion sont, considère A. Niculescu-Gorpin, celui syntaxique, lexical et rhétorique. La topique, la négation, le passif sont des instruments syntaxiques importants. Les phrases longues avec un grand nombre de subordonnées peuvent diminuer l'attention de l'auditeur, c'est le motif pour lequel les deux candidats préfèrent des structures syntaxiques simples et claires, dont le message est vite récepté et donc plus percutant. Si le discours est centré sur des thèmes négatifs, la négation aura un rôle important :

« Je veux un nouveau modèle social français où le travail sera reconnu comme valeur, où l'on ne découragera pas le travail, où *l'on n'empêchera pas* ceux qui veulent travailler de travailler, où *l'on ne partagera pas* le travail parce que c'est le travail qui crée le travail, où *le travail ne sera plus abîmé* par les dumpings et les concurrences déloyales, où le travail sera protégé. » (Sarkozy, *Discours de la place de Trocadéro*, Paris, 01.05.2012).

2.4. Techniques dissociatives

Ces techniques s'emploient pour réaliser la mise en opposition et les contrastes, si nombreux dans un discours politique polémique, celui qui vise la confrontation avec un adversaire. Les figures associées sont l'oxymore, les structures circonstancielles d'opposition, les chiasmes et les parallélismes syntaxiques :

« Regardez les cortèges !

Ils ont choisi de défiler avec le drapeau rouge !

Nous avons choisi de défiler avec le drapeau tricolore ! » (Sarkozy,, *Discours de la place du Trocadéro*, Paris, 01.05.2012) ; « À ceux qui préfèrent *leur parti à la France*, nous opposerons toujours ceux qui préfèrent *la France à leur parti*. » (*ibidem*) ; « *Le drapeau rouge*, c'est le drapeau d'un parti. *Le drapeau tricolore*, c'est le drapeau de la France. » (*ibidem*).

« J'avais évoqué *une présidence normale*, rien n'est normal quand on est *président de la République* puisque les conditions sont exceptionnelles, le monde traverse une crise majeure, en tous cas l'Europe (...) Bien sûr que *le président doit être à la hauteur de ces sujets là mais il doit aussi être proche du peuple*, être capable de le comprendre. » (Hollande, *Débat télévisé* du 2 mai 2012).

3. Conclusion

Le discours politique, comme espèce du discours argumentatif, suscite ces derniers temps de plus en plus l'intérêt des linguistes, non seulement, comme auparavant, celui des politologues, des analystes ou des journalistes. Munis de nouvelles méthodes d'analyse du discours qui dépassent et englobent les moyens de la rhétorique classique, ils y trouvent un matériel riche en stratégies argumentatives fondées sur le vraisemblable.

Les stratégies déployées dans les discours présidentiels analysés sont adaptées aux buts poursuivis, qui visent en premier lieu à persuader pour l'obtention de l'adhésion de l'électorat, dans le cas d'un discours électoral, mais aussi d'assurer la victoire lors d'une confrontation directe avec un adversaire politique. Nous avons observé que les discours prononcés à la fin du mandat de N.

Sarkozy sont construits surtout sur des justifications, ce qui détermine un apport accru des faits concrets, ses réalisations, apportés comme preuves pour une nouvelle élection. Les procédés de réfutation caractérisent les discours polémiques prononcés dans la jute politique pendant la campagne électorale.

Nous avons essayé d'expliquer le pouvoir magnétique que ces discours politiques exerce sur l'électorat par une vision pragmalinguistique dans laquelle les outils linguistiques sont mis au service des macro-actes de langages et aux intentions des locuteurs. Les principaux procédés rhétoriques mis à l'oeuvre dans les discours présidentiels de N. Sarkozy et Fr. Hollande sont la manifestation linguistique de leurs stratégies argumentatives visant soit la persuasion de l'électorat et la confrontation politique avant les élections, soit la justification à la fin du mandat.

Sources:

- Bouchet-Petersen, Jonathan, 2012, « Denis Bertrand: 'François Hollande a trouvé sa propre musique' », sur le site du quotidien *Libération*, 3 mai.
 Sénecat, Adrien, 2012, « 'Moi président', la tirade de Hollande en tête des charts », sur le site du magazine *L'Express*, 3 mai.
www.lexpress.fr/actualite/politique
www.amisdenicolassarkozy.fr/.../discours
www.elysee.fr/videos/discours-de-m-francois-hollande-lors-de-son-investiture, publié le 15 mai 2012.

Références:

- Aristote, 1961, *Rhétorique*, Paris, Edition des Belles Lettres.
 Cmeciu, Camelia Mihaela, 2005, *Strategii persuasive în discursul politic*, Iași, Editura Universitas XXI.
 Gheorghe Mirela, 2009, „Elemente de retorică a discursului politic”, *Acta Universitatis Danubius*, 1, 28-34.
 Jakobson, Roman, 1963, *Essais de linguistique générale*, Paris, Edition de Minuit.
 Leech, Geoffrey N., 1983, *Principles of Pragmatics*, Longman Publishing Group.
 Le Guern, Michel, 1981, „Métaphore et argumentation”, *L'argumentation*, Lyon, Presses Universitaires de Lyon.
 Măgureanu, Virgil, 1997, *Studii de sociologie politică*, Bucuresti, Albatros.
 Meyer, Michel, 1999, *Histoire de la rhétorique. Des Grecs à nos jours*, Paris, Librairie Générale Française.
 Quintilien, 1975, *De institutione oratoria*, trad. fr. *Institution oratoire*, tome I, livre 1, texte établi et traduit par Jean Cousin, Paris, Les Belles Lettres.
 Ricoeur, Paul, 1975, *La Métaphore vive*, Paris, Seuil; trad. roum. *Metafora vie*, 1984, Bucuresti, Univers.
 Rotaru, Marina, 2006, *Tony Blair și noul discurs laburist. O analiză critică a discursului politic al partidului New Labour*, Iași, Editura Lumen.

- Roventă-Frumușani, Daniela, 2000, *Argumentarea. Modele și strategii*, București, All.
- Tușescu, Mariana, 1998, *L'Argumentation. Introduction à l'étude du discours*. București, Editura Universității din București.
- Vico, Giambattista, 1996, *The Art of Rhetoric*, Amsterdam, Atlanta.

Note privind conceptul de „acord sintactic”

Mihaela Secrieru

Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași

“Agreement” is a grammatical concept that has received various definitions, descriptions and classifications both from grammatical and normative perspectives. In the present paper, we offer an inventory of the syntactic structures that involve agreement and suggest a quantitative-qualitative classification of agreement based on the number of morphological classes involved in the agreement and the number of grammatical categories common to both terms involved. The classification is shown to be possible and relevant as the four categories thus obtained display high homogeneity, with only one morphological unit having characteristics shared by two classes.

Key words: analogous agreement, grammatical agreement, non-agreement, simultaneous double agreement, total agreement.

1. Introducere

Literatura de specialitate românească s-a ocupat îndeajuns de conceptul gramatical „acord”, atât în monografii, cât și în articole de specialitate sau în cele de sintaxă aplicată¹ consacrate acestui subiect, ori în marile lucrări de gramatică românească unde, în mod explicit sau *passim*, orice autor care a utilizat conceptul și eventual i-a constatat limitele, i-a acordat un spațiu de analiză. Principalele probleme abordate în literatura de specialitate referitoare la acord se referă la definiția și taxinomia acestuia, iar în interiorul taxinomieii – la regularități și excepții. Studiile judicioase au semnalat tot ceea ce era mai important, de aceea lucrarea de față nu reprezintă o abordare exhaustivă a conceptului, ci o încercare de sinteză și o resistemizare a unor informații prin care dorim să circumscriem mai exact semiotica acestui fenomen sintactic. Ca metodă de lucru, vom examina succint cele mai importante aspecte semnalate de către specialiști, astfel încât să creăm cadrul general necesar elevării propriilor opinii.

¹ Înțelegem prin „sintaxă aplicată” didactica sintaxei limbii române.

2. Definiția acordului

Metatermenul *acord* este destul de transparent prin denotație, încât deseori nu se consideră necesară explicitarea lui. Dintre definițiile date în lingvistica românească, o menționăm pe cea a lui I. Diaconescu, fiindcă surprinde pertinent și succint denotația larg acceptată a conceptului de acord: „acordul este fenomenul prin care un termen transmite trăsăturile sale formale altui termen.” (Diaconescu 1995: 270). Definiția nu este mult diferită de cea dată de alți specialiști și de cea dată de noi, prin care considerăm că acordul înseamnă un raport între doi termeni care poate fi definit prin „repetarea sau prezența aceluiași informații gramaticale categoriale la ambii termeni ai raportului” (Secrieru 2001: 95). În termeni preciși, acordul este denotat în gramaticile clasice, dar și în cele noi, pragmatice, ca o reduplicare a categoriilor categoriale deictice (gen, număr, caz, persoană) ale unui cuvânt în aceleași categorii gramaticale la nivelul morfematic al altui cuvânt, ale cărui categorii gramaticale devin anaforice. Totuși, acordul este și un fenomen sintactic, mai exact este o entitate cu două fețe, una morfologică, cealaltă sintactică, între ele interpunându-se și mecanismul mijloacelor categoriale de concretizare a acordului. Trei sunt inferențele care decurg de aici:

1. acordul se stabilește între părți de vorbire¹ (inferență morfologică).
2. acordul înseamnă identitate categorială de mărci morfologice (de gen, număr, caz sau persoană) la ambii termeni între care are loc acesta (inferență categorială).
3. acordul stabilit între părți de vorbire conduce la nivel sintactic la actualizarea unor raporturi sintactice: de inerență (dintre subiect și predicat), de subordonare (dintre atribut și regent nominal) și de dublă subordonare sau relaționare (dintre cumulus de funcții sintactice și regenții nominal, verbal², ca inferență sintactică).

Observăm că definițiile postulează adevăruri obținute prin observație directă și în această situație avem două posibilități. Prima: putem accepta postulatele și obiectul lucrării de față este caduc; a doua: putem repune în discuție aceste postulate în speranța că vom reuși să surprindem aspecte noi care, eventual, ar putea conduce la o nouă taxinomie a acordului. Am ales cea de-a doua posibilitate.

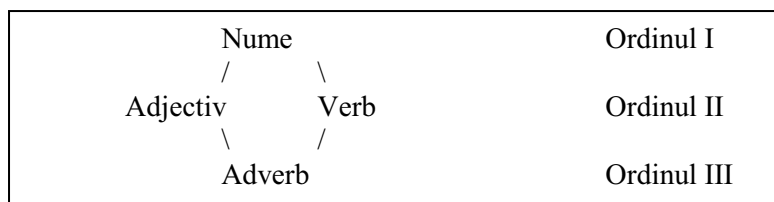
2.1. Inferența morfologică

Referindu-ne la prima inferență, observăm că nu toate părțile de vorbire dintr-o limbă pot fi termeni ai unui raport bazat pe acord, ci există o specificitate a acordului, și anume aceea că el se stabilește pe de o parte între substantiv (nume) (și, prin comutare paradigmatică, între unele substitute ale acestuia, cum ar fi unele

¹ Aceeași opinie o găsim și la Ion Diaconescu: acordul se manifestă la nivelul expresiei, al structurii de suprafață, de aceea va fi evaluată nu calitatea de parte de propoziție, ci calitatea de parte de vorbire, care, prin trăsăturile sale morfologice determină extensiunea acordului și modalitățile sale concrete de realizare” (Diaconescu 1995: 270).

² Ca inferență sintactică: „acordul acționează, de regulă, la nivelul unităților sintagmatice și concură la exprimarea relațiilor de dependență bilaterală, unilaterală și dublă” (*ibidem*: 270).

pronume și unele numerale), și adjectiv(e) (și părți de vorbire convertite la adjective) sau / și verbe, pe de altă parte. Această situație este cuantificată în gramatica tradițională de teoria ordinelor, care este o teorie dependențială exemplară pentru cum trebuie interpretată arhitectura naturală a unei limbi. Această teorie este o cheie de lectură sintactică care are puterea unei legi, fiindcă oricând conduce la același rezultat. Figurăm această teorie în schema de mai jos, care este o ilustrare după „teoria categorială” sau „noțională” emisă, acceptată și iterată de mai mulți lingviști străini și români, Bello – Jespersen – Hjelmslev – Ivănescu, așa cum am arătat deja (Secieru 2007: 86).



Din punct de vedere morfologic, se observă că într-o limbă naturală doar trei unități morfologice sunt cele mai importante (substantivul, adjectivul și verbul), ele putând să structureze singure o propoziție – fie cu predicat verbal, fie cu predicat așa zis nominal – și aceasta doar în baza faptului că pot fi legate prin acord. Pentru a înțelege mai bine această figurare grafică, observăm că adjectivul și verbul stau, din punct de vedere morfologic, pe același plan, ambele se acordă cu substantivul, ambele reprezintă o caracterizare a numelui¹. Singura diferență dintre părțile de vorbire de ordinul II este în plan semantic, adjectivul caracterizând numele prin trăsături statice: *pasăre cântătoare*, iar verbul prin trăsături dinamice: *pasărea cântă*. Capacitățile asertive și coezive ale adjectivului și ale verbului sunt practic aceleași, în plus adjectivul este versatil și își augmentează capacitatea asertivă putând apela la medierea unui verb, iar structura sintactică rămâne coezivă, fiind una ternară: *Pasărea este cântătoare*. Pe lângă structurile binare care se citesc explicit: (1) nume-adjectiv, (2) nume-verb, (3) adjectiv-adverb și (4) verb-adverb, acest triunghi în oglindă necesită însă și alte lecturi implicite, respectiv există și relația mediană (5) verb-adjectiv (care produce conversiune la nivelul adjectivului transformându-l din categorie de ordinul II într-una de ordinul III): Schema trebuie citită și din perspectiva autodeterminărilor, posibile și atestate în limba naturală, ale celor patru unități morfologice: (6. nume-nume (ceea ce poate însemna substantiv-substantiv, substantiv-pronume, substantiv-numeral), (7) adjectiv-adjectiv (ceea ce produce conversiune la nivelul unuia dintre ele), (8) verb-verb (structură posibilă dacă unul din verbe este la un mod nepersonal) și (9) adverb-adverb. La o scurtă

¹ Toate celelalte părți de vorbire flexibile care nu figurează în schemă – pronumele, numeralul, interjecția se așază în paradigma uneia dintre părțile de vorbire implicate în această schemă, păstrându-și clasa morfologică de origine și comportându-se doar contextual sintactic analog substantivului.

examinare, toate aceste structuri deduse teoretic din schema prezentată există la nivelul limbii române și pot fi discriminate ca importanță și productivitate în limbă exclusiv pe baza noțiunii de „acord”. Din structurile înregistrate se pot observa deci mecanismele și limitele noțiunii de „acord sintactic” și se pot sistematiza reguli și restricții.

2.2. Inferența categorială

Referindu-ne la cea de-a doua inferență, notăm faptul că aceasta pare a fi una cu precădere morfologică, fiind implicate mărci gramaticale de gen, număr, caz și persoană, dar este în egală măsură și una pragmasemantică, fiindcă direcția de impunere a acordului este în mod obiectiv și obligatoriu de la stânga la dreapta, dinspre deictic spre anaforic (Gruică 1981: 13). Anaphora este o figură repetitivă, deci afirmația de mai sus poate fi un truism, dacă nu ar exista situații în care anaforicul dezambiguizează deicticul printr-o funcție contextuală recurentă, procedeu similar retroacțiunii sau recțiunii: *Popescu este fericită.* vs. *Popescu este fericit.* De asemenea, aici trebuie abordată problema numărului de categorii gramaticale identice la ambii termeni ai raportului pentru a se vorbi de acord. Observăm că în acord, la modul general, sunt implicate patru categorii gramaticale: gen, număr, caz și persoană.

Metodologic, trebuie să punem în discuție nu numai tipul unității morfologice care se acordă, ci și numărul categoriilor gramaticale identice celor doi membri ai structurii, eventual câte categorii gramaticale trebuie să fie identice pentru a spune că este vorba de acord. Teoretic, avem mai multe posibilități de soluționare a întrebărilor, de exemplu, pe relația nume-adjectiv sunt implicate trei categorii gramaticale: gen, număr, caz; pe relația nume-verb sunt implicate două categorii gramaticale: persoană și număr etc. Deși teoretic pare ușor de decis, în raport cu practica limbii, credem că multitudinea situațiilor poate aduce aspecte noi ori relevante. Vom aborda aceste aspecte în raport cu inventarul structurilor.

2.3. Inferența sintactică

A treia inferență este structural legată de cea morfologică și de cea categorială. Și aceasta comportă două discuții distincte (notate mai jos cu a. și b.), fiind alcătuită din două aserțiuni consubstanțiale:

a. Prima parte a inferenței sintactice se referă la situația descrisă de noi la inferența (1), cea morfologică, care este în fapt și o limită sintactică, întrucât combinațiile dintre cele zece părți de vorbire¹ conduc cantitativ la foarte multe structuri, dar calitativ, doar combinațiile între trei clase morfologice (substantiv, adjectiv, verb) se bazează pe acord. Acordul sintactic este plasat topic obiectiv

¹ Ne referim aici la taxinomia clasică a părților de vorbire și mai puțin la reconsiderările recente.

întotdeauna la dreapta, adică este evolutiv și factor de propensiune sintactică, fiindcă face ca îmbinările morfologice dintre cuvinte să devină unități gramaticale sintactice (propoziții, fraze etc.) și funcții sintactice (predicate verbale, atribute adjectivale directe și mediate și cumul de funcții sintactice¹). În aceste condiții, putem afirma că nu există propoziție acolo unde nu există acord, fapt ce s-ar putea considera la nivelul semiotic al sintaxei fie ca un principiu, fie ca o legitate sintactică. Faptul că acordul este o condiție pentru existența propoziției este demonstrat de ipostaza simplă a acesteia, propoziția bimembră, alcătuită din subiect și predicat verbal, singurul predicat care există într-o limbă naturală, dar care nu se materializează în afara noțiunii de „acord” decât dacă acceptăm eventuale convenții substitutive (impresia predicativă dată de interjecție sau accentul predicativ numit elipsă). Legarea noțiunii de „acord” de aceea de „lege a limbii” este un fapt care nu a fost încă observat și credem că acordul trebuie să fie considerat și din această perspectivă.

b. Cea de-a doua parte a inferenței avansează ideea subsecventă a numărului și tipurilor de raporturi sintactice care au ca marcă acordul și observăm că doar trei raporturi sintactice sunt considerate coextensive noțiunii de „acord sintactic”:

- raportul sintactic de subordonare, dintre atribut și regentul nominal;
- raportul sintactic de inerență, dintre subiect și predicat,
- raportul sintactic de dublă relaționare simultană, dintre antecedentii² sau regenții săi de tip nominal și verbal și cumulul de funcții sintactice.

Primul raport sintactic se realizează între doi termeni și corespunde structurilor teoretice numerotate de noi mai sus (vezi 2.1.).

Raportul sintactic de inerență are în lingvistica românească (și nu numai) două ipostaze: cu predicat verbal și predicat nominal. Dacă în privința predicatului verbal structura binară nume-verb se acceptă că este marcată prin acord în număr și persoană și conduce la structura subiect-predicat, raportul fiind binar și o variantă a celui de subordonare, în problema predicatului nominal trebuie să vorbim, în opinia noastră despre structuri ternare și despre dublă relaționare simultană. Referindu-ne la faptul că acordul sintactic este implicat și în structuri ternare, trebuie să disociem afirmația de aceea că raportul sintactic de dublă relaționare este și un „raport sintactic ternar”, această sintagmă terminologică neavând acoperire demonstrată. Structurile care se pot așeza sub această descriere sunt derivate din structura binară notată mai sus (2) nume-verb, căreia i se pot alătura raportual ca al treilea termen substantivul, adjectivul, pronumele, numeralul, verbul (la moduri nepersonale), adverbul și interjecția. Noile structuri ternare sunt: (2.1) nume-verb-substantiv, (2.2) nume-verb-adjectiv, (2.3) nume-verb-pronume, (2.4) nume-verb-numeral, (2.5) nume-verb-verb, (2.6) nume-verb-adverb, (2.7) nume-verb-interjecție.

¹ Termenul acoperă realizările dublu subordonate și dublu relaționate denumite în literatura de specialitate cel mai adesea elemente predicative suplimentare, dar și atribut circumstanțial, complement predicativ complement al calității etc. (Secrieru 2001 *passim*).

² Conform viziunii noastre asupra raporturilor sintactice, antecedentii sunt termenii implicați în raportul apozitiv care guvernează apozitiile (Secrieru, 2007: 97-106).

Evaluând teoretic aceste structuri, vom observa că dublul acord față de nume poate apărea în structura (2.2) nume-verb-adjectiv, aici încadrându-se fără nicio diferențiere, așa cum am demonstrat în lucrările noastre anterioare (Secrieru 1998; 2000; 2001), predicatul nominal și cumulum de funcții sintactice („elementul predicativ suplimentar”).

Această observație pare a conduce la o altă sistematizare a materialului teoretic exemplificativ după criteriul sintactic al numărului de termeni implicați în structurile în care apare acordul: structuri sintactice binare bazate pe acord vs. structuri sintactice ternare bazate pe acord. Reevaluând însă critic faptele, observăm că într-o structură ternară precum: *Pasărea este cântătoare*, acordul este biunivoc, odată pe direcția nume (aici substantiv) *pasărea* și verbul *este*, acord în număr și persoană și a doua oară tot între numele / substantivul *pasărea* și adjectivul *cântătoare*, acord în gen, număr și caz. Nu există acord și între verbul *este* și adjectivul *cântătoare*, ceea ce înseamnă că, de fapt, acordul este doar bilateral și apare doar în structuri binare din interiorul unor macrostructuri sintactice¹. Aceeași posibilă sistematizare nu este pertinentă nici pentru structurile în care acordul conduce la apariția cumulumului de funcții sintactice, fiindcă se produce tot la nivel binar între un nume regent și adjectivul-atribut ca subordonat al său².

Concluzia acestor fapte este aceea că raporturile sintactice înregistrate mai sus nu pot fi diferențiate, așa cum s-a afirmat, din punctul de vedere al acordului, acesta fiind exclusiv marcă a raportului de subordonare; toate raporturile sintactice menționate mai sus pot fi descrise ca raporturi sintactice de subordonare (eventual plus ceva).

3. Taxinomia acordului sintactic

Restricțiile succesive evidențiate de noi mai sus restrâng criteriile de clasificare a structurilor bazate pe acord și a acordului însuși ca entitate conceptuală și terminologică la două: unul calitativ – tipurile de unități morfologice care iau parte la acord și unul cantitativ – numărul de categorii gramaticale comune celor două unități morfologice care iau parte la acord. Triangulând cele trei inferențe de mai sus cu inventarul structurilor și cu acest nou criteriu al numărului de categorii gramaticale comune celor două unități morfologice în acord, vom obține informații pertinente și o taxinomie autentică și omogenă a conceptului de „acord”. Referindu-ne de la inventarul structurilor generice binare (1) nume-adjectiv, (2)

¹ Cât de mare poate fi o structură sintactică construită exclusiv pe bază de acord și reperată în limba română este o temă punctuală, dar interesantă.

² Aceasta este o nouă confirmare a identității structurale a „numelui predicativ” și a cumulumului de funcții sintactice (așa numitul „element predicativ suplimentar”), numele predicativ fiind și el tot un cumul de funcții sintactice.

nume-verb, (3) adjectiv-adverb, (4) verb-adverb, (5) verb-adjectiv¹, (6) nume-nume², (7) adjectiv-adjectiv³, (8) verb-verb⁴, (9) adverb-adverb și ternare: (2.1) nume-verb-substantiv, (2.2) nume-verb-adjectiv, (2.3) nume-verb-pronume, (2.4) nume-verb-numeral, (2.5) nume-verb-verb, (2.6) nume-verb-adverb, (2.7) nume-verb-interjecție, observăm că doar trei dintre acestea se construiesc pe bază de acord, două structuri ternare: (1) nume-adjectiv, (2) nume-verb și (2.2) nume-verb-adjectiv. Tipurile de unități morfologice care iau parte la acord sunt, prin urmare, doar trei: numele, adjectivul și verbul, iar în interiorul numelui doar substantivul și doar unele pronume (demonstrativ, negativ, nehotărât ș.a) sau unele numerale.

Notă. Există o situație controversată, cu o lungă istorie teoretică în lingvistica românească, care postulează acordul numelui predicativ în gen număr și caz cu subiectul, chiar și atunci când numele predicativ este exprimat prin nume.

i. „*Frica* mea însă cred că *a fost o frică* foarte simplă în comparație cu celelalte feluri de frici.” (Adameșteanu); „*Frumsețea ta-i o poezie* // pe care n-am făcut-o eu.” (Blaga, OP: 387).

ii. „Poetii, toți poetii sunt un singur, ne-mpărțit, neîntrerupt *popor*.” (Blaga, OP: 311).

iii. „Am întotdeauna impresia că așa-zisul curaj *este* o noțiune foarte artificială.” (Adameșteanu⁵).

iv. „Eu nu știu ce *înseamnă curaj*.” (*ibidem*).

Excludem din discuție structurile binare generice (6) nume-nume și ternare generice nume-verb-nume (2.1, 2.3, 2.4), deoarece nu se pot acorda substantive cu substantive, pronume cu substantive, numerale cu substantive, pronume cu numerale, pronume cu pronume și numerale cu numerale, fiindcă nu se acordă noțiuni cu noțiuni (Drașoveanu 1970: 308, Gruică 1981: *passim*) și fiindcă substantivele au categorii gramaticale deictice, iar celelalte nume (pronumele și numeral) se comportă analog acestuia, ca substitute sau proforme ale substantivului. În aceste situații rămânem consecvenți principiului sintactic al nonacordului între nume și reafirmăm că între membrii acestor structuri are loc o variație categorială simultană, totală (cf. i. *frică*, fem, sg. N. vs. *frică*, fem, sg. N; *frumsețea* fem, sg. N. vs. *poezie* fem, sg. N) sau *parțială* (cf. ii.: *poetii* masc. pl., N., vs. *popor* masc., sg., N.; iii.: *curaj* masc., sg., N. vs. *noțiune* fem., sg., N.), ori *zero* (cf. iv. *ce* invariabil vs. *curaj* masc., sg. N.).

În acest punct, un singur criteriu taxinomic a rămas de aplicat celor trei structuri: *criteriul numărul de categorii gramaticale comune ale celor două unități*

¹ Care produce conversiune la nivelul adjectivului transformându-l din categorie de ordinul II într-una de ordinul III.

² Ceea ce poate însemna substantiv-substantiv, substantiv-pronume, substantiv-numeral.

³ Ceea ce produce conversiune la nivelul unuia dintre ele.

⁴ Structură posibilă dacă unul din verbe este la un mod nepersonal.

⁵ Adameșteanu, G., *Interviu cu Hertha Müller*

<http://atelier.liternet.ro/articol/9225/Gabriela-Adamesteanu-Herta-Muller/Limba-romana-participa-la-limba-germana-in-care-scriu.html>

morfologice care iau parte la acord. Vom apela la exemple, pentru a observa mai bine comportamentul acordului în funcție de criteriul numărului de categorii gramaticale comune:

(1) nume-adjectiv (adjectiv cu patru, trei sau două forme flexionare, unele adjective pronominale:

i. „Ostenește-te-n amiază // să aduni *răsplată dreaptă*” (Blaga, OP: 283).

(2) nume-verb:

„*Noi spunem*: am uitat.” (Haar, HEO, p.237).

i. „*Omul* ca atare este exterioritate.” (Haar, HEO: 240).

ii. „Dar nici unul, nici celălalt nu au deloc interioritate.” (*ibidem*:240).

(2.2) nume-verb-adjectiv

i. „*E tristă luna* azi în Dacia [...]” (Blaga, OP: 446).

ii. „Depart, prin suflet, prin zare // *Alb crește* din lac, // Deschis în tăcerea cea mare, // *Un templu* din veac.” (Arghezi, V: 272).

iii. „*Icoana* lor *e vie*, dar *sufletul defunct e*.” (*ibidem*: 82).

I. Realizarea acordului în *trei categorii gramaticale identice*: de gen, număr și caz (condiția cantitativ categorială). Morfologic, se stabilește între părțile de vorbire care pot impune și pot primi toate cele trei categorii gramaticale de gen, număr și caz. Corespund condiției unele dintre structurile generice (1) nume-adjectiv propriu-zise sau convertit, exclusiv cu patru forme flexionare și unele din structurile (2.2) nume-verb-adjectiv propriu-zis sau convertit, dar exclusiv cu patru forme flexionare (condiția morfologică), cf. exemplul de sub (1). i. Acest acord gramatical este prototipic și este marcă absolută a raportului de subordonare dintre nume și atributul său (condiția sintactică). Credem că această realizare este expresia *acordului absolut* sau *total* și care devine etalonul tuturor celorlalte tipuri de acord posibile (condiția terminologică). El permite și o subtaxinomie după proximitatea față de nume și poate fi *imediat*, ca în structura (1) sau *mediat*, ca în structura (2.2).

II. Realizarea acordului în *două categorii gramaticale identice* este prezentă în două situații:

a. *categoriile gramaticale identice de număr și persoană* (condiția cantitativ categorială). Morfologic, se stabilește între părțile de vorbire care pot impune și pot primi doar două categorii gramaticale de număr și persoană. Corespund, dintre structurile generice (2) nume-verb, realizările din exemplele i. și ii., unde prototipică de această dată este structura pronume-verb, deoarece doar pronumele cunoaște categoria gramaticală a persoanei¹, cf. exemplul de sub (2). i. Exemplul de sub 2. ii. este un exemplu de *acord analog*, iar structura 2. iii. este o excepție, cele două nume aflate la sg., fără a avea categoria deictică a persoanei, nu impun

¹ Nu putem asimila aici substantivul ca având persoana a treia, din două motive: calitatea categorială a persoanei nu se aplică și substantivului care nu are realizări opozabile, iar substituția substantivului cu pronumele este un fals argument, deoarece substituția ca procedeu sintagmatic și paradigmatic pleacă de la substantiv spre alte proforme, nu invers.

nici numărul, nici persoana verbului care apare aici la pl., pers. a III-a. Structura este reperată în limba română, fiind un exemplu de logicism care excede constrângerile formale gramaticale, fiind bazat pe operația logică a analogiei¹ (condiția morfologică). Acest acord sintactic (2. i) este marcă absolută a raportului de subordonare formală dintre nume și verb, dar considerat unul de inerență, dintre subiect și predicat (condiția sintactică). Credem că acesta este expresia unui *acord parțial*, pentru că verbul nu poate primi și categoria gramaticală de gen, situația diatezei pasive fiind una specială, iar verbul care prezintă categoria persoanei nu o primește direct de la substantiv, ci tot prin analogie (condiția terminologică).

b). *categoriile gramaticale identice de gen și caz*. Aici încadrăm anumite realizări care corespund cu structura (1) nume-adjectiv, respectiv adjectivele cu trei forme flexionare, care prezintă omonimie formală la pl., ca în exemplul *cal roșu – casă roșie – cai / case roșii*, cu pluralul indistinct la gen și adjectivele cu două forme flexionare, ca în exemplul *câmpie / pom verde – câmpii / pomi verzi*, care se comportă la fel ca pluralul adjectivelor cu trei forme flexionare. Prin urmare, adjectivele cu trei forme flexionare se supun la două clasificări. Pentru formele de singular vorbim de acord gramatical *absolut* sau total *imediat*, ca în structura (1) sau *mediat*, ca în structura (2.2). Pentru pluralul adjectivelor cu trei forme flexionare și pentru singularul și pluralul adjectivelor cu două forme flexionare vorbim de expresia *acordului parțial*, fiindcă toate acestea sunt acordate în gen și caz, dar nu și în număr.

III O situație particulară o constituie structura nume – verb diateza pasivă, cf. exemplul *Cartea este citită* de noi, unde acordul se realizează prin *patru categorii gramaticale identice*: de persoană și număr la nivelul verbului auxiliar și de gen și număr la nivelul verbului de bază, aflat la participiu. Faptul că acest acord se realizează simultan la nivelul a două unități morfologice considerate unitar și este o condiție necesară și suficientă pentru a actualiza diateza pasivă îl recomandă ca pe o situație care trebuie discutată diferit. Acest acord este sintactic și este marcă a raportului de inerență, avînd aici o situație de *dublu acord simultan*.

IV. *Nonacordul sintactic*. Aici încadrăm diferența de realizări care corespund cu structura (1) nume-adjectiv, respectiv adjectivele cu o formă flexionară, care prezintă omonimie formală la gen și număr și caz, adjective considerate invariabile. Acordul este mimetic, dar este suficient pentru realizarea acordului sintactic de subordonare. Tot aici încadrăm și orice combinație a numelui cu verbul la moduri nepersonale sau cu alte părți de vorbire neflexibile adverbul, interjecția ș.a. cf. structurile

- i. *Sfînd ploaia*, noi am putut pleca spre casă.
- ii. *A începe acum ploaia* nu e ceea ce îmi doresc.
- iii. *Așa ploaie* nu am mai văzut.

¹ Evident, această structură nu este singura excepție (cf. *Singur a mărturisit*.) care necesită o discuție specială. Interesul nostru în această lucrare este doar să impunem un nou criteriu taxinomic și să evidențiem în baza lui caracterul categorial al mecanismului acordului.

Se poate observa că și aceste structuri stau în afara acordului, dar fac parte din sistemul de opoziții interne ale categoriei gramaticale a acordului.

4. Concluzii

Din perspectivă pragmasemantică, acordul este expresia raportului lingvistic deictic – anaforic. Din perspectivă morfologică, doar combinațiile între trei clase morfologice: substantiv, adjectiv, verb se bazează pe acord.

Din perspectivă structurală, acordul este o legitate cu finalitate sintactică, fapt confirmat prin aceea că acordul este singurul mecanism care poate genera o unitate sintactică; în alți termeni, nu există propoziție acolo unde nu există acord. Raporturile sintactice care au ca marcă acordul sintactic sunt: raportul sintactic de subordonare și raportul sintactic de inerență. Funcțiile sintactice generate de raporturile sintactice bazate pe acord sunt exclusiv atribute adjectivale (imediate și mediate), predicate verbale și cumul de funcții sintactice exprimat prin adjective.

Din perspectivele taxinomică și terminologică, acordul cunoaște cinci realizări opozitive: acordul total imediat sau mediat (în trei categorii gramaticale), acordul parțial analog (în două categorii gramaticale), acordul minimal (într-o singură categorie gramaticală), dublul acord simultan și nonacordul.

Surse:

Arghezi, V = Arghezi, Tudor, 1985, *Versuri*, București, Cartea Românească.
 Blaga, OP = Blaga, Lucian, 1995, *Opera poetică*, București, Humanitas.
 Haar, HEO = Haar, Michel, 2003, *Heidegger și esența omului*, București, Humanitas.

Referințe:

Diaconescu, Ion, 1995, *Sintaxa limbii române*, București, Editura Enciclopedică.
 Drașoveanu, D.D., 1970, „Un acord discutabil”, *CL*, XV, . 2, 307-311.
 Gruită, G., 1981, *Acordul în limba română*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
 Secrieru, Mihaela, 2000, *Elemente de sintaxă sincronică comparată*, Iași, Universitas XXI.
 Secrieru, Mihaela, 2001, *Cumulul de funcții sintactice în limba română („elementul predicativ suplimentar”)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
 Secrieru, Mihaela, 2007, *Nivelul sintactic al limbii române*, ediția a II-a, Iași, Editura Sedcom Libris.

Textul față cu tehnologia

Elena Ungureanu

Institutul de Filologie al Academiei de Științe a Moldovei

Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale al AȘM

In the online space, the text generated by Internet users has come to express a new ideology: nonlinearity, as opposed to the linearity of printed text. Information technology (especially the Internet) enhances the text with new dimensions, which are difficult or impossible to be achieved through traditional paper and pencil technology: dynamicity, instantaneous change, deletion, multimediality etc., processes which are operable and visible throughout the lifecycle of digital texts. Hypertextuality is therefore a new linguistic technological category, to be studied by modern philology in correlation with concepts of exact sciences, for a successful description of the phenomenon.

Keywords: hypertext, informational technology, intertext, nonlinearity.

1. Introducere

Obiectul prezentei cercetări îl constituie raportul dintre textul în format tipărit și textul online, virtual. Opoziția principială dintre cele două tipuri de texte este lineraritate vs. nonlineraritate. Aceasta constituie cea mai importantă invenție cu referire la text, de când a apărut tiparul lui Gutenberg. Internetul și mai ales webul a dat o nouă dimensiune textului: virtualitatea. Urmărim să trecem în revistă câteva dintre cele mai importante opțiuni de generare a textului pe care le pune la dispoziția cercetătorului programul de editare Word.

Rapiditatea și ușurința accesării acestor mijloace face ca textul elaborat astfel să semene cu produsul unei minitipografii personalizate. Relevanța acestui studiu constă în identificarea și descrierea opțiunilor de realizare a textului cules la tastatură și mai ales a dotării acestuia cu hyperlinkuri prin intermediul opțiunii specializate INSERT + HYPERLINK (una dintre cele mai de perspectivă opțiuni care realizează legătura textului de alte texte).

2. Textul – obiect de studiu al științelor umane și al științelor exacte

Odată cu dezvoltarea în ritmuri posibil de monitorizat doar de tehnologii, textul, ca unitate de bază a comunicării, a revenit în atenția nu doar a specialiștilor din științele umaniste, ci și a celor din științele exacte. Dacă după Claude Levi-Strausse, secolul XXI va fi al științelor umaniste sau nu va fi deloc, iar după alți specialiști va fi electronic (informatic) sau nu va fi deloc, acceptand ambele poziții, putem afirma că acesta va fi unul tehnologico-umanist (Эпштейн 2010 online).

Având un parcurs istoric „de la papirus la expresie digitală, virtuală” (Vandendorpe 1999), textul a intrat în spațiul virtual îmbrăcat într-o nouă „haină” – a hypertextului. Adunându-se progresiv „aici”, toate tipurile de texte sunt generate acum prin intermediul opțiunilor oferite de „tehnologii. Textul electronic reflectă post- și hypermodernitatea în care trăim și în care gândirea omului postmodern, apăsător de informație, devine superficială, fragmentară, fasciculară, clicată. Și totuși, textele generate în spațiul online sunt mai „interconectate” ca oricând altă dată în istoria scrisului modern.

În noul său format electronic, textul apare cu trăsături profund modificate de dimensiunea virtualității digitale. Utilizatorul intrat pe net se transformă automat în subiect al rețelei, devenind internaut (netățean, navigator, nomad). Fiecare își dezvăluie și își valorifică în rețea capacitățile de scriere, de navigare, de interrelaționare etc. (Cojocaru 2013). Datorită democratizării și libertății fără precedent în elaborarea, editarea și postarea publică de text, internetul a devenit un fenomen incontrollabil (Pop 2011).

Multe concepte ale lingvisticii textului și informaticii se dezvoltă în paralel, independent unul de celălalt. Lingvistica textului discută despre existența „textului în text”, despre includerea textelor autonome de mărime mai mică în texte de mărime mai mare, despre texte ierarhic subordonate etc. Textul administrativ, al corespondenței de afaceri, textul colocvial, științific, jurnalistic, artistic, textul nonfictiv, textul dicționarului și textul enciclopediei, textul scrisorii electronice (e-mailului), textul blogului și textul chatului etc. Sunt entități de volum mare, care constituie părți componente ale unui megatext sau supertext sau ale Textului total. Prezentarea unui set de texte interconectate cu ajutorul hyperlinkurilor realizează coeziunea și coerența necesare pentru a constitui hypertextualitatea electronică. Astfel, fenomenul hypertextualității generat de web (www-ul datează din 1989, autor Tim Berners-Lee) și-a luat avântul necesar după anul 2000, așadar, nu numără mai mult de 2 decenii.

3. Hypertextul – o tehnologie pentru textul online

Hypertextul reprezintă tehnologia cu cel mai puternic impact la ora actuală în spațiul internetului. Termenul aparține de fapt domeniului informaticii și a fost introdus în circuit de către Ted Nelson în 1965, pentru a desemna textul ramificat

sau care răspunde la anumite opțiuni de căutare, cel mai cunoscut exemplu de hypertext constituindu-l paginile web în documentele HTML (limbajul HyperText Markup Language) din Internet. Așadar, hypertextul este textul afișat pe un computer sau alt dispozitiv electronic cu trimeri (*hyperlinkuri*) la alte texte pe care cititorul le poate accesa imediat, de obicei, printr-un clic de mouse sau apăsare de tastă. Reprezentarea hypertextuală a mai multor dicționare ale limbii (etimologic, explicativ, ortografic, ortoepic, de sinonime, de antonime, etimologic, de nume de persoane, de regionalisme etc.) permite utilizatorului a se referi la ele ca la o singură sursă – un hyperdicționar, constituind o bază de date. DEX online este unul dintre ele (DEX online).

O definiție pentru «hypertext» > [declinări](#)

Definiții din dicționare neoficiale

Deoarece nu sunt editate de lexicografi, aceste definiții pot conține erori, deci e preferabilă consultarea altor dicționare în paralel

Hypertext – hipertext – O metodă de realizare a unui text, ideală pentru utilizarea pe calculator, care permite cititorului să parcurgă materialul în maniera aleasă de el. Pentru a realiza un hipertext, mai întâi „transați” informațiile în unități mici, manevrabile, cum ar fi paginile individuale de text. Aceste unități sunt numite *noduri*. Apoi înglobați în text hiperlegături (numite și ancore). Când cititorul execută clic pe o hiperlegătură, programul de hypertext afișează un nod diferit. Procesul de navigare printre nodurile legate în acest fel se numește răsfoire (browsing). O colecție de hiperincuri este numită web. WWW (World Wide Web) este un sistem de hipertext la scară globală. Aplicațiile de hipertext sunt foarte utile în special atunci când se lucrează cu cantități mari de text, ca în cazul enciclopediilor sau al documentelor juridice. [Dicționar de calculatoare și Internet, ed. Teora]
Sursa: Neoficial | Adăugată de thiess | Semnalează o greșeală | Permalink

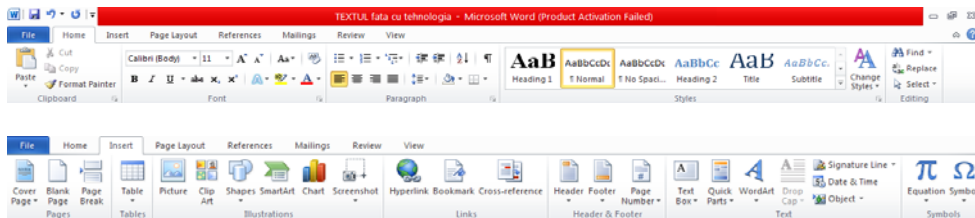
✓ [imi place](#) [Distribuie](#) Tie, lui Grigore Chiper și alți 312.603 vă place asta.

Tehnologia modernă a informației face ca în procesul generării textelor internautul să fie mai conștient, iar aceasta este una dintre cele mai importante condiții pentru a îmbunătăți cultura vorbirii și a scrierii.

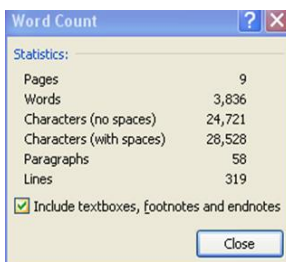
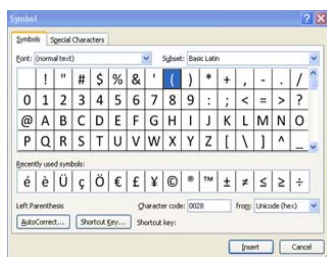
4. Editarea textului online

Textele generate, distribuite și procesate într-un mediu electronic dispun de o caracteristică fundamental diferită de a textului tipărit: *nonlinearitatea*, care înseamnă dinamism și rapiditate a parcurgerii textului online. Utilizatorilor le este furnizată o varietate de instrumente care să faciliteze și să sprijine editarea și redactarea textelor de orice tip.

Programul Microsoft Word permite alegerea în timp real a oricărui tip de garnituri de litere pentru editare, corespunzător funcțiilor și stilului textului: mărimea și corpul de literă, redimensionarea semnelor (italic, bold, subliniat, tăiat etc.), design al paginii, personalizare, proiectarea pagini în formatul cel mai convenabil (numărul și așezarea coloanelor de text, alinierea rândurilor sau a liniilor de centrare, plasare de anteturi și subsoluri, inserarea de imagini etc.), crearea de metatexte-comentarii plasate convenabil în dreptul fiecărui cuvânt / enunț, alineat, inserare automată de note, referințe, comentarii, indexuri, tabele, cifre, numerotări etc.



De asemenea, Word oferă utilizatorului numeroase posibilități de editare a textului, cum ar fi: verificarea ortografică finală, avertizează utilizatorul privind detectarea de erori și greșeli de tipar, sugerează corecții, informează despre posibilele sinonime și antonime referitoare la text, permite utilizatorului să extindă textul prin conexiunile hypertextuale cu alte documente de pe web, permite elaborarea de dicționare și de utilizare eficientă în texte a dicționarelor individualizate (de exemplu, dicționare de acronime), liste cu greșelile tipice pentru detectare automată și corectarea lor). Sistemele multimedia permit combinarea textului în format clasic cu elemente nonverbale sau paraverbale: emoticoane (elemente creolizate), audio, animație, video etc.



Așadar, care sunt tipurile de texte “tehnologizate” specifice mediului online?

Textul blogurilor sau *blogtextul* reprezintă text al unui blog, dotat cu editor plus opțiuni paratextuale (comentarii, aprecieri de către cititori [internauți]). De altfel, cu comentarii sunt dotate și textele editate în Word:

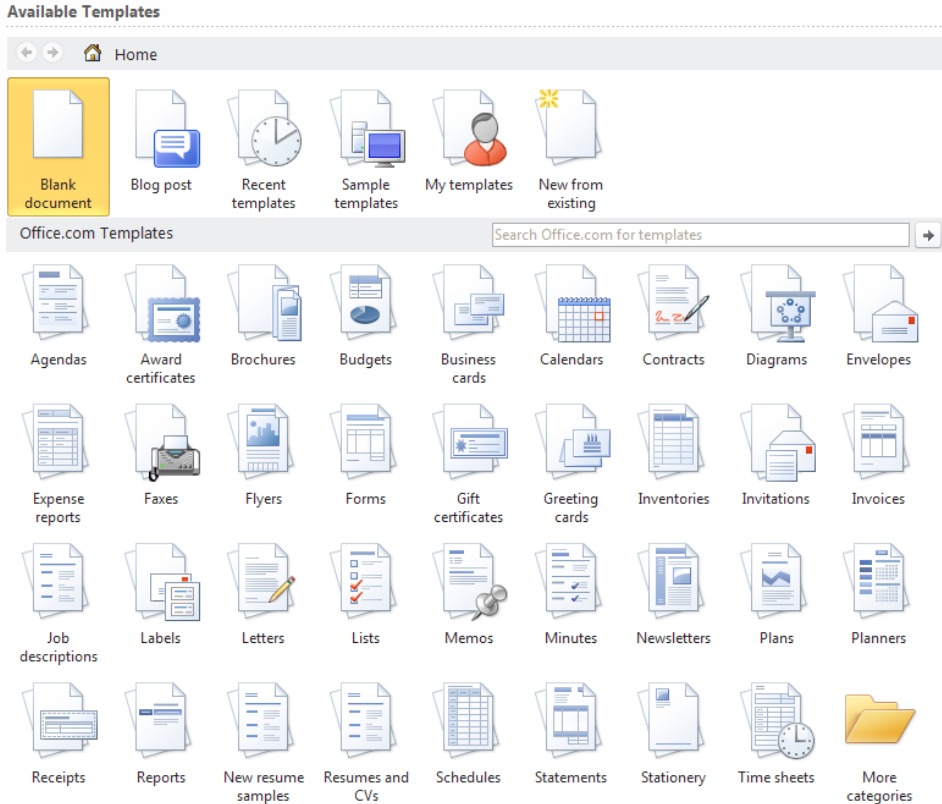
Webtext (*web*, „panză de paianjen”; abr. de la *World Wide Web* sau *www*). Sin.: *hypertext*, *digitext*. Un text sau un set de **texte** (**documente**) **conexe** care formează o prezentare de tip hypertext. Un **webtext** are următoarele trăsături, **vag vizibile** **on** forma tipărită (print): - **separarea** dintre stocarea documentelor și **dispozitivul** de prezentare, **binaritatea**, **dinamismul**, **logistica distribuției**, **cinetica**, **marcarea versatilă**, **stratificarea documentelor** și **hypertextualitatea**. **On** cultura **printată**, **textul este în** mod normal **definit** ca succesiune sau **ierarhie** bidimensională. **Textualitatea digitală** și subclasa sa, **textualitatea web**, **adăugă** o a **treia dimensiune**: **adâncimea spațială**. Poate chiar a **patra**: de **timp**.” (**Dahlstrum** 2002). **On** opinia sa, **conceptul** de hypertext pare să se **ontoarcă** la **rădăcinile** **lexicale** ale **conceptului** de **webtext**. **On** limba rusă se **ontelnește** chiar **termenul** „**паутино-текст**” (text-păienjenis) [**Пронина** 2001], cu un **sens** similar.

Comment [EU1]: documente

Comment [EU2]: Autor dănez

Comentariile constituie un tip de metatext. În tipologia lui G. Genette (1982), acesta este textul despre text, rezultatul unei analize complexe, aprofundate a textului, prin aplicarea unui demers critic, o ipoteză asupra textului.

Textul conversațiilor pe chat, scris și transmis instantaneu între două sau mai multe persoane, prin intermediul unui canal electronic de transmitere a informației, de obicei în Internet, poate fi denumit *chat-text* (Yahoo! Messenger, Skype etc.).



Adeese specialiștii recurg la termenul *cybertext* pentru *hypertext*, *digitext* sau *e-text*. Diferența dintre un text tradițional și un cybertext e ca dintre un roman, care se citește linear, și un joc, în care se iau decizii ad hoc. Într-un roman, cititorul nu are nicio alegere, intriga și personajele sunt alese de autor, nu există nici un „utilizator”, doar un „cititor”, care nu e un participant activ (Aarseth 1997). Cybertextul nu este o formă de text „nouă”, „revoluționară”, cu posibilități de navigare extraordinare, datorate inventării calculatorului digital. Nu reprezintă nici vreo ruptură radicală cu textualitatea în cheie tradițională. Cybertextul este o perspectivă asupra tuturor formelor de textualitate, o modalitate de a extinde sfera de aplicare a studiilor literare, pentru a include fenomene care astăzi sunt percepute ca fiind marginale domeniului literaturii sau chiar aflate în opoziție cu ea. Pentru literatura virtuală, ergodică, digitală, cyberspațiul este locul unde literatura de generație nouă își elaborează deja tehnicile și modalitățile de lectură, scriere, interpretare (Ursa 2011). Cercetătorii discută despre texte spațiale, cu trei și mai

multe dimensiuni, suprapuse sau „în relief”, care reprezintă, cu siguranță, texte ale viitorului (Тупик 2008). În era *www*, fiecare text online poate fi considerat un *hypertext*, respectiv o pânză mai puțin sau mai mult înțesată de linkuri, fiind, totodată, o parte din *www*.

O altă particularitate a *hypertext*elor este faptul că textele de pe web pot fi examinate ca *iconotexte* (Parpală-Afana 1994) din moment ce pot fi preluate ca imagini cu ajutorul opțiunilor destinate: grafemele sau decupajele masei textuale; organizarea vizuală a textului constând în exploatarea semiotică a imaginii, a codului iconic. Pictogramele, emoticoanele etc. sunt forme de *iconotext*. Litera **F**, de exemplu, se identifică simbolic cu denumirea de Facebook, iar **t** – cu Twitter, **w** cu *web*ul, constituind, totodată, elemente ale *autotext*ului. Culegerea doar a literei respective ca opțiune de căutare pe motorul de căutare Google, de exemplu, generează instantaneu cuvintele pe care le semnifică și le înlocuiesc.

Așadar, noul *papyrus* nu este altceva decât un „*palimtext*” (Davidson 1995). referindu-se la opțiunea de ștergere instantanee a textului (*delete*) – termen format prin analogie și inspirat din răsunătorul titlu *Palimpsestes...* (Genette 1982). Textul de tipar nu dispune de o asemenea calitate, care este principială în procesul de generare, de producere, după Barthes: „Text înseamnă Țesătură” (Barthes 2006: 55). Radierea textului este o tehnologie complexă care a înlocuit vechea tehnică de ștergere cu radiera sau cu corectorul (instrument mai modernizat), în sensul că indică mișcarea gândirii, renunțarea la un text anterior (*hipotext*), prezentarea textului în mai multe versiuni lui.

Cele mai expresive reprezentări ale democrației și ale libertății în cazul elaborării de texte online sunt *wikitextele*, adică textele sau documentele editate în produse lexicografice online precum Wikipedia (*Enciclopedia liberă*). Versiunile curente și vechi ale tuturor paginilor unui *wikitext* sunt stocate în baza de date, sub formă de text dinamic, modificabil *cv*ontinuu.

Așadar, *webtextele* sunt *hypertexte*, produse textuale noi, deci texte tehnologizate, dotate cu caracteristici ale tehnologiei informaționale, reprezentând niște “*megatipografii personalizate*”, unde textul poate fi editat de orice *internaut-utilizator*. Un text sau un set de texte (documente) conexe care formează o prezentare de tip *hypertext*. Conform lui Dahlstrom, conceptul de “*hypertext*” pare să se întoarcă la rădăcinile lexicale ale conceptului de “*webtext*”; un *webtext* are următoarele trăsături, vag vizibile în forma tipărită (*print*):

„There are textual qualities, vaguely discernible in print, supported by new media, and remarkably enhanced by the Web, that suggest the need for further distinctions of textuality. Such qualities include the split between document storage and presentation devices, binarity, dynamics, distribution logistics, kinetics, versatile markup, document layering, and *hypertextuality*. Any textuality is constrained by the semiotic systems, where production and consumption of text take place. In print culture, text is normally defined as sequence or two-dimensional hierarchy. Digital textuality and its subclass,

Webtextuality, add a third dimension: spatial depth. Perhaps even a fourth: time.” (Dahlstrom 2002: 139).

Vom reține că toate aceste tipuri de texte sunt, de regulă, hypertextuale. Ceea ce le definește este faptul că toate pot fi multiplicare, șterse sau copiate integral, instantaneu și plasate în altă parte a spațiului virtual, în alte texte etc. De aceea, pot fi considerate un tip de *copytext*, adică text inserat prin tehnica copy-paste și utilizat în alt text (document) sau în cadrul aceluiași text (poate avea diverse dimensiuni, de la o literă până la un text de mari dimensiuni). Tehnica a luat mare amploare pe Internet, extinzând fenomenul discursului repetat, iar ca efecte colaterale, și fenomenul plagiatului.

5. Concluzii

Textul Internetului, mai exact al webului – hypertextul, este textul dotat cu hyperlinkuri. Datorită linkurilor, legăturile intratextuale și cele extratextuale se realizează extrem de rapid, prin doar un clic pe linkul respectiv. Instantaneitatea acestor legături creează utilizatorului impresia de text lichid, dinamic, (s)curgător, imagine tot mai aproape de vorbirea uzuală, de discursul viu.

Referințe:

- Aarseth, Espen J., 1997, *Cybertext: Perspectives on Ergodic Literature. Introduction: Ergodic Literature*, <http://www.hf.uib.no/cybertext/Ergodic.html>
- Barthes, Roland, 2006, *Plăcerea textului. Roland Barthes despre Roland Barthes. Lecția*, trad. din fr. de Sorina Dănăilă, Chișinău, Cartier.
- Cojocaru, Igor, 2013, “Alfabetizarea și incluziunea digitală a cercetătorilor din Republica Moldova”, *Intellectus*. 1, 60-65.
http://idsi.md/files/file/publicatii/alfabetizarea_incluziunea_digitala_cercetatori_RM_Igor_Cojocaru_nrl_2013.pdf
- Dahlström, Mats, 2002, “When is a webtext?”, *Text Technology: The Journal of Computer Text Processing*, 11, (1), 139-161. <http://www.adm.hb.se/~mad/tt.htm>
- Davidson, Michael, 2011, „Palimtexts”. *Postmodern Poetry and the Material Text, Postmodern Genres*.
http://libarts.wsu.edu/english/composition/Yancey_Portfolios.pdf
- DEX online, www.dexonline.ro
- Genette, Gérard, 1982, *Palimpsestes. La littérature au second degré*. Paris, Seuil.
- Parpală-Afana, Emilia, 1994, *Poezia semiotică. Promoția '80*, Craiova, Sitech.
- Pop, Liviu, 2004, *Internet și filosofie. Versiunea 0.1*.
http://iafcj.academia.edu/LiviuPop/Papers/995921/Internet_i_Filosofie._Versiunea_0.1_2004

- Ursa, Mihaela, 2011, *O nouă literatură sau doar o reintegrare conceptuală*
<http://mihaelaursa.wordpress.com/2011/12/07/o-noua-literatura-sau-doar-o-reintegrare-conceptuala/>
- Vandendorpe, Christian, 1999, *Du papyrus a l'hypertexte. Essai sur les mutations du texte et de la lecture*, Boréal (Montréal), La Découverte (Paris).
<http://vandendorpe.org/papyrus/PapyrusenLigne.pdf>
- Тупик, Н.В., Антонюк Д.А., Тупик А.Н., 2008, „Текст: плоский или объёмный?”
Фундаментальные исследования, 11, 53-54.
www.rae.ru/fs/?section=content&op=show_article&article_id=3909 acc.1.03.2014.
- Эпштейн, М.Н., *От гуманитарных наук к гуманитарным технологиям*, Лекция профессора теории культуры и русской литературы университета Эмори (Атланта, США) М.Н. Эпштейна. «ACADEMIA»
http://tvkultura.ru/video/show/brand_id/20898/video_id/156593

PARTEA a II-a

Identitate și comparatism

Mitologia naturii și fascinația Eladei în creația dramatică și lirică a lui Hölderlin

Adina Bandici
Universitatea din Oradea

Ancient Greece and nature are central themes in Friedrich Hölderlin's body of work. Since early childhood the poet has been fascinated by ancient Greek culture and mythology. In his works the German writer outlines an idealized picture of this long lost civilization by trying to poetically revive its magic. This paper aims at depicting Hölderlin's attempt of initiating a "mythology of nature" in his dramatic and lyrical works. In the tragedy *The Death of Empedocles* the writer deals with the alienation of man from his fellow human beings by regaining inner peace in the heart of nature. Hölderlin's poetic works are characterized by his preference for odes, elegies and hymns in which the author emphasizes features of ancient Greek culture in a modern context.

Keywords: Ancient Greece, Hölderlin, mythology, nature, poetry.

1. Introducere

Friedrich Hölderlin a nutrit încă din copilărie o pasiune deosebită pentru cultura și civilizația greacă antică. Cuprins de mirajul Eladei, pe care a încercat s-o reînvie, Hölderlin a creat preponderent opere inspirate din Antichitatea clasică și mai ales din mitologia greacă. Nu este de mirare că printre personajele sale remarcabil construite se numără filozoful Empedocle, al cărui destin l-a impresionat atât de mult pe scriitorul german, încât i-a dedicat o tragedie în care conturează cu mare finețe poetică portretul unui om legendar prin actul său extrem de a se arunca în vulcanul Etna, pentru a-și dovedi natura divină. Atât în tragedia rămasă neterminată, cât și în majoritatea creațiilor sale lirice, scopul lui Hölderlin a fost acela de a crea o nouă mitologie închinată naturii, în mijlocul căreia poetul (re)găsește legătura cu divinitatea.

Wolfgang Beutin (2008: 221) a remarcat că viața și opera lui Hölderlin au devenit mitice prin faptul că a reciclat umanismul unei Grecii idealizate. Folosirea simbolurilor și a versificației antice rigide a reprezentat expresia apropierei intime de Antichitate și actualizarea ei rememorată. În *Moartea lui Empedocle*, la fel ca în

romanul epistolar *Hyperion sau Eremitul din Grecia*, Hölderlin tratează problema alienării. Prin sacrificiul său, Empedocle vrea să dea un semnal de alarmă și să contribuie la inițierea unor vremuri mai bune. Prima mențiune a intenției de a scrie o piesă cu erou tragic apare într-o scrisoare din august 1797, adresată de Hölderlin fratelui său vitreg, Karl, în care îi povestește că a întocmit planul detaliat pentru o tragedie a cărei temă îl fascinează. Primul plan al tragediei datează din 1797 și s-a păstrat sub numele de *Planul de la Frankfurt*. Acesta a fost publicat postum, în 1846. Potrivit planului, tragedia urma să fie alcătuită din cinci acte. Principala sursă antică pentru *Moartea lui Empedocle* este opera biografului grec Diogene Laerțiu din secolul al III-lea, intitulată *Despre viețile și doctrinele filozofilor*. Primul capitol al cărții a opta a acestei scrieri este dedicat vieții și doctrinei lui Empedocle. Alte surse antice pentru tragedia lui Hölderlin au fost *Arta poetică* a lui Horațiu și poemul filozofic *De rerum natura* de Lucrețiu.

Între 1797 și 1800, Hölderlin a scris și oda alcaică *Empedocle*, publicată în Frankfurt, 1801, în almanahul *Aglaia*. În cele trei strofe ale poeziei, eul liric își exprimă empatia și admirația pentru jertfa filozofului presocratic, pe care îl numește chiar „sfânt”, sugerând că moartea sa violentă în abisurile înflăcărâte ale Etnei ar fi fost provocată indirect („omorătule aprig”). Ceea ce îl reține pe autor să nu urmeze jertfa eroului său este iubirea pentru Susette Gontard, muza sa poetică, care îi dă puterea de a trăi și de a-și alina suferința prin creație.

Poezia *Către Parce* (1798) este strâns legată de oda *Empedocle*. Se poate deduce că eul liric este de fapt filozoful care cere „amarnicelor” zeițe ale destinului un răgaz până la momentul când se va simți pregătit să-și înfrunte soarta. În final, menționează că a fost contemporan cu zeii și se simte împlinit. Hoffmeister și Müller (1963: 1) constată că tragedia *Moartea lui Empedocle* ia naștere din dispoziția disperării în care ne lasă finalul romanului *Hyperion*. Figura lui Empedocle fusese invocată în *Hyperion*, în scrisoarea adresată de tânărul grec prietenului său, Notara, după moartea Diotimei, în care îl numește „marele sicilian” care se aruncă în flăcările Etnei. Apelativul „batjocoritor” se referă la Horațiu, care în *Ars poetica* critică tipul poetului „nebun” precum Empedocle. (*Ibidem*: 7)

Prima variantă a tragediei holderliniene, alcătuită din două acte lungi, este elaborată între 1797-1799 și publicată postum, în 1846, alături de a doua versiune, scrisă în 1799, mai scurtă și completată cu lista personajelor. A treia variantă a tragediei lui Hölderlin, alcătuită doar dintr-un act, apare în 1799, urmată în anul următor de o schiță pentru continuarea acesteia, care însă rămâne nematerializată. Titlul inițial al piesei *Empedocle, o tragedie în cinci acte* este schimbat în 1799 în *Moartea lui Empedocle*, pentru a delimita mai bine perioada la care se face referire. Rudolf Boehm consideră piesa „o tragedie eșuată”, în care moartea nu reprezintă sfârșitul (deoarece autorul plănuia să scrie încă un act), ci tema piesei. În tragedia lui Hölderlin este vorba despre necesitatea morții de dragul ființei lăuntrice. Astfel, Empedocle a ales sinuciderea, iar autorul a încercat să o dramatizeze (Boehm 2001: 91-92).

2. Moartea lui Empedocle sau idealizarea naturii în viziunea lui Hölderlin

Din tragedia lui Hölderlin s-au păstrat fragmentele a trei versiuni, care pot fi analizate împreună: primele două acte apar integral într-o variantă inițială, cele trei scene din debutul primului act în două versiuni noi și alte fragmente care aparțin celei de-a doua variante, finalul actului al doilea. În actul I din planul pentru versiunea a treia aflăm că Empedocle este exilat din orașul Agrigent de fratele său, regele Strato, din motive inițial necunoscute. În actul I al primei variante, Panthea, sora lui Empedocle, își exprimă dezamăgirea și durerea față de nedreapta lui exilare. Referindu-se la natura divină a fratelui ei, îl numește „om de seamă”, „discipolul Naturii”, „Neasemuitul” care degajă o „lumină fără seamă”:

„El, fără de griji, se mișcă
În lumea sa; zeiesc, senin, el trece
Lin printre flori, și se sfiesc văzduhuri
Să-l tulbure pe el, preafericitul...” (Hölderlin 1977: 188)

În pustietate, sub cerul atotputernic, Empedocle, asemeni unui eremit, se reculege, se regăsește și se simte precum un zeu. Acest sentiment rezultă și din monologul său din scena a III-a a primului act, în care zugrăvește peisajul mirific care îl înconjoară, însă îi reproșează naturii că l-a părăsit, deși s-a jertfit pentru ea, iar acum a rămas „un profet neputincios”:

„În sihăstria mea-i venit cu pași ușori
Și mi-ai descoperit în bezna grotei,
O, tu, prietenoaso! Dar nu neașteptată,
Nici de departe; sus, de-asupra zării-am auzit
Surprins, cum te întorci, frumoasă zi!
Și voi, obișnuite mie, voi, la faptă
Preasprintene, Puteri ale-nălțimii! [...]
Natură, tu, lăuntrico! Te am în față,
Îți mai cunoști prietenul
Cel mult iubit, tu nu mai recunoști deloc
Pe preotul ce ți-a adus un cântec viu
Ca sânge-al jertfei bucuros vărsat?” (*ibidem*: 197)

Preotul Hermocrate îl disprețuiește pe Empedocle, reproșându-i acestui „vraci” că s-a autointitulat zeu și, de aceea, va primi pedeapsa pentru îndrăzneala sa. Ca răspuns, Hermocrate invocă justiția divină și „zeii răzbunării”:

„Iubit de zei a fost, peste măsură, [...]
E pedepsit cu golul fără margini. [...]
Blestemul zeilor o să-l lovească,
Nainte ca lucrarea lui să-nceapă.” (*ibidem*: 194-195)

Empedocle se simte ca un „surghiunit”, alienat de oameni și natură. Fizicianul Pausanias, discipolul său, presimte sacrificiul din dragoste pe care urmează să-l facă filozoful și dorește să-l însoțească în sălbăticie. Pausanias crede că, departe de țara sa, pe „sacru munte părintesc” care îi va primi „în pacea lui pe cei goniți de soartă”, blestemul împotriva lui Empedocle nu mai are forță. Empedocle subliniază și el natura sacră a vulcanului:

„Se-apropie; sus, fiule, spre piscul
Bătrânului sfânt Etna să pornim.
Acolo Zeii sunt la ei acasă.” (*ibidem*: 241)

În scena a IV-a a actului I, „stigmatizatul” Empedocle este confruntat de Critias, Hermocrate și poporul din Agrigent. Pausanias îi acuză pe oameni de ignoranță pentru că l-au ascultat pe Hermocrate, care i-a asmuțit împotriva lui Empedocle. Treptat, cetățenii își dau seama de greșeala lor și îl mustră pe Hermocrate că le-a luat „iubirea acestui semizeu”. Însă căința lor este tardivă, căci Empedocle nu acceptă să revină în rândul lor ca rege. Înainte de a se despărți de ei, îi îndeamnă să renunțe la vechii zei și să descopere mitologia naturii:

„Voi dăruiți-vă Naturii, oameni,
Mai înainte de-a vă lua ea însăși! [...]
O, îndrăzniți, deci! tot ce-ați moștenit,
Ce-ați dobândit, ce gura părintească
V-a spus, povețe, legi, moravuri, nume
De zei străvechi – uitați-le! – cuteze,
Ca pruncii nou-născuți, privirea voastră
În sus, către Natură, să privească! [...]

Natura cea dumnezeiască
Adeseori prin oameni se vedește.” (*ibidem*: 256-264)

Filozoful înstrăinat se plimbă în jurul vulcanului Etna și are planuri de sinucidere, considerând că moartea este dreptul său. Empedocle afirmă că rostul său este să se jertfească pentru ca divinul să nu ajungă o „lucrare omenească”. Filozoful este împăcat cu sine, nu simte frică în fața morții și acționează conștient și voluntar.

În scena a VIII-a din actul al II-lea din prima variantă, Pausanias pare a înțelege și a accepta decizia extremă a mentorului său și întrezărește atingerea beatitudinii în viața de apoi:

„Moartea lui,
În fața tuturor, vă înspăimântă,
Dar nimeni nu-o numește. Însă eu,

Eu cred că-i veți uita sfârșitul, când
 Îl veți vedea-n suprema-i înflorire
 Pe cel în viață. [...]

Iar când muri-va, geniul său va crește
 Cu flăcări și mai limpezi din cenușă. [...]

El trebuie să moară, pentru că
 Prea a trăit frumos, fiindcă zeii
 Cu toții l-au iubit peste măsură.” (*ibidem*: 275-276)

În ultima variantă, care trebuia să cuprindă cinci acte, maestrul îl îndepărtează pe Pausanias și îl respinge pe Manes, un egiptean clarvăzător, care încearcă să-l împiedice să-și pună capăt vieții. În actul al II-lea al versiunii a treia, Panthea și Pausanias vorbesc despre marea iubire și apreciere de care se bucura filozoful din partea poporului. Următoarele scene, în care apar Strato și alaiul său, explică ura pe care Empedocle a trezit-o în conducători și popor prin faptul că s-a autoproclamat zeu. În actul al III-lea, poporul din Agrigent, rudele și prietenii lui Empedocle încearcă să-l determine să se întoarcă acasă, însă el rămâne inflexibil. În actul al IV-lea, Empedocle rămâne singur cu gândurile sale, iar în actul al V-lea, celelalte personaje bănuiesc intenția filozofului de a-și curma viața. Potrivit lui Rudolf Boehm (2001: 96), Empedocle își putea îndeplini serviciul în slujba dezvăluirii naturii doar prin moartea sa voluntară. În a treia variantă, din care Hölderlin a finalizat doar primele trei scene din actul I, autorul plănuia să introducă și corul.

Din 1799 datează esul *Grund zum Empedokles*, în care Hölderlin definește inițial oda tragică. Rolul acesteia este de a reprezenta *das Reine* („purul”), care în filozofia idealistă, al cărei precursor este Hölderlin, se referă la ceea ce este desprins de realitatea materială. Pentru autor, Empedocle este fiul cerului și al epocii sale, al patriei sale, fiul opoziției puternice între natură și artă. Empedocle este un om în care aceste opoziții sunt unite atât de strâns, încât devin una. Destinul său se relevă în sine ca într-o uniune instantanee, care trebuie însă să se dizolve pentru a se amplifica. Empedocle devine victima epocii sale. El se comportă ca reformator religios, ca om politic și se dispersează ca destin prin expresia permutării între obiect și subiect. Virtutea sa este rațiunea, zeița sa este necesitatea. El este destinul însuși. (Hölderlin 1962: 161-169)

Tema eseului *Grund zum Empedokles* este relația dintre natură și artă, care, deși opuse, în viața pură sunt în unison. Rudolf Boehm (2001: 96) constată că Hölderlin a vrut să ducă viața pură spre cunoaștere, ilustrând prin decăderea lui Empedocle la ce tragedie se poate ajunge dacă omul își înțelege arta ca fiind mai mult decât un element organic al naturii. Sensul morții rezidă în recunoașterea unității originare dintre natură și artă în opoziția lor, pentru protejarea unui surplus

de intimitate, în care antinomiile se confundă, de parcă natura ar consta doar în arta umană, iar omul nu ar fi altceva decât întregirea naturii.

3. Inițierea mitologiei naturii în lirica imnică și elegiacă

Imnul *Destinul* (1793) se deschide cu un moto preluat de la Eschil: „Προσκυνουντες την εμαρμενην, σοφοι“ („Cei ce venerează în genunchi Destinul sunt fericiți”). În poezia *Către poezii tineri* (1798) este concentrată toată esența creației și concepției hōlderliniene. Poetul își îndeamnă tinerii colegi să fie „doar evlavioși, cum au fost Elinii”, să aprecieze mitologia, să disprețuiască extazul și să descopere forța naturii, care îi poate călăuzi spre inițierea unei arte proprii:

„Iubiți-i pe Zei; fiți, cu cei muritori, plini de grijă!
Urâți beția, ca gerul! Învățați, nu descrieți!
Iar dacă maestrul vă înspăimântă,
Cereți vastei Naturi să vă dea povață.” (Hölderlin 1977: 124)

În același an, Friedrich Hölderlin critică poezii fățarnici în poezia omonimă. Poetul îi acuză de ipocrizie, de pângărirea amintirii zeilor și ne îndeamnă la divinizarea naturii-mamă prin versurile din final: „Iar dacă-i nevoie de-un mare cuvânt, / Mumă Natură! Gândul se-ndreaptă spre tine.” (*ibidem*: 125).

Din oda *Menirea poetului* (1800), o reluare și o continuare a poeziei *Marilor noștri poeți* din 1798, reiese că misiunea poezilor este aceea de a cânta supremul, sublimul, pentru a-l transmite astfel oamenilor. În varianta a doua a odei *Curajul poetului* (1801), Hölderlin susține că vocația poetului este un har divin, iar „cântăreții neamului” sunt ocrotiți de zeul măreț al Soarelui.

În *Când eram copil* (1798), poetul rememorează cum, în copilărie, și-a găsit alinare și refugiu în lumea fascinantă a mitologiei antice. Deși nu le știa zice încă zeilor pe nume, aceștia erau pentru el adevărați camarazi, spre deosebire de semenii săi de care se îndepărtase, deoarece se simțea neînțeles de ei:

„Vă știam totuși mai bine
Decât i-am știut vreodată pe oameni,
Înțelegeam tăcerea Eterului,
Cuvintele lor – niciodată. [...]
În brațele zeilor m-am făcut băiat mare.” (*ibidem*: 134)

Din nou Hölderlin evocă măreția naturii care l-a protejat, l-a crescut și l-a inițiat în tainele iubirii:

„M-a crescut armonia
Foșnitoarei dumbrăvi,

Și printre flori am deprins
Ce este iubirea.” (*ibidem*: 134)

În *Ahile* (1798), poem scris după despărțirea forțată de Susette Gontard, este elogiată din nou figura legendară a arhetipului eroului care a fost ocrotit de zei și natură deopotrivă. La fel ca Ahile, poetul dezolat de pierderea iubitei tânjește să îi fie auzită ruga de către forțele (supra)naturale și să-și poată mărturisi zeilor durerea tănuită. În spiritul religiei naturii, eul singuratic își declară dragostea față de atotcuprinzătoarea natură și-i mulțumește divinității pentru „bucuria tinereții pierdute”, exprimându-și totodată speranța de a fi primit în Cer când viața sa terestră se va sfârși.

În *Zei odinioară umblau...* (1799), poetul solitar dezvăluie că și-a „făurit din iubire” o lume „secretă”, iar creația sa, izvorâtă din suferință și credința într-o vreme mai bună, este însuflețită și inspirată de chipul eroinei sale, Diotima, metafora poetică a iubitei sale, Susette Gontard.

Hölderlin a scris, de asemenea, imnuri și elegii în ritmuri libere în care este exprimată nostalgia după Grecia pierdută și speranța renașterii măreției sale în epoca modernă. Astfel de poeme sunt elegia *Arhipelagul* (1800), imnul închinat insulei omonime *Patmos* (1801), urmat în 1803 de fragmente pentru alte două variante și imnul *Mnemosyne* în trei versiuni (1803).

Poemele *Comemorare* și *Mnemosyne* din 1803 tratează problema libertății în raport cu memoria printr-o reflectare asupra individualității modernului. La Hölderlin, tragedia greacă nu este pur și simplu susținută ca exemplu la care ar trebui să se subordoneze modernitatea. Pentru scriitorul german, sarcina modernității, așa cum este exprimată în formarea „spiritului național” al Germaniei, este de a înfrunța ceea ce este mai dificil, utilizarea propriei identități (Ferris 2000: XVII). În ultima strofă din *Mnemosyne*, poetul evocă moartea marilor eroi ai Antichității homerice, indicând astfel dispariția și uitarea lumii strălucitoare de odinioară:

„Sub smochin a murit
Ahile al meu,
Și Ajax zace
Lângă grotlele mării,
Pe țarm de pâraie, vecin cu Scamandru.” (Hölderlin 1977: 326)

Analizând prezența zeilor în operele lui Hölderlin, Friedrich Beissner (1969: 6) constată că scriitorul german a decis să introducă în scrierile sale forțe ale naturii negrecești, prehomerică, în locul zeilor din Olimp. Singurele zeități care apar mai des la Hölderlin sunt Apollo și Helios, ambii identificați cu Soarele, Dionysos și Heracles. Se observă astfel preferința sa pentru semizei sau fii de mame muritoare. Jürg Friedrich (2007: 170-202) analizează referirile la Bacchus în imnul *Precum în*

zi de sărbătoare... (1799). În strofa a șasea a poemului neterminat se face referire la „divinul Bacchus”:

„Așa, poeții-o spun, căzut-a, când cu ochii
Pe zeu râvni să-l vadă, fulgerul pe-acoperișele Semelei,
Rod al furtunii, pe divinul Bacchus.” (*ibidem* 1977: 283)

Studiind estetica miticului în concepția lui Hölderlin, Paul Sailer-Wlasitz (2007: 152) constată că, prin limba sa, care în orice moment poate fi doar una singură, omul narează povestea zeilor. Doar limba poate transcende timpul; ea conservă evenimentul, pentru a-l păstra mereu prezent. Zeii lui Hölderlin sunt discreți și integrați în natura idealizată.

4. Concluzii

În urma incursiunii în creația dramatică și lirică a lui Friedrich Hölderlin, puternic pătrunsă de spiritul Eladei antice idealizate, am reperat ipostaze ale încercării poetului de a iniția o mitologie a naturii. Hölderlin reușește să promoveze supremația naturii prin conturarea unor imagini de o uimitoare forță poetică. În tragedia *Moartea lui Empedocle*, scriitorul german ilustrează poetic destinul tragic al unui om respins de societate, care își caută liniștea în natură și își decide singur sfârșitul. În lirica imnică și elegiacă, Hölderlin își amintește cum a intrat în contact cu mitologia greacă, evocă forța tămăduitoare a naturii și încearcă să transmită valorile culturii antice grecești într-o formă modernă. La scriitorul german, natura este personificată, idealizată și mitizată. Hölderlin crede în religia naturii, care devine principala sa sursă de inspirație poetică.

Surse:

- Hölderlin, Johann, Christian, Friedrich, 1962, *Sämtliche Werke. 6 Bände*, Band 4, Stuttgart, Cotta Verlag.
- Hölderlin, Johann, Christian, Friedrich, 1977, *Hyperion, Moartea lui Empedocle*, traducere de Ștefan Augustin Doinaș, prefață de Wolf Aichelburg, tabel cronologic și indice de Ștefan Augustin Doinaș, București, Editura Minerva.
- Hölderlin, Johann, Christian, Friedrich, 1977, *Immuri și ode*, în românește de Ștefan Augustin Doinaș și Virgil Nemoianu, București, Editura Minerva.

Referințe:

- Beissner, Friedrich, 1969, *Hölderlins Götter: ein Vortrag*, Stuttgart, Kohlhammer.
- Beutin, Wolfgang, 2008, *Deutsche Literaturgeschichte: von den Anfängen bis zur Gegenwart*, 7., erw. Aufl., Stuttgart, Metzler.

- Boehm, Rudolf, 2001, „Tragik“: von *Oidipus bis Faust*, Würzburg, Königshausen & Neumann.
- Ferris, David S., 2000, *Silent Urns: Romanticism, Hellenism, Modernity*, Stanford, Stanford University Press.
- Friedrich, Jürg, 2007, *Dichtung als „Gesang“: Hölderlins „Wie wenn am Feiertage...“ im Kontext der Schriften zur Philosophie und Poetik 1795 – 1802*, Paderborn, Fink.
- Hoffmeister, Johannes, Müller, Richard M. (Hrsg.), 1963, *Hölderlins Empedokles*, Bonn, Bouvier.
- Sailer-Wlasits, Paul, 2007, *Hermeneutik des Mythos: Philosophie der Mythologie zwischen Lógos und Léxis*, Wien/ Klosterneuburg, Edition Va Bene.

Canonul literar în *Viziunea viziunii* de Marin Sorescu

Emina Căpălnășan

Universitatea de Vest din Timișoara

Examining the fictional discourse, Jaap Lintvelt (1994: 25) made a clear distinction between the instances which characterize the narrative literary text. The current paper's objective is to argue that the theoretic frame is not always materialized in the literary practice. Thus, we will analyze the author's status in the novel *Viziunea viziunii* by Marin Sorescu, a prose that rallies, in our opinion, to postmodernism. We will present some arguments in favour of our hypothesis: one of the common rules governing the literary text – the detachment of the author from the narrator and the narrative – is defied; the result is a chorus of voices, a transgression of hierarchies, a reinterpretation of the canon.

Keywords: fiction, frame, literary canon, reinterpretation, voices.

1. Introducere

În lucrarea de față ne propunem să arătăm că modelul teoretic nu este întotdeauna actualizat în practica literară. Vom porni de la distincția lui Jaap Lintvelt (*ibidem*: 25) între instanțele ce caracterizează textul literar narativ; acestea sunt situate pe patru planuri: 1. autor concret – cititor concret; 2. autor abstract – cititor abstract; 3. narator fictiv – narator fictiv; 4. actor – actor. Vom supune analizei statutul autorului în romanul *Viziunea viziunii* de Marin Sorescu, scriere ce aparține, în opinia noastră, paradigmei postmoderne. Pe baza analizei acestui discurs literar, vom prezenta argumente pentru a susține ipoteza că este încălcată una dintre uzanțele textului literar – detașarea autorului de narator și de narațiune; rezultatul este o suprapunere de voci, o încălcare a ierarhiilor, o reinterpretare a canonului.

Marin Sorescu este asimilat generației '60. Cu toate acestea, în conștiința critică a unor autori precum George Călinescu, Marin Mincu, Dumitru Micu, Mircea Zăciu, Al. Piru, Nicolae Manolescu, scriitorul este văzut ca un inovator, adept al formulelor neconvenționale, promotor al hibridului literar, autor de versuri ce se înscriu într-o nouă formulă, ironic și reticent la reguli, cu talenul de a privi lumea altfel. Despre poezia lui Marin Sorescu s-au afirmat că „ceea ce îl atrage pe cititor la lectura poeziei sale nu este atât semnificația existențială a ei, cât tertipul

unei noi ordini formale” (Zaciu 1978: 426). Al. Piru a remarcat „o mare libertate față de convențiile literaturii și ale poeziei” (1981: 499). Ideea unei noi ordini formale poate fi pusă în legătură cu stilul postmodern: „Orice tip de gândire dominant este supus decanonizării și deconstrucției *tocmai* [subl. aut.] pentru că e dominant și, prin urmare, potențial opresiv” (Cărtărescu 1999: 98).

2. *Viziunea viziunii* în contextul revizuirii unor constante

Am ales *Viziunea viziunii*, deoarece permite conturarea unei discuții despre canon și despre redefinirea unor concepte operaționale specifice postmodernismului. Pentru Gheorghe Crăciun (1998: 24), scriitura postmodernă e „implacabil metafictională, pentru că ea se afirmă într-un sens programatic antiiluzionist. Mijloacele ei pot deveni, de multe ori, o parte din substanța ei”. Așadar, în paginile aceluiași roman apar fragmente descriptive identificabile în realitate, dar și pasaje în care este evident modul în care un text literar, și nu o realitate, este produs, folosindu-se anumite tehnici. George Bădărău (2007: 13-14) reține, între constantele literaturii postmoderne, „o bulversare și o ignorare a ierarhiilor” și „deconspirarea mecanismelor textuale”. Având în vedere aceste referințe teoretice, ne punem întrebarea dacă nu s-ar putea contraargumenta următoarea afirmație: „autorul abstract și cititorul abstract sunt incluși în opera literară, fără a fi totuși reprezentați direct, căci ei *nu se exprimă niciodată nici direct, nici explicit* [subl. n. – E. C.]” (Lintvelt 1994: 26).

2.1. Autorul abstract – autor nereal?

Fără a nega importanța unor indici teoretici în analiza unor texte narrative, considerăm relevante următoarele citate pentru conturarea unei alte perspective asupra autorului abstract. Fragmente extrase din *Viziunea viziunii* pun sub semnul incertitudinii determinantul „abstract” asociat „autorului” și, de asemenea, medierea prezenței acestuia:

„Toate transformările eroilor noștri în eroi pozitivi și iar în negativi, ca imediat să facă saltul în pozitivi, și la urmă înapoi... și iar înainte... și tot așa; precum și transformările animalelor în oameni și-a oamenilor în animale, plante și, mai rar, în flori – au fost observate de *autor* –, alternativ, la microscop și la telescop, într-o cameră obscură și sub cerul liber.” (*Viziunea viziunii*, în Sorescu 2006: 561);

„Desenele, vignetele și petele de cerneală aparțin *autorului* [subl. n. – E. C.], ca și unele personaje desenate, respectiv dulăii Codin și Mozoc, cărora le aduc mulțumirile (mângâierile) mele și pe această cale.” (*ibidem*: 561);

„POVESTEA COCOȘULUI [...] Era un cocoș... sau mai bine să zicem *este* [subl. aut.] (pentru că mai trăiește și astăzi, dacă nu l-o fi mâncat Vulpea, sau poate dumneavoastră, iubiți cititori, ori poate, Doamne ferește, chiar eu, *autorul* [subl. n. – E. C.], din greșeală), frumos din cale afară, falnic precum o fanfară și la fel de sonor.” (*ibidem*: 583);

„*A nu se citi «Tuiuri». Primul volum din «Țoiuri și ventuze», despre care cititorul știe din subtitlul romanului nostru (Vezi cartea pe care o ai în mână: «Viziunea vizuinii, roman într-o doară» etc.). [...] Cine va sări vreun vers, o strofă sau chiar – ferească Dumnezeu – o poezie întregă să n-aibă pretenția că ne-a înțeles. Și pedeapsa, pe lumea cealaltă (lumea cealaltă este tot asta, privită din partea cealaltă, nu există decât cuvântul «cealaltă», lumea fiind una ca și luna) va fi aceasta: ne va transcrie versul, strofa sau poezia, împreună cu întreaga operă, de câte 7125 (de la Facerea lumii), fără a primi drepturi de autor. Și, pierzând vechimea de cititor, nu va mai beneficia nici de pensie conf. paragrafului 13 și fărădelegii săvârșite, ridicându-i-se totodată părul măciucă în cap și permisul. Nota *autorului* [subl. n. – E. C.], combinată cu acatistul păgubașului. (Colaj)” (*ibidem*: 655).

Ca și în textele optzeciștilor, „în șirul de persoane reale (autor, persoană la originea personajului, cititor) intervine o relație mai democratică și ceea ce-i revine de făcut fiecăruia este un act autentic” (Nedelciu, în Crăciun 1999: 311). Democratizarea acestei relații, ironia și autoironia sunt considerate constante ale textelor optzeciste (*ibidem*: 244). Ele sunt detecabile și în *Viziunea vizuinii*, roman care deschide un dialog explicit între cititor și autorul prezent în actul narativ.

2.2. Statutul naratorului (controlabil)

Autorul, denumire dată de Marin Sorescu proiecției sale artistice din interiorul operei literare, întrerupe firul narativ și intervine în rolul naratorului. Așadar, naratorului îi este suprimată funcția de a controla structura textuală. În această situație, naratorul nu mai poate fi considerat „instanță intermediară între autor și istoria romanescă” (Lintvelt 1994: 31), întrucât autorul își poartă singur vorbele¹ Ideea că naratorul este subordonat autorului, el fiind cel care își poate investi naratorul povestitor și cel care îi poate lua facultatea de „a vorbi”, poate fi coroborată cu următoarele afirmații: „Autorul abstract este cel ce a creat universul romanesc căruia îi aparțin *naratorul fictiv* [...] și *cititorul fictiv* [subl. aut.]” (*ibidem*: 32); „Suprapunerea careurilor succesive simbolizează între diferitele

¹ În demersul de ierarhizare a diferitele instanțe narrative, Lintvelt (1994: 37) folosește sintagma „purtător de cuvânt” pentru a descrie rolul naratorului: „Naratorul și eroii vor putea, e drept, să servească drept purtători de cuvânt ai autorului abstract, iar aceasta fără să-i împiedice să fie ei cei care enunță ideologia”. Am arătat că această normă a textului literar nu guvernează orice scriere.

instanțe o ierarhie semiotică *având în vârf autorul abstract care domină structura de ansamblu a operei literare* [subl. aut.]” (*ibidem*: 43). Aserțiunea potrivit căreia naratorul este „o figură autonomă” (*ibidem*: 34) nu poate fi generalizată, iar acest lucru o dovedesc următoarele fragmente – motivații ale intruziunii autorului în lumea romanescă:

„Alte apartamente nu cred să mai fi existat (e drept, părinții lui cică ar mai fi beneficiat de o ieșire, care, de când cu problema locuințelor, folosea de intrare unui Bursuc, ce locuia în aceeași vizuină cu Ursul, dar să nu mai vorbim despre asta, e un subiect enervant).” (*Viziunea vizuinii*: 568);

„De multe ori, eroul nostru, când hiberna de probă și se lăsa în voia soartei, ca să nu mai spunem a lenii [sic!], *spre a evita o repetiție*, ajungea chiar până acolo încât să-și spună singur povești.” (*ibidem*: 573);

Intervențiile metatextuale legate de stil, prin reveniri sau prin corecturi, demonstrează prezența autorului, care asumă importanța aspectului formal în transmiterea unei idei. În continuare, redăm alte citate care demonstrează că autorul pătrunde în spațiul lecturii pentru a-și perfecta opera:

„Poate nici nu știi că acel copil al nostru, pe care în goana ta nesăbuită după inedit l-ai uitat la mine, acel mușunache de catifea neagră, cu care s-ar fi mândrit orice mamă de la Polul Nord și de la Polul Sud (*tăiat Polul Sud*), a crescut mare, frumos și-ți seamănă.” (*ibidem*: 575);

În acest fragment apar, de asemenea, indicii ale preocupării de a alege forma potrivită, de a căuta expresia adecvată, de a da rotunjime unui stil: „Dacă situația aceasta ție ți se pare că e plină de haz și merită să-ți prăpădești tinerețea pentru ea, atunci înseamnă că eu m-am tâmpit de-a binelea [...] (*De schimbat «tâmpit» cu «prostit»*).” (*ibidem*: 575);

Poate mai evidentă este intruziunea autorului – a personalității biografice, a unei voci care își atribuie drepturi – în spațiul romanesc în următorul fragment:

„află, pisoiiul meu târcat, că nu există despărțire vitregă în stare să despartă (*de căutat alt cuvânt*) două ființe unite legal. Cum adică ar putea să ne îndurereze așa de tare o simplă despărțire (*de căutat alt cuvânt*) [subl. n. – E. C.], când aici, în pădure, cântă păsărelele ziua și noaptea și fiecare pasăre pe legea ei piere, iar tu... tu ai circul tău!” (*ibidem*: 576); comisia se întrunise „să discute problema la nivelul «responsabilului de ramură» al pădurii, prea stimatul inginer, agronom, horticultor, curvar (ca și când ar fi o meserie), Vulpache Ursu. Toate acestea le spuse calm Lupul, *bineînțeleș fără a specifica ultima meserie, pe care ne-am permis să i-o atribuim* [subl. n. – E. C.], deși ea nu era trecută în nomenclator, pe ștat [sic!]” (*ibidem*: 649);

Autorul deschide un dialog cu posibiii cititori, jucând, pe rând, rolul unui mediator și cel al unui creator:

„Ursul avu un vis. Vulpea avu un copil. *Ce vrei, mai întâi visul sau mai întâi copilul?* [subl. n. – E. C.] Mai întâi copilul. Nu, mai întâi visul să fie ca o pregătire, căci spune Shakespeare: «suntem creați din aceeași materie ca și visul și scurta noastră viață e înconjurată de somn.» (*ibidem*: 685);

„Ursul ce făcea?/Ursul, de mult de tot, l-am lăsat cu Vulpea... Parcă topica nu este prea bună [...]. Grele probleme mai ridică și stilistica” (*ibidem*: 776); „Aici se termină totul, din lipsă de spațiu: *vizuină* și *viziune*. Și e păcat, păcat, pă...” (*ibidem*: 780); „și-acum ar trebui să le punem pe toate la feminin – o gălmă, o tâmpită, o toantă. Dar uite că nu mai avem timp” (*ibidem*: 677).

De lipsă de spațiu se plânge și Ștefan Agopian:

„Nescriind un roman istoric, mare parte din materialul consultat, mai ales în vederea creării unei atmosfere, nu și-a găsit locul în economia cărții. Totodată dezvoltarea unor pasaje ar fi încărcat inutil structura epică și autorul a renunțat la ele.” (Agopian¹ 2005: 255).

Iar textul lui Constantin Stan² ne pune față-n față cu un narator neștiutor:

„Și astfel povestea Caterinei pare a fi ajuns la sfârșit. După ce nu se va mai putea mișca printre cele treisprezece mese ale birtului își va lua concediu de naștere și, probabil, nu se va mai întoarce niciodată în pensiunea Gerda. Nu știu nimic mai mult despre ea” (451).

Analizând fragmentele de mai sus, putem afirma că instanțe narrative prinse în rame divergente fac schimb de roluri, făcând abstracție de delimitările teoretice. Fragmentele citate pot contraargumenta părerea potrivit căreia

„autorul implicit³ nu poate interveni în mod direct și explicit în opera sa literară ca subiect enunțator. El va putea să se ascundă în spatele discursului

¹ Texte ale lui Ștefan Agopian, scriitor postmodern, sunt incluse în antologia alcătuită de Gheorghe Crăciun și Viorel Marineasa (1998), care cuprinde proza scurtă a generației '80. Comparația cu textele postmoderne este semnificativă pentru a reevalua încadrarea lui Marin Sorescu în modernism, pornind de la viziunea asupra canonului literar expusă în planul literaturii.

² Scriitor postmodern inclus și el în volumul amintit.

³ „Definiția autorului abstract așa cum este ea formulată de Schmid corespunde la ceea ce Booth numește autorul implicit” (Lintvelt 1994: 28).

ideologic al naratorului fictiv, în acest caz naratorul fiind însă cel care se enunță și nicidecum autorul implicit. Afară de aceasta [...], deși naratorul joacă adesea rolul de purtător de cuvânt, poziția ideologică a autorului implicit «nu este produsă decât în parte de comentariul explicit al naratorului» (Lintvelt 1994: 35-36).

În *Viziunea viziunii*, autorul nu se ascunde în spatele unei voci narrative, ci, dimpotrivă, ironizează naratorul, care devine, de fapt incapabil „să citeze discursul actorilor” (*ibidem*: 35), care dispune de mijloace insuficiente de redare a unor informații și reclamă prezența autorului, care revine asupra textului: „intră Bursucul cu o găină cumpărată *Dumnezeu știe de unde și cu ce bani*” (*Viziunea viziunii*: 574); „îl podidi plânsul. *Adică* o lacrimă ca o mărgică i se prelinse din ochi”¹ (*ibidem*: 583); „Vine iepurele „Fără-Cap-Și-Fără-Coadă, cum îi spunea toată lumea, deși adevăratul său nume era... na, că l-am uitat” (*ibidem*: 591); Lupul zâmbește „fioros, *adică dulce*” (*ibidem*: 616); „Observase că mai toate cărțile de vulgarizare a științei au la pagina 13 un mic «ce». Ce fel de «ce»? *Nu se poate ști, cu mijloacele limitate de investigație aflătoare în pădure*” (*ibidem*: 621); „Ursul se uita pe fereastră, unde lumea i se *prezenta filtrată*”, în primul rând prin perdelele de nailon, ca un ciur (*ori sită*) pentru lumină, apoi prin geamul dublu și, în ultimul rând, prin jaluzelele care preluau direct de afară realitatea și-i dădeau drumul să intre în casă, în dungii” (*ibidem*: 631); „Cine a lăsat iubirea, n-a fost un gălmă, *cu g mic*, un tâmpit, un tontălău, ci însăși natura mama, *și-acum ar trebui să le punem pe toate la feminin – o gălmă, o tâmpită, o toantă*” (*ibidem*: 677); „De patru ori. Vulpia nu-i ieșea din minte această cifră, *să-i zicem fatidică* [subl. n. – E. C.], deși până la 7 ar fi ceva, dar orice cifră poate fi fatidică la urma urmei și a fatidicului” (*ibidem*: 704); „Sunt animale sau oameni? că încă nu ne-am lămurit pe parcurs” (*ibidem*: 711).

Naratorul este asemenea cititorului, care nu are acces la mecanismele de producere a unui text decât dacă autorul i le dezvăluie. Astfel că naratorul și cititorul reprezintă polii unei relații „de la conștiință la conștiință stabilită cu ocazia lecturii” (Nedelciu, în Crăciun 1999: 243) și nu ai unei relații de tipul *manipulator-manipulat*.

2.3. Mecanisme „la vedere”

Pornind de la aceste fragmente, se poate observa că naratorul nu deține funcția de control (funcția de regie), întrucât regia îi aparține autorului. În acest context,

¹ Autorul intervine în actul narativ operând corecturi, în mod conștient, asupra formei ideilor. Este folosit conectorul *adică*, ce trimite spre un proces de reformulare pe măsura producerii textului.

² Sintagmă ce, după părerea noastră, definește accesul naratorului la lumea narată. Dacă „cititorul se orientează în lumea romanescă ghidat de narator ca organizator”, după cum arată Japp Lintvelt (1994: 47), abilitatea naratorului de a „vedea” este condiționată de autor.

autorul funcționează ca „subiect vorbitor”¹. În paginile romanului, vocea lui Marin Sorescu nu se aude în culise, ci pe scenă, alături de personaje, de narator(i), de spectatori. El nu este un autor al cărui nume rămâne pe copertă:

„Un autor care a citit mai multe romane se amuză² să le descompună mecanismul după care au fost concepute și să-l refacă în văzul tuturor, ca într-o demonstrație de prestidigitatie. Sunt convocate în sprijinul său mijloace artistice din cele mai diverse și mai surprinzătoare. Procedeele romanului tradițional coexistă cu cele ale noului roman; de la romanul de aventuri se trece cu nonșalanță la cel istoric, sau la cel de dragoste, sau la cel psihologic.” (Arion, în Sorescu 2006: 1222).

Divulgarea unui astfel de mecanism se suprapune dialogului ce se încrucișează între autorul abstract și naratorul fictiv, jocului de-a perspectivele menit să răstoarne taxonomia existentă.

„E aici un spirit bășcălios care demitizează, în fapt, canoanele epice, tradiționale și moderne deopotrivă³, apărând imprevizibil când în postura povestitorului balzacian, preocupat de tipologie, când în cea a producătorului de text, care-și deconspiră propriile convenții artistice.” (G. Țeposu, în Sorescu 2006: 1227-1228).

Producerea textului are loc sub ochii cititorului, căruia i se acordă dreptul de a fi martorul actului literar, al unei relatări incredibile și *necredibile*, „din păcate, fără martori” (*Viziunea viziunii*: 565). Se întrevede canonul textualist al anilor '80, aplicat ca urmare a conștientizării tehnicilor folosite în alcătuirea discursului (Pop, în Mincu 2003: 104-105).

¹ În Lintvelt (1994: 36), este notată următoarea idee: „rămâne totuși o diferență esențială între naratorul asumându-și actul narativ al povestirii și autorul implicit care nu funcționează niciodată ca subiect vorbitor”. Autorul abstract devine prezență textuală, acest lucru fiind susținut de fragmentele reproduse în scopul susținerii acestei ipoteze.

² Marin Sorescu a declarat într-un interviu: „iau notă de o mulțime de alte stiluri și-mi face plăcere să le studiez, să le demontez mecanismul” (<http://www.pruteanu.ro/204dialoguri/1986-02sorescu.htm>).

³ Această afirmație face posibilă încadrarea romanului în postmodernism și desprinderea teoretică a lui Marin Sorescu de ideologia literară a anilor '60; Marin Sorescu a scris în stil postmodern, iar analiza elementelor particulare ale prozei sale confirmă acest lucru. „Într-un timp al «inocenței pierdute», postmodernii au redescoperit o serie de procedee: «montajul» unor formule narative diferite, amestecul registrelor și temelor, colajul insolit, scriitura supraetajată, conștienți că un text ascunde alt text și acesta, la rândul-i, un altul” (Bădărău 2007: 35). Marin Sorescu, scriind în perioada anilor '70 - '80, a anticipat unele tehnici recuperate și folosite de către scriitorii anilor '80.

2.4. O altfel de (omni)prezență

Autorul este prezent în text, în subtext, în notele de subsol¹. În aceste condiții, naratorul nu este atestateiutor, omnisciența îi aparține autorului Marin Sorescu – poet, dramaturg, prozator. Autorul este marcat de „conștiința artificiei”, asemenea scriitorilor postmoderni (Bădărău 2007: 14), de realitatea care poate invada rama narativă. Chiar în universul ficțional este lansată posibilitatea anulării barierelor dintre cele două planuri: „Ce facem, fraților, intră realitatea peste noi”? (*Viziunea viziunii*: 593).

„După metoda lui Proust, în operă sunt introduși Creatori reali alături de Creatori fictivi. Amestecul imaginilor, răsturnarea timpurilor, privirea dinspre viitor spre prezent, schimbarea numelor personajelor, rolul privirii, evaziunile în timp sunt câteva procedee care pregătesc aplicarea metodei *simultaneității* în *Ce se vede*, metodă constând în cronica interiorității, când timpurile și spațiile narațiunii se suprapun.” (Bădărău 2007: 53).

Dihotomia *creatori reali* – *creatori fictivi* poate fi aplicată firului narativ al romanului *Viziunea viziunii*, care susține diferențierea între autor abstract – narator fictiv, cu precizarea că întregul univers ficțional, inclusiv naratorul, este produsul imaginației unui autor abstract, creatorul real al lumii românești. Doar el poate stabili forma ultimă pe care o iau ideile, cadrul spațial și temporal: „Unde ai fost? îl întreabă Vulpea [...]. Am fost îndrăgostit, spuse el sec, *mai precis* [subl. n. – E. C.] demisec” (*Viziunea viziunii*: 757);

„...în căpșorul ei cu bucle mai era ceva, și mai prețios: acea intuiție că el poate s-o înșele oricât, s-o uite de la mână până la gură, pentru că așa era el, dintr-o bucată de fier, care se căleşte și în focul unor ochi sinceri și în focul unor ochi nesinceri, aceștia din urmă fiind verzi. Căci *aia* [subl. aut.] trebuia să aibă ochii verzi”. (*Viziunea viziunii*: 760);

„Ce fac ăia ultima dată? (hai să fie ăsta un laitmotiv). / Sunt la munte, în duba excursioniștilor” (*ibidem*: 716); „În ultima jumătate de an, am tot ținut-o în triunghiul clasic: Ursul, Vulpea, Vițica, hai să ne întoarcem la eroii noștri [...], la niște eroi mai oropsiți, care trăiesc în afara triunghiului, dar tot în pădure” (*ibidem*: 711). Rolul autorului, instanță dominatoare, este subliniat de Adriana Iliescu:

¹ Roman într-o doară* – explicația din subsolul paginii: „*În două părți (*Partea întâi* și *Partea a doua*) cu un număr suficient de capitole, fiecare având un motto *întâmplător* [subl. n. – E. C.], și cu două volume de versuri inedite, în afară de text, intitulate „Țoiuri și Ventuze” (Vol. I „Țoiuri” și Vol. II „Ventuze”).”; Volumul II, „în continuarea volumului I („Țoiuri”). Introdus și acesta arbitrar, din aceleași motive.”

„Este aici [în *Viziunea vizuinii* – n.n. E. C.], întoarsă în deriziune, și setea de poveste (vezi pasiunea lui Ursu pentru romanul polițist¹), orice fir narativ ar începe este întretăiat, când crezi că ai înțeles un personaj observi că ai și trecut în altă «poveste», microsценetele urmează una alteia în vârtej, gesticulația lor este adesea carnavalescă, figurile se schimbă. Autorul pare a fi *Păpușarul* [subl. n. – E. C.] a cărui voce se aude în spatele fiecărei măști” (în Sorescu 2006: 1226-1227).

Ion Pecie admite rolul decisiv al autorului în constituirea discursului narativ: „Prezentarea personajului e făcută de către autor, dresorul său, în cadrul Indicelui analfabetic” (*ibidem*: 1224). Intervenția autorului este evidentă: „INDICE ALFABETIC. În ordinea (analfabetică) a intrării în vizuină” (*Viziunea vizuinii*: 781). Dacă Ursu devine „Domnul Ursu”, amator de lectură, în *Arta războiului* personificarea nu se petrece sub ochii cititorului, dar acesta e martorul trecerii într-o altă lume: „Păsăroiul se așeză în fața lor turcește și îi privi cu milă. – Sunt păsăroiul *Ulise*! spuse și-și adună aripile a călătorie².” (*ibidem*: 17).

2.5. Cine-i personajul?

Profilul unor personaje este aproape refăcut (până la imposibilitatea de a-l identifica în paginile romanului):

„*Lupu*, cumătrul lup, Bătrânul Lup de Mare din lat. *Mare* (marea = *mare*). Simbol al unor vechi popoare indoeuropene, citat de Homer, vezi-l pe la steaguri, tuiuri traco-dacice, fundează Roma – prin nevastă-sa lupoaica cea miloasă –, azi pe cale de dispariție din cauza cruzimii oamenilor și a unor prejudecăți vânătorești. Figură impresionantă a literaturii noastre – vreau să spun a acestei cărți –, hăituit în strofe strâmbe și nedrepte” (*Viziunea vizuinii*: 782).

Același nume este purtat, de fapt, de două personaje, sau același personaj își are dublul său, ca rezultat al schimbării perspectivei. De altfel, în literatura postmodernă apare uneori un personaj proteic, obișnuit să-și asume identități multiple, să trăiască simultan în continuitate și discontinuitate, să fie expresia unor voci multiple, să-și descopere alteritatea cu aceeași surprindere și teamă, să experimenteze lumea și pe sine însuși ca pe un organism fragmentar și amețitor. Schimbarea trăsăturilor personajelor nu se produce doar la sfârșitul romanului, ci și pe parcursul derulării narațiunii. „De la capitolul al XI-lea narațiunea alegorică își

¹ Ursu pune scrisoarea deoparte și citește în timpul serviciului un roman polițist. (Sorescu 2006: 634); „Lui Ursu îi plăceau romanele doldora de acțiune, iar nu leșinăturile prozei de azi, cu problemele de conștiință chipurile, când conștiința omului a ajuns la os, chipurile.” (*ibidem*: 635).

² A se observa jocul intertextual ce se realizează prin conexarea numelui cu acțiunea.

schimbă personajele” (Simion, în Sorescu 2006: 1221): „De când și-o fi pus Ursul perdeluțe la vizuină? se va întreba, pe bună dreptate, cititorul nostru, care n-a aflat de așa-numitul procedeu al dării peste cap și al transformării radicale din iepure în leu, din urs în domnul Ursu” (*Viziunea vizuinii*: 631); Ursu era acum „responsabil silvic la Ocolul pământului Nr. 1” (*ibidem*: 631).

Ursul „este eroul unei scurte scenete despre necazurile colocatarilor ce se deranjează reciproc pentru ca, fără nicio pregătire prealabilă, să-l vedem maestru de cenaclu, funcționar cu răspundere și rutină, sau pur și simplu biet om supus dorințelor și victimă a înșelăciunii” (Iliescu, în Sorescu 2006: 1226).

Pentru ca lectorul¹ să nu sară cumva peste un paragraf, „prozatorul face în așa fel încât oamenii și animalele să se amestece, să dialogheze, să-și schimbe des identitatea” (Simion, în Sorescu 2006: 1221). Sorescu îl numește „personajul când oameni, când animale” (Sorescu 2006: 1172). Personajul se schimbă mereu, după cum „însăși tipologia cărții se schimbă mereu” (Gânscă 2002: 228). Urmărind fragmentele din *Viziunea vizuinii*, se poate observa că instanțele narative își schimbă, de asemenea, rolurile, întrucât autorul corectează textul introdus anterior în lumea românească prin vocea naratorului.

3. O altă instanță – vocea (auto)ironică

Revenirile autorului asupra textului deja redat prin vocea naratorului trimit spre o particularitate a esteticii postmoderne: „tematizarea parodică a autorului, care manipulează personajele, cititorii, dar și pe sine însuși, într-o manieră autoironică” (Bădăraș 2007: 36). S-ar putea spune că doar o anumită ipostază a autorului este parodiată – naratorul –, vocea ironică aparținându-i, de fapt, autorului abstract. Faptul că fraza ironică nu poate să aparțină decât autorului este admisă și de Japp Lintvelt: „În spatele acestor remarci ale naratorului se ascunde cu toate acestea un joc ironic implicit al autorului abstract, care își bate joc de naratar, prototip al cititorului tradițional” (Lintvelt 1994: 44). Totuși, autorul practică și autoironia:

¹ Vezi Booth (1976: 386), unde se realizează un portret al cititorului chemat să soluționeze dificultățile cu care este confruntat: „Să recurgem la judecata precisă a cititorului în cazul unui sistem de opinii și acțiuni foarte elaborate în care eroul are uneori dreptate, alteori este oarecum vinovat, iar alteori o ia razna în mod cu totul absurd. Și ca să fim siguri că aceste lucruri nu sunt prea evidente, să-l legăm pe cititor atât de strâns de conștiința protagonistului dirijat *ambiguu* [subl. n. – E. C.], încât nimic să nu-i umbrească plăcerea de a deduce gradele precise, deși variabile, ale distanței care operează în diferite puncte pe parcursul cărții”.

„Acuma sunt animale sau oameni? Oameni sau fiare? Curiozitatea noastră e legitimă, ca autor, suntem în legitimă apărare să știm, cum se numește asta? să știm starea... fizică a personajelor noastre [...]./Ce te uiți așa la mine? Nu pot găsi răspunsul la o problemă de metafizică, omul a fost din toate timpurile și om și animal, iar animalul a fost din toate timpurile și animal și neom” (*Viziunea viziunii*: 684).

În proza scurtă *Mercedes*, soțul e un porc: „– Ce dracu e asta aici, ce-i cu porcu ăsta în pat? Femeia agăță o lampă într-un cui și puse valiza pe o masă, lângă ușă. – E soțul meu, răspunse repede femeia, de data asta clar, hotărât. Porcul ăsta e soțul meu, spuse, desfăcându-și cocul.” (Cușnarencu¹ 1998: 129). La fel ca în *Viziunea viziunii*, în *Mercedes*, alternează două planuri, două lumi, fantasticul având spații de desfășurare asemănătoare – o viziună, respectiv o cameră dintr-o casă de lemn, izolată: „Există poate o lume mai bună decât asta. De ce nu s-ar afla ea în camera aia?” (*ibidem*: 132). Lumea în care soțul e un porc gospodar cu care se poate dialoga este substituită, la finalul prozei, de realitatea invadatoare:

„Era curat, imaculat, porcul nicăieri, nicio urmă a masacrului. Ușa se deschise de perete și bărbatul îi făcu vânt femeii pe podea. Mercedes se rostogoli la picioarele lui Mercantil O. Rosetti. Femeia plângea. Vru să o ia în brațe, dar omul îi puse țeava puștii de vânatoare pe creștetul capului. Spuse: – Ia-ți toate boarfele de aici și cară-te.” (*ibidem*: 137).

Peste noapte, pe neașteptate planurile s-au schimbat, realitatea și fantasticul se suprapun, așa cum, în *Viziunea viziunii* realitatea a venit la un moment dat peste personaje. Planurile care alternează constituie cadrul evenimentialului și în *Arta războiului*: „Un înger nevăzut ochilor lumii făcu repede ordine în grămada lor, împingându-i spre altă noapte și ei, jucăușii, se duseră nepăsători într-acolo.” (Agopian 1998: 15). Deplasarea limitelor dintre diferitele instanțe narative arată că lui Marin Sorescu „nu i se poate [...] contesta o anume predispoziție spirituală specială de *avant-coureur*, după cum nu i se poate contesta nici psihologia de aventurier – lui, aparent un timid! – într-un nesfârșit Vest sălbatic al literaturii” (Pecie, în Sorescu 2006: 1223).

4. Concluzii

Marin Sorescu a scris un tip de proză care nu se subordonează direcțiilor literare din perioada anilor '60, ci se apropie de scrierile postmoderne, teoretice și literare.

¹ George Cunarencu, ca și Ștefan Agopian, este un scriitor postmodern inclus în antologia Crăciun & Marineasa (1998). Asemenea unor texte precum *Mercedes* sau *Arta războiului*, *Viziunea viziunii* este un joc al vocilor auctoriale, al planurilor, al textului scris și rescris.

Am analizat decanonizarea prin prisma încălcării graniței dintre instanțele narative autor- narator. Asemenea unui text postmodern, *Viziunea viziunii* se produce în fața cititorului, autorul fiind conștient de mecanismele funcționării unui text ficțional.

Parodia, ironia și schimbarea vocii auctoriale au ca rezultat renunțarea la convenție, la tipare, la canon. Scriind un roman neconvențional precum *Viziunea viziunii*, Marin Sorescu s-a apropiat de scriitorii postmoderni. Ca în textele acestora, între autor și cititor se stabilește o relație mai puțin strictă, rolurile putând fi inversate, iar vocile suprapuse; mecanismele de realizare a textului sunt expuse, comentate, ironizate; se schimbă trăsăturile, numele personajului pe parcursul desfășurării subiectului; alternează planurile real și fantastic, imaginația și realitatea fiind într-o permanenta competiție.

Surse:

- Agopian, Ștefan, 1998, „Arta războiului”, în Gheorghe Crăciun, Viorel Marineasa (ed.), *Generația '80 în proza scurtă*, Pitești, Paralela 45, Colecția 80, Seria Antologii.
- Agopian, Ștefan, 2005, *Tobit: roman*. Ediția a doua, revăzută, Iași, Polirom.
- Cușnarencu, George, 1998, „Mercedes”, în Gheorghe Crăciun, Viorel Marineasa (ed.), *Generația '80 în proza scurtă*, Pitești, Paralela 45, Colecția 80, Seria Antologii.
<http://www.pruteanu.ro/204dialoguri/1986-02sorescu.htm>.
- Sorescu, Marin, 2006, *Opere. VI. Romane. Proză scurtă*. Ediție îngrijită de Mihaela Constantinescu-Podocea. Prefață de Eugen Simion, București, Univers Enciclopedic.
- Stan, Constantin, 1998, „Cati, Caterina Ecaterina”, în Gheorghe Crăciun, Viorel Marineasa (ed.), *Generația '80 în proza scurtă*, Pitești, Paralela 45.

Referințe:

- Bădărău, George, 2007, *Postmodernismul românesc*, Iași, Institutul European.
- Booth, Wayne C., 1976, *Retorica romanului*. În românește de Alina Clej și Ștefan Stoenescu. Prefață de Ștefan Stoenescu, București, Univers.
- *** *Canon și canonizare*, 2003, sub îngrijirea lui Marin Mincu, Constanța, Pontica.
- Cărtărescu, Mircea, 1999, *Postmodernismul românesc*, București, Humanitas.
- Ciocârlie, Livius, 2010, *Cartea cu fleacuri*, Pitești, Paralela 45.
- Crăciun, Gheorghe, 1998, *În căutarea referinței*, Pitești, Paralela 45.
- Crăciun, Gheorghe, 1999, *Competiția continuă. Generația '80 în texte teoretice*, Pitești, Paralela 45, Colecția 80, Seria Antologii.
- Gânscă, Crenguța, 2002, *Opera lui Marin Sorescu*, Pitești, Paralela 45.
- Lintvelt, Jaap, 1994, *Punctul de vedere. Încercare de tipologie narativă*, București, Univers.
- Piru, Al., 1981, *Istoria literaturii române de la început până azi*, București, Univers.
- Zaciu, Mircea (coord.), 1978, *Scriitori români*, București, Științifică și Enciclopedică.

Mircea Cărtărescu și Gabriel García Márquez: ipostaze autobiografice

Silvia Comanac Munteanu
Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava

Being perceived with certain reserve and even considered a minor genre, the autobiographical writing has the value of a human or historical document of the certain period of time which it represents, thus establishing an intrinsic connection between the diarist, the memoirist, and the reader. In a diary there merge two worlds: the inner world of the author and the outside world, reflecting a crisis, both on a personal, creative and historical level. The premise of this paper is to reveal the specific nature of the texts written by Mircea Cărtărescu and Gabriel García Márquez, considering that each writer expresses his own poetics of diaristic writing. In a journal there appear, just as in a mirror, the profound self, the biographical ego and the superficial ego, configuring a portrait of the writer. The freedom of thinking specific to the diary facilitates the understanding of the way in which the diarist perceives the world and creates it. Trying to find the meaning of his existence, the diarist / memoirist becomes a character himself, life turns to fiction, and his writing can be considered literature.

Keywords: Cărtărescu, crisis, diary, Márquez, memories.

1. Introducere

Literatura autobiografică sau diaristică propune schimbarea raportului autor-narator-personaj-cititor, instituind suprapunerea eului profund pe cel biografic și identificarea autorului cu naratorul sau cu personajul, în timp ce cititorul este în primul rând diaristul însuși. Acest tip de literatură înglobează jurnalul, amintirile, memoriile, mărturisirile și chiar corespondența. Fiecare subspecie are trăsăturile ei distinctive, iar în cadrul acestei lucrări ne vom referi la jurnal și memorii, evidențiind, comparativ, două tipare confesive: diaristul Mircea Cărtărescu și memorialistul Gabriel García Márquez. Dacă memorialistul este orientat spre exterior și încearcă să se facă cunoscut, diaristul, orientat spre sine, încearcă să se cunoască, de aici rezultând și o vârstă predilectă a scriiturii: memoriile se scriu la

bătrânețe, dar jurnalul se poate scrie oricând, în funcție de tumultul lăuntric al ființei.

Corpusul supus analizei îl constituie ultimul jurnal al lui Mircea Cărtărescu, intitulat *Zen*, și volumul de memorii *A trăi pentru a-ți povesti viața*, de Gabriel García Márquez. Relectura acestor texte pune în lumină ipostazele autobiografice ale celor doi scriitori, primul ilustrând diaristul postmodern, care scrie pentru a-și învinge teama de neputință de a scrie, în timp ce al doilea este un memorialist modern, cu tonalitate nostalgică și simplă, ce nu ezită să dezvăluie momentele dificile sau clipe-limită, hotărâtoare pentru formarea scriitorului de mai târziu.

Luând în considerare premisa avansată de Eugen Simion că în scriitura diaristică „O sinceritate absolută nu există” (Simion 1981: 178), am observat că genul diaristic rămâne o literatură a sinelui, în care eul profund și eul biografic se suprapun perfect pentru a respecta clauza sincerității. Există, totodată, și o dedublare a vocilor, căci naratorul nu se identifică în permanență cu autorul, ci se distanțează de acesta prin apelul la persoana a III-a, prin apariția celui alt, căruia i se adresează. Jurnalul devine astfel un joc al măștilor, există mai multe voci care se contrazic în acest spațiu de creație. Iar acest Altul este un produs al scriiturii. Din această perspectivă, am apelat la metoda biografică și cea hermeneutică.

Ca expresie a singurătății, jurnalul devine un refugiu, un spațiu în care diaristul se (auto)analizează, spre deosebire de memorii, în care autorul aruncă o privire retrospectivă nu numai asupra sa, ci și asupra celorlalți și asupra contextului istorico-socio-cultural care și-a pus amprenta asupra personalității sale creatoare. Memoriilor le lipsește fragmentarismul, dar, asemenea jurnalului, le este pusă sub semnul întrebării clauza sincerității absolute, pe care lectorul ar dori să o regăsească în acest tip de scriitură, aspirând să cunoască omul din spatele scriitorului. Indiferent de forma pentru care au optat, jurnalul lui Mircea Cărtărescu și memoriile lui Gabriel García Márquez pot fi considerate literatură și sunt lizibile ca roman în care personajul principal este autorul.

2. Mircea Cărtărescu: a scrie pentru a trăi

Cărtărescu a ajuns la publicarea celui de-al treilea volum al *Jurnalului*, acoperind o perioadă de 20 de ani (1990-2010), timp în care a notat, cu ritmicitate, întâmplări, vise, lecturi, citate, gânduri și sentimente. Vom analiza acest ultim volum, care include însemnările din 2004-2010, având intuiția că diaristul va continua, întrucât „nevoia de a mărturisi readuce biografia în scenă” (Bogdan Lefter 2002: 19). Cititorul asistă la o confesiune (de o pretinsă sinceritate) despre pierderea inspirației, făcând cunoștință cu un personaj sfâșiat între revoltă și resemnare, asediat de trăiri paranoice și de obsesii care îi accentuează criza existențială. Omul care viețuiește în umbra creatorului pare a trăi acut potențiala sterilitate creatoare, criza de creație fiind contrabalansată de căutarea disperată de sine: „diaristul nu reușește, poate, să se cunoască pe sine (s.a.), dar încearcă și acest act este

important pentru că el confirmă o *conștiință de sine* (s.a.), dovada unei individualități puternice și responsabile” (Simion 2001: 50).

Interpretarea acestui text cu valoare confesivă trebuie să pornească de la titlu, căci *Zen* reprezintă un exercițiu de meditație orientală menită a anula distincțiile de factură dualistă: eu-tu, subiect-obiect, adevărat-fals. Meditația presupune trei elemente esențiale: 1) respirația – semnifică viețuirea, armonia dintre sine și univers în consonanță cu ritmul exterior al omului; 2) poziția corpului – simbolizează statutul ființei umane în plan familial și social, urmărindu-se astfel a se evita rătăcirea privirii, căci autorul țintește atingerea propriului ideal; 3) atitudinea interioară – se referă la faptul că scriitorul aspiră să dobândească, prin scris, conștiința pură și tainele Logosului.

Înțeles drept o condiție primordială a existenței, scrisul devine echivalentul oxigenului pentru diaristul convins că omul și scriitorul sunt fețe ale aceleiași ființe și, în absența Cuvântului, niciunul dintre ei nu poate supraviețui. Odată anihilat scriitorul, omul nu mai există și, de aici, lupta cu energiile negative și impotența creatoare, exhibită în paginile de *Jurnal*. Din această perspectivă, textul diaristic poate fi privit ca un exercițiu de scriere creativă – „recurge la paginile jurnalului ca la un «atelier de fraze» (cum spunea Roland Barthes) pentru ficțiunile sale” (Mușat 2008: 338), care-i permite să-și descătușeze noianul de „dorințe negre și dorințe orbitoare” (Cărtărescu 2011: 205). Sunt pagini care descriu procesul de fabricație a ultimului volum din *Orbitor*, începând cu travaliul interior, continuând cu prezentarea structurii: părți, planuri narrative, personaje, repere spațio-temporale etc. Regăsim la Mircea Cărtărescu aceeași idee exprimată și de Gabriel García Márquez: un roman se scrie nu cum vrea scriitorul, ci se hrănește din propria substanțialitate, *se sprijină pe el însuși*, astfel încât raportul autor-operă se cere inversat. Pendulând între încredere și deznădejde, creatorul respectă cu strictețe un program de scris autoimpus, mărturisind că actul de a scrie a devenit o îndeletnicire mecanică la care nu va renunța până când nu va scrie „sfârșit” (finalizează romanul în 17 aprilie 2007).

Ca formă și tehnică de creație, diarismul impune coexistența mai multor euri, pe care le disociem, privind ca într-o oglindă în paginile confesive. Cititorul de jurnal ajunge să distingă vocile care interferează în scriitura diaristului: una care iese în față, emblemă a autorului (eul profund), și una care se ascunde printre rânduri, respectiv eul biografic (eul superficial). Percepem un eu profund copleșit de neputința de a-și împlini vocația creatoare: „scrisul e viața mea și nu pot pretinde că exist dacă nu scriu” (*ibidem*: 37). Este conștient că recursul la scris este cel mai bun antidot împotriva incapacității de a crea: „credința vine scriind, e chiar scrisul” (*ibidem*: 81) sau „Scriu aici rândurile astea ca pe un ritual, ca pe o datorie sacră” (*ibidem*: 100). Jurnalul stă mărturie acestor frământări interioare și-i întărește convingerea că se va elibera, scriind, de complexe inhibitorii: „*Jurnalul* este firul de pai de care scriitorul se agață în momentele de disperare, de criză a scrisului” (Glodeanu 2012: 626).

Cărtărescu reciclează în jurnal motivul optzecist al „mâinii care scrie”, o sinecdocă a alterității creatoare: „Și mai ales cu omu-ăsta tot mai străin de mine a cărui mână o văd scriind aici cu un pix albastru” (*ibidem*: 85). Impersonalitatea actului scriptural denotă, consideră Lejeune (2000: 15), atitudini polarizate: „A vorbi despre sine la persoana a treia poate implica fie un orgoliu imens [...], fie o anumită formă de umilință”. Acest „el” pe care Cărtărescu îl scrutează este eul biografic captiv în cotidian, consumat de probleme banale, de rutina zilnică: „În rest, ceruri cenușii, ude și grele. Absența oricărui sine. El a fost, el a rezolvat, el a primit, el a scris. Ca în cazul copiilor și primitivilor. Nopti nedormite, respirație grea și chinuitoare” (*ibidem*: 109); nu excludem nici o deghizare a orgoliului, scriitorul fiind pe deplin conștient de valoarea operei sale și de forța interioară care-l va ajuta să renască.

În scenariul descris, există două ipostaze ale sinelui scindat: autorul tânăr, vizionar și inspirat (*Levantul, Nostalgia, Orbitor*) și un M.C. matur, umbra celui dintâi, terorizat de scurgerea Timpului și chinuit de neputința de a scrie: „Primul spune «Voi scrie», celălalt: «Sper să scriu»” (*ibidem*: 204). Jurnalul este deopotrivă mărturisire exemplară, atelier de creație, document existențial și portret expresiv al vieții interioare. Starea negativă se imprimă la nivel textual prin nenumărate lamentații și o tonalitate depresivă „sunt în pericol de a pierde nu o carte, ci sensul însuși al literaturii” (*ibidem*: 130), marcată de prezența adverbului *nu* – „Nu pot străbate [...] nu pot ajunge dincolo” (*ibidem*: 224) sau „Nu mai știu să mă folosesc de cuvinte” (*ibidem*: 321).

Omul care consemnează în jurnal cu resemnare „Isteria mea violentă de luna trecută a virat încet în resemnare” (*ibidem*: 113) sau dezamăgire „Sunt cumva fericit la modul prostesc” (*ibidem*: 117) este un spirit complex, cu o sensibilitate exacerbată, dublat în permanență de creatorul frustrat și alarmat de propria neputință: „Cât nu scriu în jurnal nu exist, și nu metaforic, ci în cel mai strict sens al cuvântului. Sunt jurnalul meu” (*ibidem*: 385). Are curajul de a înregistra eșecul temporar, dar și succesul editorial internațional, anticipând cu luciditate vocile critice care-i lezează prestigiul. Această devansare a intențiilor publicului poate fi interpretată ca o strategie a autorului de a-și apropria lectorii, de a-i manipula să intre în jocul sinceritate absolută: „Un jurnal e făcut ca să-ți poți spune lucruri pe care tu însuși nu le știi” (*ibidem*: 265), de care se dezice, spre final, cu dezinvoltură: „Doar regulile, ele, seamănă cu viața, nu și proiecția” (*ibidem*: 405). Pe alocuri, protagoniostul jurnalului intim este tot o invenție, un dublu de hârtie, nu copia fidelă a persoanei în carne și oase.

Mai puțin cunoscută până acum, dar la fel de atrăgătoare pentru public, este ceea ce diaristul denumeste „viața gabrielescă”, respectiv ipostaza de tată; savurează momentele pe care le petrece cu familia, îi place să se joace cu Gabriel și să-l ajute să descopere lumea, îi contemplă chipul drăgălaș și-i veghează devenirea. Conștientizarea faptului că a îmbătrânit și trupul i s-a șubrezit generează „Teroare nemărginită la gândul că sunt în partea finală a vieții” (*ibidem*: 136). Convins că „Micile nimicuri deschid calea marelui nimic” (*ibidem*: 530), diaristul are

sentimentul ratării. Trebuie să constatăm un paradox care pune sub semnul întrebării sinceritatea diaristului: este respectată legea sincerității atunci când M.C. se lamentează pe tema singurătății și a marginalizării (excluderea din literatură)? Noi, cititorii, îl percepem totuși ca pe un autor de succes, a cărui operă a fost tradusă în numeroase limbi, și ca pe un om fericit în mijlocul familiei (cum însuși notează). Răspunsul este afirmativ în contextul multiplicării eurilor și a măștilor auctoriale. Lectorul a înțeles că trebuie să disocieze creatorul (eul profund) de eul biografic și, inevitabil, de eul ficțional, perceptibil în paginile jurnalului. Sau, mai simplu spus, se ajunge la distincția persoană, personalitate, personaj – o triplicare asumată de diarist.

Jurnalului i se poate acorda și un rol specular, menit a facilita întâlnirea cu Eul profund: „Drumul spre esența imuabilă a lumii duce prin domeniul sinelui, perceperea alcătuirii intime a obiectului este posibilă numai prin replierea subiectului asupra propriei intimități” (Moraru 1990: 31). Scriitorul poate fi considerat noul Narcis, aplecat asupra oglinzii-jurnal, care-i reflectă ipostaze ale eului profund. Identificând în toposul jurnalier eurile camuflate, lectorul are posibilitatea de a reconstitui identitatea reflectată a diaristului și captată de personajul-narator. În oglinda-jurnal, scriitorul face eforturi să se cunoască și să se înțeleagă pe sine: „Te uiți în oglindă și vezi acolo, în firida ei, statuia-ntr-o nefericire ușor străvezie” (Cărtărescu 2011: 304). Autorefectarea atribuie jurnalului dimensiunea de oglindă reflectantă, în care eul se percepe în mod egal subiect și obiect, aspirând astfel la recuperarea trăirii esențiale: „Nu mai cred în mine și în viața mea, care înainte era scrisul, nu mai cred că am scris ceva adevărat vreodată” (*ibidem*). Dualitatea om-scriitor este ușor recognoscibilă pe parcursul confesiunii, diaristul etalând ambele ipostaze ce conturează întregul său uman. Expresie a singurătății individului, jurnalul devine o scriere taciturnă, o oglindă în care individul se privește pentru a-și mărturisi neliniștea și solitudinea: „sunt singur, singur – că singurătatea mea a luat-o razna și nu mai are limite” (*ibidem*: 57).

Forța cu care imaginează lumi posibile pare a-i lăsa autorului și libertatea de a comprima sau expanda „timpul trăirii” și „timpul mărturisirii” (Simion 1979), reflectând polaritățile ce-i macină ființa: disperare și speranță, furie și resemnare, tristețe și bucurie, optimism și pesimism. Din acest unghi, jurnalul intim devine oglinda care arată fără menajamente infernul individului, punând în practică strategia demitizării personalității și a demistificării existenței. Talentul scriitorului și, firește, inteligența lui se concretizează în abilitatea de a mânui tehnica speculativă, îmbinând (auto)biografia cu ficțiunea și modulându-și tonalitatea în funcție de rostire, astfel încât gravitatea alternează cu suavitatea, agresivitatea cu blândețea, sinceritatea cu suspiciunea. Deși voluminos, jurnalul se citește cu interes și nu devine monoton. Spontaneitatea și autenticitatea stilului potențează efectul globalizant, determinând cititorul să-l lectureze nu doar ca simplu document, ci ca mărturie a scriitorului-om aflat sub semnul timpului și al destinului și, în special, ca ficțiune a non-ficțiunii. Jurnalul acesta este scris ca „o carte a disperării” (Cărtărescu 2011: 592), fiind aici concentrate trăiri sublime și obscure, stări de

grație și anxietate, Eros și Thanatos. La finalul lecturii, punctele de suspensie sugerează incapacitatea cuvântului scris de a exprima totul: „Adevărata mea viață nu e accesibilă cuvintelor” (*ibidem*: 405); și totuși doar scrisul anihilează teroarea timpului și dă sens existenței: „Aici, în scris (care-nseamnă și memorie, și imaginație, și vis, dar pentru mine înseamnă sensul vieții înseși) este planeta mea cu singurul aer respirabil” (*ibidem*: 522). *Jurnalul* înseamnă, în aceste condiții, un dosar de existență trăită, memorată, a omului dublat de scriitor.

3. Gabriel García Márquez: a trăi pentru a scrie

Cartea lui Gabriel García Márquez poate fi interpretată ca un *bildungsroman*, căci pe parcursul celor aproape 600 de pagini lectorul asistă la procesul de devenire al scriitorului. *A trăi pentru a-ți povesti viața* este o carte redactată în stil direct confesiv, cu referire la fapte personale, dar și la evenimente socio-istorice, care au avut un impact puternic asupra conștiinței sale. Reflecția acompaniază cu subtilitate întâmplările unei vieți în care dezvoltarea spirituală devine complementară trăirii plene a lumii mundane. Pasiunea pentru lectură pare a-i stimula apetitul pentru scris, care se va transforma treptat într-un stil de viață și-l va împiedica să obțină o diplomă, așa cum ar fi dorit tatăl său.

Metareferința de gen fiind clară – „când am pus punctul final acestor memorii” (Márquez 2010: 61), principiul sincerității și autenticitatea sunt focalizate chiar de autor.

Scriindu-și memoriile, Márquez revalorizează estetic anii formării sale: „Întrucât memoria, permițând revenirea asupra trecutului, autorizează în parte repararea vitregiilor timpului. Memoria e realmente de domeniul fantasticului, deoarece orânduiește estetic amintirea” (Durand 1998: 401). Și astfel se conturează marea biografie a unui om normal și a unui scriitor genial, călăuzit de voința aprigă de a-și împlini visul. Drumul spre casa natală din Aracataca, făcut împreună cu mama sa, este drumul spre centru, un centru care-i va răscoli ființa și amintirile, îngăduind memoriei să reînvie în paginile acestei cărți lumea copilăriei și a tinereții, căci „Depart de a fi la cheremul timpului, memoria îngăduie o dublare a clipelor, și o dedublare a prezentului, ea acordă o densitate neuzitată mohorâtei și fatalei scurgeri a devenirii și asigură în fluctuațiile destinului supraviețuirea și perenitatea unei substanțe” (*ibidem*).

Deși rezistă tentației de a-și romanța amintirile, există pagini de literatură, care îl fac pe cititor să se întrebe dacă faptele s-au petrecut în realitate sau doar în imaginația scriitorului: „Astăzi, când încerc să povestesc, nu reușesc deloc să găsesc zilele acelea în amintirile mele și am ajuns să dau crezare mai curând uitării decât memoriei” (Márquez 2010: 408). Fluxul memoriei involuntare a fost declanșat de acea călătorie povestită la începutul cărții, dar fiecare amintire se leagă de alta mai veche, astfel încât alunecăm în trecut până la prima copilărie, dominată de figura bunicului și de marele dicționar, care simbolizează universul

cuvintelor ce l-au prins în plasa lor pentru totdeauna. Un simplu obiect ori savoarea unui fel de mâncare îl transpun, proustian, în lumea trecută: „Din clipa în care am gustat supa am avut senzația că o întreagă lume adormită mi se deștepta în memorie” (*ibidem*: 42). Încărcătura lor emoțională se dovedește mai puternică decât timpul implacabil și constituie un izvor de aduceri-aminte ce întrețin suspansul cărții de față.

Gabriel García Márquez își rescrie viața și, rescriind-o, încearcă să descopere cum a devenit scriitor. Revelația acestui ideal echivalează cu găsirea adevăratului drum în viață: misterioasa „vocație artistică, căreia i se va consacra integral” (*ibidem*: 44). Formarea ca scriitor s-a realizat într-un mediu comun, mai întâi într-o familie numeroasă, cu posibilități financiare modeste, apoi pe cont propriu, asigurându-și traiul ca ziarist. Contactul cu greutățile vieții l-a maturizat și l-a determinat să considere realitatea drept cea mai pertinentă sursă de inspirație: „A fost primul caz din viața reală care mi-a răscolit instinctele de scriitor și nici acum n-am putut să-l exorcizez” (*ibidem*: 53). Înțelegem astfel raportul dintre realitate și ficțiune din romanele sale, care au luat naștere din întâmplări petrecute sau povestite de membrii familiei, transfigurate cu un talent de neegalat.

Este de remarcat senzația de normalitate pe care o percepem urmând traseul devenirii acestui mare scriitor. Nimic nu este lăsat la voia întâmplării și voința pare a fi cuvântul de ordine a tânărului de 27 ani, conștient că nu poate deveni un mare scriitor dacă nu învață și nu muncește cu asiduitate: „mai aveam încă multe de învățat despre arta de a scrie romane” (*ibidem*: 62). Artă scrisului presupune învățarea unor tehnici, pe care le va dobândi prin lectură (citea orice carte îi cădea în mână, indiferent din ce domeniu era – tratate de chirurgie sau manuale de contabilitate care, surprinzător, îi vor folosi în crearea universului ficțional) și scrieri ficționale (ciclul de nouă povestiri) și nonficționale (reportaje, articole, cronici). Prima povestire fiindu-i apreciată, receptarea pozitivă i-a dat curajul să-și mențină nestrămutată hotărârea de a deveni scriitor: „Și termina fără nici o rețineră: «Cu García Márquez se naște un nou și remarcabil scriitor»” (*ibidem*: 314).

Fiecare amintire îi întărește convingerea că nu a făcut decât să-și urmeze destinul, anunțat de timpuriu: „Acum mă gândesc că nu erau răutăți copilărești, cum s-ar putea crede, ci tehnici rudimentare de povestitor în fașă pentru a face realitatea mai amuzantă și mai de înțeles” (*ibidem*: 108). Darul de a povesti și capacitatea de a exprima artistic emoțiile se anunțau deja în desenele copilului: „Adevărul e că eu n-aveam nevoie pe atunci de cuvântul scris, fiindcă reușeam să exprim prin desene tot ce mă impresiona” (*ibidem*: 116-117). Trecerea de la imagine la cuvânt s-a realizat odată cu dezvoltarea firească a copilului, învăluit într-o lume de povești frumoase și înconjurat de o familie numeroasă, compusă din mai multe personaje feminine, înclinate a istorisi. Copilul asculta cu mare atenție și i se părea amuzant felul în care adulții distorsionau o poveste, adăugând alte amănunte sau divagând, așa încât povestea inițială ajungea de nerecunoscut la ultimul povestitor „fiecare o povestea cu noi detalii, adăugate pe socoteala sa, până într-atât încât felurile versiuni ajungeau până la urmă să difere de cea originală”

(*ibidem*: 119). Imitând adulții, se va lăsa în voia imaginației și va povesti cu o fantezie surprinzătoare, astfel încât logodnicul Sarei va fi primul ce-i va prezice viitorul „«La naiba! Copilul ăsta o să fie scriitor»” (*ibidem*: 123). Memorialistul re-crează imaginea unei copilării fericite, în ciuda problemelor financiare pe care le-a traversat familia. Fraza „Așa era lumea când am început să fiu conștient de mediul meu familial și nu reușesc să-l invoc altminteri: necazuri, doruri, incertitudini, în singurătatea unei case uriașe” (*ibidem*: 84) amintește de Ion Creangă, de care Márquez se deosebește prin inserția problemelor pe care copilul le conștientizează și le păstrează vii în amintire, deoarece fac parte din viața trăită și refuză să descrie un univers idilic. Umorul este însă nota comună: „în momentul acela eram deja un scriitor de școală primară căruia nu-i lipsea decât să învețe să scrie” (*ibidem*: 126),

Asumându-și ca filosofie de viață zicala mamei „Trebuie să suferi ca să fii bun la ceva” (*ibidem*: 172), scriitorul nu renunță la scris nici atunci când simte că i-a secat izvorul inspirației. Lăsând deoparte pentru o perioadă ficțiunea, va practica jurnalismul, fiind convins că cele două domenii sunt complementare: „romanul și reportajul sunt copii ai aceleiași mame” (*ibidem*: 330). Iată cum îl caracterizează scriitorul de succes pe tânărul aspirant la statutul de scriitor: „Eram sărac lipit și de o timiditate de pitpalac, pe care mă străduiam s-o contracarez printr-o trufie nesuferită și o franchețe brutală” (*ibidem*: 454). Aceeași franchețe se pare că-l definește și acum, având în vedere simplitatea notațiilor.

Destinul literar al lui Márquez se conturează treptat, începând din copilărie, fără însă ca cineva să fi luat în serios vocația sa: „Așa încât versurile acelea din copilărie – cu voie sau fără voie – sunt, la drept vorbind, *opera prima* a creației mele” (*ibidem*: 200). Destinul uman sau eul social este construit în memorii fără emfază, cu acea naturalețe cu care scriitorul își clădește și personajele din romane. Despre acestea din urmă, mărturisește că „Poate că de aici mi se trage credința nestrămutată că personajele romanelor mele nu se țin pe propriile picioare până n-au un nume care să se identifice cu felul lor de a fi” (*ibidem*: 69).

Începutul carierei stă sub semnul prozei scurte, povestirea constituind exercițiul firesc în vederea descătușării adevăratei forțe epice a romanului: „A fost pentru mine începutul unei noi epoci, după nouă povestiri care pluteau încă în limbul metafizic și în momentul în care nu mai aveam niciun gând de a continua cu un gen pe care nu reușeam să-l stăpânesc” (*ibidem*: 465). Márquez a prețuit procedeele, tehnica structurării discursului după un traseu logic și verosimil. După ce învățarea și rafinarea tehnicilor a ajuns la desăvârșire, autorul exprimă în memorii ideea că opera naște autorul și nu invers, „căci eram încă destul de necopt pentru a-mi da seama că romanele nu încep cum vrea cineva, ci așa cum vor ele” (*ibidem*: 130). Pentru Márquez, scrisul face parte din lăuntruul ființei și este perceput ca o trebuință vitală: „oricum trebuia să scriu mai departe chiar și numai pentru sănătatea mea mintală” (*ibidem*: 244). Activitatea de a scrie se convertește într-o nevoie existențială fără de care s-ar simți incomplet, bolnav, lipsit de energie. Din această necesitate ia naștere un pact cu sinele, ceea ce demonstrează tăria de caracter și forța interioară a scriitorului în devenire: „dar eu însumi mi-am impus în

noaptea aceea ca un fel de angajament de război: să scriu romanul ori să mor. Sau cum spusese Rilke: «Dacă socotești că sunteți în stare să trăiți fără a scrie, nu scrieți!» (*ibidem*: 127).

A trăi pentru a-ți povesti viața nu expune un sine orgolios, dimpotrivă; autorul este recunoscător tuturor celor pe care-i consideră călăuzitori ai pașilor săi spre împlinirea destinului de scriitor, în special, maestrului Zabala, care a reușit, prin rigoarea cenzurii, să-i stimuleze imaginația. A fost învățat să nu arate nimănui manuscrisul la care lucrează și în acest mod a fost nevoit să inventeze alte istorisiri, când era întreat de prieteni la ce mai lucrează. Peste ani, va scrie cât de valoroasă a fost această tehnică, denumită „ficțiunea ficțiunii” (*ibidem*: 447), pentru literatura în sine, care avea nevoie de ceva nou pentru a supraviețui: „a istorisi povești în paralel cu cele pe care le scrii – fără a le dezvălui esența – este o parte valoroasă a concepției și a scriiturii” (*ibidem*: 446). Geniul lui Márquez este tocmai acesta de a imagina, de a crea povești din povești, de a broda fantezii pe hieroglifele realității. În memorii, reconstituirea fidelă rămâne însă sub semnul interogației și este condiționată de calitatea memoriei: „primul lucru pe care trebuie să-l scrie un scriitor sunt memoriile, când încă își mai aduce aminte de toate” (*ibidem*: 500). Lectura memoriilor lui Márquez este fascinantă, cititorul are sentimentul că a citit un roman, chiar dacă autorul lor s-a străduit să țină linia adevărului istoric. Mistificarea produsă nu este exclusă în totalitate nici de către scriitor: „Atâtea versiuni divergente au fost cauza amintirilor mele amăgitoare” (*ibidem*: 83), confesiunea nefiind incompatibilă cu literatura.

4. Concluzii

Compararea celor două cărți în care protagonistul este însuși autorul relevă două ipostaze autobiografice: diaristul Mircea Cărtărescu și memorialistul Gabriel García Márquez. Dacă scrierea unui jurnal înseamnă notarea (aproape) zilnică a celui ce are ceva de spus, memoriile sunt scrise la bătrânețe, sub semnul privirii retrospective. Comună este latura confesivă, care implică principiul sincerității și al autenticității în actul scriiturii.

Diaristul privește jurnalul ca pe un refugiu, ca o posibilitate de salvare din momentele dificile în care nu se simte în stare să mai creeze și recurge la scrisul de antrenament. A scrie este sinonim cu a respira sau a mânca, acțiuni indispensabile ființării. Așa că scriitorul scrie pentru a-și învinge teama de singurătate, pe care o conștientizează când nu face literatură sau nu se mai simte în literatură. Nu trebuie exclus nici motivul estetic, având în vedere faima autorului; el a riscat însă (pre)judicăți morale și estetice atunci când a luat hotărârea de a-și publica jurnalul unei crize.

Gabriel García Márquez ne dă sentimentul că a scris *A trăi pentru a-ți povesti viața* din nevoia de a-și recupera totalitatea ființei. Tema sa predilectă este realitatea, în care sunt cuprinse creația, devenirea, familia. Retrăind ritmurile din

tinerete, memorialistul reface traseul formării sale ca scriitor. Cugetarea se infiltrează subtil în istoria vieții povestite cu nostalgie și încântare de către un autor ajuns la maturitate artistică, capabil să dea și frazelor confesive strălucire estetică.

Având în centru eul enunțării, genul biografic pune în lumină viața exemplară din spatele unui scriitor de succes. Să ne bazăm pe fidelitatea acestor oglinzi? Pentru a nu cădea în capcana naivității, este bine să amintim că imaginea reflectată într-o oglindă nu coincide cu cea reală întrutotul. Prin urmare, se cuvine a fi prudenți când încercăm să suprapunem eul biografic, eul profund și cel fictiv. Oricum, la finalul volumelor trăim senzația că am citit un alt roman.

Surse:

Cărtărescu, Mircea, 2011, *Zen. Jurnal, III (2004-2010)*, București, Humanitas.
 Márquez, Gabriel García, 2010, *A trăi pentru a-ți povesti viața*, traducere, prefață și note de Tudora Șandru Mehedinți, București, Editura RAO.

Referințe:

Durand, Gilbert, 1998, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*, traducere de Marcel Aderca, București, Editura Univers Enciclopedic.
 Glodeanu, Gheorghe, 2012, *Narcis și oglinda fermecată. Metamorfozele jurnalului intim în literatura română*, Iași, Editura Tipo Moldova.
 Lefter, Ion Bogdan, 2002, *Postmodernism. Din dosarul unei „bătălii” culturale*, Pitești, Editura Paralela 45.
 Lejeune, Phillipe, 2000, *Pactul autobiografic*, traducere de Irina Margareta Nistor, București, Editura Univers.
 Moraru, Cristian, 1990, *Poetica reflectării. Încercare în arheologia mimezei*, București, Editura Univers.
 Mușat, Carmen, 2008, *Strategiile subversiunii. Incursiuni în proza postmodernă*, ediția a II-a, București, Editura Cartea românească.
 Simion, Eugen, 1979, *Timpul trăirii, timpul mărturisirii. Jurnal parizian*, București, Editura Cartea românească.
 Simion, Eugen, 1981, *Întoarcerea autorului. Eseuri despre relația creator-operă*, București, Editura Cartea românească.
 Simion, Eugen, 2001, *Ficțiunea jurnalului intim. I. Există o poetică a jurnalului?*, București, Editura Univers enciclopedic.

A History of the Concepts of “Nation”, “Nationalism” and “National Identity”

Andreea Raluca Constantin

Romanian-American University, Bucharest

University of Agronomic Sciences and Veterinary Medicine, Bucharest

The problem of identifying and defining the concepts of “nation”, “nationalism” and “national identity”, and interconnected terms has been an intellectual, historical and academic preoccupation for many years.

As one of my fields of research is Canadian Studies, the three notions should be addressed in relation to the North-American country, thus the presence of the critic Will Kymlicka. However, Europe was confronted with these issues long before Canada, and some esteemed European theorists will be mentioned in the present article: Benedict Anderson, Ernest Renan, and Anthony Smith.

The aim of this paper is to review various definitions, theories and historical examples related to the title concepts, comparing the critical opinions and the evolution of the terms with a view to practically applying them to literary or cultural studies in subsequent articles.

Keywords: Europe, nation, nationalism, national identity.

1. Introduction

If you believe that the title of this paper sounds like a call for outdated patriotism or political action, or if it seems inspired by United Nations-like propaganda or demagogic speeches, I can assure you from the very beginning that it is nothing of the kind. The purpose of this article is to identify, define and compare the concepts of “nation”, “nationalism” and “national identity”, to discuss the present status of modern democracies and citizens and recent instances of group identification, be it race, ethnic group or nation. This paper is more of an attempt of self questioning and also raising awareness about aspects of our life which are neglected, forgotten or not even known. Starting from my own questions about Canada (my field of expertise) and its European roots, I am trying to give an answer to questions such as: what makes a group of humans become a nation, how do the individual

identities merge into a common one, which are the personalities that mould a country's cultural and national profile and how do we identify them etc.

2. The Origins of the Concepts

“Nations [...] are something fairly new in history”, states Ernest Renan (1990: 9) in his famous lecture *Ou'est-ce qu'une nation?* Benedict Anderson (1991: 11) speaks about the eighteenth century in Western Europe “which marks the dawn of the age of nationalism”, while Anthony Smith (1991: 43) substantiates his argumentation on Sophocles' greatest tragedy *Oedipus the King*, and starts from the “nationalist belief that nations have existed from time immemorial”. Thus, the first aspects that should be clarified are the origin in time and space and the definition of the concepts.

2.1. Ernest Renan - *What is a Nation?* and Benedict Anderson - *Imagined Communities*. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism

Let us have a brief outlook on Ernest Renan's lecture *What is a Nation?* (translated by Martin Thom), delivered at the Sorbonne on March 11, 1882. Ernest Renan embarks upon an objective perspective which could align with what Homi Bhabha (1990: 1) calls an “impossibly romantic and excessively metaphorical” view on nations.

At the outset of his lecture, Ernest Renan proposes a perspective similar to “vivisection” (Renan 1990: 8) on the origins of nations, going back to tribes, communities, republics, kingdoms, empires of the past, which were unfamiliar with the term *nation*. Founded on religion, patriotism, feudal structures, institutions, military domination, these agglomerations of people survived in time due to “the fusion of their component populations” (*ibidem*: 10). Invader and invaded, noble and serf no longer distinguished one from another, this process turning into “the actual mould of the nation” (*ibidem*: 10) with the passing of several generations.

In addition, Renan is preoccupied by the role of memory and forgetting, which, is also largely discussed by Benedict Anderson, as an appendix to the first edition of his book, *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. For Renan (*ibidem*: 11), “forgetting [...] is a crucial factor in the creation of a nation”, and the individuals forming up the respective nation share both many things to remember and many things they have forgotten. But what is there to forget? The answer is simple: “deeds of violence [...] took place at the origin of all political formations” (*ibidem*: 11) and people need to forget all these sacrifices, massacres, in order to move on towards a common nationality. Even the communities that in the end, proved to be beneficial to their people were founded on victims, because, as Swinburne wrote in *A Word for the Country*: “Not with dreams but with blood and with iron, / Shall a nation be moulded to last.”

However, in the revised edition of his book, Anderson argues Renan's paradoxical theory. Renan refers to history as something which should have been already forgotten but reminds of events, such as the massacres of Saint-Barthélemy and le Midi without any further details, thus assuming remembering, memories.

“Yet the essence of a nation is that all individuals have many things in common, and also that they have forgotten many things [...] every French citizen has to have forgotten the massacre of Saint Bartholomew, or the massacres that took place in the Midi in the thirteenth century.” (Renan 1990: 11).

As Anderson notices that reminding what has been forgotten “turns out to be a characteristic device in the later construction of national genealogies” (Anderson 1991: 201), it seems that Renan's arguments can be questioned.

Although Renan believes that the nation resulting from the process of forgetting / reminding is the achievement of the King of France, Anderson contradicts him again, referring to the Americans and the English. To illustrate this point, Anderson mentions William the Conqueror, one of the Founding Fathers of the English. Firstly, one of the most famous ancestors of the nation could not speak English, as the language did not exist as such. Secondly, considering that for the modern times he is the “Conqueror of the English” he might be perceived as a dictator. Therefore, the collocation stands for an ellipsis as Saint Bartholomew's night or the massacres of Midi: “to remind one of something which it is immediately obligatory to forget” (Renan 1990: 11): 201).

According to political theorists, some nations are first and foremost dynasties as France and Great Britain, while others, such as Switzerland and the United States, “formed themselves, like conglomerates, by successive additions [having] no dynastic basis” (Renan 1990: 13). However, Renan focuses more on the return of the words *patrie* and citizen in the vocabulary of the eighteenth century, due to the re-evaluation of the “spirit of antiquity” (*ibidem*: 11). Without taking sides, Renan mentions the opinions of those who confidently assert that nations derive from race. But following this theory, as the author himself argues, means that the Germanic family would have the right to “reassemble the scattered limbs of the Germanic order” (*ibidem*:13), without even consulting the respective inhabitants, which would be analogous to the “divine right of kings” (*ibidem*: 13) and “would destroy European civilization” (*ibidem*: 13).

Most interestingly, *avant la lettre* Ernest Renan perceives Europe as a community relying on common values such as race, family, language, religion, ethnographic considerations, and geography in its struggle for national identity. “The existence of nations is a good thing”, remarked Renan in 1882, but they are not “something eternal” (*ibidem*: 20) and he foresees for the next century “a European confederation” which “will very probably replace [nations]” (*ibidem*: 20) as people knew them in 1882.

In his speech, the French philosopher and writer discusses several factors which can lead to the emergence of a nation. Family or kinship, language, religion and geography are some of the criteria to be taken into account, not sufficient on their own for the formation of a modern nation, but powerful enough in various possible combinations.

But above all, Renan is most famous today for defining a nation, by the desire of a people to live together, which he summed up in a famous phrase “to have performed great deeds together, to wish to perform still more” (*ibidem*: 19). Writing in a period of political turmoil, he compared the existence of a nation to an individual’s existence and the “perpetual affirmation of life” (*ibidem*: 19), concluding with the prospects of a common Europe.

One more critical point of view of Benedict Anderson’s work is the fact that he firstly refers to the paradoxes that preoccupied the theorists of nationalism and only then, does he offer his own definition. Theorists remarked the opposition modernity vs. antiquity of nations whether debated by historians or nationalists, the “universality of nationality as a socio-cultural concept”, as important as gender in the modern world and the “philosophical poverty” (Anderson 1991: 5) of such a powerful concept such as nationalism, which lacks great personalities as the other *-isms*. For Anderson, the nation is “an imagined political community” (*ibidem*: 6), *imagined* because people belong to a group, whose members one cannot ever know entirely. It is imagined as *limited* because there are boundaries or frontiers, as Armstrong underlay, which differentiate nations from one another, imagined as *sovereign* because the sovereign state stands for freedom, despite the age in which nations “were born” and which ended “the legitimacy of the divinely-ordained, hierarchical dynastic realm” and imagined as a *community* because nations should be analysed horizontally, as a “comradeship...fraternity” (*ibidem*: 7) which inspires its citizens to sacrifice for a certain cause and not to kill the *other*.

2.2. Anthony Smith - National Identity

The most encompassing approach to nation and nationalism is Anthony Smith’s *National Identity*, which closely relates the ideology and movement, the *-ism*, as an instance of universalism, to the multidimensional concept, i.e. “national identity”. Inevitably critics deal with *-isms*, with recurrent, persistent, resilient ideas of Western cultural identity, with the history of those ideas. Even from the beginning, Smith elucidates the relation between the two concepts, grounding his analysis on the “wider phenomenon” of national identity “treated as a collective cultural phenomenon” (Smith 1991: vii). In addition, overlapping with the ideology, with *nationalism*, the nation can be also combined with liberalism, fascism and communism. Consequently, in the critic’s terms, national identity can be considered “multi-dimensional” (*ibidem*: 14).

The tragedy of *Oedipus the King* enables Smith to discuss the opposition between national and “other kinds of collective cultural identification” (*ibidem*: viii).

Oedipus' search for an individual self, discloses a series of "role-identities" (*ibidem*: 3), social roles and cultural categories, which can be easily modified and even totally abolished. The author identifies those categories that preceded national identity, as it is perceived nowadays. Gender, space or territory, social class, religious and ethnic identities are some of the hallmarks of the ancient times. But neither Sophocles, nor the Greek historians raised the question of national identity, which draws on the previous types of collective ideas mentioned above. Therefore, a nation can be defined as: "a named human population sharing an historic territory, common myths and historical memories, a mass, public culture, a common economy and common legal rights and duties for all members" (*ibidem*: 14).

The nation should not be mistaken for the concept of state, referring exclusively to public institutions, while a nation also refers to a cultural bond. In fact, Smith states, relying on Walker Connor's estimate that only 10% of the states can claim to be true "nation-states", meaning common boundaries and a single ethnic culture. Furthermore, Smith differentiates between *ethnie*, as he uses the French term and race, although in practice, the terms are quite often confused and misused.

In spite of "the nationalist belief that nations have existed from time immemorial" (*ibidem*: 43), the modern approach demonstrates the "relative modernity" (*ibidem*: 44) of nations and nationalism. Confirming Benedict Anderson and most scholars' theory, Anthony Smith dates nationalism, to the late eighteenth century, to the emergence of mass "citizen-nations" in the "era of industrialism and democracy", also due to the restrictive but essential criterion, of "the inclusion of the masses and women" (*ibidem*: 44). However, the Ancient Egypt seems to confirm the existence of nations and nationalism before modern times, despite the economic divergences between the social classes and strata. We should probably call them ethnic states, while the common beliefs that supported them, are just a part of the modern definition of nationalism: "an ideological movement aiming to attain or maintain autonomy, unity and identity for a social group which is deemed to constitute a nation" (*ibidem*: 51).

In Chapter Four of his book, Anthony Smith stresses the importance of nationalism and the critical perspectives from which this one can be seen. Does nationalism create national identity or vice versa? Quoting Gellner, Smith confirms the "modernist" image that nationalism "invents nations were they do not exist", while Kedourie argues that nationalism is an "invented doctrine" (*ibidem*: 71), which reminds me of Benedict Anderson and his definition of the nation as "an imagined political community" (Anderson 1991: 6). Founded on "pre-existing ethnic identity", nations emerged from that identity, from the "social and cultural matrix" (Smith 1991: 71) of the pre-modern *ethnies*.

Smith mentions different ways in which nationalism can be perceived, but finally there is only one definition that embodies the complexity of the concept: "an ideological movement for attaining and maintaining autonomy, unity and identity on behalf of a population deemed by some of its members to constitute an actual or potential 'nation'" (*ibidem*: 73). In more pragmatic terms, nationalism is

“the awakening of the nation and its members to its true collective *self*” (*ibidem*: 77, emphasis in the original) and it is characterised by the sum of:

“flags, anthems, parades, coinage, capital cities, oaths, folk costumes, museums of folklore, war memorials, ceremonies of remembrance for the national dead, passports, frontiers, national recreations, the countryside, popular heroes and heroines, fairy tales, forms of etiquette, styles of architecture, arts and crafts, models of town planning, legal procedures, educational practices and military codes.” (*ibidem*: 77).

Interestingly, for the common citizen the nation means national symbols, customs and ceremonies, not because the critique rates them as the most potent and durable aspects of nationalism, but because common people identify themselves with all these aspects which make them affirm: this is my homeland, this is my native town, this is the language I speak, these are the traditions I want to observe.

2.3. John Armstrong - *Nations before Nationalism*

It is also elucidating to comment upon John Armstrong’s article, *Nations before Nationalism* which, I might add, can be seen as paralleling some of Homi Bhabha’s views. Armstrong researches into the factors that combined to produce a sense of ethnic identity before the eighteenth century, when nationalism became “the dominant political doctrine” (Armstrong 1994: 140). These are myths, symbols and communication and the opposition ethnicity / religion, boundary / frontier. The choice of certain words: in early Yiddish *bentshn* (to speak well) was used instead of *sëganōn* (to bless), as it derived from the Latin *signare* (to make the sign of the cross), or of certain symbols, such as the orb representing the globe surmounted by a cross prove “the slow emergence of nations in the premodern period” (*ibidem*: 144). Armstrong stresses the anthropological fact that each group defines itself by opposition with the *other*, by comparison to “strangers”, by exclusion and not by inclusion. This is a common approach but Armstrong suggests that if we consider the ethnic group or incipient nation as a group defined by exclusion, then “there is no purely definitional way of distinguishing ethnicity from other types of identity” (*ibidem*: 142). Furthermore, in practice ethnicity and religion are confused, the lines between class and ethnicity are difficult to define, so the interaction between them is Armstrong’s point of focus.

Armstrong also makes an interesting distinction between boundary and frontier, the former denoting “relevant informal limits resulting from social processes such as linguistic, folkloric and economic development” (*ibidem*: 145) and the latter denoting limits defined “by political action, including the formal action of autonomous ecclesiastical authorities” (*ibidem*: 46). Above all, the main idea is that we should recognise the boundaries of “human identity” (*ibidem*: 141).

3. Nationalism in the Early 21st Century or “Beyond National Identity”

Considering I started my paper with Ernest Renan’s prophecy of “a European confederation” (Renan 1990: 20), I believe I should also conclude with this idea, as nationalism in the early 21st century cannot but mean the European Union, globalisation, reform, market economy, a new type of nationalism, but also racism and xenophobia. Using one of Anthony Smith’s chapter titles, let us see what is “beyond national identity”, what is the role that nations and nationalism play today.

Starting with Will Kymlicka’s perspective, my analysis tends to focus more on the cultural aspects that national identity encompasses and on issues such as modernisation and globalisation, individual freedom and cultural membership. Kymlicka describes a type of culture, called *societal culture*, which:

“provides its members with meaningful ways of life across the full range of human activities, including social, educational, religious, recreational, and economic life, encompassing both public and private spheres. These cultures tend to be territorially concentrated, and based on a shared language.” (Kymlicka 1998: 76).

Societal culture is the common culture that defines national identity, closely linked to the process of modernisation, but capacious enough as to leave room for the relation between national and minority cultures.

When immigrants join a new country, they come as individuals and families, meaning in small numbers, which makes the re-creation of a “homeland” rather impossible, thus they are generally expected to learn the language of the host country and use it in public life. Of course, immigrants are encouraged “to maintain some aspects of their ethnic particularity” (*ibidem*: 78), particularly in multicultural countries, but speaking their mother tongue only at home, this one is gradually lost and replaced by the official language. Standardised education, interaction with official bodies and a demand for literacy in work which is essential, marginalise the languages which are not public. On the other hand, the reverse can also be true when speaking one more language, your mother tongue, respectively, is considered an advantage on the labour market.

Kymlicka makes the distinction between groups which have been incorporated through conquest, colonisation, and federation, national minorities, or immigrant groups, whose status within the homeland is not similar. It is debatable the extent to which immigrant groups have been allowed to integrate and national minorities to keep a separate culture. What really matters in the modern world is that for cultures to survive they must be “societal cultures” which “then tend to be national cultures” (*ibidem*: 80). As Kymlicka analyses concepts such as “liberalism”, “individual freedom”, “choice”, he remarks that the role of societal cultures is to provide options and to “make them meaningful to us” (*ibidem*: 83) in order to make choices, which is an attribute of freedom. The choices we make are

related to the social practices around us and first we should understand “the meanings attached to it by our culture” (*ibidem*: 83). Inspired by Dworkin, Kymlicka promotes the protection of cultures, not only for their intrinsic value, but mainly because the access to societal cultures facilitates people’s access to options, thus, to the freedom of choice.

Considering that one of the points of interest of his work is liberalisation and modernisation, Kymlicka tries to balance the two visions: whether liberalisation and modernisation displaced the sense of national identity or whether, on the contrary, have increased the sense of nationhood. He favours the second view, as Anthony Smith does in the following paragraphs. Language and culture form a strong bond, as components of a societal culture, “cultural membership” playing an important role “in people’s self-identity” (*ibidem*: 89). And that is why I considered Will Kymlicka’s opinions should also be mentioned in this paper, because he states that cultural identity means self-identity and is related to people’s self-respect. You might probably say that it is nothing new in this theory, but what globalisation has brought about is the way cultures have been influencing each other that we cannot distinguish anymore separate, distinct cultures, that we cannot say “where one culture ends and another begins” (*ibidem*: 102).

But the theoretician who presents the most complete view of the 21st century is Anthony Smith whose title I also borrowed. In Chapter Seven of his book, *Beyond National Identity*, he questions the reason why national identity and nationalism have become so fundamental in the modern world. Firstly, because they are ubiquitous, truly the most global phenomena of our times. Secondly, because they are pervasive: present in most spheres of activity. And thirdly because nation and national identity are remarkably complex constructs. Smith states that for some critics “a new kind of nation is in the making, a multinational nation” (Smith 1991: 146), while for others, the nation is superseded, an approach we have already seen in Will Kymlicka’s comments.

How should we imagine the future of the European Community? As a “super-state” or a “super-nation”? Unfortunately none of the answers is good enough. The European states will never surrender their control over military forces and weapons, therefore a “European “super-state” would be a political impossibility” (*ibidem*: 152). As far as a European “super-nation” is concerned, we have just proved the increase of nationalisms and national identities of individual European nations. However we might discuss of a Pan-European sentiment. This one might be determined by “Pan-nationalisms”, as “movements to unify in a single cultural and political community several, usual contiguous, states on the basis of shared cultural characteristics or a ‘family of cultures’” (*ibidem*: 171). Smith gives several examples: Pan-Germanism, Pan-Bulgarianism, Pan-Arabism. An important concept here is a “family of cultures”, which is a long-term process, uninstitutionalised, but probably more real and powerful for those it refers to.

How can we justify “a cosmopolitan culture that transcends national limitations” (*ibidem*: 154)? The explanation lies in the prominence of regional

power blocks, the existence of transnational economic corporations and global telecommunications systems, in one word: globalisation.

After the Second World War, Europe and the other continents witnessed growing power blocks, either communist or capitalist, which in the 1970s and '80s changed the their polarity in favour of certain members, which led the way to the European economic union. The transnational corporations, as “flexible instruments of accumulation and control” (*ibidem*: 154) and major agents in global economy imposed standardised values of the super powers, thus affecting the self-confidence and identity of the other states. The mass telecommunication systems and the expansion of computerised information networks overcame state borders, providing material for the amalgamation of national into regional and then global cultures. However, in the face of external pressures, these economic transnational forces foster a growing sense of national identity, locating the new “state-nation” “in an international hierarchy of similar political ‘communities-in-the-making’” (*ibidem*: 157), reinforcing the ideas of nations and nationalism.

Obviously, national identity serves certain functions which other types of identity fail to cover, ensuring the essential role it has at present. Smith considers that the identification with a nation can be considered a “measure of personal immortality” (*ibidem*: 161), providing a sense of community and saving people from oblivion, as Anderson also believed. In addition, national identity seems the realisation of “the ideal of fraternity” (*ibidem*: 162), of a big, happy family celebrating the same anniversaries, sharing the same rituals, symbols.

Coming back to Smith’s notion of Pan-nationalism, discussed above, the tendency today is that “nation-states” group in regional inter-state systems, sharing this form of nationalism, “broader in extent and scope than the *normal* compact nation” (*ibidem*: 171, emphasis in the original), but specific to the global society.

4. Conclusion

Whether we discuss the origins of nation, nationalism, national identity, or the modern perspectives of the present, whether we quote the critique or the literary works, the sense of national identity can be perceived in its most genuine form in the people’s opinions, in what they associate their country with. In academic terms, Will Kymlicka demands from the common citizen:

“their sense of identity, and how they view potentially competing forms of national, regional, ethnic, or religious identities; their ability to tolerate and work together with others who are different from themselves; their desire to participate in the political process in order to promote the public good and hold political authorities accountable; their willingness to show self-restraint and exercise personal responsibility in their economic demands, and in personal choices which affect their health and the environment; and their

sense of justice and commitment to a fair distribution of resources.” (Kymlicka 1998: 175)

The features above are required because the democratic institutions and procedures should also benefit from “some level of civic virtue and public-spiritedness” (*ibidem*: 176), in order to create a balanced society. What is important is that in the early 21st century “national devotion” (Smith 1991: 16) is no longer “measured” in the number of heroes who make the supreme sacrifice, giving their life for the country, but in the number of voters, in the number of citizens involved in the political, social and civic activities of their countries.

As far as I am concerned, nation, nationalism and national identity should be associated with democracy, multiculturalism, peace, non-discrimination and humanity. Maybe that is what the origins and the evolution of these concepts should teach us: how to treat the *other*, whoever that is, fairly and kindly!

References:

- Anderson, Benedict. 1991. *Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London and New York: Verso.
- Armstrong, John. 1994. “Nations before Nationalism”. *Nationalism*. Eds. J. Hutchinson & A.D. Smith. Oxford and New York: Oxford University Press, 140-147.
- Bhabha, Homi K. 1990. “Introduction: Narrating the Nation”. *Nation and Narration*. Ed. Homi K. Bhabha. London and New York: Routledge, 1-7.
- Kymlicka, Will. 1998. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Renan, Ernest. 1990. “What is a Nation?”. *Nation and Narration*. Ed. Homi K. Bhabha. London and New York: Routledge, 8-22.
- Smith, Anthony. 1991. *National Identity*. London: Penguin Books.

Vlachian Economy and Professions

Eftimov Dimitar
University of Craiova

During the centuries, Vlachs (also known like “Armanji”, “Aromunj”, “Vlasi”, “Vlahi”, “Tsintsari”, “Cutsovlasi”, “Wallach”) succeeded to preserve their economic identity and their own cultural, historical and linguistic uniqueness, thus resisting any type of assimilation. In this article I will present more details about the Vlachian unique sense of economy and Vlachian quality work as craftsmen, merchants and masters.

Keywords: Craftsmen, economic independence / collaboration, merchants.

1. Introduction: The Vlachs as international traders

From the sixteenth to the twentieth century, thanks to their unique sense of economy, the Vlachs created strong economic bridges of collaboration from Odessa to Vienna. From their own herds, the Vlachs were producing milk, leather and wool. These materials were processed by the Vlachian women providing additional foodstuff and materials like dairy products, textiles, woolen fabric, gowns and clothes. This active production shows very clear that “the Vlachs, who were on the mountains during the summer and near to the coast during the winter, mostly dealt with animal husbandry” (Stefanoski 2005: 24). The Vlachs were possessors of thousands of horses and mules. At the beginning, all these horses and mules were used like means of transportation by the Imperial Army. According to Theophanes, the Imperial Army started using Vlachian horses and mules like means of transportation as early as the beginning of the 6th century. Later, thanks to their horses and mules, the Vlachs created the well-known caravans unifying the economy from east to west. For the Vlachs, “the main space of their economic movement was the well-known relation Egnatia – Drac” (Merdzos 2010: 25) This route was used by the Vlachs in order to arrive to the Republic of Ragusa, nowadays known like Dubrovnik, in the Republic of Croatia. Actually, the Republic of Ragusa was the only possible route for those travelling to Venice. As we can observe, this commercial transport line represented an excellent way for the Vlachs to develop their economic activities in Western Europe.

Thanks to the similarity between the Vlachian language and the other languages of Latin origin, most of the Vlachs easily managed to understand the speakers of these languages. Thanks to this advantage Vlachs were capable to develop their economy. A lot of Vlachian words, phrases, expressions or grammar rules can be found in many books or textbooks in Vlachian language. *Beautiful Thoughts*, by Vanghea Mihanj-Steryu (1998) and *Vlachian Textbook*, by Matilda Caragiu Mariotseanu and Nicolae Saramandu (2007), represent only a small fraction of all the written and published Vlachian texts.

2. Moscopole, the Vlachian Metropolis

Not far from Korce (located in today's Republic of Albania), the Vlachs created the centre of all the economic events in the Balkans and abroad. This place is the legendary well-known Moscopole. Moscopole is an old Vlachian metropolis established at the end of the 17th century and the beginning of the 18th century. This Vlachian metropolis was "the biggest industrial, cultural and economic centre with a population between 40,000 and 60,000 inhabitants and 72 churches", (Nikolova, Mihailova 2012: 30). All these inhabitants were of Vlachian descent. At the time, in Moscopole were located near 300 shops. Prosperous Moscopole, also known as Voskpolis or Moscopoli, was the centre of economic collaboration between Macedonia, Albania, Epirus, Bosnia and Austria. This historic place had a great level of autonomy and a people's militia. Despite the fact that the majority of the population was of Vlachian origin, this metropolis was the main centre of Greek culture and nationalism. In Moscopole was located the main Greek school, church and printing house. Immediately after opening the printing house, many books in Greek and Vlachian language were printed. Theodore Anastas Kavalliotis was "the first teacher from Moscopole who created the first Vlachian dictionary". (Popovic 1937: 37)

Briefly said, Moscopole was economically developed, and all its inhabitants enjoyed prosperity. This prosperity and well-being in Moscopole was an eyesore for the Ottomans. During the second half of the 18th century the rebellion against the Turks in Peloponnese ended with a disaster. Worried about possible anti-Ottoman movements in Moscopole, the Ottoman Empire used the unsuccessful rebellion in Peloponnese in order to attack and destroy this Vlachian and world-wide centre of economy, culture, prosperity and well-being. This destruction happened during the reign of Ali Pasha of Tepelena or Yannina, but the exact year is unknown. According to some historical facts this happened between 1788 and 1821. However after this difficult moment the Vlachs managed to reorganize immediately, and, led by their keen sense for economical development, populated the territories from today's Macedonia and Bulgaria, such as Plovdiv, Kyustendil, Prilep, Veles, Stip, Skopje, Bitola etc.

In order to adapt to the new world situation, the big powers decided to relocate the well-known road of Egnatia to the Serbian city of Zemun. After the destruction of Moscopole, Zemun offered the key for the economic collaboration between the Ottomans and Habsburgs. The Vlachs immediately used this opportunity starting to settle and dominate in Trieste, Rijeka, Budapest, Belgrade and Vienna. In the new environment, the Vlachs constructed many important Greek temples and immediately became the most important and successful bankers, barons or secret advisers of the Emperor. In the Austro-Hungarian Empire, the Vlachs successfully controlled the water transport on the Danube; they were the owners of the Hungarian railways and of huge estates. Actually the Greek businessman with Vlach origin, Simon Sinas, born in 1810 in Vienna was “the man who controlled the water transport on the Danube” (Merdzos 2010: 27). The best proof that this businessman had Vlachian origin is the fact that his family lived and worked in Moscopole.

3. Vlachs on the Balkans and abroad

Many writers or historians from ex-Yugoslavia wrote about the Vlachs and their existence in Yugoslavia and Austro-Hungary. Dusan J. Popovic, a professor of history at the University of Belgrade, describes in *About the Tsintsars*, 1937, the Vlachian existence and actions in Yugoslavia and the Habsburg Empire from the 18th to the 20th century. According to him, the Vlachs are bigger patriots than the Greeks themselves. The complete trade is in Vlachian hands, and they are the main exporters and importers. At the time, the Vlachs represent an important factor in Belgrade. Pashas from Belgrade borrow money from them. The Vlachs play a decisive role in the construction of the bazaars. The Vlachs were always willing to help any ethnic community at any time.

Hellenism is an important feature of Egypt at the beginning of the 19th century. In 1805, the Ottomans decided to recognize Muhammad Ali as vice-king of Egypt. In his eyes, the Vlachs enjoyed tremendous confidence. For this reason, the Vlachs were the main rulers of his holdings and the main controllers of the entire water transport on the Nile. Some of these Vlachs were born in the area known as Asprotopamos and Metsovo in today's Greece. Mikhail was a Vlach born in Metsevo; together with his grandson, he created a great trading house. This great trading house was controlled all commercial activity on the Mediterranean, and its main representative centre was located in Livorno.

4. Vlachian professions

According to the text above, trade was the main occupation of this population. Other professions specific to this population were masonry, pottery, clothing, shoes

and foodstuff. Many Vlachs from today's Macedonia, Bosnia or Serbia were mostly known like tinsmiths. Vlachian craftsmen like the tinsmith usually started working by the beginning of the autumn. Among the Vlachs there exists the rule that the craft has to be transmitted to the next generation. The Vlachs settled in different parts of former Yugoslavia and abroad because they didn't want to represent compete with their own kind. As we can observe, the first two synonyms for this population were traders and tinsmiths.

The Vlachs were also known as skillful masons and architects. In the eyes of the Ottomans, the Vlachs enjoyed a great reputation like successful masons and builders. For this reason, they were the main constructors and builders of many objectives in important centers throughout the Ottoman Empire like Belgrade, Constantinople etc. Many bridges and mosques were constructed by the Vlachs. The main house-builders in the Ottoman Empire were the Vlachs as well. Most of the houses "were built of stone and all secondary objects were also built of stones" (Dunovski 1998:40). Another material used by the Vlachian architects was the brick. As we can see despite being excellent traders or tinsmiths, the Vlachs were successful masons and architects. The Vlachs were also excellent locksmiths and carpenters. According to Felix Philipp Kanitz, the Vlachs are universal masters, good at everything.

The Vlachs were well known doctors in the Ottoman Empire and abroad. Many historic leaders from the Balkans had personal doctors of Vlachian origin. Their task was to treat the soldiers, the ordinary people and the leaders as well. Serbian historical leaders of the first and second Serbian rebellion against the Ottoman authorities are good examples of this reality. Toma Kostic was a doctor with Vlachian origin "who treated the soldiers and ordinary people during the first Serbian rebellion against the Ottomans led by the Grand Vozd of Serbia Karadjordje Petrovic", (Popovic 1937: 146). Toma Kostic continued to work as a doctor during the leadership of the second Serbian rebel leader Milos Obrenovic. Many Ottoman officials had personal doctors with Vlachian origin.

5. Conclusion

The Vlachs were the main connection of economic collaboration between the Ottomans, Austro-Hungarians and abroad. This community unified the economy from the east and west of Europe. In many difficult moments, the Vlachs managed to reorganize their own economy and continued to be an important factor of prosperity and welfare in Europe and not only. Prominent Ottomans, Austrians, Hungarians, Greeks, Serbs had great respect and confidence for this community and often assigned to them different important tasks. As we already know, the Vlachs were great and successful doctors, architects, merchants, advisers etc. Every difficult situation, every disaster was converted by the Vlachs into something useful, extending the cooperation, exchange, trade, prosperity for all. Briefly said,

the Vlachs were able to adapt to any change and reverse the situation in their favor. It's important to underline that this community was, is and always will be ready to help any other community in any other country where this community lives.

References:

- Caragiu Marioțeanu, Matilda, Saramandu, Nicolae. 2007. *Vlachian textbook*. Bucharest: Romanian Academy Publishing House.
- Dunovski, Vangel. 1998. *Toponymy of the Vlachian villages Gorna and Dolna Belitsa*. Struga: Association of citizens MBELA.
- Merdzos Nikolaos, 2010. *Aromani – Vlahi*. Thessaloniki: Male Fraternity "Filoptohos".
- Mihanj Vangea - Steryu. 1998. *"Beautiful Thoughts"*, Skopje: Vlachian League from Macedonia
- Nikolova, Maria, Mihailova, Iana. 2012. *Armanashti Zburam*. Skopje: St. Clement Ohridski.
- Popovic, Dusan, J. 1937. *About the Tsintsars*. Belgrade: Kulina Bana
- Stefanoski, Branislav. 2005. *Short History for the Origin of Macedonian Vlachs*. Tetovo: Casa Gramosta.

Avatars médiévaux d'un héros antique : Philoctète à la cour de Bourgogne

Tatiana-Ana Fluieraru
Universitatea „Valahia”, Târgoviște

The two mediaeval legend cycles in which Philoctetes appears, that of Troy and that of Hercules, would reunite in one great story, dealing with the successive conquests of Troy, only to separate again when, in late Mediaeval Ages, reservations towards Hercules' personality vanished – when Lactantius' words about his apotheosis not followed by resurrection had been forgotten, when he once more became worthy of mention due to the anagogic game, as in *Ovide moralisé*, or due to the mere game, as in *Le Roman d'Hercule*. What we thus witness is a growing interest in his ancient legend and an attempt to fit it in the mediaeval mentalities, as did the Court of Burgundy when claiming the great Alcides as their mythological ancestor. Therefore, authors such as Christine de Pizan, Raoul Le Fèvre, Olivier de La Marche, more or less connected with the Court of Burgundy, did not hesitate to mention him in their texts. A secondary mythological character, Philoctetes takes advantage of this interest shown by the Burgundian Court in the legend of Hercules in order to regenerate.

Keywords: Christine de Pizan, middle ages, Olivier de La Marche Philoctetes, Raoul Le Fèvre.

1. Introduction

Deux raisons contradictoires semblent expliquer la survivance d'une grande partie de l'héritage antique au moyen âge : d'une part, le combat du christianisme contre la mythologie antique - le patrimoine païen est convoqué pour montrer le mauvais exemple à éviter et, plus tard, par le biais de la théorie de l'*integumentum* et des moralisations, pour témoigner en faveur d'une *prisca theologia* - et, d'autre part, l'intérêt pour la grandeur romaine, la ferveur de l'aristocratie médiévale de s'originer dans cette antiquité lointaine. Philoctète a pu survivre grâce à la première circonstance et s'enraciner dans un nouveau terreau et bien y reprendre grâce à la seconde. Les prétentions de la maison de Bourgogne de se donner pour ancêtre

mythologique Hercule stimulent l'intérêt pour sa légende et se trouvent à l'origine de certaines initiatives culturelles.

2. Christine de Pizan, *Le livre de la mutation de fortune* (1403)

On retrouvera Philoctète aux côtés d'Hercule dans la section d'histoire universelle du *Livre de la mutation de fortune* offert en étrennes à Philippe le Hardi, duc de Bourgogne, par Christine de Pizan¹. L'auteure présente l'agonie d'Hercule d'après Ovide (ou plutôt d'après *Ovide moralisé*) : « Un grant feu il fist apprestier / Pour sa lasse mort plus haster, / Et après grans regrais et plains, / Et ses lais [legs], dont il en fist mains, / Et qu'a son escuier loyal / Philotetés, son bon feal, / Ot laissié son arc et ses fleches, / Qui ont vaincu maintes breteches, / Ne jamais jour ne seront traictes / De tel main, n'en tel lieu attraites, / Ou feu se lança par grant rage. » (Solente 1964: 24) L'image de Philoctète écuyer d'Hercule semble avoir été familière au début de XVe siècle : la scène du bûcher se décline dans des versions plus ou moins fidèles au texte ovidien ou à d'autres sources mythologiques (la traduction française du livre de Boccace *De casibus virorum illustrium*, 1402, de Laurent Premierfait, ou *la Bouquechardièrre*, 1416-1420, de Jean de Courcy).

3. Raoul Le Fèvre, *Les proesses et vaillances du preux Hercule* (1464)

Chapelain de Philippe III le Bon, duc de Bourgogne, Raoul Le Fèvre donne vers 1464 un roman d'Hercule dont on connaît plusieurs variantes, manuscrites et imprimées. Philotes est mentionné pour la première fois dans cette histoire d'Hercule comme roi d'Hespérie (chapitre *Comment Hercules ala par mer en Hesperie. Et comment il conquist l'isle aux moutons. Comment il vainquist le roy Philotes le géant et occist son compaignon qui le passage gardoit*). Se trouvant à Athènes avec Euristeus, Hercules rencontre des étrangers vêtus « de robes moult plaisantes », « des occidentaulx du pays d'Esperye ». Leur roi s'appelle Philotes, leur apprennent-ils, « beau filz d'ung roy nomme Athlas », d'origine grecque, bien qu'habitant les « parties des Maures ». Philotes accompagné des filles d'Athlas avait découvert une île « toute plaine sans montaigne et sans valee [...] ainsi comme un jardin tout vert » où il y avait des moutons et des brebis qui avaient fourni la laine de leurs vêtements. Philotes, « le plus redoubté roy des fins occidentales », monte la garde avec un autre géant et ne permet pas l'accès à l'île aux moutons. Mais il y a plus : « il est tant fort et tant puissant qu'il dit que s'il trouvoit ung homme plus fort ou plus puissant que luy jamais il ne porteroit armes pour batailler durant la vie de l'autre qui l'auroit gaigne ». Euristeus exprimant son

¹Le colophon de deux manuscrits fait savoir que Christine de Pizan acheva la rédaction de son *Livre de la mutation de fortune* le 18.XI.1403.

désir d'avoir des moutons d'Hespérie, Hercules se hâte d'exaucer son vœu. Il part avec Thésée et arrive au « royaume de Hesperie qui s'en nomme maintenant Espagne ». Le voyant, le géant sonne d'un grand cor « qui pendoit a ung arbre » pour que les filles d'Athlas éveillent Philotes, l'avertissant « qu'aucun vouloit gagner le pas ». Celui-ci « vint au port et trouva qu'Hercules par force d'armes reboutoit [repoussait] son géant » ; il assiste au moment où Hercules pourfend le géant de son glaive. La lutte s'engage entre Philotes et Hercules. Ils luttent jusqu'au soir quand, au lieu de dormir, « ils firent la veille tous deux » et, en dignes chevaliers errants, « ilz vindrent a parler ensemble et deviser de leur bataille [...] ». [Ils] promirent l'un a l'autre de bonne foy que celui de eulx deux qui seroit vaincu pour avoir la vie saine et sauve seroit tenu de servir bien et loyalement le vainqueur tout son temps ». Le lendemain Philotes, « tout appreste », est heureux d'engager le combat « car il luy sembloit bien qu'il l'auroit en peu de temps expedie », vengeant de la sorte son géant et réduisant Hercules à l'état de « soudayer ». Leur combat n'a rien d'antique : « les deux champions approcherent l'un de l'autre et s'entreferirent tant roidement que la place retentit de leurs coups. En peu de temps ilz detrencherent leurs escus par grans quartiers. » (*Comment Hercules ala par mer en Hesperie*) Philotes arrive à se ressaisir et blesse Hercule au bras gauche, mais finalement c'est lui qui l'emporte : « [il] le coucha a terre en telle facon que Philotes se rendit serf d'Hercule et lui promit qu'il le serviroit loyalement tout le residu de sa vie et qu'il porteroit ses armes en tous les lieux ou il iroit. » (*Comment Hercules ala par mer en Hesperie*) Dans le chapitre suivant, la bande d'amis se déplace à Troie. Philoctète n'assiste pas au combat lors duquel Hercule tue le monstre, mais il fait partie du cortège venu en regarder la dépouille (*Comment le noble et puissant Hercule se combatit au port de Troyes contre un monstre de mer pour la fille du roy Laomedon*). Philotes devient l'écuyer d'Hercule : « Philotes se tint bien eueux d'avoir este vaincu d'un tel et tant vaillant homme comme Hercules estoit et entreprint l'office de porter ses armes en tous les lieux ou il yroit » (*Comment Laomedon enferma Hercule hors de Troyes et comment Hercule jura qu'il s'en vengerait*). De retour à Thèbes, où se trouvait Euristeus, Philotes est chargé de présenter « les trente moutons et leurs femelles » ; à la même occasion il raconte comment Hercule a tué le géant.

Le premier livre des prouesses d'Hercules finit sur la première destruction de Troie. Le second livre présente Hercule et sa bande d'amis dont Philoctète faisant le tour de l'oïkouménè. Lors du combat avec les trois lions de Némée, tout vaillant qu'il était, Philotes « monta sur l'arbre avec le pasteur ». Mais il est là aussi pour témoigner : les Egyptiens heureux qu'Hercule ait tué leur tyran le « menèrent au palais et Philotes aussi qui tout avait veu » (*Comment Juno envoya Hercules en Egypte pour este occis du tirant Busire*). Il accompagne Hercule à Thesalonique pour les noces de Pirithons, il est chargé de conduire Lincus à Thèbes pendant qu'Hercules va en enfer porter secours à Thésée et Pirithons. Mais Andromadas, avec ses deux cents hommes, « tous robeurs et larrons de mer », réussit à délivrer Lincus (*Comment Andromadas delivra Lincus de ses ennemis*). Après avoir «

desprisonné » leur ami, les amis repartent à l'aventure : suit le refus de Laomédon de leur permettre de débarquer à Troie, l'expédition à Colcos et, au retour, la seconde destruction de Troie (*Comment Hercules myst a mort le roy Laomedon et detruisit Troyes la seconde fois*). Après cette expédition doublement victorieuse, « Hercules s'en ralla par la mer querant ses adventures accompaigne de Theseus et de Philotes » : il défait Antée en Égypte (*Comment Hercules et Affer enuahirent par bataille le geant Antheon*), rend prisonnier le très érudit roi Athlas (*Comment Hercules print le roy Athlas et commença a estudier la science d'astronomie et les sept arts liberaux*). Après avoir fondé la ville de Barcelone, Hercule laisse partir Athlas dans son pays et veut « donner congie a Philotes de retourner en son pays, mais Philotes reffusa a son congie et lui dist qu'il le serviroit toute sa vie », se sentant plus heureux dans son service « que a gouverner le pays que fortune luy avoit mis en la main » (*Comment Hercules assaillit le roy Cacus*). Plus tard Hercule charge Philotes de négocier la paix avec les « Traciens », après avoir capturé les juments de Diomède (*Comment Hercules se combatit contre Dyomede en la forest de Trace et le fist mengier a ses chevaulx*).

Dans le dernier chapitre du second livre, *Comment Deyanira envoya a Hercules la chemise envenimee. Comment Hercules se jetta au feu de son sacrifice. Et comment Deyanira se tua quand elle sut que Hercules estoit mort a cause de son ignorance*, Hercule, profondément troublé par les lettres de Déjanire qui lui reproche son infidélité, veut aller sacrifier « au dieu Apollo sur le mont nome Othea » en compagnie du seul Philoctète. Lycas, chargé par sa maîtresse de donner la chemise fatale à Hercule, les rejoint dans une forêt, près du temple de Diane : « Philotes luy apprestoit ung grant feu pour sacrifier ung cerf que Hercules avoit pris a la course ». Dès qu'il enfle la chemise envenimée, Hercule sent des douleurs atroces et se met à arracher le tissu collé à son corps. Il se venge de Lycas pour sa souffrance, alors que « Philoctète estoit si effraye qu'il ne scavoit qu'il devoit faire ».

L'auteur compile plusieurs sources pour réaliser la scène de la mort d'Hercule. L'agonie peut rappeler partiellement Ovide, *Mét.*, IX, 229-241, mais l'attitude d'Hercule se ressent de la moralisation du personnage. En effet, Hercule se conduit comme un mortel qui est arrivé à la fin de sa vie (« la [là] consumma le cours de sa tres glorieuse vie ») et qui n'est pas promis à la résurrection : « [...] Hercules print sa massue et la jetta au feu qu'il avoit prepare pour accomplir son sacrifice. Apres il donna a Philotes son arc et ses saiettes, puis luy pria qu'il le recommandast a Yole et a ses amys. Et lors sentant qu'en sa vie n'avoit plus de sejour il prit congie a Philotes et ja comme tout ars et cuyt il se coucha au feu, levant les yeulx et les mains vers le ciel. Quant Philotes veyt la fin de son bon maistre Hercules, il ardit son corps et le mist en cendres et garda ses cendres en intencion de les porter au temple que le roy Evander luy avoit fait faire¹. Puis il

¹ La construction du temple par le roi Évandre (Evander dans le texte) est évoquée dans le chapitre *Comment Cacus embla les beufs du noble Hercules* ; c'est la raison pour laquelle

[...] retourna en Licye moult desconforte et en grosse source de larmes racompta a Yole et a ses amys la piteuse mort de Hercules. » (*Comment Deyanira envoya a Hercules la chemise envenimee*)

Le roman d'Hercule sera intégré dans un projet plus ample, le *Recueil des Histoires troyennes contenant troys livres* ou *Recueil des Histoires de Troye* ou *Recueil des Histoires troyennes*¹ dont il constitue l'essentiel des deux premières parties : les six derniers chapitres du livre I et tout le livre II deux ont pour protagoniste Hercules - c'est *Le Livre du fort Hercules* -, le troisième livre étant une version abrégée du livre de Guido delle Colonne. Comme dans le texte de l'avocat sicilien, on y recense une mention hésitante de Philoctète dans le catalogue des vaisseaux (désigné comme chez Guido sous le nom de Poliphebus), sa présence lors d'un combat aux commandes du 21^e bataillon (« Le roy Philotes de la risse [Larisse] »), une autre présence également sur le champ de bataille, affrontant le roi Remus (« Philotais et le roy Remus s'entrabatirent). Philotes n'affronte pas Pâris, vu que « Ajax et Paris s'entreoccirent ».

3.1. Philotes, le compagnon d'Hercule

Dans le roman de Raoul Philotes-Philoctète remplit différentes tâches auprès d'Hercule, acquérant de la consistance au fur et à mesure que l'intrigue progresse : écuyer, compagnon, confident, héraut d'armes, exécuteur testamentaire, celui qui recueille ses cendres et en organise le culte, comme dans *Hercule sur l'Œta* de Sénèque. Dans ce roman Philotes plus que Thésée est le compagnon et le confident d'Hercules : à titre d'exemple la complicité entre Hercules et Philotes après la mort de Diomède (*Comment Hercules se combatit contre Dyomedes*). C'est l'arc qui symbolise traditionnellement la liaison entre Hercule et Philoctète. Dans ce roman, bien qu'Hercule n'en fasse pas grand usage, l'arme conserve un certain pouvoir symbolique. Lors de la première destruction de Troie Hercule utilise différentes armes dont l'arc qui n'est pourtant pas infailible : « Hercules estoit pour lors le meilleur archer qui fust en tout le monde. Luy et ses gens comme dit est des Troyens plusieurs mirent a mort a cause de leur trait. Le trait faillit. Lors Hercules bailla son arc a Philotes qui portroit les armures [...] » (*Comment Hercules eut bataille contre le roy Laomedon*)

Rappelons aussi l'épisode de la mort de Nessus lors duquel Hercule se sert également de son arc : « il print son arc et descocha une saiette sur le geant par si grande maistrie qu'il le ferit au coste dextre jusques au cueur et lui fist une playe mortelle » (*Comment Nessus ravit Deyanira quant il l'eut passee outre le fleuve*). Pour être exceptionnel, cet arc n'est pas divin et les flèches ne sont elles non plus

Hercule va en Italie (« passé long temps le dieu Mars avoit prophetize a Hercules qu'illec luy seroit fait ung temple et [...] a ceste cause il estoit venu en Ytalie » - *idem*).

¹ Il y a des controverses concernant l'ordre dans lequel Raoul a composé ses ouvrages et la paternité du *Recueil* qui n'intéressent pas notre étude.

douées de quelque qualité surnaturelle. La blessure qu'elles provoquent est mortelle, mais pas nécessairement à cause du venin, car ce n'est qu'après avoir tué Nessus qu'Hercule tuera « le serpent de Lerne » ! Le merveilleux s'insinue pourtant dans l'histoire : Hercule récupère la flèche avec laquelle il a tué « le géant » Nessus « et ce fut la saiette dont Achilles fut depuis occis ou temple de Phebus en Troyes pour l'amour de Polixene » (*Comment Nessus ravit Deyanira quant il l'eut passee oultre le fleuve*). Nulle part pourtant ses flèches ne sont explicitement désignées comme des *fata troiana*.

3.2. Les sources du roman d'Hercule

Raoul mentionne parmi les sources de son histoire *De Genealogia deorum gentilium* de Boccace et *Les Chroniques d'Espagne*. Il est évident que la légende de ce Philoctète médiéval combine deux histoires distinctes, celle de Philotes-Hesperos et celle de Philoctète, l'héritier d'Hercule ; le second, qui avait fait son chemin dans la conscience culturelle de l'époque à travers le cycle troyen médiévisé - il était connu comme pilote de l'expédition d'Argos et de Troie -, a profité d'un rapprochement phonétique pour faire sien un épisode étranger à son mythe. Car la présence de Philoctète dans le Jardin des Hespérides a de quoi surprendre. L'histoire semble commencer avec Boccace qui précise que le fils de Japet et d'Asie, Hespéros, le frère d'Atlas, portait primitivement le nom Philotes (Boccace, *Genealogia deorum gentilium*, IV, 29). Le passage est inspiré de Theodontius, source abondamment citée par Boccace, mais dont il ne reste pas de trace. Chez Boccace cependant Philoctète et Philotes sont deux personnages bien distincts, ayant une ascendance différente : il y a un Philotes rebaptisé Hespéros, fils de Japet dans le livre IV, 29, et un Philoctetes, fils de Poéas. Par contre, dans une édition de 1511 de Boccace on tombe sur *Phyloté* rebaptisé Hespéros - « Philothetes filius Iapeti » et « Philothetes Phyantis filius » (*Genealogia Ioannis Boccatii* 1511: 33b, 95b, 128a).

C'est plutôt du côté d'Espagne, dans ces *Croniques d'Espagne* qui n'ont pas encore été identifiées, qu'il faut chercher la source de cette confusion. En effet, dans le chapitre IX du *Repertorio de principes de España* de Pedro de Escavias Hercule cède à sa mort le trône à un de ses capitaines, du nom d'Hespéros, assimilé par la suite à Philoctète. Juan Pérez de Moya utilise le nom Philoctetes là où Boccace parlait de Philotes : « Hespero fue hermano de Athlante, e hijo de Iapeto, y de la Nimpha Assia. Este Hespero quando niño se llamo Philoctetes, y siendo pequeño fue con su hermano Athlante a tierra Occidental de Mauritania, llamada Marruecos, en donde Athlante fue Rey : y porque este Philoctetes passo de la otra parte de la islas del mar Oceano, le mudaron el nombre, y le dixeron Hespero, que en Griego quiere dezir Occidental [...] » (Moya 1599: 283b)

Mentionnons un autre détail de l'épisode de la mort d'Hercule qui semble pointer vers l'Espagne, les lettres que Déjanire adresse à son mari infidèle. En effet, dans *La General Estoria* les auteurs font précéder l'épisode de la mort

d'Hercule d'une adaptation de l'héroïde adressée par Déjanire à son mari. La comparaison de l'héroïde d'Ovide, de la lettre de Déjanire contenue dans *La General Estoria* et des deux lettres citées dans le roman de Raoul serait intéressante à plus d'un égard¹. Rappelons aussi la taille exceptionnelle des armes d'Alcide qui en fait des objets uniques, également mentionnée dans *La General Estoria* (« E eran muy grandes las saetas de Ercules. » ; « ca marauilla era de la su valentia que auie sobre los otros omnes, e de la grandez de las sus armas, e del peso de la su porra » - *General Estoria*, CDI et CDVIII) et le roman de Raoul (« L'arc de Hercules estoit si grant et si tres fort que nul ne le pouvoit bender sinon luy. » - *Comment Nessus ravit Deyanira quant il l'eut passee oultre le fleuve*).

Il est évident qu'un Philoctète héroïque, paré des vertus chevaleresques, était connu dans l'espace hispanique, peut-être aussi italien. La mention allusive de Philoctète dans le récit catalan *Curial et Guelfe* (milieu du XVe siècle) est la preuve de sa notoriété dans la péninsule : « Plus d'un savant a écrit que les chevaliers doivent avoir la hardiesse de la femme et le cœur du lion », aurait dit Hercule à Philoctète « lorsqu'il le fit chevalier en Espagne » (*Curial et Guelfe* 2007: 352). L'autre grand roman médiéval catalan, *Tirant le Blanc* de Joanot Martorell, contient également une allusion à Philoctète, mais cette fois la source est probablement latine : « Chiron ne fut pas plus cher à Achille, ni Palinure à Énée, ni Philoctète à Hercule » (Martorell 2003: 345). Darès, Dictys, Ovide, Servius, les chroniques espagnoles, Boccace, voilà autant de sources qui ont contribué à la médiévisation du héros antique, jusqu'à ce que Philoctète devienne Philotes. Une question subsiste pourtant concernant le roman d'Hercule, Raoul en est-il l'inventeur ou il reprend une matière déjà systématisée par quelqu'un d'autre ? Les médiévistes répondront à cette question si elle mérité d'être posée.

3.3. Postérité du roman d'Hercule

Seul l'intérêt idéologique de la cour de Bourgogne ne peut expliquer le succès du livre de Raoul : quelque vingt manuscrits du XVe et du XVIe siècle, dont certains somptueux, douze éditions imprimées de 1476 à 1544, dont la plupart ne sortirent pas en territoire bourguignon, une traduction en anglais, *The Recuyell of the Historyes of Troye*, Bruges, 1474, plus tard, en 1556, une traduction flamande. L'histoire de Philotes est vivante encore en Angleterre au XVIe siècle : ainsi, un auteur anonyme anglais évoque la victoire d'Hercule sur Phylotes, « a mighty great greke [...] whych afterward became Hercules seruaunt », rappelle les circonstances de la mort d'Alcide qui charge Philotes [sic !] de raconter « the miserable death of Hercules » (*The deceyte of women* 1557: 25-26).

À la différence de nombreux ouvrages médiévaux, la traduction du roman de Raoul par William Caxton ne tombera pas dans l'oubli : plusieurs éditions paraîtront

¹ La mode des héroïdes intégrées aux textes épiques existait aussi en France au moins depuis la version en prose du *Roman de Troie* dite Prose 5 (début du XIVe siècle).

aux XVIe-XVIIe siècles (1503, 1553, 1596, 1607, 1617, 1636, 1663, 1670, 1676, 1680, 1684), et même une version imprimée en 1708. L'argument de l'éditeur en faveur de l'impression de ce livre est émouvant : « If then feigned stories of martial Men and Loving Ladies, may be necessary and delightful ; how much more profitable and pleasant may this History be deemed, which compriseth both rare, and worthy Feats of Chivalry ? with divers wonderful events brought to pass by the Faithfulness of true Lovers. » (*The Destruction of Troy 1702: To the Reader*).

En France aussi le roman de Raoul refait surface grâce au marquis de Paulmy qui donne un résumé assez détaillé d'un livre qui reprend l'intrigue du roman de Raoul en la modifiant : « [...] sa première expédition fut en Hespérie (à présent l'Espagne). Il y avoit sur les côtes de ce Royaume des Isles fameuses, parce qu'on y cultivoit des arbres dont les fruits étoient des pommes d'or. [...] le défenseur de ce trésor, un Guerrier brave & vigoureux, nommé *Philotes* ou *Philoctetes*. On juge bien qu'il fut vaincu par Hercule ; mais il se défendit assez courageusement pour acquérir l'estime & même l'amitié de ce Héros, qui en fit son ami & son compagnon d'armes. » (Paulmy 1780: 58-59) Philoctète est impliqué dans l'épisode de la lutte d'Hercule avec Busiris et dans celui de la guerre contre Antée, roi de Lybie (*Ibidem*: 61-68). Il accompagne Hercule, qui avait vaincu l'Hydre de Lerne, et Déjanire à Thèbes : Philoctète et Hercule s'embarquent « dans une petite nacelle qui ne pouvoit contenir que peu de personnes », alors que Nessus, « qui savoit très-bien nager », se charge de porter Déjanire (*ibidem* : 74-75). Philoctète n'est pas impliqué activement dans le dernier épisode de la vie d'Hercule : il reçoit les armes d'Hercule, mais c'est Alcide qui prépare le bûcher et y met le feu. Celui qui porte les cendres d'Hercule n'est pas mentionné nommément (« On prétend que les cendre d'Hercule furent transportées en Espagne, & rassemblées dans un Temple qui fut élevé en son honneur »). Le marquis Paulmy connaît le nom de l'auteur médiéval de ce récit et l'existence du *Recueil d'Histoires Troyennes*, dont *Hercule* faisait partie ; il donne 1463 comme année de la composition de l'ouvrage (*Ibidem*: 7-75). Le livre qu'il a consulté est paru à « Lyon, sans date, in 4^o, gotique, [...] imprimé sans date, mais sûrement au commencement du seizième siècle, & peut-être même à la fin du quinzième ». Les nombreuses distorsions de l'histoire d'Hercule font penser à un remaniement du roman de Raoul qui serait devenu à la fin du XVe siècle un livre populaire.

Stephen Hawes (mort en 1523) doit probablement à celui qu'il appelait son maître et dont il récitait par cœur les poèmes, John Lydgate, les informations sur Philoctète qu'il utilise dans *The example of vertu* (Hawes 1504: 17). Ce Philotes vaincu par Hercule est le gardien de l'île aux moutons du roman de Raoul. Même au début du XVIIe siècle on se rappelle de lui, comme le fait Thomas Heywood. Dans sa pièce *The Silver Age*, la bande d'Hercule est formée de Thésée, Pirithoos et Philoctète, couverts de gloire après les Jeux d'Olympe ; les amis collaborent lors de l'enlèvement de Proserpine et encore une fois lors de l'enlèvement d'Hippodamie (Heywood 1853 : 136). Dans *The Brazen Age*, 1613, Philoctète apparaît auprès d'Hercule au moment de sa mort sans jouer de rôle particulier lors

des derniers moments de la vie terrestre d'Hercule : il est chargé de construire le bûcher « pile on pile, till you have made a structure », mais c'est Jupiter qui l'allume (*ibidem*: 74).

4. *Les Mémoires d'Olivier de La Marche (avant 1502)*

Olivier de La Marche (1426-1502) permet de conclure sur la fortune de Philoctète à la cour de Bourgogne. Dans ses *Mémoires* il évoque aussi bien le personnage mythologique antique que le personnage dramatique issu de la tradition médiévale. Ainsi, l'auteur veut avertir son jeune maître contre les vicissitudes de la vie et, après Saül et Hercule, il mentionne Philoctète : « Philote¹, grand Prince, & page dudict Hercules, en maniant une des fleches de son maistre ([...] & laquelle fléche tomba sur le pie dudict Philotes) en demoura boiteux & affolé, sans trouver guarison &, combien qu'il fut Prince valeureux, & de grand courage, il vescu le demourant de ses jours en douleur intolerable. » (Marche 1567: 108) On reconnaît ici les faits rapportés par Servius, peut-être aussi des échos des œuvres morales de Cicéron qui évoque à plusieurs reprises le destin malheureux de Philoctète.

Dans le même ouvrage l'auteur rend compte on ne peut plus minutieusement du mimodrame ayant pour sujet les « figures des douze travaux d'Hercules », représenté en juillet 1468, à l'occasion des noces de Charles le Téméraire avec Marguerite de York. Il raconte les tableaux du mimodrame et transcrit le contenu de l'écriteau édifiant placé contre le rideau à la fin de chaque épisode dramatique. Philotes est distribué dans trois séquences, l'épisode d'Hesperie (*ibidem* : 545), la libération d'Hésione (*ibidem*) et le combat avec les trois lions (*Ibidem*: 547). Le personnage dramatique Philotes qui dérive du personnage romanesque inventé par Raoul le Fèvre se meut dans un monde chevaleresque, assumant un statut héroïque - compagnon d'Hercule, celui qui en conformité avec les valeurs médiévales *quiert los et pris* (Jung 2002: 45), mais aussi comique, comme dans l'épisode des trois lions, le mimodrame étant censé édifier et amuser à la fois.

5. Documents iconographiques

Enluminures. Le roman d'Hercule circule dans de nombreux manuscrits dont certains somptueux. Pour rendre compte de la représentation de Philoctète-Philotes dans ces manuscrits je me rapporterai au manuscrit français 59 de la Bibliothèque Nationale de France, daté fin du XVe siècle, intitulé *Le Recueil des hystoires de Troyez, composé par venerable homme Raoul Le Fevre*. Philoctète y est représenté

¹ *Philotes* dans le manuscrit des mémoires d'Olivier de la Marche, BnF, Dép. des mss, Français 2868 (f 70, 146). La note marginale de l'édition de Gand de 1567 dit : « Les poetes le nomment Philoctetes », remarque reprise dans l'édition de Bruxelles, 1616.

dans quatre épisodes, la conquête de l'île aux moutons (folio CIX)¹, le combat avec les trois lions (folio CXXXVII)², les juments de Diomède (folio CCXXVI), la mort d'Hercule (folio CCXXXIV).

Tapisseries. Philoctète est représenté sur au moins une tapisserie du XVe siècle, connue et documentée, conservée dans les collections du Musée de la Tapisserie de Tournai. Jacques Bacri identifie la section du roman de Raoul qui l'a inspirée, *Comment Hercules alla par mer en Esperie et comment il conquist l'isle aux moutons, vainquist Philotes et occist son compaignon*, le commanditaire, l'archevêque de Lyon, Charles de Bourbon, le lieu et la période de son exécution, Tournai, 1476-1488 (Bacri 1934: 204-211)³. La composition de cette tapisserie est complexe, cinq ou six séquences narratives y étant juxtaposées, comme dans certaines enluminures : à gauche, de haut en bas, la visite d'Hercule à Athènes, la décision de se saisir des moutons (bien qu'il n'y ait pas de moutons, à ce que j'ai pu voir dans la reproduction consultée), le départ d'Hercule vers Hespérie en compagnie de Thésée ; à droite, de haut en bas également, Hercule tuant le géant, Hercule et Philotes réconciliés, deux Hespérides se lamentant.

Philotès devrait apparaître aussi sur d'autres tapisseries, la vie d'Hercule étant à la fin du XVe siècle, comme dans la première moitié du XVIe siècle, très à la mode. Il doit se trouver parmi les Argonautes auxquels Laomédon refuse le débarquement à Troie (la tapisserie *Laomédon refuse aux Argonautes l'accès de Troie*, collection de la Ville de Tournai) et parmi ceux qui aident Hercule à venger cet outrage (*La Vengeance d'Hercule*, Musée de la Tapisserie, Tournai), deux tapisseries réalisées illustrant le chapitre *Comment Hercules myst a mort le roy Laomedon et destruisit Troyes la seconde fois* du roman d'Hercule.

Certaines tapisseries du XVIe siècle ayant pour sujet l'histoire d'Hercule continuent de s'inspirer du roman de Raoul Le Fèvre, prenant comme modèles peut-être des enluminures et des gravures du XVe siècle, alors que d'autres trahissent une nouvelle vision en matière de sujets mythologiques, marquée par le retour aux sources antiques. De la première catégorie font partie deux tapisseries présentant la scène de la mort d'Hercule. Celle conservée à Metropolitan Museum of Art présente Hercule, debout au milieu des flammes, la chemise flottant autour de son corps, saisissant la main d'un personnage masculin, Lichas ou Hyllos ; à droite d'Hercule, de dos, la tête tournée vers lui, Philoctète, pourvu de l'arc et de deux flèches, se tient près d'un autre personnage masculin qui semble montrer de sa main Déjanire en train de se suicider dans le registre supérieur. L'autre tapisserie appartient aux Collections royales de sa Majesté la Reine Elisabeth II. C'est un fragment de tenture dont les épisodes narrés étaient séparés par des colonnes.

¹ V. la même scène dans le manuscrit du *Recoeil des histoires de Troyes* du Maître de Jacques d'Armagnac, 1475, Vienne, Österreichische Nationalbibliothek, Cod. 2586, f. 17v.

² La scène est minutieusement représentée par l'artiste flamand qui a orné *Le recoeil des histoires de Troyes*, Bruxelles, Bibliothèque royale de Belgique, 9254, fol. 79r.

³ V. pour un autre point de vue Marthe Crick-Kuntziger, *Catalogue des tapisseries (XIVe au XVIIIe siècle)*, Bruxelles, Musée royaux d'art et d'histoire, p. 24.

L'épisode antérieur à la mort d'Hercule est la mort de Diomède. Dans le registre supérieur on voit, de gauche à droite, deux hommes se consultant, Déjanire se suicidant, Déjanire remettant la chemise empoisonnée à Lichas, Lichas en train de grimper une colline. Au premier plan Philoctète, moustachu, qui n'a pas l'air très jeune, en armure d'apparat, tient d'une main trois flèches et porte son autre main à son cœur. Comme il est dit dans le roman de Raoul, un grand cerf qu'Hercule avait chassé et voulait sacrifier à Jupiter gît devant le feu. Il y a d'ailleurs deux feux, un qui brûle sur un autel, un autre à même le sol, sur lequel se jette Hercule. À gauche, un personnage couché : c'est le pauvre Lichas, identifié par une inscription.

Une tapisserie d'Audenarde, présentant Hercule en train de tuer le dragon au Jardin des Hespérides (Vienne, Kunsthistorisches Museum) pourrait rendre compte de la transition à un nouveau traitement des sujets mythologiques, caractérisé par le retour aux sources antiques. À la différence de la tradition médiévale qui fait d'Hespérie une île aux moutons, cette fois il s'agit bien d'un verger. Mais Hercule est assisté d'un jeune homme qui porte un arc, un carquois, un écu et une lance, alors que la tendance Renaissance ira dans le sens de la restauration de la tradition antique. Comme le roman médiéval d'Hercule avait rendu familière la présence de Philotes ou de Thésée auprès d'Alcide, les artistes se sentant autorisés à le faire toujours accompagné d'un écuyer. Ainsi, un jeune homme en costume militaire, pourvu d'un écu, d'une épée, d'un arc et d'un carquois, assiste Hercule qui arrache une corne à Achéloos¹.

Gravures. L'histoire d'Hercule racontée par Raoul inspire plusieurs gravures représentant Philotes-Philoctète au XVe siècle. Je me rapporte aux trois éditions du *Recueil des hystoires troyennes* - deux éditions identiques, Lyon, Michel Topié, et Jaques Heremberck, 1490, Lyon, Jacques Maillet, 1494-1495, et une édition différente, Paris, Antoine Vérard, 1494 - et aux deux éditions identiques des *Proesses et vaillances du preux Hercule* - Paris, Michel Le Noir, 1500, et Paris, Jehan Trepperel, 1511. Les gravures de la fin du XVe-début du XVIe siècle présentent de nombreux personnages guindés, standardisés au point de paraître presque interchangeables. L'édition la plus ancienne du *Recueil* de 1490 est par contre assez soigneusement illustrée, les gravures correspondant assez bien au texte. Philotes, en armure, barbu, désigné nommément par le graveur, y apparaît onze fois, tantôt comme participant, tantôt comme accompagnateur d'Hercule.

¹ *Hercule et la biche de Cérynie* - catalogue *Tajan. Mobilier et objets d'art des XVIIe, XVIIIe et XIXe siècles*, Paris, jeudi 23 juin 2011. Il s'agit évidemment d'Achéloos. Mentionnons aussi une tapisserie intitulée *Junon et Philoctète* (collection de GB·Rugs & Tapestry); ce « Philoctète » présente des ressemblances avec Iolaos sur la tapisserie *Hercule combattant l'Hydre de Lerne* (Louvre, OAR 4).

6. Conclusions

Philoctète a parcouru un itinéraire méandreux depuis sa distribution par Benoît de Sainte-Maure dans le scénario de la guerre de Troie et jusqu'à la fin du XVe siècle. Abordant une première fois à Troie avec les Argonautes, il roule sa bosse en compagnie d'Hercule avant de se retrouver une deuxième fois à Troie. Le Philoctète héroïque, qui naît dans la seconde moitié du XIIe siècle, un personnage tout secondaire, retrouve un nouveau souffle grâce à l'intérêt pour l'histoire d'Hercule. M.-R. Jung se trompe lorsqu'il conclut: « Hercule ne porte que le nom du héros antique, car il est réduit à un simple exemplum que doivent suivre les *seigneurs* dans leur lutte contre Fortune et toutes les tentations du monde » (Jung 2002: 45). Cet Hercule-là, comme Philotes-Philoctète, n'est pas diminué, rabougri, c'est un personnage antique que le moyen âge s'est approprié, une statue lestée à nouveau. Personnages héroïques, personnages moralisés, c'est-à-dire christianisés, personnages comiques, autant d'hypostases de ces héros antiques acquis aux valeurs et aux mentalités médiévales et Renaissance.

Bibliographie :

- *** *Curial et Guelfe*, 2007, Toulouse, Éditions Anacharsis.
- *** *The deceyte of women, to the instruction and ensample of all men yonge and olde, newly corrected*, 1557, London, by [W. Copland for] Abraham Vele].
- *** *The Destruction of Troy, in Three Books*, 1702, London, Printed for Eben. Tracey, at the Three Bibles on London-Bridge.
- Bacri, Jacques, 1934, «L'histoire d'Hercule. Tapisserie du musée des Gobelins», in *Gazette des Beaux-Arts*, vol. 76, 204-211.
- Boccace, Jean, 1511, *Genealogia Ioannis Boccatii cum demonstrationibus in formis arborum designatis*, Venise, Augustinum de Zannis de Portesio.
- Jung, Marc-René, 2002, « Hercule dans les textes du Moyen Âge : essai d'une typologie », in *Rinascita di Ercole*, éditeur A. M. Babbi, Verona, Edizione Fiorini.
- Hawes, Stephen, 1504, *The example of vertu*, London, by Wynkyn de Worde.
- Heywood, Thomas, 1853, *The Dramatic Works of Thomas Heywood*, vol. II (Ière édition chez Nicholas Okes, 1613).
- Le Fèvre, Raoul, 1500, *Proesses et vaillances du preux Hercule*, Paris, Michel Le Noir.
- Marche, Olivier de la, 1567, *Les Mémoires de Messire Olivier de la Marche*, seconde édition, Gand, chez Gérard de Salenson.
- Martorell, Joanot, 2003, *Tirant Le Blanc*, traduit du catalan par Jean-Marie Barberà, préface de Mario Vargas Llosa, Toulouse, Éditions Anacharsis.
- Moya, Juan Pérez de, 1599, *Philosophia secreta. Donde debaxo de historias fabulosas se contiene mucha doctrina prouechosa a todos estudios*, Çaragoça, en casa de Miguel Fortuño Sanchez.
- Paulmy, André René de Voyer d'Argenson de, 1780, *Mélanges tirés d'une grande bibliothèque. De la lecture des livres françois*, 5e partie, vol. 8, Paris, Moutard.
- Solente, Suzanne, 1964, *Le livre de la mutacion de fortune par Christine de Pisan*, publié d'après les manuscrits, vol. III, Paris, Picard.

Le milieu de la prison, milieu de déconstruction de l'identité du reclus et de son institutionnalisation

Valentina Gabriela Hohotă
Université de Craiova
Université de Bourgogne TIL (EA 4182)

Notre étude se propose de développer une analyse des milieux carcéraux français et roumain dans une perspective double : sociolinguistique et contrastive. L'approche sociolinguistique du milieu de détention nécessite une problématisation sur la communauté socio discursive de la prison et sur la compréhension du fonctionnement du discours en question dans un contexte mono- / multilingue et mono- / multiculturel. En envisageant le sujet-parlant détenu en tant qu' « énoncéur psychosocial » (Hagège 1982 : 317), notre intérêt est de le suivre lors des différentes étapes de l'appropriation du discours carcéral et lors du processus de déculturation. Dans le contexte social d'une « institution totalitaire » (Goffman 1968 : 41), la présente démarche scientifique donne une attention particulière à la définition des notions d'identité sociale, d'identité discursive et d'institutionnalisation.

Mots-clé : contexte mono-multilingue, discours de la prison, institution totalitaire, perspectives sociolinguistique et contrastive.

1. Introduction

Le sujet concerne bien le discours carcéral roumain et français du point de vue des « représentations mentales » (Bourdieu 1982: 136)¹ que les prisonniers donnent du milieu de réclusion. C'est un aspect qui donne à la prison un statut double, de milieu social où les prisonniers sont accueillis pour une certaine période et

¹ « Actes de perception et d'appréciation, de connaissance et de reconnaissance, ou les agents investissent leurs intérêts et leurs présupposés, et de représentations objectivables, dans des choses ». En sciences du langage, les représentations mentales ont un rôle de systématisation permettant ainsi l'interprétation de la réalité et ont quelques propriétés: sont conscientes et volontaires dans la mesure où un stimulus les génère, sont construites à partir de la réalité, sont le produit de la pensée du sujet parlant qui les émet, peuvent être considérées des conducteurs entre la cognition et ce qui permet de refléter la réalité.

d'institution qui leur donne la possibilité de redéfinir leur nouvelle réalité sociologique. Vu dans une perspective interdisciplinaire, le milieu de la prison place le chercheur dans la situation d'approfondir les éléments non linguistiques du processus de socialisation entre les prisonniers et qui tient compte de quelques « variables sociales » (Calvet 2011: 26) la période passée en prison, la peine à purger et la situation financière de la personne incarcérée, ainsi que d'observer les influences linguistiques (internes-crétions sur le terrain de la langue maternelle et / ou externes-emprunts lexicaux) agissant sur le langage du milieu de la prison.

La recherche qu'on propose part du constat que la littérature de spécialité française et roumaine compte actuellement peu d'études¹ se penchant sur la présentation du discours carcéral vu dans une perspective contrastive. La plupart des recherches se concentrent sur le traitement de manière monolithique du fonctionnement du discours des sujets parlants détenus, tout en soulignant sa mise en pratique dans une communauté discursive mono-ou multilingue et en le mettant en contact avec la culture d'un seul État. La complexité de la démarche interdisciplinaire que l'on propose ici est de souligner la nécessité de la compréhension de manière multiple de la manifestation du discours carcéral.

1.1. Hypothèses de travail

Cette recherche a un caractère sociétal et implique un regard multiple sur la communauté discursive du milieu de réclusion des deux pays, la Roumanie et la France. L'analyse développée ici se propose aider tout chercheur désireux de comprendre le fonctionnement du discours carcéral et à évaluer la capacité des sujets parlants à s'adapter à un milieu et à un discours inconnus jusqu'au moment du changement de leur statut social. Dans cette optique, on vise à problématiser les aspects suivants:

- a) la compréhension du discours carcéral en tant que discours institutionnel consiste dans la mutualisation des données appartenant à des domaines comme la linguistique, la sociologie, la sociolinguistique, l'anthropologie et la psychologie sociale ainsi que dans l'opérationnalisation des concepts clés des domaines en question;
- b) la prison est analysable sur plusieurs aspects : institution de l'État, milieu de mise en social et de revalorisation de la personne incarcérée après la coupure qui a eu lieu entre l'individu et le milieu commun, la communauté socio discursive et socio linguistique;

¹ La littérature de spécialité roumaine contient les ouvrages de Stelian Dumistrăcel, *Până-n pânzele albe: Dicționar de expresii românești*, Éditions Institutul European, Iași, 2001, Croitoru, Bobârnache, *Dicționar de argou al limbii române*, IIe édition, Éditions Arnina, Slobozia, 2003, Bruno, Șefan, *Mediul penitenciar românesc*, Éditions Institutul European, 2006. Pour ce qui est de la présentation de manière descriptive du langage du milieu carcéral français, on exemplifie les études de Porée-Rongier, Marie-Dominique, *Le petit livre des expressions idiomatiques*, Éditions First, Paris, 2009, Vidocq, Eugène-François, *Dictionnaire argot-français*, Éditions du Boucher, Paris, 2002.

c) les manifestations langagières du sujet parlant détenu sont influencées par ses capacités de conserver les relations extra carcérales et de développer des relations intra carcérales et par des facteurs visant le nouveau milieu social.

2. Théories de l'identité sociale. Identité sociale de la personne privée de liberté

La manifestation de l'identité sociale de la personne privée de liberté est primordiale dans le passage de l'individu connaissant l'expérience délinquante vers le statut de personne découvrant l'expérience carcérale. En plus, l'identité sociale se manifeste dès que le contrevenant connaît son nouveau milieu. Des recherches modernes concernant le processus de manifestation de l'« identité sociale » (Tajfel 1981: 255)¹ ont souligné « le paradoxe de l'unité diachronique ».

La production et l'affirmation de l'identité se réalise par l'intermédiaire des processus complémentaires d'*identisation*² et d'*identification*. Par identisation, l'acteur social se distingue, il affirme son individualité, il devient autonome. Par l'identification, l'acteur social s'intègre dans un ensemble plus vaste (groupe social, communauté). Dans le milieu de réclusion, les manifestations langagières du prisonnier et ses comportements conduisent à la construction de l'identité plurielle de la personne privée de liberté. On se propose d'ouvrir des perspectives de la discussion de l'identité quaternaire de la personne détenue: sociale, culturelle, linguistique et discursive.

Dans la perspective socio linguistique que le chercheur explore ici, le sens du terme *identité* doit couvrir à la fois le comportement et le rôle que l'individu assume à l'intérieur d'un groupe social et ses manifestations linguistiques et discursives dans la communauté linguistique et dans la communauté discursive mono- / multilingue et mono- / multiculturelle. La théorie de l'identité sociale (IS)

¹ Cette partie du concept de soi provient de la conscience qu'a l'individu d'appartenir à un groupe social, ainsi que la valeur et la signification émotionnelle qu'il attache à cette appartenance.

² Le terme d'*identisation* a été proposé en psychologie par Pierre Tap, dans un document distribué avant le colloque en juillet 1979 : *Production et affirmation de l'identité*. Dans l'introduction des actes du colloque international de Toulouse en septembre 1979, Pierre Tap revient sur les relations complexes entre identification et identisation : « Les processus en jeu dans l'identisation sont, pour une part de l'ordre du cognitif... l'identité se constitue sur la base d'un processus fondamental de dédoublement, responsable de toute mentalisation. Mais... la connaissance identitaire n'est pas le résultat d'une pure organisation cognitive, d'une structuration objective de perceptions et de souvenirs. Elle émerge et se développe à l'occasion de conflits interpersonnels et intra personnels, conjointement, pendant des périodes critiques où la personne est passionnellement impliquée. Les aspects socio-affectifs et imaginaires s'y mêlent à l'action adaptatrice et à la connaissance objectivante ».

a pris naissance suite aux travaux d'Henri Tajfel. Ses études se sont concentrées sur la psychologie sociale du préjugé¹ et de la discrimination, sur les conflits intergroupes et sur les changements sociaux. Son collaborateur, John Turner, a proposé à son tour la théorie de l'auto-catégorisation et une idéologie sur la constitution psychologique du groupe.

La base de la théorie de l'identité sociale réside dans une distinction entre les processus de groupe et les processus inter personnels: les premiers ne peuvent pas être expliqués à l'aide des derniers. Le comportement social et les interactions sociales entre individus varient sur des coordonnées distinctes: d'une part, les relations personnelles (l'amitié d'un ancien collègue, par exemple) et d'autre part les relations stéréotypées à l'intérieur du groupe.

Selon Tajfel et Turner, les trois éléments de la théorie sociale sont:

- a) Applicable au contexte social du milieu de la prison, la catégorisation sociale se fait en fonction de nationalité, profession et biens matériels, par exemple. Ces appartenances sont représentées dans la pensée de l'individu sous la forme d'une image identitaire décrivant les qualités que celui-ci doit avoir pour appartenir à une certaine catégorie sociale;
- b) L'identification sociale représente un processus de rapprochement de la personnalité d'un individu des traits d'une autre personne ou des traits d'un groupe. C'est un processus qui part des liens émotionnel et de circonstance. Plus précisément, un individu s'approprie et adopte le comportement d'un autre individu qu'il admire;
- c) La comparaison sociale se manifeste dans des situations d'incertitude et d'instabilité où l'attitude et le comportement des autres devient point de référence pour l'individu. On distingue deux types de comparaison sociale: la *comparaison sociale ascendante*² qui sert à l'amélioration des performances de tout individu, celui-ci tout en se rapportant aux standards des personnes qu'il admire et auxquels il tente d'arriver et la *comparaison sociale descendante* (*ibidem*) qui renforce le sentiment de confiance de l'individu se trouvant dans une situation favorable à un moment donné par rapport à ses proches.

La théorie de l'auto-catégorisation³ est un développement de la théorie de l'identité sociale et se propose d'analyser le processus de la catégorisation en tant que point de départ cognitif du comportement de groupe. La catégorisation de la personnalité et des autres membres de l'endogroupe ou de l'exogroupe⁴ définit l'identité sociale des individus et renforce la perception des similitudes qui contribuent à la formation des représentations sociales. Lors des

¹ Attitude comportant une dimension évaluative à l'égard d'un groupe social donne (<http://www.prejuges-stereotypes.net/main.htm> dernière consultation, le 3 janvier 2014).

²http://www.121.ro/articole/art_new7734-comparatia-sociala.html?page=2(dernière consultation, le 2 janvier 2014).

³ In Turner 1985, Turner et al. 1987, Oakes et al. 1994, Turner 1991.

⁴ Exogroupe (outgroupe) est l'ensemble des individus n'appartenant pas au groupe d'individus dont on parle.

interactions sociales, ils seront perçus plutôt comme des répliques du prototype qu'en tant que membres de l'endogroupe ou individualités. Conformément à la théorie de l'auto-catégorisation, les individus sont des représentations des groupes sociaux en termes de prototypes¹. L'individu définit son identité sociale par l'attribution de traits positifs à son groupe d'appartenance. Le groupe peut offrir une identité sociale valorisante à l'individu seulement s'il est favorisé dans les interactions inter groupales. Ainsi l'individu peut se distinguer des membres des autres groupes, non pas dans le cadre d'un conflit, mais en vue de renforcer les traits distinctifs positifs de son groupe. L'identification avec le propre groupe peut mener l'individu vers une attitude de conformisme, donc vers l'acceptation des normes imposées. Concernant ce processus, Hogg et Turner ont identifié trois étapes²:

- a) les individus se définissent en tant que membres d'une catégorie sociale, tout en se constituant ainsi une identité sociale favorable;
- b) les individus saisissent les normes de chaque catégorie sociale, spécialement celles caractérisant la catégorie sociale source;
- c) les individus adoptent les normes d'une catégorie sociale, tout en faisant en sorte que leurs comportements deviennent conformes à celle-ci.

La théorie de la distinction sociale. Une contribution essentielle dans la théorie de la stratification sociale vient de Pierre Bourdieu (1979), père de la théorie de la distinction sociale. Sa théorie part des dispositions et des préférences acquises dans le milieu de vie de l'individu. Chaque catégorie sociale manifeste un certain style de vie qui lui est particulier. Bourdieu part du constat que l'éducation et le capital culturel de chaque individu fonctionnent en tant que mécanismes de reproduction de l'ordre social. Ce dernier rend dichotomique la stratification sociale : catégories sociales dominantes et catégories sociales dominées.

3. Identité sociale positive et identité sociale négative dans le milieu de réclusion

En prison, la construction de l'identité sociale commence dès l'arrivée de la personne condamnée dans la cellule, celle-ci étant dépossédée de la plupart des biens qui peuvent l'identifier. Les deux types d'identité sociale que le chercheur se propose de discuter dans les pages à suivre, positive et négative, ont à la base les représentations sociales (Moscovici 1976: 43)³ des autres sur l'individu ou sur le g

¹ En sociologie, on comprend par *prototype* la représentation subjective des attributions définitoires d'une catégorie sociale, représentation construite des informations sociales pertinentes et dans des contextes concrètes, immédiats ou de durée.

² Boncu, *Psihologie socială*. <http://fr.scribd.com/doc/53234212/%C5%9Etefan-Boncu-Cursuri-de-psihologie-social%C4%83> (dernière consultation, le 26 janvier 2014).

³ Les représentations sociales sont « un système de valeurs, notions et pratiques relatives aux objets, aspects ou dimensions du milieu social [...] instrument d'orientation de la perception de la situation ».

roupe social. On détermine l'identité sociale de l'individu en fonction des facteurs suivants : l'acteur social actif, le contexte, qui devient essentiel dans la détermination de l'identité sociale, le discours identitaire et le destinataire engagé dans ce discours social.

Dans ses recherches, Tajfel (1972) précisait que l'identité sociale positive de l'individu peut se réaliser seulement si celui-ci se met en rapport avec les distinctions des autres groupes. L'individu a besoin d'une identité sociale positive. Il peut la construire en se comparant avec les autres, donc l'appartenance au groupe social s'avère vitale dans cette démarche individuelle. La dépersonnalisation est un processus psychologique menant à l'uniformisation et à l'homogénéisation des comportements et des représentations sociales dans un groupe. Dans cette situation, l'identité sociale est moins prononcée que l'identité sociale collective. Selon les recherches de Turner et de ses collaborateurs, il y a trois niveaux de catégorisation.

- a) l'individu se compare avec les autres espèces humaines;
- b) l'individu s'auto évalue en tant que membre d'un groupe. La distinction de son groupe des autres est essentielle pour définir son identité sociale. Ce niveau correspond au niveau des représentations inter groupales théorisé par Tajfel;
- c) l'individu se définit par les distinctions entre lui et les autres individus, plus précisément, entre lui et les autres membres de son groupe. Ce dernier niveau correspond au pôle interpersonnel et constitue le support de la distinction personnelle.

En tant que point de départ dans la manifestation de l'identité sociale, Linton propose deux concepts qui se révèlent féconds: *statut* et *rôle*. La société peut être figurée comme un système de positions hiérarchiques (statuts). À chaque position correspondent une fonction, les attentes d'autrui et les normes (Lévi-Strauss 1983: 19).

Les coordonnées qui permettent l'expression de l'identité sociale dans le milieu de réclusion sont le prestige social et le stigmatisme social. Le prestige social est un terme utilisé en sociologie, un concept lié à l'identité positive de l'individu. Le prestige peut être lié à l'éducation de la personne (éducation récompensée par des prix), à la stabilité matérielle de l'individu (un poste avantageux financièrement) ainsi qu'au groupe social auquel la personne concernée appartient. Les théories concernant le prestige diffèrent selon la perspective sous laquelle on le regarde : soit comme accomplissement (*achievement*), estime, honneur ou charisme (Wegner & Erber 1992). Le prestige manifeste les traits suivants (Surdu 2012: 7)¹:

- a) implication d'un statut social élevé, statut que l'individu reçoit suite à son niveau d'instruction, à sa profession;
- b) référence à une somme de privilèges;
- c) expression par la réputation. Elle s'appuie sur la confiance, image et performance;
- d) représentation d'une forme de capital symbolique;

¹ www.unibuc.ro/.../Doctorate2013Februarie/BOLOVANENU%20SURDU

- e) forme de contrôle social, par des récompenses (prix, par exemple);
- f) valeur morale;
- g) la distinction des élites de la majorité.

Dans toute communauté sociale, les individus tentent de s'imposer devant les autres par des moyens divers, d'exprimer leur pouvoir. Le prestige se trouve dans une relation de détermination mutuelle avec les différentes formes du pouvoir (économique, par exemple), parce que c'est difficile de dire si le prestige est la cause d'une certaine forme de pouvoir ou l'effet de celui-ci. Dans cette optique, le phénomène de prestige correspond à une identité sociale positive de l'individu. Dans la situation où l'identité sociale de l'individu est négative, son prestige est inexistant ou négatif.

Dans le milieu de la prison, la négociation de l'identité est le mieux remarquée suite au processus d'assimilation des rôles sociaux par l'intermédiaire des expériences partagées avec d'autres individus et suite aux interactions avec les autres membres de la communauté sociale. L'individu établit ainsi le sens de son identité, sens reconnu et accepté par les autres. La personne incarcérée vit entre la dégradation de l'image de soi, le rejet manifesté par la société et le désir de se construire un nom au sein du milieu carcéral. Ces trois éléments conduisent le chercheur vers l'idée de stigmaté. Nous adoptons la définition de la notion en question, définition donnée par Julio Arboleda-Flórez, selon lequel le stigmaté est « Une construction sociale par laquelle on associe aux autres un signe distinctif de mépris pour les identifier et pour les dévaloriser¹ ».

Comme pertinent pour l'étude en question, on ajoute que le stigmaté est lié aux stéréotypes de pensée négatifs que la société a acceptés, cultivés et transmis au fur et à mesure par rapport à un summum d'idées dévalorisantes concernant certains individus ou communautés socio-discursives. La présente étude se rapproche de la définition des stéréotypes de pensée, définition conformément à laquelle le concept qui nous intéresse représente des « Croyances partagées concernant les caractéristiques personnelles, généralement des traits de personnalité, mais souvent aussi des comportements d'un groupe de personnes » (Leyens, Yzerbit et Schardon 1996). Le stigmaté fait référence à la « représentation mentale » (Bourdieu 1982: 136)² que la société se fait d'une personne/un groupe de personnes.

¹ Traduction prise du site internet :

(http://books.google.ro/books?id=nwAhtxriFkC&printsec=frontcover&dq=Understanding+the+Stigma+of+Mental+Illness&source=bl&ots=AYOckm0P07&sig=jdfaliYqwbAk8d31JtvPf6lMRT0&hl=ro&ei=NNJwTZebKY3OswaLqqXqDg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=5&ved=0CD0Q6AEwBA#v=onepage&q&f=false) (dernière consultation, le 23 décembre 2013)

² Actes de perception et d'appréciation, de connaissance et de reconnaissance, ou les agents investissent leurs intérêts et leurs présupposés, et de représentations objectivables, dans des choses (...).

4. Identité sociale individuelle et identité sociale collective dans le milieu carcéral

L'existence de toute communauté sociale présuppose une communication psychique entre ses membres et une conscience commune. On comprend bien que, de manière involontaire et inconsciente, les individus vivent ensemble guidés par les mêmes normes, dans le même milieu, souffrant les mêmes influences. Dans ce contexte, pour rendre possible la vie dans la communauté d'appartenance, par l'adoption de certaines habitudes communes, ils commencent à se ressembler entre eux et homogénéisent dans une certaine mesure leurs comportements et attitudes. Ce résultat est plus visible dans une activité commune, continue et consciente exercée à l'intérieur de la communauté.

La personne privée de liberté appartient pour une période déterminée ou non déterminée à une sous-culture, à un groupe social particulier. L'appartenance au nouveau groupe social la rend semblable aux autres membres du groupe. D'ici l'idée que l'identité sociale du prisonnier est liée non seulement à l'appartenance au groupe social, mais aussi aux sens évaluatifs donnés à cette appartenance. En fonction du groupe social dont il est membre, le prisonnier cherchera à garder son statut, affirmer son autorité, se rapporter aux autres groupes de référence, surtout quand ces derniers renforcent les aspects positifs de son identité sociale et individuelle. La reconnaissance du rôle de l'interaction avec les autres membres du groupe lors de la construction de son image a été affirmée par C. H. Cooley dans la théorie de l'image de soi. Cooley, qui a concentré ses recherches autour du processus d'interaction sociale, a enrichi la notion du « soi-même en tant que miroir »¹. Dans l'acception de Cooley, la notion de miroir implique trois éléments du concept de soi-même social: l'image personnelle devant les autres, la conscience du jugement que les autres réalisent à l'égard de l'individu et les sentiments positifs et négatifs qui en découlent.

L'image de l'individu dans les yeux des autres membres du groupe d'appartenance se développe au centre de ce qu'en sociologie on appelle « groupes primaires » et « groupes secondaires ». Les premiers se constituent par l'entourage proche de l'individu, famille ou amis, celui-ci s'y rapportant en termes de « nous ». Les derniers, les groupes secondaires donc, se constituent à l'extérieur de l'affectivité de l'individu: collègues de travail, diverses organisations. Ces deux types de groupes influencent de manière différente la formation de l'image de soi de l'individu en fonction de l'âge et de l'engagement social. Dans tout groupe, on parle du besoin de comparaison et de conformisme aux normes du groupe, les deux éléments ayant eux aussi un rôle déterminant dans la construction de l'image de

¹ Looking-glass-self est un concept appartenant à la psychologie sociale créée par Charles Horton Cooley. Conformément aux études de Cooley l'individu se développe hors des relations interpersonnelles et des perceptions de la société. Le terme fait référence à des personnes qui forment leurs propres concepts issus de leur compréhension de la façon dont les autres les perçoivent.

soi. Le milieu de la prison représente un climat social « autocratique », très frustrant qui fait apparaître un fort taux d'agressivité. Dans la construction de l'identité sociale du prisonnier, on doit parler d'abord d'une adaptation au milieu carcéral. En plus, la construction de l'identité sociale dans le milieu de réclusion doit être envisagée en fonction des étapes de la prisonnérification. Lors de la première période de l'exécution de la peine, se retrouvant dans un espace physique très limité et caractérisé par une contamination physique¹ et morale (Goffman 1968: 72)², la personne gardée peut manifester deux réactions possibles:

- a) apathie-la personne incarcérée ne manifeste aucune réaction au milieu et aux voisins, son comportement reste passif;
- b) explosion de rage individuelle/collective (violence physique, verbale). La personne privée de liberté ne s'identifie pas avec le nouveau contexte social et ne se retrouve pas dans le nouveau groupe d'appartenance.

Ces deux réactions constituent, suivant l'opinion du chercheur, les prémisses pour la manifestation ultérieure de l'identité individuelle du prisonnier.

« Je suis ici tout seul: tous les autres sont à l'extérieur, à l'extérieur de moi, et chacun d'eux poursuit comme moi son chemin tout seul, avec une intériorité qui n'appartient qu'à lui, qui est son véritable soi, son moi à l'état pur et qui porte extérieurement un costume fait de ses relations avec les autres » (Elias 1991: 65).

Dans le milieu de réclusion, la manifestation de l'identité collective est synonyme de la perte de l'identité individuelle de l'individu. L'identité collective, qui en prison coïncide avec la dégradation de l'image de soi, se manifeste par:

- a) la manifestation de la conscience collective du groupe (Lévi-Strauss 1983: 13). La personne privée de liberté emprunte et intériorise les valeurs du nouveau groupe d'appartenance et, lors des interactions sociales, les transmet aux membres nouveau-venus. La manifestation de la conscience collective par les détenus peut être rapprochée de l'acceptation et de l'intériorisation des « contraintes sociales » (Lévi-Strauss 1983: 13)³;
- b) les adaptations primaires (Goffman 1968: 75-76) expliquées par conformisme par rapport avec les règles du milieu carcéral et aux normes du groupe d'appartenance;
- c) les adaptations secondaires (Goffman 1968: 75-76) concrétisées par des subterfuges permettant aux reclus de se créer des espaces de liberté (un lit dans une cellule plus confortable, l'utilisation de certains objets interdits);

¹ Manque d'intimité, d'espace, conditions précaires d'hygiène.

² Le mélange de groupes d'âge, des ethnies ou de races pratiqué dans les prisons, peut donner au prisonnier l'impression d'être contaminé par le contact de codétenus indésirables.

³ L'ensemble des règles que se donne une société pour atteindre un but et les dispositifs que la société met en place pour rendre ces règles effectives.

- d) détachement de la façade personnelle-le prisonnier ne s'identifie plus avec les éléments qui, dans la première période de l'exécution de la peine étaient confondus avec la personne de l'acteur lui-même (les vêtements, par exemple);
- e) adoption de la façade sociale par le prisonnier représente ce que les membres plus anciens du groupe d'appartenance veulent que le nouveau membre devienne. C'est ainsi que la façade sociale devient le produit de l'expression de la pensée collective (Goffman 1973: 30-33)¹

5. Conclusions

Cette démarche scientifique s'est proposée de présenter l'image de l'établissement pénitentiaire à travers l'acteur social qui est la personne privée de liberté. En se détachant de l'idée de décrire le milieu institutionnel, le chercheur s'est proposé de présenter le prisonnier sous une lumière active et impliqué dans sa propre existence carcérale. Se développant autour d'une terminologie à fortes influences socio logiques, cette partie de la recherche s'est concentrée sur la mise en discussion des coordonnées du processus de socialisation dans un milieu institutionnel. Milieu fortement hiérarchisé, le milieu de la prison a imposé aussi la définition et la discussion de l'identité sociale de la personne incarcérée.

Dans l'optique de la perspective sociolinguistique autour de laquelle cette recherche se développe, le chercheur a envisagé la relation de la personne détenue avec le milieu de détention et avec les autres membres du groupe social sans ignorer l'aspect de ses manifestations langagières. En faisant appel aux théories élaborées par les chercheurs les plus connus en psychologie sociale et en sociologie contemporaine (Tajfel, Turner, Cooley, Bourdieu), on a mis en discussion plusieurs sous-types de l'identité sociale que la personne détenue manifeste lors de son existence carcérale et on les a expliqués dans le contexte de la prison.

L'expérience carcérale peut constituer une période de la vie de tout individu. L'existence carcérale représente seulement une étape dans la vie du prisonnier. Il y a aussi des situations où cette existence carcérale a un caractère permanent. Toutefois, cette recherche a brièvement analysé les influences psychosociales du milieu de la prison sur la personne gardée, ainsi que sur l'ancien détenu. On s'est penchée sur les aspects positifs de l'expérience carcérale (l'adaptation avec succès à la vie de la prison et une bonne interaction entre le prisonnier et ses collègues de détention) et sur les difficultés psycho-émotionnelles et communicationnelles que la personne gardée peut avoir suite au changement du contexte social

¹ Tend à s'*institutionnaliser* en fonction des attentes *stéréotypées* et abstraites qu'elle détermine ... La façade devient une *représentation collective* et un fait *objectif*.

Bibliographie :

- Arboleda-Florez, Julio (éd), 2008, *Understanding the Stigma of Mental Illness: Theory and Interventions*, Wiley Publication.
- Bourdieu, Pierre, 1982, *Ce que parler veut dire. Économie des échanges linguistiques*, Paris, Fayard.
- Bourdieu, Pierre, 1979, *La Distinction. Critique sociale du jugement*, Paris, Éditions de Minuit.
- Combessie, Philippe, 2009, *La sociologie de la prison*, La Découverte, Coll. Sociologie.
- Doise, Willem, Deschamps, Jean Claude, Mugny, Gabriel, 1999, *Psihologie socială experimentală*, traducere de Ioana Mărășescu, Iași, Polirom.
- Elias, Norbert, 1991, *La Société des individus*, Paris, Fayard.
- Goffman, Erving, 1968, *Asiles, études sur la condition sociales des malades mentaux*, Paris, Éditions de Minuit.
- Goffman, Erving, 1973, *La mise en scène de la vie quotidienne. La présentation de soi.1*, Paris, Les Éditions de Minuit.
- Leyens, Jacques-Philippe, Yzerbyt, Vincent., Schardon, George, 1994, *Stereotypes and social cognition*, London, Sage, Traduction française, 1996, *Stéréotypes et cognition sociale*, Bruxelles Mardaga
- Levi-Strauss, Claude, 1983, « L'identité », In *Séminaire interdisciplinaire*, Paris, Éditions Gallimard.
- Moscovici, Serge, 1961/1967, *La psychanalyse, son image et son public* (Thèse de doctorat).
- Surdu, Elena Laura, 2012, *Repere teoretice și empirice în studiul prestigiului social* (Thèse de doctorat).
- Tajfel, Henri, 1981, *Human Groups and Social Categories*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Tap, Pierre, Malewska-Peyre, Hanna, 1993, *Marginalités et troubles de la socialisation*, Paris, PUF.
- Wegner, Daniel, M & Erber, Ralph, 1992, "The hyperaccessibility of suppressed thoughts", *Journal of Personality and Social Psychology*, 63, 903-912

Sitographie :

- http://www.iccv.ro/oldiccv/romana/dictionar/bog/bog_GR.htm
- <http://www.prejuges-stereotypes.net/main.htm>
- <http://dexonline.ro/definitie/etnocentrism>
- http://www.121.ro/articole/art_new7734-comparatia-sociala.html?page=2
- <http://fr.scribd.com/doc/53234212/%C5%9Etefan-Boncu-Cursuri-de-psihologie-social%C4%83>
- <https://www.boundless.com/sociology/understanding-socialization/theories-of-socialization/cooley/>

Primele repere ale izvoarelor germane din creația eminesciană

Ioana Ștefan
Universitatea din Oradea

This study is necessary because even many researchers pointed out the affinity of Eminescu's work with German literature, philosophy and culture, there are still some lacks in this sense. Thus, we analyzed how the German influence in Eminescu's work was perceived in time, and for this we took into consideration the period between 1890 and 1905. This period is of major importance; from then the critics identified the influences of German sources in Eminescu's work.

In this article we present the opinions of some critics: C. D. Pencioiu, N. Petrașcu, Wilhelm Rudow, Raicu Ionescu-Rion, Ghiță Pop, Ilarie Chendi, comparing the opinions of both Romanian and German critics.

Keywords: Eminescu, German literature, influence, Romanian critics.

1. Precizări preliminare

Într-o primă fază, trebuie enunțate tendințele care se remarcă în studiile critice întreprinse până în 1905 și care încearcă, mai sintetic sau mai detaliat, mai clar sau mai ambiguu, direct sau tangențial, să trateze chestiunea afinităților operei eminesciene cu literatura și cultura germană.

Astfel, observăm tendința de sintetizare, lipsa argumentării ideilor enunțate, absența analizei unor poeme sau versuri sugestive. Accentul cade în general pe aceleași poezii: *Rugăciunea unui dac*, *Împărat și proletar*. Reiese combaterea fermă a ideilor de „plagiere” a scriitorilor de factură germană și inexistența abordării comparatiste între Eminescu și romanticii germani. Apare însă, foarte des, legătura cu Lenau; în ceea ce privește concepția filosofică, este semnalată influența lui Kant și a lui Schopenhauer asupra gândirii eminesciene. Aceste studii valorează mai mult ca și contraargumente împotriva detractorilor ce susțineau că operele eminesciene ar fi mai degrabă traduceri sau „imitații” ale romantismul german; totuși, sunt primele repere ce aveau să îndrume viitorii exegeți.

2. C.D. Pencioiu, N. Petrașcu și Wilhelm Rudow

C.D. Pencioiu iese în evidență prin articolul publicat în 1890, *Proza lui Eminescu (Sărmanul Dionis). Încercare critică*, în care identifică originile adevăratului pesimism eminescian: influența lui Schopenhauer. În acest sens, Pencioiu constată cu perspicacitate eroarea lui C. Dobrogeanu-Gherea de a considera pesimismul lui Eminescu ca fiind inspirat de E. Dühring, doar pentru faptul că acesta era în viață în perioada când poetul român a luat contact cu mișcările culturale din Berlin. Autorul prezintă detaliat opera lui Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung*, pentru a detecta, în *Glossă* și în *Sărmanul Dionis*, similitudini în privința ideii de inexistență obiectivă a timpului și a spațiului:

„fundamentul, baza reflexiunilor e aceeași la Eminescu ca și la Schopenhauer: *Nu există nici timp, nici spațiu, ele sunt numai în noi înșine*; aci Eminescu întrebuițează termenul popular: *suflet*, pe care Schopenhauer îl găsește vag și fără nici un înțeles. În definitiv însă reflexiunile lui tind a demonstra ideea fundamentală a metafizicului german că *lumea e reprezentarea mea*.” (Pencioiu 2002: 74).

N. Petrașcu, autorul cărții *Mihai Eminescu. Studiu critic*, 1980¹, identifică reverberări ale lui Kant, Schopenhauer și ale tradițiilor brahmano-budiste în tematizarea eminesciană a suferinței. Criticul arată că, în manieră schopenhauriană, Eminescu a considerat viața drept un lung și neîntrerupt șir de suferințe, contrabalansat doar de frumusețea artei. Analiza textuală este aproape inexistentă în acest studiu, citată fiind doar *Rugăciunea unui dac*, considerată budism poetizat: „pesimismul raționat al lui Schopenhauer, adoptat de poet, atât în concluziile lui asupra vieții, cât și în considerarea artei ca singura adevărată fericire pe pământ.” (N. Petrașcu 2002: 136). Impresia finală este dată de prezentarea minuțioasă a concepției lui Schopenhauer și Kant, fără argumentarea explicită a reflectării acesteia în opera eminesciană.

Wilhelm Rudow a publicat, în 1892, *Geschichte der Rumänisches Schriftums bis zur Gegenwart*, lucrare atribuită lui Iacob Negruzzi, paternitate dezmințită de scriitorul român. Aici se regăsește comparația cu Lenau, pe care Raicu Ionescu-Rion o va dovedi invalidă. Pasager, este amintit și romanticul Eichendorff: „*Somnoroase păsărele – oare aceste versuri nu sună exact ca și cele ale lui Eichendorff, Wo die Wälder säuseln so sacht / Wo die Brunnen verschlafen rauschen/ In der prächtigen Sommernacht?*” (Rudow 2002: 364) Un alt element reperat ca provenind din romantismul german este cornul, „Waldhorn” și întruchiparea femeii iubite. Se fac referiri la Goethe sau la Heine: „Prometeu e un

¹ Aceasta este prima monografie eminesciană apărută inițial în *Convorbiri literare*, 1890-1891 și apoi la editura Stabilimentul grafic I. V. Socec, București, 1892. Este realizată pe linia interpretării estetice inițiate de Maiorescu.

om asemenea acestui personaj [îngerul din *Înger și demon*], care, la rândul său nu e mai contradictoriu decât Faust, Heine” (*ibidem*: 364).

3. Raicu Ionescu-Rion

În 1893, Raicu Ionescu-Rion scrie *Eminescu și Lenau*, justificând alegerea temei astfel: „Titlul conferinței mele poate părea curios; [...] Cu toate acestea, dacă apropierea e bizară și nejustificată, nu sunt vinovat eu. Asemănarea dintre Eminescu și Lenau a fost susținută prin unele reviste literare ale noastre” (Ionescu-Rion 2002: 387). Pentru a realiza mai bine direcția spre care se îndreaptă critica sa, trebuie menționat că „dacă N. Petrașcu și M. Dragomirescu descind, prin tipul de discurs pe care-l propagă, din lectura lui Maiorescu, Raicu Ionescu-Rion propune, ca și mentorul său C. Dobrogeanu-Gherea, o viziune pozitivistă asupra operei eminesciene.” (Vasiloiu 2008: 287).

Autorul vorbește despre pesimismul lui Lenau și Eminescu, ca trăsătură insuficientă pentru apropierea celor doi, atacând detractorii ce susțineau traducerea și plagierea lui Lenau de către poetul nostru. După aceea, prezintă viața lui Lenau, evidențiind pasiunea pentru muzică, dorul de călătorie și amorul puțin simțit. Cu privire la opera sa, pune accent pe *Faust*, *Albigensii* și *Don Juan*. De la *Faust* reține că personajul eponim oscilează între credință și îndoială, este sceptic față de știință, veșnic nemulțumit, iar ultima învățătură este dorința de a pieri cu toții, pieirea vieții în general.

Savanarola este poema în care se elogiază credința religioasă. *Albigensii* reprezintă brusca trecere la o îndoială batjocoritoare și sceptică. La *Don Juan*, originalitatea constă în a face din protagonist un subiect pesimist. Personajul se căiește mereu, e nemulțumit, plictisit și dezgustat de orgiile în care trăiește, opus unui Don Juan curajos și neînduplecat, ca și opoziția dintre *Faust* de Goethe și *Faust* de Lenau. Lenau are fondul prim pesimist, are o filosofie banală, vede durerile mărunte din lucrurile apropiate; undele unui râu, valurile mării îl duc cu gândul la nimicirea vieții. În opoziție, Eminescu are fondul prim optimist și vede durerile mari ale întregii omeniri. Lenau este interesat doar de propria viață, de propria durere, Eminescu este interesat de durerea poporului, a aproapelui, cum apare în *Viața, Împărat și proletar*, *Înger și demon*. Amorul și iubirea naturii arată din nou antiteza dintre cei doi.

Raicu Ionescu-Rion concluzionează că doar unele mici excepții ale lui Eminescu îl pot apropia de Lenau, în rest sursele pesimismului lor sunt diferite, deci asemănarea nefondată. Acest studiu servește ca bază a viitoarelor exegeze, chiar dacă a fost desconsiderat (unii critici susținând și mai târziu similitudinile cu Lenau, în detrimentul apropierii de adevărații reprezentai ai romantismului german).

4. Ghiță Pop

În 1896, Ghiță Pop publică articolul *Eminescu și Gottfried Keller*. Cei doi sunt creatori ale unor opere ce, privite în ansamblu, nu denotă nici un semn de afinitate, nici o trăsătură comună, fapt explicabil prin apartenența la mișcări culturale și literare diferite.

Cu toate acestea, studiul devine de o importanță majoră, datorită abordării, simpla comparație a unei poezii, a termenilor ce pun în raport cultura germană și geniul creator eminescian. Criticul compară poemul *La steaua* cu cel al lui Keller, *Der Stern*. Asemănarea izbitoare îl face să analizeze cele trei variante: plagiat, identitate în asocierea ideilor sau reminiscență. Dacă prima este ușor de respins și excluderea ei vine prin argumente simple și indubitabile, cea de-a doua îi dă puțin de lucru criticului. Argumentele în favoarea ei sunt numeroase și plauzibile:

„După toate acestea, trecând la poezia lui Eminescu și Keller, s-ar părea un lucru foarte firesc, ca și asemănarea ce există între aceste două creațiuni să se fi născut pe calea amintită, anume: doi poeți, cuprinși de un sentiment, de altmintrele comun fondului omenesc, vrând să-l sensibilizeze, recurg la același fenomen din natură, fiindcă ambii văd o frapantă asemănare între fenomen și sentiment.” (Ghiță Pop 2002: 203).

O metonimie vine ca singură și suficientă dovadă pentru a răsturna și a doua variantă: este, la Keller, „im fernsten Blau”, iar la Eminescu, „în depărtări albastre”. Considerându-le identice, autorul pledează pentru cea de-a treia variantă, reminiscența, pe care o explică astfel:

„Eminescu a cetit cândva poezia lui Keller și ideea exprimată în ea i-a rămas întipărită în memorie. Cu timpul, însă, această idee s-a întunecat în conștiința poetului, și numai după un șir de ani, printr-o impresie externă oarecare, ideea întunecată s-a ridicat iar peste pragul conștiinței, dând astfel naștere la poezia de față.” (*ibidem*: 204).

Aceasta ar argumenta, crede el, și deosebiriile dintre poezii, nu doar asemănările. Nu putem spune că nu ar fi o alternativă verosimilă, dar trebuie luat în calcul și faptul că cea de-a doua posibilitate a fost respinsă printr-un argument invalid. Adică metonimiile „im fernsten Blau” și „în depărtări albastre” sunt considerate identice: „nu există numai o asemănare depărtată, ele sunt identice” (*ibidem*). Această constatare vine de la faptul că versul „Siehst du den Stern im fernsten Blau” este tradus la subsolul paginii astfel: „Vezi tu în depărtarea albastră steaua”. Presupunem că traducerea aparține autorului articolului, întrucât nu ne este citată nici o altă sursă. Se cunoaște faptul că în limba germană adjectivul stă întotdeauna în fața substantivului, dar încălcarea unei reguli gramaticale ar reprezenta în cazul de față o licență poetică pe care autorul nu o mai aplică, ce-i

drept, mai departe, căci spune „lieblichen Schein”, „anmutsvolles Sein” etc. Și totuși, ipoteza unei licențe poetice de acest fel ar fi valabilă doar dacă sintagma ar fi scrisă „Fernsten blau”, deoarece substantivele se scriu întotdeauna cu majusculă. Aici „Blau” este cu majusculă ceea ce înseamnă că acesta este substantivul. Ca argument vine și prepoziția „im”, formată prin contopirea cu articolul „das”, în dativ, de la Blau. Traducerea corectă a sintagmei, fără alte posibilități, este „depărtatul albastru”, iar versul sună: „Vezi tu steaua în depărtatul albastru”, deoarece topica și regulile gramaticale ale limbii germane nu permit o altă traducere corectă, eventual una interpretativă. „Depărtarea albastră” ar fi arătat așa: „in der blauen Ferne”. Prin urmare, metonimia nu este chiar identică și nici varianta unei identități în asocierea ideilor nu poate fi respinsă.

Oricum, indiferent că pledăm pentru a doua sau a treia posibilitate, important este să o excludem pe prima, în favoarea căreia nu se poate aduce niciun argument credibil. Semnificativă este concluzia pe care o enunță Ghiță Pop și anume:

„Lucrul de căpetenie este că *sentimentul* să nu fie împrumutat, ci să fie al lui Eminescu, natural și adevărat, iar comparația să fie dusă până la sfârșit în complectă armonie cu caracterul total al individualității lui. Toate aceste le aflăm în poezia poetului român, încât, judecând după impresia totală, oricine trebuie să recunoască că ea este superioară poeziei lui Keller.” (*ibidem*: 205)

De maximă importanță pentru literatura noastră este poziționarea fermă a lui Eminescu, mult superioară lui Keller, în cadrul literaturii universale; acesta este adevăratul aport adus de articolul lui Ghiță Pop în chestiunea discutată, la fel de important ca și cel al lui Raicu Ionescu-Rion.

5. Ilarie Chendi

Ilarie Chendi ne surprinde cu o sumedenie de articole despre Eminescu, de o valoare îndoielnică multe dintre ele, dar printre care se numără și câteva fraze ce pot fi deschizătoare de drumuri. Între acestea, amintim: *Lenau (1802-1850)*, apărut în 1900¹, *Prefață [la volumul M. Eminescu, Opere complete, I. Literatura populară]*, mai 1902, *Humorul lui Eminescu*, 3 noiembrie 1902 și *Literatura eminesciană germană*, 10 septembrie 1903.

În primul articol, unul comemorativ pentru Lenau, criticul susține asemănarea dintre Eminescu și poetul austriac, contrazicându-l pe Raicu Ionescu-Rion, cel care a dezvoltat mai pe larg simpla aserțiune fermă a lui Gherea. De apreciat este că Il. Chendi recunoaște superioritatea indiscutabilă a geniului eminescian față de Lenau. Ca argument în favoarea acestei similitudini, enunță

¹ O variantă primară a studiului a fost publicată în *Telegraful român* (nr. 130 – 135, 1896) și prezentată mai întâi în cadrul ședințelor societății Petru Maior din Budapesta.

pesimismul „ereditar” al celor doi. De asemenea îi atribuie lui Lenau elemente romantice precum: preamărirea trecutului, credința în vrăji și chiar senzualismul, care ar fi discutabile și sub aspectul existenței în operă, dar mai cu seamă sub aspectul unei valorificări cu caracter tipic romantic, cum apar la Eminescu. Ceea ce surprinde în articolul de față este, însă, o încercare primară de identificare a elementelor comune lui Eminescu și romantismului german, sub o formă puțin mai închegată și mai completă decât apăreau în lucrarea redactată de W. Rudow. Aspirația la absolut și căutarea inefabilului sunt date ca prime exemple în acest caz, cărora le urmează idealismul sentimental al lui Schiller, ca promotor. Acesta îl duce spre cunoașterea florii albastre din versurile lui Novalis, a motivului lunii din scrierile lui Tieck, a filosofiei lui Schelling și a Nirvanei lui Schopenhauer. În sfârșit, autorul conchide cu înrâurirea pe care a avut-o Lenau asupra lui Eminescu, încadrându-l pe poetul austriac în categoria *Spätromantik*. Dar criticul s-a lăsat influențat de traducerea pe care Eminescu a făcut-o după Lenau, capcană în care au căzut mulți și în ceea ce-l privește pe Schiller. De importanță majoră în acest studiu sunt însă filosofia lui Schelling și cele două motive, al florii albastre și al lunii, comune lui Eminescu și romantismului german, valorificate de Novalis și Ludwig Tieck, a căror apropiere de marele nostru poet nu a mai fost semnalată.

În „Prefața” la volumul *Literatură populară*, fără intenția de a face un studiu comparativ amănunțit, Chendi trece în revistă o mulțime de nume din literatura germană, pe care le leagă de opera lui Eminescu prin diferite teme și motive sau afinități comune. Astfel, amintește: „floarea albastră” (a doua oară), teiul sfânt „Linden-baum”, dulcele corn „Waldhorn”, cultul unor zei precum „Odin” și, foarte important, ironia romantică ce se revendică tot de la germani. Dacă aceste idei ar fi fost dezvoltate și argumentate, studiul ar fi făcut de prisos lucrările următoare ale exegeților, însă Il. Chendi continuă apropiind nume minore de opera marelui poet. Așa amintește de sentimentalismul lui Schefer, de autorul norvegian Andreas Münch, de Pfeffel, contele Schack, I.V. Scheffel, Hoffman von Fallersleben, Platen, Gotefried Keller și Lenau. Identificarea în manuscrise a unor notițe referitoare la acești scriitori este insuficientă pentru a putea eticheta o influență sau o afinitate. Enunțarea ulterioară a unor „simpatii” pentru clasici precum Schiller pare într-un totu veridică. Însă nu concordă cu termenul „influență”, atribuit lui Wieland, mai ales în ceea ce privește tipul de senzualism, problemă pe care criticul nu se grăbește să o dezbată pe larg, lăsând altora ocazia de a-i dovedi validitatea sau contrariul. După o peregrinare printre scriitorii mărunți, criticul revine la cultura estetică eminesciană, al cărei izvor se revendică de la Hegel. El se remarcă și prin amintirea apropierei de Schlegel și Tieck. Suntem îndreptățiți să afirmăm că greșeala autorului de a se împiedica de niște nume puțin însemnate i-a scăzut enorm din valoarea articolului.

În *Literatura eminesciană germană*, Ilarie Chendi prezintă câteva dintre traducerile operelor eminesciene în limba germană și analizează succint lucrarea lui Ion Scurtu, *Eminescu's Prosaschriften*. Printre rânduri, clarifică înrudirea cu scriitorii postclasici: „Idealismul lor, întreg fondul lor de virtute și aspirațiuni,

lărgirea de vederi și spiritul speculativ și vecinic scrutător de sisteme ale germanului se vor găsi și la Eminescu.” (Chendi 2005: 13) Din păcate, și aici se mărginește la simple aserțiuni, fără a dezbate strălucitele idei.

În legătură cu studiile lui Il. Chendi, Vasile Savel scria în 1903 un articol intitulat *Opera D. Il. Chendi*, în care îi impută munca pripită, „dorința de a-și încarna numele în opere ce au să existe” (Savel 2005: 157), faptul că s-a legat de formele prime ale marilor poeme eminesciene, variante pe care Eminescu le-ar fi lăsat necunoscute. Dar Chendi a dorit să reliefeze importanța muncii, a studiului filosofiei și literaturilor străine ce au contribuit la evoluția marelui poet.

Luând în considerare părerile referitoare la acest critic și analizându-i scrierile, constatăm că, într-adevăr, împiedicarea de unele mărunțișuri l-a făcut să nu mai poată atinge vreun țel înalt, munca pripită l-a determinat să se oprească la simple afirmații, a căror importanță, datorită lipsei unor dezbateri, a trecut neobservată de-a lungul veacurilor. Scrierile sale sunt un soi de amalgam din care ai posibilitatea să alegi numeroase lucruri prețioase. Lui Il. Chendi îi datorăm primele referințe la nume precum Tieck sau Novalis.

6. Câteva constatări conclusive

Deși reperele identificate în această perioadă au fost relativ puține, în comparație cu ce va aduce exegeza ulterioară, totuși, aici își au rădăcina și primele erori de identificare a unor similitudini între Eminescu și câțiva scriitori germani. Aceste confuzii se datorează, în special, receptării eronate de către critica literară românească a operelor și autorilor germani. Unul dintre motivele acestei receptări distorsionate este interpretarea acestora pe baza traducerilor în limba română, care nu redau cu fidelitate originalul, de multe ori apărând și modificări grave ale sensului primar. Se insistă pe influențe nefondate, cum ar fi cea a lui Goethe sau Schiller, dar nici un critic nu are inițiativa de a dovedi aceste influențe. Simpla alăturare a unor poezii ce „par” să conțină idei similare nu este un motiv suficient pentru a pune un semn de egalitate între doi autori sau de a „decreta” că unul trebuie să fi fost influențat de celălalt. Unele idei și teme generale sunt vehiculate în diverse epoci de autori aparținând unor curente sau orientări distincte. Important este modul de prelucrare a respectivelor teme, astfel încât produsul final să prezinte trăsături specifice curentului respectiv. Dacă s-ar fi luat versurile, atât de mult citate, din *Faust* de Goethe și s-ar fi făcut o interpretare completă pe baza originalului în limba germană, ținându-se cont de părerile exegeților germani, și s-ar fi realizat același lucru cu poemele lui Eminescu în limba română, ar fi fost foarte ușor de remarcat că nu se poate constata nicio influență.

Se regăsește în articolele vizate și numele lui Hölderlin, ca reprezentant al romantismului german, iar ca urmare a acestui fapt este enunțată, desigur, și influența sa, ca romantic, asupra lui Eminescu. Afirmațiile nu sunt însoțite de niciun fel de argumente; nu putem deci să constatăm cu certitudine ce motive a

avut criticul să ajungă la o astfel de concluzie. Cert este faptul că, încă din această perioadă, a pornit o idee greșită privind receptarea scriitorilor germani, pe care viitorii exegeți au continuat-o prin interpretări și analize complexe. Hölderlin, de pildă, nu se încadrează în mișcarea romantică, ci în *Einzelgänger*. Reprezentanții acestei categorii însumează trăsături din diverse curente și, fără a se sustrage epocilor istorice, formează o grupare nouă, autentică. Faptul că Hölderlin a trăit în perioada romantismului german nu trebuie confundat cu încadrarea lui în acest stil.

O altă caracteristică ce se poate observa în articolele, volumele sau prelegerile din această perioadă este absența unui alt tip de abordare a legăturii dintre Eminescu și romantismul german, în afara influenței. Aceasta se definește ca o acțiune exercitată asupra unui scriitor conducând la schimbarea stilului său și este sinonimă cu „înfrâuire”. Dar există termeni mult mai potriviți pentru a releva această relație, care sunt folosiți cu succes de către exegeza contemporană. „Similitudinea” reprezintă relația ce se poate stabili între doi scriitori sau între operele lor care seamănă sau o comparație bazată pe existența unor proprietăți comune. „Afinitatea” este potrivirea între autori sau între textele lor, datorată asemănării spirituale. Termenii „afinitate” sau „similitudine” sunt mai potriviți să desemneze legătura lui Eminescu cu romanticii germani, iar „influență” sau „înfrâuire” reprezintă mai bine relația lui Eminescu cu Schopenhauer și Kant.

Referințe:

- Chendi, Ilarie, 2005, „Literatura eminesciană germană” în *Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu*, Secolul XX, vol. III, București, Editura Saeculum I.O.
- Dobrogeanu-Gherea, Constantin, 1983, *Critice. Studii și articole*, București, Minerva.
- Ionescu-Rion, Raicu, 2002, „Eminescu și Lenau” în *Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu*, Secolul XIX, vol. II, București, Editura Saeculum I.O.
- Pencioiu, C.D., 2002, „Proza lui Eminescu (Sărmanul Dionis) Încercare critică” în *Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu*, Secolul XIX, vol. II, București, Editura Saeculum I.O.
- Petrașcu, Nicolae, 2002, „Mihai Eminescu. Studiu critic” în *Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu*, Secolul XIX, vol. II, București, Editura Saeculum I.O.
- Pop, Ghiță, 2002, „Eminescu și Gottfried Keller” în *Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu*, Secolul XIX, vol. III, București, Editura Saeculum I.O.
- Rudow, Wilhelm, 2002, „Geschichte der Rumänisches Schriftums bis zur Gegenwart” în *Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu*, Secolul XIX, vol. III, București, Editura Saeculum I.O.
- Savel, Vasile, 2005, „Opera D. II. Chendi” în *Corpusul receptării critice a operei lui M. Eminescu*, Secolul XX, vol. III, București, Editura Saeculum I.O.
- Sorensen, Algot Bengt, 1997, *Geschichte der deutschen Literatur*, Band I und Band II, C. H. Beck Verlag.
- Vasiloiu, Ioana, 2008, *Receptarea critică a lui Eminescu până la 1930*, București, Editura Muzeul Național al literaturii române.

Conceptual Metaphors, Urban Imagery and Construction of Urban Space in Postmodern Literature

Alina Țenescu
University of Craiova

In this paper, we aim to explore and discuss how urban space is perceived and represented in postmodern French literature, starting from a corpus of works by French writers René Barjavel (*Ravage*), Frédéric Valabrègue (*La ville sans nom*), Serge Brussolo (*Vue en coupe d'une ville malade*).

Tackling the issue of perception and representation of urban space in Postmodern French literature allows us an orientation of the research by multiple approaches of the semantics of space: the recognition of essential aspects of the urban imaginary with the writers chosen in our corpus; the analysis of visual representations of the construction of urban space as the narrator / characters have conceived them; an analysis of the main categories of conceptual metaphors associated with urban space in our corpus.

We assert that “urban space” relies on conceptual metaphors related to peculiar spatial representations in order to describe what is conceived and perceived by the postmodern writers and characters from our corpus of study. Our main objective is to organize conceptualizations of urban space into several categories of cognitive metaphors related to the urban space or place, according to the model inspired by the research of Lakoff and Johnson (2003).

Keywords: conceptual metaphors, landscape, perception, place, postmodernity, representation, space, urban space, urban imagery.

1. Introduction

“Space”, “landscape” and “place” are three interrelated concepts whose definition is contested along the time and along different disciplines. Tackling a first dichotomy space-place, we contend that the basic distinction that has been made was to conceive space as a more abstract concept than place; as opposed to place, space has sometimes been thought of as a “realm without meaning” or fact of life which is able to generate the basic coordinates of human life (Cresswell 2010: 10). Once individuals invest meaning in space or develop some attachment to it, this

space becomes a place. This essential dualism of space and place is contested in the philosophy and geography of space by the notion of „social space” / “socially produced space”, which parallels to some extent the definition of “place” (Lefebvre, 1991).

If “space” is comprehended as a three-dimensional boundless extent in which both objects and events occupy a relative position and have a direction, or as a boundless four-dimensional continuum known as “spacetime”, or as being endowed with areas and volumes, places have spaces between them and are associated with pauses while spaces are assimilated with movement by philosophers or geographers such as Yi Fu Tuan:

“What begins as undifferentiated space becomes place as we get to know it better and endow it with value [...]. The ideas ‘space’ and ‘place’ require each other for definition. From the security and stability of place we are aware of the openness, freedom, and threat of space, and vice versa. Furthermore, if we think of space as that which allows movement, then place is pause; each pause in movement makes it possible for location to be transformed into place.” (Tuan 1977: 6).

Another concept that often emerges alongside place in geography, philosophy and literature is “landscape”. When tackling the dichotomy place-landscape, geographers and philosophers contend that landscape is thought of as visual idea and most of its definitions place the viewers outside it, whereas places are areas or regions to be inside of and not outside of.

Irrespective of the importance of these dichotomies in clarifying the meaning of space, place and landscape, we assert that space and place, as well as landscapes are ways of understanding the world (Cresswell 2010: 11-12). Streets, towns and cities are referred to as places or spaces or bringing about peculiar landscapes; consequently, their meanings are hard to assimilate. But places and spaces are ways of seeing, understating, knowing, grasping, seizing the world around us. We guess the existence of worlds of meaning and spatial experience, we understand that there are attachments, connections and interrelations between places, spaces and people. To think of urban space or of a portion of space as an intricate and complicated interaction between individuals and their environment equates with grasping this area of the world as place which is not thought of in terms of mere facts, numbers and figures anymore, but as a web of meanings and as a way of gaining knowledge of the world.

Our experience of any urban space and place through the five senses cannot be separated from the social, cultural and psychological environment in which the individuals live. If to understand any place and place within the urban realm equates with feeling or experiencing space and place, we must be aware of the fact that each individual, each city inhabitant might experience the sensations in a different manner, and remember, conceive and perceive space and place

differently. Consequently, places and spaces within the urban landscape are most of the time linked to peculiar perceptions, to subjective attitudes of appropriating space and place and to the relationship that inhabitants of passengers maintain with the particular spaces of living.

For us readers to better understand the way identity is conceived with reference to urban space and how the construction of urban space is conveyed through visual representations, a useful starting point is to see that the city is defined through a rich urban imagery and a wide range of conceptual metaphors in postmodern French literature. Our corpus of study is represented by excerpts from novels by three French authors: René Barjavel (*Ravage*, 1978), Frédéric Valabrègue (*La ville sans nom*, 1989) and Serge Brussolo (*Vue en coupe d'une ville malade*, 1985). Starting from an anthropologic-cognitive approach, using Lakoff and Johnson's model and the comparatist method, we assert that, within our corpus of study, the most recurrent urban space metaphors are those of the urban space as wall of fire, as uncertainty and fear and as memory.

2. Urban imagery and identity landmarks – visual representations of the construction of city space

Becoming familiar with the urban landscapes of postmodern writers is synonym for the reader to find and discover himself within a yielding space, endowed with indefinite outlines where the uncertain and the improbable become possible. It is a space whose identity is defined by boundaries which are transgressed and by differences which are blurred or lack consistency. Dislocation and the lack of stable landmarks are generated by the omnipresence of intruder agents which eventually lead to the dismantling of common behaviours or routines of both passengers and inhabitants of dwelling places. These intruders might as well be represented by human noises and cries, by flames, fire, motor combustion waste, fear or monstrous trepidation. As common metaphor of urban imaginary, the intruder does not only symbolize the visceral fear of external danger or the propensity to the non-observance of established order, but it could also symbolize the desire to change one's own way of judging distance, relations between individuals inside space as well as the structure of the human body in space and the perception of the space projected from the body and bodily experience.

The writers' and the characters' representation of the urban space as well as the readers' perception are rendered unconventional and consequently, they break with common, current and traditional geographical and spatial categories, so that they bring about a series of metamorphoses that occur as though they are shaped by unusual spatial landmarks. This new perspective on the urban landscape in postmodern French fiction is reflected by a wide array of metaphors in relationship to the urban space. One of the recurrent metaphors found in our corpus of study is that of the urban space as wall of fire.

2.1. The urban space as wall of fire

In the novel *Ravage* by René Barjavel, the narrator conceives the city as an enormous wreck with a body invaded by flames. Streams of fire flow incessantly and grow into adjacent hairs that stick on the body of a dying, decayed postmodern city. The flames damage the urban carcass and spread out to distant parts of the architectural body. A burning liquid flows through the city and engulfs or flattens everything on its way. The flames eventually grow high enough so that they invade every corner and dwelling place, flatten blocks of flats and turn an entire neighborhood into clay, or an inedible “pâté of houses”:

“François hocha la tête, et partit à grandes enjambées dans la direction de la Ville Radieuse. La température avait à peine baissé pendant la nuit, mais l’air était plus léger, débarrassé des déchets de combustion des moteurs. Le long des rues, les autos abandonnées prenaient déjà des airs d’épaves. François passa sans s’arrêter près d’un pâté de maisons sur lesquelles était tombé un énorme avion-cargo. Sur près de deux cents mètres, tous les immeubles avaient été aplatis. Des maisons et de l’avion, il ne restait que des débris méconnaissables. Le jour venant, les pompiers essayaient de retrouver, dans cet amas, quelques victimes.” (Barjavel 1978: 110).

A raging fire leaps from one street to another, from one car to another in a colorful red-haired urban body and obstinately burns out of control on the road and in dwelling places of the Radiant City (“la Ville Radieuse”). Firefighters struggle to build a fire wall and to find within the heap of wrecks several victims. Yet, they are trapped within a wall of fire and their efforts prove pointless all the more so as with hot dry winds, the embers are stoked and the dancing fire is scattered at fifty meters distance. Flames of fire break out again and again as people strive to leave the Radiant City.

The blaze begins in an unknown core, spreads really fast as hot ash – like crackling red hair waves rains down over the houses and streets of the Radiant City. An unknown plastic explosive blows up the city groins. As the fire grows, the urban substance turns into a wall of fire, and the towering flames turn the night sky and the glooming obscurity into a darkened tornado of smoke and gas. Streams of fire circulate in the bloodstream of a liquid urban body and turn into cores for further growth of a gigantic red gleam feeding the dark tornado of smoke – engulfing and incinerating the bodies of inhabitants as well as objects, activating a mechanism that closes and hardens the body of the city, creating a barrier on the way of dwellers who try in vain to flee the burning city. Those who try to flee are crashed into the hard walls of the urban body in flames and as soon as they discover their attempts prove unsuccessful, they begin to withdraw, to search for other breaches within the wall of fire and to cry out to God:

“Les réservoirs des voitures voisines éclatèrent en grandes gerbes, semèrent le feu dansant à cinquante mètres à la ronde. [...] La quintessence flambante coulait sur la chaussée. Des ruisseaux de feu tombaient dans les égouts.

De rouges chevelures crépitantes se couchèrent, dans le vent, vinrent caresser les portes des boutiques qui se tordirent, les vitrines qui sautèrent. Tout le côté du boulevard prit feu, et le vent poussa la flamme vers le nord. En même temps, elle se propageait de voiture à voiture vers l’est et l’ouest. La place de la Concorde ne fut bientôt plus qu’un brasier de mille autos. Toutes les flammes se joignaient en une seule flamme que le vent aplatisait brusquement sur les pâtés de maisons où elle restait accrochée. Des flammes rugissantes s’engouffraient dans les couloirs, montaient d’un seul coup jusqu’aux combles [...].

Une multitude fuyait dans les rues, hurlait, fuyait vers le nord, fuyait devant l’enfer. Il n’y avait plus de respect, plus d’amour, plus de famille. Chacun courait pour sa peau. [...] Les fuyards avaient beau courir, se crever le cœur et les poumons, ils voyaient tout à coup, au-dessus de leurs têtes, dans une tornade de fumée noire, passer une immense lueur rouge. Elle les attendait au carrefour. Ils cherchaient des voies détournées, se heurtaient partout au mur de feu, reculaient, cherchaient ailleurs, hurlaient à Dieu.” (*ibidem*: 163).

2.2. The metaphor of the city as manifestation of chronic fear

With Frédéric Valabrègue, the urban space is epitomized by a city without a name and the city is imagined as space of manifestation of chronic fear and uncertainty. Fear of the *other*, fear of oneself and fear of one’s own reactions lead the inhabitants of the fictional city in Valabrègue’s novel to lose their own identity, their own dignity, their self-esteem, as well as their name. Fear so much inhabits the souls of inhabitants and poisons the air they breathe that it finally alters the physical appearance of all dwellers making them grow ugly as well as it steals their identity and renders them unnamable the same as their city – the City without a Name (*La Ville sans Nom*).

Altered and altering by fear, the urban space is identified in the streets that become uncertain, by the pace of walkers which resonate in strange manner, by the doubts and misconceptions proliferating in the minds of inhabitants who seem to be followed by their own shadows.

“Or, en ces temps-là, les rues devenaient incertaines. Il fallait voir trotter les petites vieilles. Elles étaient poursuivies par leur ombre. Il fallait voir les regards apeurés des gens qui se pressaient autour des distributeurs automatiques de billets de banque. Les épiciers ne faisaient plus tinter leur tiroir-caisse. À l’heure de la fermeture, le rideau baissé, ils hésitaient longtemps avant de s’aventurer avec leur recette. Dans les banlieues, les filles avaient du mal à affronter les plates-formes désertiques. Les pas

résonnaient étrangement. On ne pouvait pas suivre le même chemin qu'un quidam sans provoquer sa panique. Croiser un homme à une certaine heure supposait du courage. Les arrière-pensées allaient leur train. Et pourtant, il ne se passait rien de plus qu'à l'accoutumée." (Valabrègue 1989: 66).

The unpleasant emotion hovering over the city feeds the inhabitants' nervousness, brings about excessive worry and is deemed to be as strong as terror (associated with the image of "père Fouettard"). Images of fear are more often than not linked to the fear of the other. In the daily lives of the inhabitants of the City without a Name, fear emerges in different kinds of situations and under different circumstances, yet it is not clearly named or is unnamable. What the readers can guess from the excerpt from Valabrègue's novel is that the register related to fear – that is anxiety, disquietude, terror, doubt, suspicion, misconception – is as vast in meanings as it is endowed with affective experiences, but that all of these are related to pejorative images of the other: a "moukère" (i.e. a woman from North Africa), a nigger or a "bougnoule"¹ Under each plane tree in the City without a Name, there lingers and haunts the shadow of a nigger "blacker than dark who lies in wait with an ogre knife in his hand". Under each plane tree, lies hidden the fruit of an "unhappy union between a nigger and a moukère, between a nigress and a bougnoule".

Fear of the other is defined as fear of the stranger, of he who comes from a different race and this alterity is negative insofar as the urban community of the City without a Name tries to give names to kinds of lives and unions that cannot be situated or delimited within the space of the specific community. Fear is thus synonymous with a hidden fruit that might as well be borne out of the union of the four above mentioned examples of individuals or it can be the substitute of neighborhoods where the individuals' strangeness is given away by the use of a peculiar accent. Symptoms of fear which corrode the city consciousness are also elicited by deeply rooted anxieties and sheer dread of deadly wounds such as those cut with a rusted knife drenched in blood contaminated with HIV virus:

"Mais derrière chaque platane, il y avait un nègre plus noir que la nuit avec un couteau d'ogre. Ou un bougnoule sardonique et vicieux comme un vizir. Derrière chaque platane, il y avait le fruit malheureux de l'union entre un nègre et une moukère, une négresse ou un bougnoule, et parfois même des quatre à la fois. Il y avait une sorte d'ersatz des quartiers qui causait avec l'accent, un père Fouettard local, un gosse de Malpassé avec un Opinel rouillé trempé dans le sida. Tout était enfantin. Les têtes des commerçants étaient pleines d'une terreur enfantine.

¹ That is a pejorative term used for a native from North Africa during colonialism or an insulting and racist label for Arabs and people from Maghreb or simply a label for someone whose skin is not white.

Frileux, ils ratiocinaient derrière la balance, marmonnaient en passant dans l'arrière-boutique, revenaient au comptoir avec en bouche des malédictions plus claires qui les faisaient piocher du nez sur le marbre. Alors on ramassait sa tranche de jambon et on retrouvait la rue, vaguement empoisonné par la méchanceté qu'on avait subie." (*ibidem*).

It feels as though the City without a Name both contained and organized the vital energy within it. When morally and sanely complete, the container brings physical and spiritual energy into a centripetal balance, orienting everything towards its core. When subject to the unsettlement of its soul or that of the inhabitants living within it, the city fuses and wastes away in centrifugal chaos and disorder erupts alongside fear and terror. Consequently, the inhabitants lose themselves in reasoning, move aimlessly in all directions, hide themselves from an unknown vengeful enemy, vaguely aware of being poisoned by the fear and wickedness of others.

2.3. The Memory City: the organicist-animist and the machine metaphor

With Serge Brussolo in *Vue en coupe d'une ville malade*, the mental image associated with the city brings about a peculiar image – the Memory City or the urban space as public memory. As readers, we encounter a double metaphor of the Memory City: the organicist-animist metaphor and the machine metaphor. The organicist-animist metaphor assimilates the sick city in Brussolo's fiction with a human being who recovers his own memory and remembers everything. The urban space becomes a sheer manifestation of public memory, animated by affect, embracing events, people and places worthy of being preserved so as to value or justify conditions, issues or beliefs of its present. Delving into its past is synonymous with restructuring, with delving into a soil full of craters, it equates with furrowing the boulevards as a river digging its bed and opening pits into the body of the city. As a result, buildings are devoured, swallowed up by the hungry urban stomach which digests, distils and transforms the past, accommodating the events remembered to the necessities and concerns of the current moment; public memory is thus articulated as a way of understanding the world, as a way of adjusting and restructuring the past to the needs of the present:

“La ville...

La ville se souvenait de la multitude qui gonflait ses artères, ses centres vitaux, jadis.

Jadis, avant qu'un triste décret ne reconvertisse les maisons, les places en un théâtre grand-guignolesque aux acteurs à jamais sans avenir. La ville retrouvait la mémoire, et cela faisait comme la charge monstrueuse de cohortes ininterrompues de brontosaures en folie, une pulsation

pachydermique d'un poids défiant l'imagination, pointillant le sol de cratères, ramenant les trottoirs au niveau de la chaussée, ravinant les boulevards comme un fleuve creusant son lit, ouvrant des fossés, des tranchées qui bientôt deviendraient ravins, abîmes, engloutissant bâtiments, édifices et monuments..." (Brussolo 1985: 20).

The machine metaphor associates the Memory-City to a gigantic typewriter which is capable of remembering all that it was ever written in the archive-matter of the city, all the fingers that have stricken the keys of the typewriter, thus turning the fingers, the signs and all the letters and words into an enormous *in vivo* memorial. Not only is memory animated by emotional attachment and affect, but it also weaves, narrates the urban community's shared identities and relies on symbolic prop and connections and on matter which resembles a memory alloy or smart material ("À son tour la matière se souvenait"). Memory has its own history that helps to build and convey the city's and society's positive self-image, perpetuate collective identity and not only to preserve past events, places, people and objects, but also to manipulate truths and the present:

"La machine se souvenait de tous les doigts qui l'avaient frappée, maltraitée au cours d'années passées dans les dédales d'un quelconque ministère avant de finir au rebut dans cette ville-décor... Des milliards de doigts, de signes, de lettres s'abattant comme une grêle de balles. Toute une vie de frappe revécue en un quart d'heure. Totalisée.
À son tour la matière se souvenait... ". (*ibidem*).

3. Conclusions

From the analysis of conceptual metaphors associated with the urban space encountered in our corpus of study, we can assert that stereotyped mental images associated with the city are subverted in postmodern literature so that they bring about peculiar images (such as that of the city as wall of fire or the city as memory). The postmodern reader is thus faced with particular landscapes where common geographical categories and spatial and identity landmarks are undermined in order to conceive a world of uncertainties, strangeness and, sometimes, fear.

Sources:

- Barjavel, René. 1978. *Ravage*. Paris: Éditions Denoël, coll. Folio.
 Brussolo, Serge. 1985. *Vue en coupe d'une ville malade*. Paris: Éditions Denoël, coll. Présence du Futur.
 Valabrègue, Frédéric. 1989. *La ville sans nom*. Paris: Éditions P.O.L.

References:

- Augé, Marc. 1992. *Non-lieux. Introduction à une anthropologie de la surmodernité*. Paris: Seuil.
- Bauman, Sigmund. 2000. *Liquid Modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Cresswell, Tim. 2010. *Place. A Short Introduction*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Dehaene, Michel, de Cauter, Lieven (eds.). 2008. *Heterotopia and the city: Public space in a postcivil society*. London: Routledge.
- Dickinson, Greg, Blair, Carole, Ott, Brian L. 2010. *Places of Public Memory. The Rhetoric of Museums and Memorials*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
- Fischer, G.N. 1989. *Psychologie de l'espace*. Paris: PUF.
- Geddes, Patrick. 1915. *Cities in evolution: an introduction to the town planning movement and to the study of civics*. London: Williams.
- Gupta, Akhil, Ferguson, James (eds.). 1997. *Culture, power, place*, Duke University Press.
- Hetherington, Kevin. 1997. *The badlands of modernity: Heterotopia and social ordering*. New York: Routledge.
- Lakoff, G., Johnson, M. 2003. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lefebvre, Henri. 1991. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell.
- Massey, Doreen. 2005. *For Space*. London: SAGE Publications.
- Menegaldo, Hélène, Menegaldo, Gilles. 2007. *Les imaginaires de la ville entre littérature et arts*. Presses Universitaires de Rennes.
- Omhovère, Claire. 2011. *Perceptions et représentations de l'espace dans le monde anglophone*. Nancy: Presses Universitaires de Nancy.
- Sansot, Pierre, Mikel Dufrenne. 2004. *Poétique de la ville*. Paris: Editeur Payot Collection Petite Bibliothèque Payot.
- Segaud, Marion. 2010. *Anthropologie de l'espace. Habiter, fonder, distribuer, transformer*. Paris: Armand Collin.
- Soja, Edward W. 1996. *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and other real – and – imagined places*. Cambridge MA: Blackwell.
- Stébé, Jean-Marc, Marchal, Hervé. 2009. *Traité sur la ville*. Paris: PUF.
- Thacker, Andrew. 2009. *Moving through Modernity. Space and Geography in Modernism*. Manchester University Press.
- Tuan, Yi Fu. 1977. *Space and Place: The Perspective of Experience*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Vinay, Dharwadker (ed.). 2001. *Cosmopolitan Geographies: New Locations in Literature and Culture*. New York: Routledge.

Internet references:

- ***, “Figurative Language: More Metaphors Connected with Fire”
<http://www.writewithtaste.com/blog/figurative-language-more.html>
 Page consulted on the 21st of March, 2014.
- John Ma, “City as Memory” in *The Oxford Handbook of Hellenic Studies*, August 2009
http://www.academia.edu/1054927/City_as_Memory
 Page consulted on the 21st of March, 2014.

List of Contributors

Ioana Banaduc is an assistant, Ph.D. at the Faculty of Letters, History and Theology, The West University of Timisoara. She defended her Ph.D. thesis, *Presa românească din Banat cu preocupări pedagogice, în contextual socio-cultural al anilor 1860-1918*, in 2011. Her areas of interest include: didactics of Romanian language and literature, pedagogical terminology, cultural studies. She participated at national and international conferences and she published articles, reviews, in periodicals and collective volumes such as: *Comparativism, Identity, Communication; Philologica Banatica; Journal of Linguistic Studies; Didactica*.

e-mail: i_brata@yahoo.fr

Adina Bandici is a junior assistant at the Faculty of Letters, University of Oradea. Her academic interests include ancient influences in 18th century German literature and issues of identity in 20th century British and Canadian literature. In 2013 she wrote her Ph.D. thesis on ancient Greek-Latin influences in 18th century German literature. In 2009 she has co-edited the volume *Spiritul antic în cultura și literatura germană din secolul al XVIII-lea* and in 2010 she has published the book *Self-Tormented Characters in a Selection of Novels by Margaret Atwood* based on her master's dissertation. Since 2010 she has published several articles mainly on the topic of her Ph.D. thesis, including two papers in the proceedings of the international conference *Comparativism, Identity, Communication*.

e-mail: abandici@gmail.com

Florina-Maria Băcilă is a Ph.D. lecturer in the Department of Romanian Studies (specialised in Romanian language study) of the Faculty of Letters, History and Theology, the West University of Timișoara. Among her areas of interest there are: lexicology, morphology, syntax, discourse analyses. Her preoccupations regarding the synchronic study of the Romanian language have concluded into several volumes: *Omonimia în limba română. Privire monografică* (Timișoara, Excelsior Art, 2007), *Întâlnire cu „Almăjana”. Lexicologie – gramatică – stilistică – recenzii – eseuri* (Timișoara, Excelsior Art, 2009) and *Cultivarea limbii române. I. Probleme de morfologie; II. Probleme de sintaxă și de vocabular* (Timișoara, Excelsior Art, 2012), as well as into numerous studies, articles, reviews, essays published in collective volumes and cultural magazines from Romania and abroad (*Comunicare, identitate, comparatism*;

Qvaestiones Romanicae; Analele Universității de Vest din Timișoara; Analele Universității „Dunărea de Jos” din Galați). She participated at various national and international scientific and cultural manifestations from Chișinău, Novi Sad, București, Craiova, Cluj-Napoca, Baia Mare, Târgu-Mureș, Timișoara.

e-mail: florina_bacila@yahoo.com

Beatrice Diana Burcea is a B.A. of the University of Craiova. Since 1998 she teaches Romanian Language and Literature within „Dr. Ioan Meșotă” National College of Brașov. In 1994 she graduated from the thoroughgoing studies in Romanian linguistics and in 2013 from a master in literature within the University of Craiova. Since 2013 she is a Ph.D. student of the University of Craiova with the thesis *Enunciation in the Romanian Postmodern Poetry*. She published articles in four collective volumes of didactic interest at Paralela 45 and Sigma, in 1999, 2011 and 2013.

e-mail: diana_burcea@yahoo.com

Raluca Buturoiu is a Ph.D. student in Communication Sciences, National University of Political Studies and Public Administration, Bucharest. She holds two Master Degrees in the field of communication: one in Managerial Communication and Human Resources and the other in Audio-Video Communication. Her main academic domains of interest are media communication, mass-media effects studies, agenda-setting, framing and priming. Since October 2013 she is a trainer on the seminar of Academic Writing – Faculty of Communication and Public Relations, National University of Political Studies and Public Administration, Bucharest.

e-mail: raluca_buturoiu@yahoo.com

Emina Căpălnășan is an assistant at the Faculty of Letters, History and Theology, The West University of Timisoara. She defended her Ph.D. thesis, *A Debatable Modernity: Marin Sorescu's Prose*, in 2012. Her areas of interest include: Contemporary Romanian, Discourse Analysis, Stylistics and Semiotics. She participated at national and international conferences and she published articles, reviews, event chronicle in periodicals and collective volumes such as: *AUC, Timișoara; Comparativism, Identity, Communication; Philologica Banatica; Qvaestiones Romanicae, Almăjana*.

e-mail: astarteea@yahoo.com

Silvia Comanac Munteanu is Ph.D. Candidate at “Stefan cel Mare” University of Suceava, Faculty of Letters and Communication Sciences. Her areas of research are psychoanalysis, postmodernism, M. Cărtărescu, literary criticism. The title of her Ph.D. thesis is *From the abyssal being to the fictional paper beings in Mircea Cartarescu's work*. The latest publications include: “The narcissist obsession in Mircea Cartarescu's poetics” (Craiova, 2012), “The temptation of the androgynous being in Mircea Cartarescu's short story *The twins*” (Suceava, 2013), “Dazzling – poetic sign and symbol in Mircea Cartarescu's work” (Ucraina, 2013), “The dream as a labyrinth in Mircea Cartarescu's short story – *Mendebilul*” (Târgu Mureș, 2013).

e-mail: yonk_1174@yahoo.com

Ovidiu Drăghici is a senior lecturer Ph.D. at The Faculty of Letters, University of Craiova, where he teaches Romanian phonology and graphematics. Among his areas of interest are: language theory, phonetics, phonology and graphematics. He published books in the area of Romanian linguistics such as *Fonetică și ortografie; Scrierea românească actuală - sistem funcțional, Dicționarul invers al limbii române actuale* (in collaboration) and, in the last years, he focuses on structure of vocal and graphic expression.

e-mail: ovdraghici@yahoo.com

Dimitar Eftimov is a Ph.D. student at the Doctoral School of Letters, University of Craiova. He graduated English and Portuguese language and literature at the “Ovidius” University of Constanța, Faculty of foreign languages. He has a M.A. in Anglo-American studies at the same University. He is interested in areas such as: language, literature and sociology. The title of his Ph.D. thesis is *American Literature, the youngest literature in the world*.

email: dmtr_eftimov@yahoo.com

Maria Anca Filip graduated the Faculty of Letters, University of Bucharest and the Faculty of Law, Târgu-Mureș. She received her Ph.D. in Philology at University of Bucharest, 2011. Her Ph.D. thesis is entitled *La politique de la rhétorique et la rhétorique de la politique. Discours européens en campagne présidentielle*. Her academic interests include rhetoric, argumentation, political science, pragmatic, discourse analysis, law, cross-cultural communication. The list of publications include: “Pathos and Politics” (2011), “On the Scenarios Involved by the Presidential Candidacy Launching Addresses” (2011), “Misreading: Cultural Borders and European Linguistic Barriers” (2012).

e-mail: FilipMarya@yahoo.com

Aurelia Florea is a lecturer at the Department of Applied Mathematics, University of Craiova, Romania. She obtained her Ph.D. in Mathematics, with title: *Analytic Inequalities*, University of Craiova, 2006. She works in mathematical analysis. During her doctoral programme, she benefited from a three-month research stay at the University of Karlstad, Sweden, with professor Alexander Bobylev and professor Sorina Barza. Her specialization in the field of Analytical Inequalities was practiced during the research project *New Algebraic and Analytic Inequalities and their Applications*.

e-mail: aurelia_florea@yahoo.com

Dacian Florea is a master student at the Faculty of Social Sciences, University of Craiova, Romania. He works in psychotherapy in the “Romanian Association of Classical Psychodrama”, Bucharest.

e-mail: dacianamalia@yahoo.com

Tatiana-Ana Fluieraru, Associate professor with the Department of Letters, Faculty of Political Sciences, Letters and Communication, *Valahia* University of Târgoviște. Ph.D in letters with the thesis *Michel Tournier ou la fluidité du monde - étude sur l'inversion et l'altération dans l'œuvre de Michel Tournier*, published in 2003. Author of the study *L'inachevèment. Scarron, Marivaux, Diderot*, also published in 2003. Translation of the French chroniclers of the fourth crusade, Geoffroy de Villehardouin and Robert de Clari. Elaboration of a study on the evolution of the myth of Philoctetes (*Philoctète, évolution d'un mythe – the Middle Ages – 18th century*) in progress.

e-mail: fluierarutatiana@yahoo.co.uk

Lavinia-Ileana Geambei, Ph.D., is a philologist, lecturer at the University of Pitești, Romania, and a member of the “Centre of Research on Imaginary. Text, Discourse, Communication. *IMAGINES*”, Faculty of Letters, Pitești. Her academic interests are mainly focused on the literature of communist prisons and exile, and pragmatics of the literary text. Her Ph.D. thesis, *Aspects of metaphor in the poetry of detention* (Pitești, 2007), is the first stylistic approach of this poetry type. She has attended numerous international conferences and published works such as: “Space and time in Camil Petrescu’s travel notes” (*Language and Literature. European Landmarks of Identity*, 2011, Pitești), “Imaginary nature in the poetry of communist prisons” (*Language and Literature. European Landmarks of Identity*, 2012, Pitești), “Victory through creation in the communist political detention” (*Bartolomeu Valeriu Anania A man for eternity*, Rm. Vâlcea, 2012), “Vintilă Horia, Nicolae Steinhardt – paradoxul creator” (*Annales Universitatis Apulensis*, 2012, Alba

Iulia), “*Le phénomène de la reflexivité dans Ziar de lagăr. Caracal 1945*” (*Communication interculturelle et littérature*, Institutul European Publishing House, 2013), „Le pouvoir des mots dans les vers de Radu Gyr” (Pécs, 2013).

e-mail: geambeilavinia@yahoo.com

Alina Gioroceanu is a senior lecturer Ph.D. in the Department of Romanian Language, Romanian Literature, Science of Education, Communication and Journalism at The Faculty of Letters, University of Craiova, where she teaches Romanian grammar. She has also a degree in law and she practices as a judge at Băilești Law Court. Among her areas of interest are: Romanian grammar, etymology, terminology, pragmatics, discourse analyses, civil and criminal law. She published books in the area of Romanian linguistics such as *Terminologia greco-latină în româna actuală. Glosarul termenilor greco-latini*, *Dicționarul invers al limbii române actuale* (in collaboration), *Curs de sintaxă a limbii române actuale* and, in the last years, she focuses on analyzing pragmatics and grammar of law discourse. She participated at national and international scientific manifestation in Craiova, Iași, Ploiești, București, Târgu Mureș, Bulgaria and Poland.

e-mail: alina.gioroceanu@gmail.com

Valentina Hohotă is a Ph.D. student at the University of Craiova and at the University of Burgundy, France. Her thesis, *Contrastivity in stereotyped speech of delinquency*, offers a sociolinguistic perspective on the medium of detention. She is also interested in studying French with professional substrate, more precisely the role of the mathematical language in literary works. As an assistant engineer at the House of the Social Sciences of Dijon, she works within the framework of the project OenoLex Burgundy.

e-mail: hohota.valentina@gmail.com

Augustin Florinel Ilie is a B.A. (1994) of the Faculty of Letters, University of Craiova. Since 1999 he teaches Romanian language and literature at „Constantin Brâncoveanu” High School, Bucharest. In 2010 he graduated a M.A. with the dissertation *Architectural structures in Imperial Rome and the power message*. Since 2013 he is a Ph.D. candidate at the same university; his doctoral thesis is entitled *Transpersonal poetic communication*. He published articles in three collective volumes of didactic interest at Paralela 45 and Sigma, in 1997, 1999, 2000.

e-mail: florinelaugustin.ilie@yahoo.com

Adelina Iliescu's career started as a teacher in Secondary Schools in Orsova. She is a junior assistant, Ph.D., in the Department of Romanian Language at the University Center of Drobeta Turnu Severin, where she teaches Romanian grammar. She graduated the Faculty of Classic Languages, University of Timisoara and the Faculty of Letters, University of Craiova. Among her areas of interest are: Romanian grammar, etymology, lexicology, morphology, Latin and Greek terminology. She published in the area of Romanian grammar (*Limba română contemporană. Morfologia*). She participated at national and international scientific manifestation in Craiova, Pitesti, Sibiu, Baia Mare.

e-mail : iliescuadelina@yahoo.com

Raghad Jawad Ahmed is a Ph.D. student at "Politehnica", Bucharest, Romania. She participated in international conferences with following topics: *Genetic-based multi resolution noisy color image segmentation* (Amsterdam, 2010); *Generating secret cover image by using random art approach* ("Politehnica", Timisoara, 2010); *Learning-based image restoration method for compressed still images in video sequences* (CIC 2013, University of Craiova) and published articles such as: "Image enhancement and noise removal by using new spatial filters" (Scientific Bulletin, "Politehnica", Bucharest, 2011); "Novel techniques for improving the motion estimation and compression" (Târgu Mureș, 2011); "Transforms image from spatial domain to frequency component for image compression" (2011, Craiova, 2011).

e-mail: ragiraq2004@yahoo.com

Corina Lungu Ștefan is a Ph.D. candidate at University of Craiova, Romania. She teaches medical French at University of Medicine and Pharmacy of Craiova. Her doctoral thesis relates to the specific terminology of the medical field. The research is titled *Neologisms of French origin in the Romanian medical terminology*. Her interests regard the following research fields: medical terminology; didactic of French for specific purposes. The latest publications follow the same fields of interest and include: *Medical vocabulary and human anatomy. Exercises book I* (2010), *Particular purposes and strategies of teaching medical terminology during specialty French course* (2013).

e-mail: corinastef@gmail.com

Rodica Marian was born on June 1, 1944 in Beiuș, Bihor county. She is a senior scientific researcher („cercetător științific principal I”) and scientific secretary (deputy director) at the Institute of Linguistics and Literary History „Sextil Pușcariu” in Cluj-Napoca (a research institute of the Romanian Academy). She holds a Ph. D. (1998) with a thesis on *Reinterpretarea „Lucafărului”*

eminescian. She is a member of the Writers' Union of Romania; her scientific interests include: lexicology, lexicography, stylistics, semantics, poetics, semiotics. Since 1973 Rodica Marian has worked on the historical dictionary of the Romanian language („Dicționarul tezaur al Academiei”, also known as DLR); she has co-authored several volumes of DLR (letters T, Ț, U, L, Editura Academiei Române, 5 volumes: 1982, 1983, 1994, 2002, 2009). She is also author of a number of books of literary theory and poetry: „*Lumile*” *Lucașfărarului*, Cluj, 1999; *Mihai Eminescu. Lucașfărarul. Text poetic integral*, Cluj, 1999; *Dicționarul Lucașfărarului eminescian*, Cluj, 2000, *Lucașfărarul*, multimedia CD, Cluj, 2000 (possibly the first CD in the world which covered a complete literary work, including all lexical variants); *Subterane și clopote. Poeme*, Cluj, 2001, *Luna și sunetul cornului. Metafore obsedante la Eminescu*, Pitești, 2003; *Hermeneutica sensului. Eminescu și Blaga*, Cluj, 2003; *Identitate și alteritate. Eminescu și Blaga*, București, 2005; *Dicționarul Lucașfărarului eminescian*, final edition, București, 2007. For 20 years, Rodica Marian has contributed yearly to scholarly series such as *Studii de eminescologie* and *Meridian Blaga* and to a large number of literary journals. She has published studies on linguistics (in collective volumes and academic journals) in Romania and abroad (USA, France, Belgium, Moldavia, Russia, Spain etc.). Awards: Romanian Academy's Award „Bogdan Petriceicu Hasdeu” (1995); award for debut of the Writers' Union of Romania, Cluj branch (1999); national medal „150 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu” (2000); special award „Liviu Petrescu”, Festivalul Internațional „Lucian Blaga” (2004); the Academic Merit (2010), awarded individually and as a member of the team of lexicographers in Cluj; the order „Meritul Cultural în grad de Cavaler” (2010), award „Ion Negoițescu” of the Writers' Union of Romania, Cluj branch (2012).

e-mail: rodi.marian@gmail.com

Daniela Otilia Modoran is a master student at the Faculty of Letters, University of Craiova. She participated at the National Student Colloquium „Lucian Blaga”, organized by the University „Lucian Blaga”, Sibiu, where she obtained the second prize (2011) with the paper „Meșterul Manole- expresie a ekphrasisului brâncușian și a arhaicului transcendent”) and the third prize (2013) with „Lucian Blaga și aventura intelectuală a secolului XX. Metamorfoza interioară a lumii blagiene, liant între dinamica contrariilor și metafora trupului.”

e-mail: otilia_dana@yahoo.com

Elena Opran is an assistant at the Faculty of Letters, University of Craiova. She defended her Ph.D. thesis, *A semio-linguistic analysis of headlines*, in 2013. The latest international conferences: “Comparativism, Identity Communion”

(CIC 2013), “Tradspe” (Craiova 2013). The latest publications refer to intertextuality in news headlines and the press title as micro narration.

e-mail: elena_bratu2006@yahoo.com

Vali Ștefania Ileana Niță is a senior lecturer Ph.D. in the Department of Law at The Faculty of Law and Social Sciences, University of Craiova where she teaches criminal law. She worked as a prosecutor and, actually, she is also a judge at Dolj Law Court, specialized in minors and family matters and criminal proceedings. Her areas of interest include civil obligations, criminal law and human rights and she published in the domain of civil law.

e-mail: nsvali@yahoo.com

Emilia Parpală is a Professor at the Faculty of Letters, University of Craiova. Her academic interests include stylistics, poetics, semiotics, imagology and verbal communication. Between 2009-2011 she coordinated a research project on Romanian postmodern poetry, approached with a complex interdisciplinary methodology. She initiated and coordinated six editions of the international conference *Comparativism, Identity, Communication* and edited six volumes. Her doctoral thesis, *Poetics of Tudor Arghezi. Semiotic models and text types* (in Romanian), București, Minerva, 1984, pioneered the practice of generative poetics in Romania. *Semiotic Poetry. The Generation of the Eighties* (in Romanian), Craiova, Sitech, 1994, is a book constructed on the idea of isomorphism between theory and the literary practice. The main topics have been reconsidered in her 14 articles in the volume she coordinated in 2011, *Romanian Poetic Postmodernism. A Semio-pragmatic Perspective* (in Romanian), Craiova, Universitaria. She is the author of four theoretical synthesis: *Verbal Communication*, (in Romanian), Craiova, Universitaria, 2009; *General Semiotics. Pragmatics*, (in Romanian), Craiova, Universitaria, 2007; *Introduction in Stylistics* (in Romanian), Craiova, Universitaria, 1998, 2005, 2006; *Poetics. An Introduction*, (in Romanian), Craiova, Scrisul Românesc, 1998. More than 100 articles have been published in scholarly journals in Romania and abroad (by De Gruyter, John Benjamins) and in the proceedings of international conferences. Since 2010 she is the vice-president of the Romanian Association for Semiotic Studies (ROASS).

e-mail: parpala_afana@yahoo.com

Eugen Păltănea is Associate Professor at the Department of Mathematics and Informatics, Transilvania University of Brașov, Romania. He obtained his first Ph.D. in Probabilities (Transilvania University of Brașov, 1997) and his second Ph.D. in Reliability Theory (Université Paris-Sud, 2000). He works in

mathematical analysis and applied probabilities. In 2010 he was awarded in Mathematics by the Romanian Academy with "Gheorghe Lazăr" Prize).

e-mail: epaltanea@unitbv.ro

Dorina Pănculescu is a lecturer at the Faculty of Letters, Craiova. Her preoccupations cover the field of lexicology and semantics, French and Romanian lexicography. She published: *La métaphore animalière en français et en roumain* (2003), which incorporates and develops her Ph.D. thesis (2000), *Dictionary of the Oltenien dialect* (1990), and co-authored *Human body in expressions (Romanian-French field)*. She has published in various journals and collective volumes over 30 articles, most in French.

e-mail: panculescu@yahoo.fr

Alina Pătru works as a judge at Dolj Law Court and she is also a Ph.D. candidate at University of Craiova, Faculty of Law and Social Sciences. She is specialized in civil law and judicial matters. Her interests regard private law, human rights and judicial communication.

e-mail: alina_patru2001@yahoo.com

Vlad Preda is a lecturer at the Department of Anglo-American and German Studies (University of Craiova). In 2009, he got his Ph.D. degree in Philology with a thesis focused on the stylistics of Tudor Arghezi's prose. He co-authored *Dicționarul invers al limbii române* in 2007, and his latest publications include "Spanglish, an Effect of Globalization" (Craiova, 2012), "Stadiul actual al adaptării împrumuturilor lexicale" (Tg. Mures, 2013), "Cuvinte recente în dicționarele românești" (Bucuresti, 2014). His special interest lies with lexicology, phonetics, teaching English as a foreign language.

e-mail: vladpreda@hotmail.com

Mihaela Secrieru defended her Ph.D. in Philology in 1998 with a thesis on *The cumulus of syntactical functions in Romanian language* and her Ph.D. in Science of Education in 2009, with *Gegenwärtige Bezugnahme in den Kurrikula "Didaktik der Muttersprachlichen Sprache und Literatur" in den europäischen Universitäten*. She is the author of six books of syntax and didactics and more than 60 articles. She is a member of the ARACIS – Romania, and APELLA, Greece, and an ex-member of the CNCSIS Romania and BNSF, Bulgaria. She taught courses in the frame of LLP Erasmus Program at Konstanz University (2005, 2007, 2009) and Friedrich Schiller University, Jena, Germany (2006), Udine University (2008, 2010, 2011, 2012) and Padua

University, Italy (2012), West University Flórina, Greece (2013). She participated at (inter)national conferences from Iasi, Chisinau, Bucharest, Cluj-Napoca, Galați, Suceava, Moscow and Tver Bonn), Budapest.

e-mail: msecieru@yahoo.com

Ioana Ștefan is a Ph.D. candidate at University of Oradea, Faculty of Letters. Her interests cover German literature, the reception of German literature and Romanian classic literature. The title of her Ph.D. thesis is *Istoria receptării critice a influenței germane în opera lui M. Eminescu*. The latest international conferences: Literature, Discourse and Multicultural Dialogue (Tg. Mureș, 2013) The latest publications include “Receptarea influenței germane în opera lui M. Eminescu în perioada 1900 -1903” (Biharea, 2012).

e-mail: io7ana@yahoo.com

Alina Țenescu is a Senior Lecturer Ph.D. at the Faculty of Letters, University of Craiova, Romania. Her postdoctoral research focused on the perception and representation of space in postmodern Francophone literature. Her areas of interest include contemporary French and Francophone literature, semiotics of space, discourse analysis, anthropology of supermodernity, intercultural communication, mass communication. She is a member of AEEF (*European Association of Francophone Studies*) and AFJSC (*Association of Trainers in Journalism and Communication*).

e-mail: alinatenescu@gmail.com

Elena Ungureanu, senior researcher at the Institute of Philology of the Academy of Sciences of Moldova and at the Institute of Development Informational Society; she defended her Ph.D. thesis in 1999. Her research areas include: semiotics, text grammar and pragmatics; spelling, stylistic and poetics, Internet language; lingvosemiotics of intertext and hypertext. She is the author of two monographs (*Elemente pentru o teorie a atributivității*, Chișinău, 2002; *Dincolo de text: hypertextul*, Chișinău, 2014), co-authored two dictionaries (*Dicționar ortografic școlar. Cu elemente de punctuație*, Chișinău, 2007; *Mic dicționar de termeni lingvistici*, Chișinău, 2008) and one practicum, in 2006. About 70 articles were published in scientific journals in Moldova, Romania, Russia. She participated in about 20 conferences and seminars in Moldova and abroad. In addition, she is a member of the Profile Seminar of the Institute of Philology of the Academy of Sciences of Moldova.

e-mail: elena_u_67@yahoo.com

